

MANUAL

Manual de drept european privind accesul la justiție

COUNCIL OF EUROPE

© Agenția Europeană Pentru Drepturi Fundamentale și Consiliul Europei, 2016

Conținutul acestui manual a fost finalizat în luna ianuarie 2016.

Actualizările vor fi disponibile pe pagina de web a AEDF la adresa fra.europa.eu și pe pagina de web a Curții Europene a Drepturilor Omului la secțiunea Jurisprudență la adresa echr.coe.int.

Reproducerea este autorizată în condițiile în care sursa este atestată.

Europe Direct este un serviciu destinat să vă ajute să găsiți răspunsuri la întrebările pe care vi le puneți despre Uniunea Europeană.

Un număr unic gratuit (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Informațiile primite sunt gratuite, la fel ca și cea mai mare parte a apelurilor telefonice (unii operatori și unele cabine telefonice și hoteluri taxează totuși aceste apeluri).

Credit fotografie (copertă și interior): © iStockphoto

Numerose alte informații despre Uniunea Europeană sunt disponibile pe internet pe serverul Europa (<http://europa.eu>).

Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2016

Consiliul Europei: ISBN 978-92-871-9874-7

FRA – print: ISBN 978-92-9491-141-4 doi:10.2811/00198 TK-04-15-940-RO-C

FRA – web: ISBN 978-92-9491-107-0 doi:10.2811/050410 TK-04-15-940-RO-N

Prezentul manual a fost redactat în limba engleză. Consiliul Europei (CoE) și Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) nu răspund pentru calitatea traducerii în și din alte limbi. Opiniile exprimate în prezentul manual nu atrag răspunderea CoE și CEDO. Manualul conține o selecție de comentarii și ghiduri. CoE și CEDO nu răspund pentru conținutul acestora. De asemenea, enumerarea acestora în conținutul manualului nu echivalează cu nicio formă de andosare a acestor publicații. Publicațiile ulterioare sunt enumerate pe paginile de internet ale bibliotecii CEDO la adresa echr.coe.int.

Manual de drept european privind accesul la justiție

Cuvânt înainte

Manualul privind accesul la justiție în Europa este elaborat de Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA) și Consiliul Europei, în colaborare cu Grefa Curții Europene a Drepturilor Omului. Acesta este al cincilea dintr-o serie de manuale de legislație europeană elaborate prin colaborarea dintre organizațiile noastre. Manualele anterioare s-au axat pe legislația europeană privind nediscriminarea, legislația europeană în materie de azil, frontiere și imigrație, legislația europeană privind protecția datelor și legislația europeană referitoare la drepturile copilului.

Având în vedere feedback-ul pozitiv primit pentru manualele anterioare, ne-am decis să cooperăm cu privire la un alt subiect de mare actualitate – accesul la justiție. Accesul la justiție nu este doar un drept în sine, ci reprezintă un instrument esențial care permite și încurajează transformarea altor drepturi în realitate.

Acest manual prezintă pe scurt principiile-cheie juridice europene în domeniul accesului la justiție. Se urmărește sensibilizarea și îmbunătățirea cunoștințelor privind standardele legale relevante stabilite de Uniunea Europeană și Consiliul Europei, în special prin jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) și a Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO). Manualul a fost conceput ca un ghid practic pentru judecători, procurori și practicieni în domeniul dreptului, care sunt implicați în litigii în statele membre ale UE și ale Consiliului Europei. De asemenea, acesta se va dovedi util pentru organizații neguvernamentale și alte organisme care acordă victimelor asistență privind accesul la justiție.

Dorim să adresăm mulțumiri Centrului pentru Drepturile Omului din cadrul Universității din Nottingham, Marea Britanie, pentru contribuția sa. Totodată, apreciem în mod deosebit contribuția Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției din cadrul Consiliului Europei (CEPEJ) pentru implicarea în stadiul inițial al elaborării acestui manual și DG Justiție a Comisiei Europene pentru contribuția sa în elaborarea acestui document. În cele din urmă, dorim să ne exprimăm recunoștința față de doamna judecător Maria Berger din cadrul Curții de Justiție a Uniunii Europene pentru feedback-ul său valoros în stadiul final de elaborare.

Philippe Boillat

Director General pentru Drepturile
Omului și Statul de Drept
Consiliul Europei

Michael O’Flaherty

Director al Agenției pentru Drepturi
Fundamentale a Uniunii Europene

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE	3
PRACTICI ÎNCURAJATOARE	8
ABREVIERI ȘI ACRONIME	9
MODUL DE UTILIZARE A ACESTUI MANUAL	11
1 CE ÎNSEAMNĂ ACCESUL LA JUSTIȚIE?	15
Aspecte-cheie	16
2 PROCES ECHITABIL ȘI PUBLIC ÎN FAȚA UNEI INSTANȚE INDEPENDENTE ȘI IMPARȚIALE, PRECUM ȘI ÎN FAȚA ALTOR ORGANISME	25
2.1. Accesul la justiție prin intermediul instanțelor	27
Aspecte-cheie	27
2.1.1. Dreptul de acces la instanță	27
2.1.2. Definiția noțiunii de „instanță”	33
2.2. Independența și imparțialitatea instanței	37
Aspecte-cheie	37
2.3. Ce înseamnă proces echitabil și public?	43
Aspecte-cheie	43
2.3.1. Procesul echitabil	44
2.3.2. Procesul public	49
2.4. Alte căi de acces la justiție	52
Aspecte-cheie	52
2.4.1. Organismele extrajudiciare	52
2.4.2. Soluționarea alternativă a litigiilor	54
3 ASISTENȚA JUDICIARĂ	61
3.1. Asistența judiciară în afara procedurii penale	63
Aspecte-cheie	63
3.1.1. Domeniul de aplicare	63
3.1.2. Evaluarea situației financiare și proba temeiniciei	68
3.2. Asistența judiciară în procedura penală	71
Aspecte-cheie	71
3.2.1. Domeniul de aplicare	71
3.2.2. Evaluarea situației financiare	73
3.2.3. Proba interesului actului de justiție	74

4	DREPTUL LA CONSILIERE, APĂRARE ȘI REPREZENTARE	77
4.1.	Dreptul la consiliere, apărare și reprezentare în afara procedurii penale	79
	Aspecte-cheie	79
4.1.1.	Domeniul de aplicare	79
4.1.2.	Asistența juridică concretă și efectivă	80
4.2.	Dreptul la consiliere, apărare și reprezentare în cadrul procedurii penale	83
	Aspecte-cheie	83
4.2.1.	Domeniul de aplicare	83
4.2.2.	Calitatea asistenței juridice	88
4.2.3.	Asistența juridică prin avocat ales	90
4.2.4.	Timpul și înlesnirile adecvate în vederea pregătirii apărării	91
4.2.5.	Renunțarea	92
4.3.	Dreptul la autoreprezentare	95
	Aspecte-cheie	95
5	DREPTUL LA UN REMEDIU EFECTIV	97
5.1.	Ce înseamnă un remediu efectiv?	99
	Aspecte-cheie	99
5.1.1.	Condițiile de fond și procedurale ale unui remediu efectiv ...	100
5.1.2.	Condiții instituționale privind un remediu efectiv	106
5.2.	Exemple de remedii specifice	108
	Aspecte-cheie	109
5.2.1.	Despăgubirea	109
5.2.2.	Executarea silită în natură	114
5.2.3.	Ordonanțele președințiale	115
6	LIMITĂRILE GENERALE ALE DREPTULUI DE ACCES LA JUSTIȚIE	119
6.1.	Scopul legitim și proporționalitatea	121
	Aspecte-cheie	121
6.2.	Exemple de limitări anterioare unei hotărâri sau decizii rămase definitive	124
	Aspecte-cheie	124
6.2.1.	Taxele judiciare	125
6.2.2.	Formalismul excesiv	128
6.2.3.	Limitele sarcinii probei	130
6.2.4.	Termenele de prescripție	133
6.2.5.	Imunitățile	135

6.3. Întârzierile în executarea hotărârilor judecătorești definitive	137
Aspecte-cheie	137
7 LIMITĂRILE PRIVIND ACCESUL LA JUSTIȚIE: DURATA PROCEDURILOR	141
7.1. Stabilirea duratei procedurii	142
Aspecte-cheie	142
7.1.1. Stabilirea duratei procedurii fără caracter penal	144
7.1.2. Stabilirea duratei procedurii penale	146
7.2. Criteriile care stabilesc caracterul rezonabil al duratei procedurii	148
Aspecte-cheie	148
7.2.1. Complexitatea cauzei	150
7.2.2. Conduita reclamantului	151
7.2.3. Conduita autorităților naționale	153
7.2.4. Interesul reclamantului în exercitarea acțiunii	155
7.3. Căile de atac pentru proceduri excesiv de lungi	156
8 ACCESUL LA JUSTIȚIE ÎN ZONELE DE INTERES SELECTATE	159
8.1. Persoanele cu dizabilități	161
Aspecte-cheie	161
8.1.1. Accesul la justiție	162
8.1.2. Capacitatea	165
8.2. Victimele infracțiunilor	168
Aspecte-cheie	168
8.3. Deținuții și persoanele reținute sau arestate preventiv	175
Aspecte-cheie	175
8.3.1. Accesul la instanță și la avocat	176
8.3.2. Dreptul de a contesta privarea de libertate	178
8.3.3. Despăgubirea pentru detenție ilegală	184
8.4. Legislația în domeniul mediului	184
Aspecte-cheie	184
8.5. E-justiție	190
Aspecte-cheie	190
BIBLIOGRAFIE SUPLIMENTARĂ	195
JURISPRUDENȚA	205
INDEX	213

Practici încurajatoare

Asigurarea unui proces echitabil prin audierea în prezența unei alte persoane	44
Îmbunătățirea accesului la justiție în cazurile de discriminare	54
Utilizarea medierii în cadrul procedurilor de dreptul familiei	55
Asigurarea asistenței judiciare grupurilor vulnerabile	64
Oferirea de asistență judiciară online pentru a asigura accesul la justiție	71
Oferirea unei varietăți de forme de consiliere juridică	79
Asistarea justițiabililor autoreprezențați	95
Reducerea costurilor și simplificarea procedurilor	127
Promovarea accesului la justiție prin reducerea formalismului excesiv	130
Executarea eficientă a hotărârilor judecătorești	140
Urgentarea cauzelor de dreptul familiei	143
Reducerea duratei procedurii prin preluarea recomandărilor persoanelor care interacționează cu instanța	154
Urgentarea procedurii	155
Îndrumarea poliției în vederea asistării persoanelor cu dizabilități	162
Sprijinirea victimelor cu dizabilități de învățare	171
Promovarea accesului la justiție pentru deținuții cu dizabilități de învățare	177
Promovarea democrației ecologice în practică	186
Vizualizarea sentințelor: instrument online pentru a facilita accesul la justiție	193

Abrevieri și acronime

CJJE	Consiliul consultativ al judecătorilor europeni
CE	Comunitatea Europeană
CEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CEPEJ	Comisia Europeană pentru Eficiența Justiției
CJUE	Curtea de Justiție a Uniunii Europene (anterior Lunii decembrie 2009, Curtea Europeană de Justiție, CEJ)
CNUDPH	Convenția Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu handicap
CoE	Consiliul Europei
DUDO	Declarația universală a drepturilor omului
ECHR	Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale
e-CODEX	Comunicarea pe portalul e-Justiție prin schimbul de date online
EIM	Directiva privind evaluarea impactului asupra mediului
e-SENS	Servicii europene simple electronice conectate
FRA	Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene
NHRI	Instituție națională de protecție a drepturilor omului
ODRSOL	Soluționare online a litigiilor
ONG	Organizație neguvernamentală
ONU	Organizația Națiunilor Unite
PIDCP	Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice
SAL	Soluționarea alternativă a litigiilor
STCE	Seria Tratatelor Consiliului Europei
TEEO	Titlu executoriu european
TFUE	Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene
TUE	Tratatul privind Uniunea Europeană
UE	Uniunea Europeană

Modul de utilizare a acestui manual

Prezentul manual oferă o imagine de ansamblu asupra aspectelor-cheie în domeniul accesului la justiție în Europa, cu trimitere specifică la drepturile relevante prevăzute în Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (ECHR) a Consiliului Europei, astfel cum a fost interpretată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), și la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, astfel cum a fost interpretată de Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE).

Accesul la justiție nu este doar un drept în sine, ci oferă posibilitatea persoanelor fizice să își realizeze alte drepturi. Acest manual are un domeniu vast de aplicare, care acoperă atât dreptul penal cât și dreptul civil. Manualele FRACEDO existente privind legislația europeană în materie de azil, frontiere și imigrație și drepturile copilului conțin o analiză privind accesul la justiție al solicitanților de azil și al copiilor; prin urmare, aceste secțiuni nu sunt acoperite de prezentul manual.

Manualul este conceput pentru a veni în sprijinul practicienilor în domeniul dreptului care nu sunt specializați în domeniul accesului la justiție și reprezintă, astfel, o introducere în aspectele-cheie în materie. Se adresează avocaților, judecătorilor și altor practicieni în domeniul dreptului, precum și acelor persoane care lucrează cu entități care se ocupă de administrarea actului de justiție și accesul la justiție, inclusiv organizații neguvernamentale (ONG-uri) implicate în litigii. De asemenea, manualul poate fi folosit pentru cercetare juridică sau diseminare publică. Acesta a fost conceput pentru a permite practicienilor să consulte direct secțiunile/subiectele specifice dorite; nu este necesară citirea integrală a manualului. **Secțiunea Bibliografie suplimentară** prezintă secțiuni specializate care pot fi de interes celor ce doresc informații suplimentare privind o anumită problematică.

Legislația relevantă a Consiliului Europei (CoE) și a Uniunii Europene (UE) sunt prezentate în ordinea în care se aplică fiecărui subiect. Cu toate acestea, există o suprapunere semnificativă a drepturilor privind accesul la justiție prevăzute în ECHR și în Carta drepturilor fundamentale a UE. Carta recunoaște în mod explicit faptul că, acolo unde drepturile din Cartă corespund cu drepturile prevăzute în ECHR, acestea vor avea același domeniu de aplicare și înțeles. Prin urmare, o mare parte din jurisprudența CEDO poate fi considerată relevantă atunci când se analizează obiectul și domeniul de aplicare al drepturilor din

Cartă. Astfel, legislația UE poate fi considerată în concordanță cu jurisprudența CEDO, cu excepția cazului în care există prevederi contrare exprese. Se vor face trimiteri la jurisprudența CJUE relevantă, dacă aceasta este disponibilă, oferind surse alternative privind dreptul de acces la justiție și, mai important, demonstrând modul în care funcționează în paralel cele două ordini juridice. Multe dintre hotărârile CJUE menționate au fost pronunțate în cadrul procedurii hotărârii preliminare inițiate de instanțele naționale pentru a obține interpretarea CJUE cu privire la dispozițiile de drept UE relevante pentru soluționarea unui litigiu pe rol la nivel național. În conformitate cu procedura hotărârii preliminare, CJUE are rolul de a interpreta legislația UE sau de a se pronunța cu privire la validitatea acesteia. Ulterior, revine instanței naționale, în conformitate cu interpretarea oferită de CJUE, rolul de aplicare a legii la situația de fapt care face obiectul procedurii principale. Pentru a evita orice confuzie, în prezentul manual, referirea la Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) o include și pe cea la Curtea Europeană de Justiție (CEJ), chiar și în cazul hotărârilor pronunțate înainte de luna decembrie 2009.

Tabelele de la începutul fiecărui capitol enumeră aspectele tratate în cadrul aceluia capitol și indică dispozițiile de drept aplicabile, precum și jurisprudența CJUE și CEDO relevantă. Acest lucru ar trebui să ajute utilizatorii să găsească informațiile-cheie referitoare la propria situație. Practicienii care intră numai sub incidența legislației CoE pot accesa direct informațiile relevante în materialul privind CoE, în timp ce practicienii din statele membre ale UE trebuie să acceseze ambele secțiuni, întrucât aceste state se află sub incidența ambelor ordini juridice.

În plus, aspectele-cheie sunt prezentate la începutul fiecărei secțiuni pentru o imagine de ansamblu succintă și accesibilă.

Legislația-cheie a CoE este prezentată în casete de text care ilustrează cauzele CEDO selectate, precum și în referințele din textul principal. Cauzele reprezintă exemple recente ale modului în care CEDO aplică principiile stabilite în jurisprudența sa vastă. Se fac trimiteri la recomandările și rapoartele Consiliului European, acolo unde este cazul, chiar dacă acestea nu sunt obligatorii din punct de vedere juridic.

Legislația UE este prezentată atât în casete de text care ilustrează cauzele CJUE, cât și prin trimiteri la legislația primară UE și la măsuri legislative, precum directive și regulamente, în textul principal. Cauzele CJUE au fost selectate în mod

similar pentru a ilustra modul în care a fost aplicată legislația recent. Notele de subsol furnizează practicienilor exemple suplimentare. În plus, se fac trimiteri la instrumentele UE fără caracter obligatoriu din punct de vedere juridic, atunci când acestea prezintă relevanță pentru aspectele-cheie abordate.

Cu toate că manualul se concentrează asupra legislației, acesta prezintă casete de text care evidențiază „practici încurajatoare” ale Consiliului Europei și ale statelor membre ale UE. Sistemele de drept ale acestora pot varia semnificativ, însă practicile încurajatoare respective includ inițiative care pot încuraja, pe termen scurt sau lung, accesul la justiție. Caracterul adecvat și eficiența acestor inițiative urmează, deseori, să fie testate ulterior pentru a putea înțelege pe deplin valoarea acestora. Este necesară însă cercetarea suplimentară a surselor naționale relevante.

Prezentul manual se axează atât pe aspecte de drept penal cât și pe aspecte de drept civil. Cu toate că legislația de drept administrativ este examinată în raport cu legislația din domeniul mediului (vezi **capitolul 8**), în general aceasta se află în afara domeniului de aplicare al acestuia. Manualul urmărește aplicarea legislației la nivel național, astfel încât nu abordează problemele referitoare la calitatea procesuală și admisibilitatea la CEDO și CJUE, cu excepția cazului în care acestea ajută la înțelegerea drepturilor individuale. În mod similar, se face referire la instrumentele internaționale și la jurisprudență, precum și la jurisprudența națională, numai atunci când acestea ajută la înțelegerea argumentelor prezentate.

Manualul începe cu o descriere succintă a noțiunii de „acces la justiție”, din punct de vedere juridic și rolul celor două sisteme juridice, respectiv legislația CoE și dreptul UE (**Capitolul 1**). Acesta conține șapte capitole esențiale care vizează următoarele aspecte:

- proces echitabil și public în fața unei instanțe independente și imparțiale (inclusiv dreptul de acces la instanță, domeniul de aplicare al dreptului la un proces echitabil și public, precum și căi alternative de acces la justiție);
- asistență judiciară (inclusiv „evaluarea situației financiare și proba temeiniciei” și „proba interesului actului de justiție” în cazul procedurii penale);

- dreptul la consiliere, apărare și reprezentare (inclusiv calitatea asistenței juridice, dreptul de a dispune de timpul și înlesnirile necesare pregătirii apărării și dreptul de a renunța la reprezentare);
- dreptul la un remediu efectiv (inclusiv cerințele de fond și instituționale, precum și exemple de remedii disponibile);
- limitarea accesului la justiție în general (inclusiv natura limitărilor admisi-bile și exemple de limitări);
- limitarea accesului la justiție: durata procedurii (inclusiv criteriul pentru stabilirea caracterului rezonabil al duratei);
- accesul la justiție în domeniile de interes selectate (cu privire la care au fost elaborate principii specifice, respectiv în cazul persoanelor cu dizabi-lități, al victimelor infracțiunilor, al deținuților și persoanelor reținute sau arestate preventiv, precum și legislația din domeniul mediului și e-justiție).

1

Ce înseamnă accesul la justiție?

UE	Aspecte reglementate	CoE
Accesul la justiție		
Carta drepturilor fundamentale, articolul 47 (dreptul la o cale de atac efectivă)	Domeniul de aplicare	ECHR, articolul 6 (dreptul la un proces echitabil)
Carta drepturilor fundamentale, articolul 51 (domeniul de aplicare)		ECHR, articolul 13 (dreptul la un remediu efectiv)
Carta drepturilor fundamentale, articolul 52 (3) (întinderea și interpretarea drepturilor și principiilor)		ECHR, articolul 35 (condițiile de admisibilitate)
Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE), articolul 4 (3)		ECHR, articolul 46 (forța obligatorie și executarea hotărârilor)
TUE, articolul 19		

Prezentul capitol introduce conceptul de „acces la justiție” prin raportare la standardele-europene cele mai importante privind drepturile omului. Acesta prezintă sistemele regionale europene care protejează drepturile individuale și subliniază importanța acordată protecției drepturilor la nivel național. În plus, acest capitol rezumă raportul dintre drepturile privind accesul la justiție în Uniunea Europeană (UE) și în cadrul Consiliului Europei (CoE), iar **figura** de mai jos ilustrează principalele diferențe.

Aspecte-cheie

- Conform legislației internaționale și europene a drepturilor omului, noțiunea de acces la justiție obligă statele să garanteze oricărei persoane dreptul de a se adresa instanței – sau, în anumite circumstanțe, de a se adresa unui alt organism pentru soluționarea alternativă a litigiilor – pentru a obține o măsură reparatorie, în cazul în care se constată că drepturile persoanei au fost încălcate. Prin urmare, acesta este, de asemenea, un drept care permite persoanelor să își exercite alte drepturi.
- Accesul la justiție cuprinde o serie de drepturi fundamentale ale omului, cum ar fi dreptul la un proces echitabil conform articolului 6 din ECHR și conform articolului 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE, precum și dreptul la un remediu efectiv conform articolului 13 din ECHR și conform articolului 47 din Cartă.
- Dreptul privind accesul la justiție din Carta drepturilor fundamentale a UE poate corespunde celui cuprinse în ECHR. Prin urmare, jurisprudența CEDO este importantă pentru interpretarea drepturilor din Cartă.
- În pofida faptului că punerea în aplicare a dispozițiilor ECHR și ale Cartei drepturilor fundamentale a UE este guvernată de sisteme distincte, ambele accentuează ideea necesității punerii în aplicare în primul rând la nivel național a dreptului la un remediu efectiv și a celui la un proces echitabil.

Accesul la justiție permite persoanelor fizice să se protejeze împotriva încălcării drepturilor, să remedieze faptele ilicite, să atragă răspunderea puterii executive și să se apere în cadrul procedurii penale. Acesta este un element important al statului de drept¹ și include dreptul civil, penal și administrativ. Accesul la justiție este atât un proces, cât și un obiectiv și este esențial pentru persoanele care urmăresc să beneficieze de alte drepturi procesuale și de drept material.

La nivel internațional, Comitetul pentru Drepturile Omului din cadrul ONU a deschis calea, încă de la înființarea sa, în rândul organismelor ONU create în temeiul tratatului, interpretării conceptelor referitoare la accesul la justiție.² Accesul la justiție este garantat de instrumentele ONU, precum Convenția de la Aarhus din 1998 privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziei și accesul la justiție în probleme de mediu și Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități din 2006.

1 Consiliul Europei (2015), *Factsheet on guaranteeing equal access of women to justice*, Strasbourg, Consiliul Europei.

2 Organizația Națiunilor Unite (ONU), Comitetul pentru Drepturile Omului, Observația generală nr. 32 (2007).

La nivelul politicii UE, accesul la justiție în statele membre UE – în special, eficiența și calitatea sistemelor de drept și independența sistemului judiciar din cadrul UE – sunt evaluate în mod regulat prin așa-numitul Tablou de bord al UE.³ Acesta se bazează în principal pe date CEPEJ, organul de expertiză al Consiliului Europei, și face parte din Analiza anuală a creșterii Comisiei Europene; cea din urmă informează cu privire la deliberările ciclului de politică anuală al UE – Semestrul european – având impact semnificativ asupra finanțelor publice.⁴

În legislația europeană a drepturilor omului, noțiunea de acces la justiție este consacrată în articolele 6 și 13 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (ECHR) și în articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE, care garantează dreptul la un proces echitabil și la o un remediu efectiv, conform interpretării date de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) și, respectiv, de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE). După cum s-a menționat mai sus, aceste drepturi sunt, de asemenea, prevăzute în instrumentele internaționale, precum articolele 2 (3) și 14 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (PIDCP)⁵ ale Organizației Națiunilor Unite (ONU) și articolele 8 și 10 din Declarația universală a drepturilor omului (DUDO)⁶ a ONU. Elementele de bază ale acestor drepturi includ accesul efectiv la un organism de soluționare a litigiilor, dreptul la un proces echitabil și la soluționarea în timp util a litigiilor, dreptul la despăgubiri adecvate, precum și aplicarea generală a principiilor referitoare la eficiența și efectivitatea realizării actului de justiție.⁷

Drepturile protejate în cadrul ECHR și de Carta drepturilor fundamentale a UE se suprapun. Drepturile Cartei care corespund drepturilor ECHR au același înțeles și domeniu de aplicare cu cele prevăzute în ECHR, conform articolului 53

3 Comisia Europeană (2015), *Tabloul de bord al UE privind justiția din 2015*, COM (2015) 116 final, Bruxelles, 9 martie 2015.

4 Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA) (2015), *Fundamental rights: challenges and achievements in 2014 – FRA Annual report*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, capitolul Special, p. 14.

5 ONU, Adunarea Generală (AG) (1966), *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (PIDCP)*, 16 decembrie 1966.

6 ONU, AG (1948), *Declarația universală a drepturilor omului (DUDO)*, 10 decembrie 1948.

7 FRA (2011), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, p. 9.

din Cartă. Explicațiile cu privire la Cartă⁸ – care servesc drept instrument de interpretare pentru a ajuta la înțelegerea conținutului său, dar care nu constituie obligații legale – asigură orientări suplimentare cu privire la acest punct. Această suprapunere înseamnă că jurisprudența CEDO este deseori importantă pentru interpretarea drepturilor din Carta drepturilor fundamentale a UE. Cu toate acestea, după cum s-a subliniat mai jos, sistemele juridice CEDO diferă de cele ale CJUE, lucru care poate aduce atingere protecției drepturilor la nivel național.

Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale

Consiliul Europei (CoE) este compus din 47 de state membre; toate acestea sunt părți semnatare ale ECHR, care a intrat în vigoare în 1953.⁹ În temeiul articolului 1 din ECHR, statele participante sunt obligate prin lege să asigure exercitarea drepturilor ECHR persoanelor aflate sub jurisdicția acestora. Statele participante se vor asigura că legislația și practica la nivel intern este conformă ECHR. Acestea sunt responsabile în primul rând de punerea în aplicare și respectarea drepturilor și libertăților garantate de ECHR, deși poate fi acordată o „marjă de apreciere” care să permită ca interpretarea acestora să fie în acord cu propriile sisteme de drept.

CEDO are rolul de organism de supraveghere: acesta asigură respectarea obligațiilor de către statele participante prin soluționarea plângerilor justițiabililor cu privire la încălcarea ECHR.¹⁰ Conform articolului 35 din ECHR, persoanele trebuie să demonstreze că au epuizat toate căile de atac la nivel național înainte ca CEDO să analizeze cauza.¹¹ Acest lucru reflectă principiul subsidiarității, ceea ce înseamnă că instanțele naționale sunt în primul rând responsabile pentru garantarea și protecția drepturilor omului la nivel național.¹² Standardele

8 UE (2012), *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*, art. 52 (3), JO 2012 C 326. Vezi, de asemenea, *Explicații cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*, JO 2007 C 303/17.

9 Consiliul Europei, *Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale*, STCE nr. 5, 1950. Vezi, de asemenea, Consiliul Europei, *Carta socială europeană*, STCE nr. 35, 18 octombrie 1961, care monitorizează respectarea drepturilor sociale și economice; și Consiliul Europei, *Carta socială europeană (revizuită)*, STCE nr. 163, 3 mai 1996.

10 Statele participante pot introduce cereri / celorlalte state.

11 CEDO, cauza *Er și alții/Turcia*, nr. 23016/04, 31 iulie 2012, alineatul 57.

12 CEDO, cauza *Scordino/Italia (nr. 1)*, nr. 36813/97, 29 martie 2006, alineatul 140.

relevante referitoare la accesul la justiție pe care statele trebuie să le respecte sunt prevăzute în capitolele următoare.

Drepturile ECHR nu sunt întotdeauna limitate la teritoriile statelor participante; în circumstanțe excepționale, acestea pot fi exercitate în afara teritoriului național – în mod specific, pentru situații din afara țării în care funcționarii statului exercită „control și autoritate efectivă” asupra persoanelor.¹³

În temeiul articolului 46 din ECHR, statele participante implicate în procedura în fața CEDO trebuie să respecte hotărârea definitivă a acesteia.

Carta drepturilor fundamentale a UE

UE reprezintă o ordine de drept unică. Legislația UE face parte integrantă din sistemele juridice ale statelor membre.¹⁴ Aceasta include legislația primară, care se regăsește în tratate, precum și Carta drepturilor fundamentale a UE; legislația secundară, cum ar fi regulamente, directive și decizii; precum și acte juridice fără caracter obligatoriu, precum avize și recomandări.¹⁵

Punerea în aplicare și respectarea legislației UE se face, în primul rând, la nivel național. Articolul 4 (3) din Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE) impune ca statele membre UE să ia măsuri corespunzătoare pentru a asigura îndeplinirea obligațiilor ce decurg din legislația UE. Acesta reprezintă principiul cooperării loiale. În plus, articolul 19 din TUE impune statelor membre să asigure căi de atac suficiente care să asigure o protecție juridică efectivă în domeniile reglementate de legislația UE.

Prin urmare, instanțele naționale sunt garanții primari ai legislației UE, însă pentru a asigura aplicarea uniformă a legislației UE, acestea pot solicita CJUE să se pronunțe cu privire la chestiuni de interpretare a legislației UE prin procedura hotărârii preliminare.¹⁶ Astfel se generează un dialog între instanțele naționale și CJUE. CJUE este gardianul ordinii de drept unice a UE, care include obligații clare privind drepturile fundamentale. Persoanele pot introduce acțiuni în anulare, care au ca obiect examinarea legalității actelor adoptate la nivelul

13 CEDO, cauza *Al-Skeini și alții/Marea Britanie*, nr. 55721/07, 7 iulie 2011, alineatele 133-137.

14 CJUE, C-6/64, cauza *Flaminio Costa/E.N.E.L.*, 15 iulie 1964.

15 *Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE)*, art. 288, JO 2012 C 326.

16 *Ibid.* art. 267.

UE (inclusiv aspecte legate de drepturile fundamentale), însă condițiile privind introducerea acestor acțiuni sunt restrictive. Persoanele trebuie să demonstreze că acestea „îl vizează în mod direct și individual”.¹⁷ Conform CJUE, acest sistem de control judiciar al actelor emise de instituții UE este complet.¹⁸

În consecință, în conformitate cu legislația UE, este important, de asemenea, ca persoanele să își poată exercita drepturile în fața instanțelor naționale. Inițial, tratatele Comunității Europene nu conțineau referiri la drepturile fundamentale. În schimb, în jurisprudența CJUE au fost identificate drepturi fundamentale ca fiind principii generale ale legislației UE rezultate din ECHR și tradiții constituționale comune ale statelor membre.¹⁹ CJUE a aplicat aceste principii la verificarea legalității măsurilor legislative și administrative ale UE, precum și a compatibilității măsurilor adoptate de statele membre în momentul implementării legislației UE. Jurisprudența cu privire la aceste principii generale este relevantă atunci când se analizează dreptul de acces la justiție și, prin urmare, poate fi utilă pentru practicieni.

În prezent, drepturile și libertățile fundamentale sunt prevăzute în **Carta drepturilor fundamentale a UE** care a dobândit forță juridică obligatorie, în calitate de legislație UE primară, în luna decembrie 2009.²⁰ Carta include drepturi economice, sociale și culturale. În anumite împrejurări, Carta face referire la „principii” și nu la „drepturi” (de exemplu, principiul egalității între femei și bărbați din articolul 23). Potrivit Cartei drepturilor fundamentale a UE, atunci când dispozițiile sunt clasificate ca fiind „principii”, instanțele naționale le utilizează exclusiv pentru a interpreta și pentru a se pronunța cu privire la legalitatea actelor statelor membre care implementează legislația UE.²¹

În temeiul articolului 51, Carta drepturilor fundamentale a UE se aplică instituțiilor și organismelor UE, fără restricții, și statelor membre „în cazul în care

17 **TFUE**, art. 263 (4). Pentru un exemplu care ilustrează complexitatea acestui domeniu de drept, vezi CJUE, C-583/11 P, cauza *Inuit Tapiriit Kanatami și alții/Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene*, 3 octombrie 2013.

18 *Ibid.*, în special alineatul 92.

19 TUE, art. 6 (3) [anterior art. 6 (2)].

20 **Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene**, JO 2012 C326. Vezi TUE, art. 6 (1).

21 Vezi art. 52 (5) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, și orientările (limitate) prevăzute în **Explicații cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene**. Vezi, de asemenea, CJUE, C-176/12, cauza *Association de médiation sociale/Union locale des syndicats CGT și alții*, 15 ianuarie 2014, alineatele 45-49. Se va compara cu CJUE, C-555/07, cauza *Kückdevec/Swedex GmbH & Co. KG*, 19 ianuarie 2010.

acestea pun în aplicare dreptul Uniunii”.²² Explicațiile cu privire la Carta drepturilor fundamentale a UE precizează că obligațiile prevăzute de aceasta se aplică numai atunci când statele membre acționează „în cadrul domeniului de aplicare a legislației UE”. CJUE a confirmat faptul că „punerea în aplicare” și „în domeniul de aplicare” au același sens.²³ Acestea acoperă situațiile în care, de exemplu, statele membre pun în aplicare directive și regulamente UE.²⁴ Cu toate acestea, toate cele 28 de state membre UE sunt, de asemenea, state membre ECHR. Acest lucru înseamnă că, deși Carta drepturilor fundamentale a UE nu se aplică, este posibil să se aplice ECHR. Mai mult, negocierile în curs de desfășurare cu privire la aderarea preconizată a Uniunii Europene la ECHR ar putea afecta cadrul general al accesului la justiție.²⁵

Raportul dintre dreptul privind accesul la justiție în temeiul legislației CoE și dreptul de acces la justiție în temeiul legislației UE

Figura rezumă principiile de bază ale dreptului de acces la justiție în UE și în cadrul CoE. Aceasta evidențiază cele două componente-cheie ale dreptului de acces la justiție – dreptul la un proces echitabil și dreptul la un remediu efectiv – și compară protecția pe care o oferă Carta drepturilor fundamentale a UE cu cea oferită de ECHR. Se va face referire la acest raport în tot cuprinsul manualului.

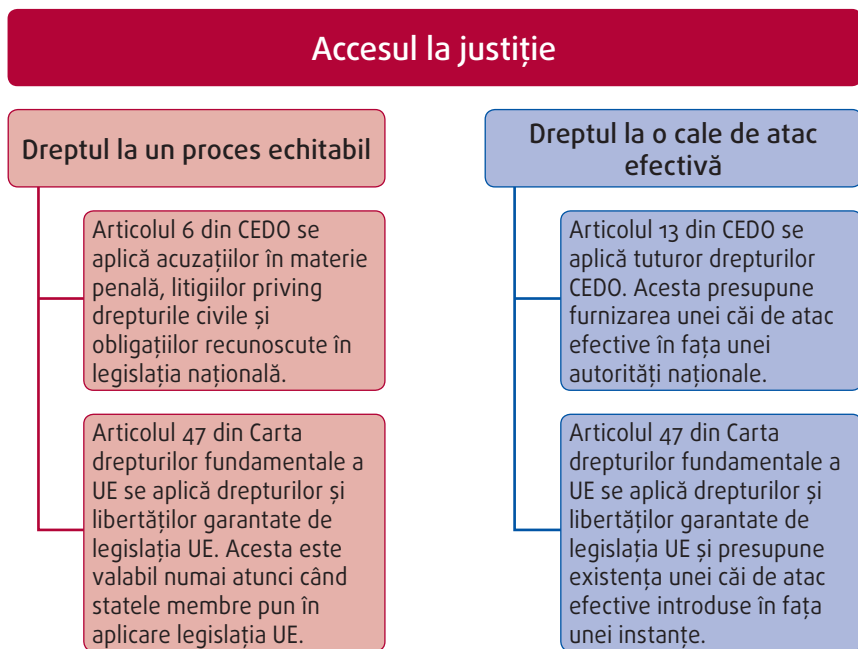
²² Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, art. 51.

²³ CJUE, C-617/10 REC, cauza *Åklagaren/Hans Åkerberg Fransson*, 7 mai 2013, alineatele 17-21.

²⁴ CJUE, C-206/13, cauza *Cruciano Siragusa/Regione Sicilia - Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, 6 martie 2014, alineatele 24-25.

²⁵ Vezi avizul CJUE privind aderearea propusă la CEDO, *Avizul 2/13 al Curții*, 18 decembrie 2014.

Figura: Dreptul de acces la justiție în temeiul legislației UE și dreptul de acces la justiție în temeiul legislației CoE

Conform indicațiilor din figură, articolul 6 din ECHR are domeniu de aplicare limitat și se aplică exclusiv cauzelor privind acuzații în materie penală, precum și drepturilor și obligațiilor civile recunoscute în legislația națională (vezi [secțiunea 2.1](#)). Articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE nu este la fel de limitat și se aplică tuturor drepturilor și libertăților recunoscute de legislația UE, care includ anumite drepturi economice, sociale și culturale suplimentare. Cu toate acestea, există o diferență importantă în ceea ce privește aplicabilitatea. Articolul 6 din ECHR se aplică tuturor situațiilor care se încadrează în definiția „acuzații în materie penală sau drepturi și obligații civile”. Articolul 47 din Cartă se aplică exclusiv statelor membre care implementează legislația UE, cum ar fi punerea în aplicare a Directivei privind combaterea traficului de persoane. Astfel, acesta oferă un sistem de protecție mai puțin cuprinzător.

Articolul 13 din ECHR stabilește dreptul la un remediu efectiv introdus în fața unei autorități naționale pentru presupusa a drepturilor ECHR. Dreptul la un remediu efectiv, în temeiul articolului 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE, se aplică tuturor drepturilor și obligațiilor garantate prin legislația UE: aceasta nu este limitată la încălcarea drepturilor incluse în Cartă. De asemenea, articolul 47 garantează în mod explicit accesul la un remediu efectiv în fața unei „instanțe”, oferind astfel o protecție mai extinsă. Este important de menționat că, în cazul statelor membre UE, în eventualitatea în care Carta drepturilor fundamentale a UE nu se aplică, se poate aplica ECHR, toate cele 28 de state membre fiind și state semnatare ale ECHR.

Deși sistemele sunt distincte, **atât legislația CoE, cât și legislația UE** garantează punerea în aplicare, în primul rând la nivel național, a dreptului la un remediu efectiv și a dreptului la un proces echitabil, în limitele domeniului de aplicare și în conformitate cu normele și condițiile relevante prevăzute de CJUE și CEDO. O mare parte dintre drepturile prevăzute de Carta drepturilor fundamentale a UE sunt descrise similar și în ECHR. Articolul 52 (3) din Cartă confirmă faptul că, acolo unde drepturile Cartei corespund drepturilor ECHR, drepturile respective vor avea același înțeles și domeniu de aplicare, cu toate că se poate asigura o protecție mai extinsă.²⁶ Acest lucru înseamnă că jurisprudența CEDO este relevantă pentru interpretarea drepturilor Cartei, acolo unde aceste drepturi corespund.

26 Explicații cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, JO 2007 C-303/17.

2

Proces echitabil și public în fața unei instanțe independente și imparțiale, precum și în fața altor organisme

UE	Aspecte reglementate	CoE
Procedura de judecată în fața unei instanțe		
Carta drepturilor fundamentale, articolul 47 (dreptul la o cale de atac efectivă) CJUE, cauze conexate de la C-128/09 până la C-131/09, C-134/09 și C-135/09, <i>Boxus/Region wallonne</i> , 2011	Accesul la instanță	ECHR, articolul 6 (1) ECHR, Protocol 7 CEDO, cauza <i>Golder/Regatul Unit</i> , nr. 4451/70, 1975
CJUE, C-363/11, cauza <i>Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeo Politismou kai Tourismou/Ypourgeo Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou</i> , 2012 CJUE, C-394/11, cauza <i>Valeri Harriev Belov/CHEZ Elektro Bulgaria AD și alții (Bulgaria și Comisia Europeană au prezentat observații)</i> , 2013	Definiția noțiunii de instanță	CEDO, cauza <i>Julius Kloiber Schlachthof GmbH și alții/Austria</i> , nr. 21565/07 și altele, 2013
Independența și imparțialitatea instanței		
Carta drepturilor fundamentale, articolul 47 CJUE, C-506/04, cauza <i>Graham J. Wilson/Ordre des avocats du barreau de Luxembourg</i> , 2006 CJUE, cauze conexate C-341/06 P și C-342/06 P, <i>Chronopost SA și La Poste/Union française de l'express (UFEX) și alții</i> , 2008	Independența și imparțialitatea	ECHR, articolul 6 (1) CEDO, cauza <i>Maktouf și Damjanović/Bosnia și Herțegovina</i> , nr. 2312/08 și 34179/08, 2013 CEDO, cauza <i>Ibrahim Gürkan/Turcia</i> , nr. 10987/10, 2012

UE	Aspecte reglementate	CoE
Proces echitabil și public în instanță		
Carta drepturilor fundamentale, articolul 47 Directiva privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale (2012/13/UE) Directiva privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale (2010/64/UE) Directiva privind dreptul de a avea acces la un avocat (2013/48/UE)	Proces echitabil	ECHR, articolul 6 (1) CEDO, cauza <i>Užukauskas/Lituania</i> , nr. 16965/04, 2010
Carta drepturilor fundamentale, articolul 47	Proces public	ECHR, articolul 6 (1) CEDO, cauza <i>Khrabrova/Rusia</i> , nr. 18498/04, 2012
Alte căi de acces la justiție		
	Organele extrajudiciare	
CJUE, cauze conexate C-317/08, C-318/08, C-319/08 și C-320/08, cauza <i>Rosalba Alassini și alții/Telecom Italia SpA</i> , 2010 Directiva privind medierea (2008/52/CE) Directiva privind soluționarea alternativă a litigiilor în materie de consum (2013/11/UE) Regulamentul privind soluționarea online a litigiilor în materie de consum (Nr. 524/2013) Directiva privind protecția victimelor criminalității (2012/29/UE)	Soluționarea alternativă a litigiilor	CEDO, <i>Suda/Republica Cehă</i> , nr. 1643/06, 2010 CoE Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (Convenția de la Istanbul)

Prezentul capitol ilustrează dreptul de acces la instanță (menționat atât în legislația CoE cât și în legislația UE ca fiind „tribunal”), care rezultă din dreptul la un proces echitabil și trece în revistă definiția termenului de „tribunal”. Sunt abordate cerințele relevante, inclusiv aspectele-cheie ale dreptului la un proces echitabil și public în fața unei instanțe independente și imparțiale. De asemenea, sunt avute în vedere căile extrajudiciare, inclusiv organele extrajudiciare și metodele de soluționare alternativă a litigiilor.

2.1. Accesul la justiție prin intermediul instanțelor

Aspecte-cheie

- Articolul 6 din ECHR și articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE garantează dreptul la un proces echitabil.
- CEDO a admis faptul că dreptul la un proces echitabil cuprinde dreptul de acces la o instanță. Articolul 6 se aplică acuzațiilor în materie penală, litigiilor privind drepturile și obligațiile civile recunoscute în legislația națională.
- Articolul 47 din Cartă include dreptul de acces la instanță. Acesta nu se limitează la acuzațiile în materie penală și la drepturile și obligațiile civile; cu toate acestea, Carta se aplică la nivel intern numai în cazul în care statele membre implementează (sau derogă de la) legislația UE.
- Atât legislația CoE, cât și legislația UE utilizează termenul de „tribunal”, în locul termenului „instanță”, însă acești termeni sunt echivalenți. Un tribunal trebuie să aibă funcții judiciare, să poată pronunța hotărâri cu caracter obligatoriu și să îndeplinească alte criterii elaborate de CEDO și CJUE, inclusiv criteriul de independență și imparțialitate. CEDO și CJUE au consacrat principii coerente pentru a stabili dacă un organism poate fi considerat instanță.
- Dreptul de acces la instanță nu este unul absolut. Acesta poate fi limitat – însă limitările pot să nu afecteze esența dreptului în cauză.

2.1.1. Dreptul de acces la instanță

În conformitate atât cu legislația CoE, cât și cu legislația UE, dreptul de acces la instanță înseamnă că instanțele ar trebui să fie accesibile. Accesibilitatea poate implica disponibilitatea instanțelor competente în cauză, disponibilitatea de interpretare, accesul la informații și accesibilitatea hotărârilor judecătorești. Accesibilitatea se poate referi inclusiv la poziționarea geografică a unei instanțe, în cazul în care locația îndepărtată împiedică reclamantii să participe

în mod efectiv în cadrul procedurilor judiciare²⁷ (vezi **secțiunea 8.1** privind persoanele cu dizabilități).

Dreptul de acces la instanță reprezintă un element important al accesului la justiție, în considerarea faptului că instanțele oferă protecție împotriva practicilor ilegale și apără statul de drept.²⁸ **Conform legislației CoE**, articolul 6 (1) din ECHR prevede următoarele: „Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotări fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împotriva sa”. Accesul la instanță decurge implicit din dreptul la un proces echitabil, deoarece sugerează că litigiile trebuie soluționate de către instanțe. Statele nu au obligația de a stabili categorii specifice de instanțe – cum ar fi, de exemplu, curțile de apel. Pe de altă parte, în cazul în care un stat parte înființează o astfel de instanță, articolul 6 devine aplicabil.²⁹

Exemplu: În cauza *Golder/Regatul Unit*,³⁰ reclamantul, era un deținut care dorea să introducă o acțiune pentru defăimare împotriva unui lucrător de penitenciar, care îl acuzase că a fost implicat într-o revoltă în penitenciar. Reclamantului nu i s-a permis consultarea unui avocat și susține că acest lucru l-a împiedicat să introducă o acțiune în instanță.

CEDO a admis faptul că articolul 6 stabilește garanțiile procedurale disponibile părților aflate în litigiu. Acest lucru ar fi golit de conținut dacă nu s-ar avea în vedere și accesul la instanță. Prin urmare, dreptul de acces la

27 CJUE, C-567/13, cauza *Nóra Baczó și János István Vizsnyiczai/Raiffeisen Bank Zrt*, 12 februarie 2015, alineatele 56-57. Vezi, de asemenea, CJUE, C-413/12, *Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León/Anuntis Segundamano España SL*, 5 decembrie 2013, alineatul 41. Pentru mai multe informații, vezi și Consiliul European, Comisia Europeană pentru Eficiența Justiției (CEPEJ) (2013), *Linii directoare revizuite privind crearea hărților judiciare de susținere a accesului la justiție în cadrul unui sistem judiciar de calitate*, 21 iunie 2013; Consiliul European, CEPEJ (2014), *Guidelines on the organisation and accessibility of court premises*, 12 decembrie 2014; Consiliul European, CEPEJ (2008), *Lista de verificare pentru promovarea calității justiției și instanțelor judiciare*, 3 iulie 2008, ex. la p. 19-25, inclusiv interpretarea, accesul la informații, accesibilitatea hotărârilor judecătorești.

28 CEDO, cauza *Béleš și alții/Republica Cehă*, nr. 47273/99, 12 noiembrie 2002, 12 noiembrie 2002.

29 CEDO, cauza *Khalfaoui/Franța*, nr. 34791/97, 14 decembrie 1999, alineatul 37.

30 CEDO, cauza *Golder/Regatul Unit*, nr. 4451/70, 21 februarie 1975. Pentru dreptul de acces la o instanță în cauzele penale, vezi exemplul CEDO, cauza *Janosevic/Suedia*, nr. 34619/97, 23 iulie 2002, alineatul 80.

instanță decurge implicit din dreptul la un proces echitabil în temeiul articolului 6 (1) din ECHR.

În temeiul ECHR, drepturile trebuie să fie „concrete și efective” mai degrabă decât „teoretice și iluzorii”.³¹ Pentru ca dreptul de acces la instanță să fie unul efectiv, statele pot fi obligate să asigure asistență judiciară, traducere sau alt sprijin de natură practică astfel încât să permită persoanelor accesul la procedurile judiciare (vezi **capitolul 3** privind asistența judiciară și **capitolul 4** privind dreptul la consiliere, apărare și reprezentare).

Dreptul de acces la instanță conform articolului 6 din ECHR este limitat la litigii referitoare la acuzații în materie penală împotriva reclamantului sau la drepturi și obligații civile. Ambele noțiuni au un înțeles autonom, indiferent de calificarea acestora în conformitate cu sistemele de drept naționale.³²

Pentru a stabili existența unei „acuzații în materie penală”, trebuie avute în vedere următoarele criterii:

- încadrarea faptei în conformitate cu sistemul de drept național;
- natura infracțiunii;
- posibila pedeapsă aplicabilă și gravitatea acesteia.³³

Criteriile sunt alternative și nu cumulative.³⁴ Totuși, în cazul în care nu este posibil să se ajungă la o concluzie clară privind un singur criteriu, poate fi necesară o abordare cumulativă.³⁵ Statele pot face distincție între sancțiuni de drept penal, sancțiuni contravenționale sau disciplinare, însă distincția nu trebuie să încalce obiectul și scopul articolului 6.³⁶ De obicei, sancțiunile penale au

31 CEDO, cauza *Artico/Italia*, nr. 6694/74, 13 mai 1980, alineatul 33.

32 Pentru acuzații în materie penală, vezi CEDO, cauza *Engel și alții/Tările de Jos*, nr. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 și 5370/72, 8 iunie 1976, alineatul 81. În ceea ce privește drepturile și obligațiile civile, vezi CEDO, cauza *König/Germania*, nr. 6232/73, 28 iunie 1978, alineatele 88-89.

33 CEDO, cauza *Engel și alții/Tările de Jos*, nr. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 și 5370/72, 8 iunie 1976, alineatele 81-85.

34 CEDO, cauza *Zilibergberg/Moldova*, nr. 61821/00, 1 februarie 2005, alineatul 31.

35 CEDO, cauza *Ezeh și Connors/Regatul Unit*, nr. 39665/98 și 40086/98, 9 octombrie 2003, alineatul 86.

36 CEDO, cauza *Weber/Elveția*, nr. 11034/84, 22 mai 1990, alineatul 30.

caracter represiv.³⁷ Cu toate acestea, lipsa gravității unei sancțiuni nu privează o infracțiune de „caracterul său penal inerent”.³⁸ Înainte de luarea unei decizii trebuie aplicate criteriile relevante.

În cadrul procedurii care nu are caracter penal, pentru ca articolul 6 din ECHR să fie aplicabil, trebuie să existe un litigiu de drept civil sau o obligație recunoscută în legislația națională, indiferent dacă aceasta este sau nu protejată de ECHR. Litigiul trebuie să fie real și serios, iar rezultatul procedurii trebuie să fie decisiv pentru dreptul în cauză.³⁹ CEDO a identificat diferite proceduri ca fiind în afara domeniului de aplicare a drepturilor și obligațiilor civile, inclusiv proceduri de impozitare care nu au caracter penal,⁴⁰ hotărâri referitoare la intrarea în țară, șederea și expulzarea străinilor⁴¹, precum și proceduri referitoare la dreptul de a candida la alegeri.⁴²

Dreptul de acces la instanță nu este unul absolut. Acesta poate fi limitat. De exemplu, impunerea unor limite de timp rezonabile poate favoriza buna administrare a actului de justiție. În plus, obligația de a plăti taxe judiciare poate conduce la eliminarea cererilor neîntemeiate sau poate fi justificată din motive bugetare.⁴³ Cu toate acestea, restricțiile nu trebuie să afecteze „însăși esența dreptului”.⁴⁴ De exemplu, suspendarea procedurii pentru o perioadă semnificativă de timp poate încălca dreptul de acces la instanță întrucât împiedică o persoană să obțină o „soluție” în cauză.⁴⁵ Restricțiile permise sunt discutate în continuare în **capitolul 6**.

În conformitate cu legislația UE, articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE prevede: „Orice persoană are dreptul la un proces echitabil, public și într-un termen rezonabil, în fața unei instanțe judecătorești independente și imparțiale, constituită în prealabil prin lege. Orice persoană are posibilitatea

37 CEDO, cauza *Öztürk/Germania*, nr. 8544/79, 21 februarie 1984, alineatul 53.

38 *Ibid.*, alineatul 54.

39 CEDO, cauza *Boulois/Luxemburg*, nr. 37575/04, 3 aprilie 2012, alineatul 90.

40 CEDO, cauza *Ferrazzini/Italia*, nr. 44759/98, 12 iulie 2001, alineatul 29.

41 CEDO, cauza *Maaouia/Franța*, nr. 39652/98, 5 octombrie 2000, alineatul 40.

42 CEDO, cauza *Pierre-Bloch/Franța*, nr. 24194/94, 21 octombrie 1997, alineatele 49-52.

43 CEDO, cauza *Ashingdane/Regatul Unit*, nr. 8225/78, 28 mai 1985, alineatul 57.

44 *Ibid.*

45 CEDO, cauza *Kutic/Croația*, nr. 48778/99, 1 martie 2002, alineatul 25.

de a fi consiliată, apărută și reprezentată”.⁴⁶ Articolul 47 se aplică tuturor drepturilor și libertăților ce derivă din legislația UE; explicațiile cu privire la Cartă confirmă faptul că acesta corespunde drepturilor prevăzute în articolul 6 (1) din ECHR, fără limitarea din articolul 6 referitoare la drepturile și obligațiile civile.⁴⁷ Prin urmare, articolul 47 asigură, cel puțin, protecția prevăzută în articolul 6 din ECHR, în ceea ce privește toate drepturile și libertățile care decurg din legislația UE.⁴⁸ Semnificația acestei conexiuni explicite este următoarea: cazurile menționate în conformitate cu legislația CoE sunt relevante și în legislația UE, cu excepția cazului în care se prevede în sens contrar. Cu toate acestea, conform celor menționate în **capitolul 1**, Carta drepturilor fundamentale a UE se aplică la nivel intern numai în cazul în care statele membre implementează (derogă de la) legislația UE.⁴⁹

Articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE cuprinde principiul juridic UE conform căruia statele membre trebuie să asigure o protecție juridică efectivă a drepturilor individuale ce iau naștere în temeiul dreptului Uniunii (inclusiv drepturile prevăzute de Cartă). Acest lucru înseamnă că dreptul de acces la instanță se aplică de fiecare dată când se au în vedere drepturi și libertăți garantate de legislația UE. Statele membre UE au obligația de a prevedea remedii și proceduri care să asigure respectarea drepturilor în conformitate cu legislația UE.⁵⁰ Legislația națională nu trebuie să încalce dispozițiile referitoare la protecția juridică efectivă a acestor drepturi.⁵¹

46 Art. 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene este relevant, de asemenea, pentru protecția juridică oferită de CJUE.

47 CJUE, C-619/10, cauza *Trade Agency Ltd/Seramico Investments Ltd*, 6 septembrie 2012, alineatul 52.

48 CJUE, C-199/11, cauza *Europese Gemeenschap/Otis NV și alții*, 6 noiembrie 2012, alineatul 47.

49 În ceea ce privește limitările din art. 6, vezi, de exemplu, CEDO, cauza *Maaouia/Franța*, nr. 39652/98, 5 octombrie 2000. Referitor la domeniul de aplicare al art. 47, vezi CJUE, C-370/12, *Thomas Pringle/Government of Ireland, Ireland și the Attorney General*, 27 noiembrie 2012, alineatele 178-182.

50 CJUE, C-432/05, cauza *Unibet (London) Ltd și Unibet (International) Ltd/Justitiekanslern*, 13 martie 2007, alineatele 37-42.

51 CJUE, C-279/09, cauza *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH/Bundesrepublik Deutschland*, 22 decembrie 2010, alineatul 59.

Exemplu: În *Boxus/Région wallonne*,⁵² o instanță belgiană a adresat o întrebare preliminară cu privire la Directiva privind evaluarea impactului asupra mediului după autorizarea unui proiect printr-un act legislativ (decret) al parlamentului valon împotriva căruia, în conformitate cu dreptul intern, nu era disponibilă nicio procedură de revizuire care să vizeze fondul cauzei.

CJUE a confirmat faptul că exercitarea unei căi de atac este necesară pentru a asigura protecția juridică efectivă a drepturilor procedurale individuale, chiar dacă acest lucru nu a fost avut în vedere de legislația națională.

Așa cum s-a întâmplat în cazul legislației CoE, dreptul de acces la instanță în conformitate cu legislația UE nu este unul absolut. Acesta poate fi limitat prin proceduri naționale care să asigure administrarea eficientă a actului de justiție. Restricțiile permise sunt abordate în continuare în **capitolul 6**.

Pentru a facilita accesul la instanță în cazurile transfrontaliere, au fost adoptate mai multe instrumente de drept derivate din legislația secundară UE, de drept internațional privat, pentru a ajuta la stabilirea instanței competente dintr-un stat membru pentru soluționarea unui litigiu de drept civil. Aceste instrumente se referă la competența, dreptul aplicabil, recunoașterea și executarea hotărârilor în domeniul dreptului civil; exemplele includ regulamentele cu privire la competență și regulamentul cu privire la executarea hotărârilor în materie civilă și comercială, în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești, precum și în materia succesiunii (vezi, de asemenea, **secțiunea 6.3**).⁵³

52 CJUE, cauze conexate de la C-128/09 până la C-131/09, C-134/09 și C-135/09, *Antoine Boxus, Willy Roua, Guido Durllet și alții, Paul Fastrez, Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (Brussels South Charleroi Airport) (ARACH), Bernard Page, Léon L'Hoir, Nadine Dartois/Région wallonne*, 18 octombrie 2011, alineatele 49-57.

53 **Regulamentul (CE) nr. 44/2001** al Parlamentului European și al Consiliului din 22 decembrie 2000 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială, JO 2001 L 12; **Regulamentul (UE) nr. 1215/2012** al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2012 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (reformare), JO 2012 L 351 (cu excepția Danemarcei); **Regulamentul (UE) nr. 650/2012** al Parlamentului European și al Consiliului competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor, JO 2012 L 201/107; **Regulamentul (CE) nr. 2201/2003** al Consiliului din 27 noiembrie 2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești, JO 2003 L 338/1; sau **Regulamentul (CE) nr. 4/2009** al Consiliului din 18 decembrie 2008 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor și cooperarea în materie de obligații de întreținere, JO 2009 L 7/1.

2.1.2. Definiția noțiunii de „instanță”

Atât legislația CoE, cât și legislația UE utilizează termenul de „tribunal”, în locul celui de „instanță”. Termenul „tribunal” dobândește sens autonom, iar CEDO și CJUE au aplicat principii coerente pentru a stabili dacă un organism poate fi considerat instanță.

Conform legislației CoE, instanța se caracterizează prin funcția sa jurisdicțională.⁵⁴ Aceasta nu trebuie să fie o instanță de „tip clasic”.⁵⁵ O instanță poate fi un organism înființat în scopul soluționării unui număr limitat de aspecte specifice (de exemplu, aspecte referitoare la despăgubiri), cu condiția să ofere garanțiile corespunzătoare.⁵⁶

Exemplu: În cauza *Julius Kloiber Schlachthof GmbH și alții/Austria*,⁵⁷ companiile reclamante au sacrificat bovine și porcine, pentru care au trebuit să plătească taxele de comercializare a produselor agricole către consiliul național de marketing în domeniul agriculturii (AMA). AMA a emis decizii de plată și a impus o taxă suplimentară pentru sumele neachitate. Reclamanții au solicitat să fie audiați. Ministrul federal, care a acționat în calitate de autoritate de soluționare a contestațiilor, a respins contestațiile acestora, fără a organiza o audiere. Reclamanții au susținut că procedura nu a avut loc în fața unei instanțe.

CEDO a reiterat faptul că o instanță este caracterizată prin funcția sa jurisdicțională, și anume soluționarea aspectelor care intră în competența sa, prin aplicarea legii, și conform procedurilor prevăzute. Cerințele suplimentare sunt: independența, imparțialitatea, durata mandatelor membrilor săi, precum și existența unor garanții procedurale - o parte dintre acestea fiind prevăzute în conținutul articolului 6. Instanța a decis că nici AMA și nici ministrul nu pot fi considerate instanțe și că a existat o încălcare a articolului 6 (1).

⁵⁴ CEDO, cauza *Belilos/Elveția*, nr. 10328/83, 29 aprilie 1988, alineatul 64.

⁵⁵ CEDO, cauza *Campbell și Fell/Regatul Unit*, nr. 7819/77 și 7878/77, 28 iunie 1984, alineatul 76.

⁵⁶ CEDO, cauza *Lithgow și alții*, nr. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 și 9405/81, 8 iulie 1986, alineatul 201.

⁵⁷ CEDO, cauza *Julius Kloiber Schlachthof GmbH și alții/Austria*, nr. 21565/07, 21572/07, 21575/07 și 21580/07, 4 aprilie 2013.

Garanțiile adecvate includ:

- competența de a emite decizii cu caracter obligatoriu;⁵⁸
- capacitatea de a soluționa cauzele care intră în competența sa, în temeiul normelor de drept aplicabile și în conformitate cu procedura stabilită;⁵⁹
- competența deplină asupra cauzei;⁶⁰
- independența și imparțialitatea (vezi [secțiunea 2.2](#)).

În plus, instanțele trebuie să fie „înființate prin lege”. Prin urmare, statele sunt obligate să adopte legi speciale de înființare a instanțelor naționale și, apoi, de organizare și funcționare a acestora. Acest lucru presupune existența unui caracter permanent, motiv pentru care sunt excluse organismele care exercită o funcție jurisdicțională, în temeiul unui acord între părți. Cu toate acestea, pot fi considerate instanțe și organismele înființate pentru soluționarea unui număr limitat de aspecte specifice, cu condiția ca acestea să ofere garanțiile corespunzătoare.⁶¹ În cazul în care un organism administrativ nu oferă garanțiile prevăzute la articolul 6 (1), trebuie să existe o cale de atac în fața unui organism jurisdicțional care să ofere astfel de garanții.⁶²

Un organism judiciar poate acționa totuși ca și instanță, în cazul în care are și alte funcții în afara celor judiciare (ex. funcții administrative, disciplinare sau de consiliere), dar nu poate avea în același timp atât funcții judiciare, cât și atribuții specifice puterii executive.⁶³ Astfel, instanțele pot include și judecători care nu sunt juriști și membrii care au funcții extrajudiciare, cât timp aceștia îndeplinesc condițiile de independență și imparțialitate.⁶⁴

58 CEDO, cauza *Bentham/Tările de Jos*, nr. 8848/80, 23 octombrie 1985, alineatele 40 și 43.

59 CEDO, cauza *Sramek/Austria*, nr. 8790/79, 22 octombrie 1984, alineatul 36.

60 CEDO, cauza *Galina Kostova/Bulgaria*, nr. 36181/05, 12 noiembrie 2013, alineatul 59.

61 CEDO, cauza *Lithgow și alții*, nr. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 și 9405/81, 8 iulie 1986, alineatul 201.

62 CEDO, cauza *Albert și Le Compte/Belgia*, nr. 7299/75 și 7496/76, 10 februarie 1983.

63 CEDO, cauza *Bentham/Tările de Jos*, nr. 8848/80, 23 octombrie 1985, alineatul 43.

64 CEDO, cauza *Campbell și Fell/Regatul Unit*, nr. 7819/77 și 7878/77, 28 iunie 1984, alineatul 81. În ceea ce privește participarea judecătorilor consultanți. Vezi, de asemenea, CEDO, cauza *Ibrahim Gürkan/Turcia*, nr. 10987/10, 3 iulie 2012, alineatul 18.

În concluzie, calificarea unui organism ca și instanță se va face în funcție de circumstanțele cauzei. Decizia este luată prin aplicarea principiilor enunțate mai sus. De exemplu, un organism care poate emite doar avize consultative⁶⁵ nu s-ar încadra în definiția unei instanțe, spre deosebire de un organism de arbitraj investit cu soluționarea anumitor aspecte și care oferă garanțiile corespunzătoare.⁶⁶ Pentru informații suplimentare, vezi **secțiunea 2.4** privind alte căi de acces la justiție.

În conformitate cu legislația UE, articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE garantează dreptul la un proces echitabil în fața unei instanțe. CJUE a abordat termenul “instanță” pentru a stabili dacă o anumită entitate poate introduce o cerere având ca obiect pronunțarea unei hotărâri preliminare, lucru permis doar instanțelor naționale (vezi **capitolul 1** privind accesul la justiție).⁶⁷ În acest scop, organismul care introduce o cerere având ca obiect pronunțarea unei hotărâri preliminare trebuie să îndeplinească următoarele condiții pentru a putea fi considerat instanță:

- să fie înființat prin lege;
- să aiba caracter permanent;
- să fie independent și imparțial (vezi mai jos);
- să includă o procedură *inter-partes*;
- să aibă competență obligatorie;
- să aplice normele de drept.⁶⁸

65 CEDO, cauza *Bentham/Tărilor de Jos*, nr. 8848/80, 23 octombrie 1985.

66 CEDO, cauza *Lithgow și alții*, nr. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 și 9405/81, 8 iulie 1986.

67 TFUE, art. 267. Vezi, de asemenea, CJUE, *Notă de informare cu privire la efectuarea trimerilor preliminare de către instanțele naționale*, 5 decembrie 2009, JO C 2009 C-297/01, alineatul 9 (care confirmă că „statutul de instanță sau tribunal este interpretat de către Curtea de Justiție ca un concept de sine stătător al dreptului Uniunii Europene”).

68 CJUE, C-54/96, *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH/Bundesbaugesellschaft Berlin mbH*, 17 septembrie 1997, alineatul 23.

Procedurile în fața organismului în cauză trebuie să se finalizeze printr-o decizie cu caracter judiciar.⁶⁹

Exemplu: În cauza *Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeo Politismou kai Tourismou/Ypourgeo Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou*,⁷⁰ reclamantul (*Elegktiko Synedrio*, Curtea de Conturi a Greciei) a chemat Curtea să se pronunțe cu privire la compatibilitatea legislației UE cu normele naționale care permit angajaților din sectorul public să beneficieze de concediu pentru acțiuni sindicale. CJUE a trebuit să stabilească dacă *Elegktiko Synedrio* are caracterul unei instanțe în înțelesul articolului 267 din TFUE.

Conform hotărârii CJUE, *Elegktiko Synedrio* nu poate fi considerată instanță, deoarece: (i) exista un raport între *Elegktiko Synedrio* și minister, ceea ce înseamnă că nu a putut fi considerată drept terț cu privire la serviciile în cauză; (ii) competența sa era limitată la auditarea *a priori* a cheltuielilor statului și nu cuprindea și soluționarea unei cauze; (iii) decizia sa nu constituie *res judicata* (hotărâre definitivă) și procedurile nu erau menite să se finalizeze printr-o decizie cu caracter judiciar; și (iv) beneficiarul cheltuielilor în cauză nu a avut calitatea de parte în cadrul procedurii declanșate / *Elegktiko Synedrio*.

Atât în conformitate cu legislația CoE, cât și cu legislația UE, organismele de arbitraj nu sunt considerate, în general, instanțe, dată fiind natura opțională a procedurii și lipsa prezenței autorităților statului (vezi [secțiunea 2.4](#) privind alte căi de acces la justiție).⁷¹

69 CJUE, C-443/09, cauza *Camera di Commercio, Industria, Artigianato e Agricoltura (CCIAA) di Cosenza/Grillo Star Srl*, 19 aprilie 2012, alineatele 20-21.

70 CJUE, C-363/11, cauza *Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeo Politismou kai Tourismou/Ypourgeo Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou*, 19 decembrie 2012, alineatele 19-31.

71 CJUE, C-125/04, cauza *Guy Denuit și Betty Cordenier/Transorient - Mosaïque Voyages et Culture SA.*, 27 ianuarie 2005, alineatul 13. Pentru o cauză în care un organism de arbitraj a fost considerat instanță, vezi CJUE, C-555/13, *Merck Canada Inc./Accord Healthcare Ltd și alții*, 13 februarie 2014, alineatele 18-25.

Exemplu: În *Valeri Harriev Belov/CHEZ Elektro Balgaria AD și alții* (Bulgaria și Comisia Europeană în calitate de intervenienți),⁷² Comisia pentru Protecția împotriva Discriminării (KZD) din Bulgaria a introdus o cerere având ca obiect pronunțarea unei hotărâri preliminare cu privire la o serie de dispoziții ale legislației UE referitoare la discriminare și protecția consumatorilor.

CJUE a confirmat faptul că un organism național s-ar putea califica drept instanță în înțelesul articolului 267 din TFUE în exercitarea funcțiilor judiciare, dar nu poate fi recunoscut ca atare în exercitarea altor funcții, cum ar fi cele de natură administrativă. În consecință, era necesar să se identifice calitatea specifică în care acționează un organism atunci când solicită pronunțarea unei hotărâri a CJUE. În cazul de față, diverși factori au determinat instanța să respingă afirmația conform căreia procedura în fața organismului era menită să se finalizeze printr-o decizie cu caracter judiciar; având în vedere cele menționate anterior, respectiv: faptul că KZD ar putea să se sesizeze din oficiu și are atribuții extinse de cercetare; competența KZD de a interveni din oficiu ca parte interesată în cadrul procedurii; faptul că KZD ar avea calitatea de părât în cadrul procedurii judiciare, în eventualitatea în care decizia acesteia ar fi fost contestată; și faptul că KZD își poate revoca deciziile.

2.2. Independența și imparțialitatea instanței

Aspecte-cheie

- Legislația CoE și UE impun ca instanța să fie independentă și imparțială.
- CJUE și CEDO au stabilit norme detaliate privind independența pentru a garanta neutralitatea. Normele se referă la modul de numire a membrilor unei instanțe, la durata mandatului acestora și la existența garanțiilor / presiunilor din exterior.
- Instanța se prezumă a fi imparțială până la proba contrarie. Prejudiciile pot fi subiective (se au în vedere prejudiciile personale ale fiecărui judecător) sau obiective (se are în vedere aparența unei prejudicii). Prejudiciile subiective sunt dificil de dovedit.

⁷² CJUE, C-394/11, *Valeri Harriev Belov/CHEZ Elektro Balgaria AD și alții* (Bulgaria și Comisia Europeană au prezentat observații), 31 ianuarie 2013, alineatul 26.

Independența și imparțialitatea sunt adesea examinate împreună și sunt strâns legate între ele, ceea ce le poate face greu de diferențiat.⁷³ Cu toate acestea, independența se referă în general la structura unei instanțe, în timp ce imparțialitatea este o caracteristică individuală a unui factor de decizie.⁷⁴

Independența

În temeiul legislației CoE, jurisprudența privind articolul 6 din ECHR prevede norme detaliate cu privire la independența sistemului judiciar, care sunt concepute pentru a-l proteja de presiunile din exterior și pentru a garanta neutralitatea.⁷⁵ Aceste reguli se referă la modul de desemnare a membrilor instanței, la durata mandatului și la existența garanțiilor față de presiunile din exterior.⁷⁶

Exemplu: În cauza *Maktouf și Damjanović/Bosnia și Herțegovina*,⁷⁷ ambii reclamânți au fost condamnați pentru crime de război de către Curtea Bosniei și Herțegovinei (Curtea de Stat). Curtea de Stat era compusă din judecători internaționali și naționali și era competentă să se pronunțe cu privire la cazurile care implică crime de război. Primul reclamant a susținut lipsa de independență a Curții de Stat, deoarece doi dintre membrii săi au fost numiți de Oficiul Înalțului Reprezentant în Bosnia și Herțegovina cu un mandat ce poate fi reînnoit pentru o durată de doi ani.

CEDO a respins acest argument. Aceasta nu a găsit niciun motiv să se îndoiască de independența judecătorilor internaționali ai Curții de Stat față de organisme politice ale Bosniei și Herțegovinei, față de părțile la prezenta cauză și față de instituțiile Înalțului Reprezentant. Desemnarea acestora a fost motivată de dorința de a consolida independența completelor pentru crime de război ale Curții de Stat și de a restabili încrederea publicului în sistemul judiciar. Faptul că judecătorii în cauză au fost detașați din rândul judecătorilor naționali de carieră a reprezentat o garanție suplimentară

73 De exemplu, vezi CEDO, cauza *Findlay/Regatul Unit*, nr. 22107/93, 25 februarie 1997, alineatul 73.

74 CEDO, cauza *Parlov-Tkalčić/Croația*, nr. 24810/06, 22 decembrie 2009, alineatele 86-87.

75 Pentru mai multe detalii cu privire la dreptul la un proces echitabil și public de către o instanță independentă și imparțială, vezi ONU, Comitetul pentru Drepturile Omului (CDO) (2007), *General comment 32*, 23 august 2007, alineatele 19-23.

76 CEDO, cauza *Campbell și Fell/Regatul Unit*, nr. 7819/77 și 7878/77, 28 iunie 1984, alineatul 78.

77 CEDO, cauza *Maktouf și Damjanović/Bosnia și Herțegovina*, nr. 2312/08 și 34179/08, 18 iulie 2013, alineatele 48-53.

față de presiunea din exterior. Nu a existat nicio încălcare a articolului 6 din ECHR.

Judecătorii pot fi desemnați de executiv, dar legea trebuie să asigure că aceștia nu primesc instrucțiuni cu privire la modul în care să-și exercite atribuțiile.⁷⁸ Nu ar trebui să existe nici un fel de interferențe în emiterea hotărârilor definitive, obligatorii și executorii ale unei instanțe.⁷⁹

Durata de numire în funcțiile judiciare contribuie și la independență. Membrii instanței nu trebuie să fie numiți pe viață. Cel mai important, mandatele trebuie să fie stabile ca durată și fără interferențe externe. Membrii instanței trebuie să fie protejați împotriva demiterii, cel puțin pe durata mandatului.⁸⁰ Lipsa de garanții adecvate împotriva demiterii aduce atingere independenței unei instanțe.⁸¹

Aparența independenței este de asemenea importantă, dar nu este decisivă pentru stabilirea lipsei de independență.⁸² Pentru a decide dacă există motive legitime care să dea naștere temerilor referitoare la lipsa de independență și imparțialitate a unei anumite instanțe, opinia părților la proces este importantă dar nu și decisivă. Orice temere de acest fel trebuie dovedită în mod obiectiv.⁸³ De exemplu, în cazul în care doi judecători consultanți din cadrul unei instanțe, sesizate cu o cerere de revizuire a unui contract de închiriere, au fost numiți de asociațiile care au avut un interes în continuarea derulării contractului, temerea reclamantului referitoare la imparțialitate a fost justificată.⁸⁴

În conformitate cu legislația UE, condiția referitoare la independență obligă instanța să acționeze ca și factor de decizie în calitate de terț, independent de autoritățile administrative și de părți.⁸⁵

78 CEDO, cauza *Beaumartin/Franța*, nr. 15287/89, 24 noiembrie 1994, alineatul 38.

79 CEDO, cauza *DRAFT - OVA a.s./Slovacia*, nr. 72493/10, 9 iunie 2015, alineatele 80-86.

80 CEDO, cauza *Campbell și Fell/Regatul Unit*, nr. 7819/77 și 7878/77, 28 iunie 1984, alineatul 80.

81 CEDO, cauza *Henryk Urban și Ryszard Urban/Polonia*, nr. 23614/08, 30 noiembrie 2010, alineatele 49-53. A se vedea, de asemenea Consiliul Europei, Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) (2001), *Avizul nr. 1 referitor la standardele privind independența puterii judecătorești și inamovibilitatea judecătorilor*, 23 noiembrie 2001.

82 CEDO, cauza *Campbell și Fell/Regatul Unit*, nr. 7819/77 și 7878/77, 28 iunie 1984, alineatul 81.

83 CEDO, cauza *Fruni/Slovacia*, nr. 8014/07, 21 iunie 2011, alineatul 141.

84 CEDO, cauza *Langborger/Suedia*, nr. 11179/84, 22 iunie 1989, alineatul 35.

85 CJUE, C-24/92, cauza *Pierre Corbiau/Administration des contributions*, 30 martie 1993, alineatul 15.

Exemplu: În cauza *Graham J. Wilson/Ordre des avocats du barreau de Luxembourg*,⁸⁶ dl. Wilson a înaintat cauza instanței naționale, argumentând că, prin introducerea unei cerințe de limbă, Luxemburg a creat bariere neloiale pentru punerea în aplicare a Directivei 98/5/CE de facilitare a exercitării cu caracter permanent a profesiei de avocat într-un stat membru, altul decât cel în care s-a obținut calificarea.⁸⁷ Acest lucru presupune ca avocații să participe la o audiere cu Consiliul Baroului. Dl Wilson a refuzat să participe și, prin urmare, Consiliul Baroului a respins înscrierea acestuia. Dl Wilson a atacat decizia în fața Comisiei de disciplină și administrație, compusă exclusiv din avocați de naționalitate luxemburgheză. Instanța administrativă a solicitat pronunțarea de către CJUE a unei hotărâri preliminare pentru a stabili dacă organismele însărcinate cu soluționarea contestațiilor, precum Comisia de disciplină și administrație, constituie o cale de atac în fața unei instanțe judecătorești, în conformitate cu legislația națională, în sensul articolului 9 din Directivă.

CJUE a constatat că independența, care este inerentă exercitării atribuțiilor de a pronunța hotărâri, înseamnă că o instanță acționează ca terță-partea în raport cu autoritatea care a adoptat decizia contestată. Independența cuprinde, de asemenea, alte două aspecte: (i) instanța nu este supusă niciunei imixțiuni sau presiuni din exterior; și (ii) „imparțialitatea internă” care asigură că părțile la procedură beneficiază de condiții echitabile.⁸⁸

Imparțialitatea

În temeiul legislației CoE și a legislației UE, imparțialitatea este strâns legată de independență. Factorul de decizie trebuie să fie deschis și lipsit de prejudecăți în soluționarea litigiilor.

86 CJUE, C-506/04, cauza *Graham J. Wilson/Ordre des avocats du barreau de Luxembourg*, 19 septembrie 2006, alineatele 47-53.

87 *Directiva 98/5/CE* a Parlamentului European și a Consiliului din 16 februarie 1998 de facilitare a exercitării cu caracter permanent a profesiei de avocat într-un stat membru, altul decât cel în care s-a obținut calificarea, JO 1998 L 77.

88 Referitor la presiunile din exterior, vezi CJUE, C-103/97, cauza *Josef Köllensperger GmbH & Co. KG și Atzwanger AG/Gemeindeverband Bezirkskrankenhaus Schwaz*, 4 februarie 1999, alineatul 21 (condițiile referitoare la demiterea membrilor erau prea vagi pentru a garanta împotriva presiunii nejustificate). În ceea ce privește imparțialitatea externă, vezi CJUE, C-407/98, cauza *Katarina Abrahamsson și Leif Anderson/Elisabet Fogelqvist*, 6 iulie 2000, alineatul 32 (protecții obiective existente în constituția statului).

Exemplu: În cauza *İbrahim Gürkan/Turcia*,⁸⁹ o instanță penală militară l-a condamnat pe reclamant la două luni și jumătate de închisoare pentru nerespectarea cu intenție a ordinului superiorului. Instanța a fost alcătuită dintr-un ofițer militar fără nicio pregătire juridică și doi judecători militari.

CEDO a constatat că participarea judecătorilor consultanți nu este neapărat contrară dispozițiilor din articolul 6 și că lipsa pregătirii juridice a ofițerului militar nu a afectat independența sau imparțialitatea acestuia. Cu toate acestea, ofițerul militar a rămas în serviciul armatei și a fost supus unei acțiuni militare disciplinare. Desemnarea acestuia s-a făcut de către superiorii săi și nu s-a bucurat de aceleași garanții constituționale ca și cei doi judecători militari. Prin urmare, instanța penală militară nu putea fi considerată independentă și imparțială.

Imparțialitatea cuprinde două elemente:

- un element subiectiv, referitor la prejudecățile individuale ale unui judecător sau la atitudini părtinitoare;
- un element obiectiv, referitor la aspecte precum aparența unei prejudecăți.⁹⁰

Instanța se prezumă a fi lipsită de orice prejudecăți personale până la dovedirea contrariului.⁹¹ Demonstrarea caracterului părtinitor, subiectiv, impune dovedirea convingerilor personale ale unui anumit judecător într-un anumit caz, ceea ce este foarte dificil de făcut. Exemple de atitudine părtinitoare, subiectivă, includ manifestări de ostilitate sau rea voință din partea judecătorului sau dovada că judecătorul a fost implicat în atribuirea cauzei, din rațiuni personale.⁹² Marea majoritate a cazurilor întemeiate pe lipsa de imparțialitate s-a concentrat, astfel, asupra testului obiectiv, care presupune să se stabilească dacă judecătorul a oferit garanții suficiente pentru a exclude orice îndoială legitimă în acest sens.⁹³ Exemple de lipsă de imparțialitate obiectivă includ existența

89 CEDO, cauza *İbrahim Gürkan/Turcia*, nr. 10987/10, 3 iulie 2012, alineatul 19.

90 Vezi, de asemenea Consiliul Europei, CCJE (2002), *Avizul nr. 3 privind etica și răspunderea judecătorilor*, 19 noiembrie 2002.

91 CEDO, cauza *Kyprianou/Cipru*, nr. 73797/01, 15 decembrie 2005, alineatul 119.

92 CEDO, cauza *Morice/Franța*, nr. 29369/10, 23 aprilie 2015, alineatul 74.

93 *Ibid.*, alineatul 119. Vezi, de asemenea, CEDO, cauza *Gautrin și alții/Franța*, nr. 21257/93, 20 mai 1998, alineatul 58.

unor legături strânse de familie între avocatul părții opuse și judecător⁹⁴ sau relațiile profesionale dintre judecător și cealaltă parte în cadrul procedurii.⁹⁵ Obiectivitatea sau imparțialitatea înseamnă furnizarea de garanții suficiente astfel încât să excludă orice îndoială legitimă în acest sens.⁹⁶ Simplul fapt că o instanță îndeplinește două tipuri de funcții în ceea ce privește aceeași decizie (consiliere și judiciară) poate pune sub semnul întrebării imparțialitatea sa ca și structură a sistemului.⁹⁷ În plus, s-a constatat că prezența unui funcționar guvernamental la deliberările instanței de judecată încalcă dispozițiile articolului 6.⁹⁸ Procedurile utilizate de instanțe pentru a lua în considerare cererile care au ca obiect potențiale acțiuni pârținitoare trebuie să fie, la rândul lor, imparțiale (de exemplu, judecătorii acuzați de o atitudine pârținitoare nu ar trebui să fie implicați în examinarea fondului cauzei).⁹⁹

Legislația UE a urmat în mod constant principiile stabilite de jurisprudența CEDO cu privire la două aspecte necesare ale imparțialității: imparțialitatea subiectivă și cea obiectivă. Independența este considerată o condiție prealabilă a imparțialității și sunt necesare norme adecvate în ceea ce privește componența unui organism și statutul membrilor săi.¹⁰⁰

Exemplu: Cauza *Chronopost SA și La Poste/Union française de l'express*,¹⁰¹ privea o acțiune potrivit căreia asistența în infrastructură constituie ajutor de stat. Cauza a fost înaintată de două ori Tribunalului de Primă Instanță (TPI), cu o componență a completului de judecată diferită, cu excepția judecătorului raportor. La cea de-a doua audiere, TPI a pronunțat prima hotărâre conform căreia s-a constatat că a existat ajutor de stat. Recurențele au susținut că al doilea TPI nu a fost o instanță imparțială, dat fiind că același judecător raportor a fost implicat și că decizia a fost pârținitoare.

94 CEDO, cauza *Micallef/Malta*, nr. 17056/06, 15 octombrie 2009, alineatul 102.

95 CEDO, cauza *Pescador Valero/Spain*, nr. 62435/00, 17 iunie 2003, alineatele 27-28.

96 CEDO, cauza *Fey/Austria*, nr. 14396/88, 24 februarie 1993, alineatul 28.

97 CEDO, cauza *Procola/Luxemburg*, nr. 14570/89, 28 septembrie 1995, alineatul 45. A se compara cu CEDO, cauza *Kleyn și alții/Tările de Jos*, nr. 39343/98, 39651/98, 43147/98 și 46664/99, 6 mai 2003, alineatul 27.

98 CEDO, cauza *Martinie/Franța*, nr. 58675/00, 12 aprilie 2006, alineatele 53-55.

99 CEDO, cauza *A.K./Liechtenstein*, nr. 38191/12, 9 iulie 2015

100 CJUE, C-506/04, cauza *Graham J. Wilson/Ordre des avocats du barreau de Luxembourg*, 19 septembrie 2006, alineatul 53.

101 CJUE, cauzele conexate C-341/06 P și C-342/06 P, cauza *Chronopost SA și La Poste/Union française de l'express (UFEX) și alții*, 1 iulie 2008, alineatul 54.

CJUE a stabilit testul de imparțialitate după cum urmează: (i) membrii instanței trebuie să fie imparțiali, în mod subiectiv, adică, nimeni nu trebuie să arate părtinire sau prejudecată personală (există o prezumție de imparțialitate personală în lipsa unor dovezi contrare); și (ii) instanța trebuie să fie imparțială în mod obiectiv, oferind garanții suficiente pentru a exclude orice îndoială legitimă în acest sens. CJUE a respins acuzația de părtinire. Din circumstanțele cauzei nu a reieșit caracterul ilegal al componenței completului de judecată.

2.3. Ce înseamnă proces echitabil și public?

Aspecte-cheie

- Accesul la justiție impune ca un proces să fie echitabil și public din punct de vedere procedural.
- Dreptul la un proces echitabil și public este consacrat în articolul 6 (1) din ECHR și articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE. În plus, garanțiile specifice pentru un proces echitabil în cadrul procedurii penale se găsesc în articolul 6 (2) și (3) din ECHR și articolul 48 din Cartă.
- Dreptul la un proces echitabil include, în esență, dreptul la egalitatea armelor, dreptul la o procedură contradictorie și dreptul la o hotărâre motivată, precum și dreptul de a asigura executarea unei hotărâri definitive.
- Un proces public asigură existența unui control asupra sistemului judiciar. Dreptul la un proces public impune, de asemenea, ca persoana să aibă dreptul să participe și să examineze probele.

Conform legislației CoE, dreptul la un proces echitabil și public în temeiul articolului 6 din ECHR se aplică în ceea ce privește acuzațiile penale și litigiile privind drepturile și obligațiile civile (vezi **secțiunea 2.1**). **În conformitate cu legislația UE**, potrivit articolului 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE, acest drept este aplicabil oricărui tip de procedură referitoare la drepturile și libertățile care derivă din legislația UE.

Jurisprudența referitoare la dreptul la un proces echitabil este amplă. Secțiunea de față prezintă diferite elemente principale ale acestui drept, care includ: dreptul la egalitatea armelor, dreptul la o procedură contradictorie și dreptul la o hotărâre motivată. Așa cum s-a reținut în **capitolul 1**, jurisprudența CEDO

este relevantă pentru interpretarea drepturilor Cartei acolo unde aceste drepturi corespund. Articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE corespunde articolului 6 din ECHR cu privire la acest aspect.

2.3.1. Procesul echitabil

Conform legislației CoE, procesul este considerat echitabil în funcție de toate circumstanțele cauzei, inclusiv de posibilitatea persoanei de a avea acces la justiție. Se va lua în considerare procedura judiciară în ansamblul său (și anume, de la momentul declanșării procedurii, inclusiv interogatoriul efectuat de către organele de poliție în cauze penale, până la soluționarea finală a unui recurs).¹⁰² Articolul 6 din ECHR se aplică și executării hotărârilor pentru că, în final, în situația în care persoana nu poate asigura executarea hotărârii la finalul procedurii, dreptul la un proces echitabil prezintă relevanță redusă.¹⁰³

Practică încurajatoare

Asigurarea unui proces echitabil prin audierea în prezența unei alte persoane

În Tarascon, Franța, a fost concepută o practică specializată numită „audiere în prezența unei alte persoane” pentru a încuraja participarea copiilor. Aceasta permite asistenților sociali să îi însoțească pe copii în timpul procedurii civile la audierea acestora de către judecător. Prezența asistentului social ajută copilul să își exprime punctul de vedere. De asemenea, se creează un mediu mai prietenos pentru copii. În plus, această practică asigură interpretarea răspunsurilor date de copil din două perspective (cea a judecătorului și cea a asistentului social), ceea ce consolidează caracterul echitabil al audierii. În cadrul ceremoniei de acordare a premiului Crystal Scales of Justice la ediția din 2012, s-a făcut o mențiune specială la acest proiect.

Sursa: Premiul Crystal Scales of Justice, ediția din 2012, organizat de Consiliul Europei împreună cu Comisia Europeană.

¹⁰² CEDO, cauza *Edwards/Regatul Unit*, nr. 13071/87, 16 decembrie 1992, alineatul 34.

¹⁰³ CEDO, cauza *Hornsby/Grecia*, nr. 18357/91, 19 martie 1997, alineatul 40. A se vedea, de asemenea ONU, CDO (2005), cauza nr. 823/1998, *Czernin/Republica Cehă*, 29 martie 2005 (care consideră că lipsa de acțiune și întârzierile excesive în punerea în aplicare a deciziilor încalcă dispozițiile art. 14 din PIDCP).

În temeiul legislației CoE și al legislației UE, una dintre condițiile principale pentru dreptul la un proces echitabil este „egalitatea armelor” între părți. Egalitatea armelor implică asigurarea faptului că fiecare parte are posibilitatea rezonabilă de a-și susține cauza în condiții care nu dezavantajează niciuna dintre părți. Orice sesizare privind lipsa egalității armelor „va fi examinată în baza articolului 6 (1) pentru că principiul egalității armelor este doar una dintre caracteristicile conceptului mai vast al unui proces echitabil, care include, de asemenea, dreptul fundamental la o procedură contradictorie”.¹⁰⁴ CJUE a definit acest principiu în mod similar.¹⁰⁵

În cauzele penale, principiul egalității armelor este garantat prin drepturi specifice la apărare, conform dispozițiilor din articolul 6 (3) (d), și anume „dreptul să audieze sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării”. Articolul 6 (2) și (3) din ECHR și articolul 48 din Carta drepturilor fundamentale a UE subliniază garanții suplimentare specifice unui proces echitabil în cauzele penale. Acestea includ dreptul de a fi informat cu promptitudine cu privire la natura și motivele acuzației, precum și dreptul la timpul și înlesnirile necesare pregătirii apărării unei persoane.

În conformitate cu legislația UE, legislația secundară detaliază în continuare domeniul de aplicare al dreptului la un proces echitabil. De exemplu, Directiva 2012/13/UE privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale stabilește că statele membre trebuie să informeze persoanele suspectate sau acuzate cu privire la drepturile pe care acestea le au, inclusiv dreptul de a fi asistat de un avocat și dreptul de a păstra tăcerea.¹⁰⁶ În temeiul acestei directive, suspectilor și persoanelor acuzate care sunt arestate li se va furniza o „Notă scrisă privind drepturile” ce conține informații cu privire la alte drepturi suplimentare, inclusiv dreptul de a avea acces la documente referitoare la propria cauză, aflate în posesia autorităților competente – cum ar fi probe – precum și dreptul de acces la asistență medicală de urgență. Directiva face parte din „foaia de parcurs” a UE pentru consolidarea drepturilor procedurale

¹⁰⁴ CEDO, cauza *Ruiz-Mateos/Spain*, nr. 12952/87, 23 iunie 1993, alineatul 63; vezi și alineatele 63-68.

¹⁰⁵ CJUE, C-199/11, *Europese Gemeenschap/Otis NV și alții*, 6 noiembrie 2012, alineatul 71.

¹⁰⁶ *Directiva 2012/13/UE* a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale, JO 2012 L 142.

ale persoanelor suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale.¹⁰⁷ Foaia de parcurs a fost adoptată pentru consolidarea drepturilor persoanelor în proceduri penale din cadrul UE, precum și pentru asigurarea încrederii reciproce în sistemele de justiție penală și pentru promovarea cooperării judiciare dintre statele membre ale UE. De asemenea, foaia de parcurs include Directiva privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale,¹⁰⁸ Directiva privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare,¹⁰⁹ Recomandarea Comisiei cu privire la dreptul la asistență judiciară al persoanelor suspectate sau acuzate¹¹⁰ și o Recomandare a Comisiei privind garanțiile procedurale pentru persoanele vulnerabile suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale.¹¹¹ Există, de asemenea, o propunere pentru o Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale¹¹² și o propunere pentru o Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind asistența judiciară provizorie și asistența judiciară în cadrul procedurilor aferente mandatului european de arestare.¹¹³

107 **Rezoluția** Consiliului din 30 noiembrie 2009 privind o foaie de parcurs pentru consolidarea drepturilor procedurale ale persoanelor suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale, JO 2009 C 295.

108 **Directiva 2010/64/UE** a Parlamentului European și a Consiliului din 20 octombrie 2010 privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale, JO 2010 L 280.

109 **Directiva 2013/48/UE** a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate, JO 2013 L 294/1. Marea Britanie și Irlanda nu au optat pentru această directivă, iar aceasta nu se aplică Danemarcei.

110 Comisia Europeană (2013), **Recomandarea Comisiei din 27 noiembrie 2013 cu privire la dreptul la asistență * al persoanelor suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale**, JO 2013 C 378.

111 Comisia Europeană (2013), **Recomandarea Comisiei din 27 noiembrie 2013 privind garanțiile procedurale pentru persoanele vulnerabile suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale**, JO 2013 378.

112 Comisia Europeană (2013), propunere pentru o Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale, COM(2013)822.

113 Comisia Europeană (2013), propunere pentru o Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind asistența judiciară provizorie pentru persoanele suspectate sau acuzate care sunt private de libertate și asistența judiciară în cadrul procedurilor aferente mandatului european de arestare, COM(2013) 824.

Atât în temeiului legislației CoE, cât și al legislației UE, o altă componentă esențială a dreptului la un proces echitabil este dreptul la o procedură contradictorie.¹¹⁴ În principiu, condițiile exercitării acestui drept sunt identice pentru atât pentru cauzele penale cât și pentru cele fără caracter penal.¹¹⁵ În practică, dreptul la o procedură contradictorie include:

- dreptul de a fi informat și de a face observații cu privire la orice probe depuse pentru a influența decizia instanței;¹¹⁶
- dreptul la o perioadă de timp suficientă pentru a se familiariza cu probele în fața instanței;¹¹⁷
- dreptul de a propune probe.¹¹⁸

Instanțele trebuie să stabilească dacă procedura aplicată în ansamblul său a respectat condițiile exercitării dreptului la o procedură contradictorie.¹¹⁹

Exemplu: În cauza *Užukauska/Lituania*,¹²⁰ autoritățile lituaniene au revocat licența pentru arme de foc a reclamantului, deoarece informațiile din dosarele poliției indicau că acesta ar prezenta un risc pentru societate. Reclamantul a fost obligat să își predea armele poliției, în schimbul unei plăți. Acesta a contestat introducerea numelui său în evidențele operative, însă acțiunea sa a fost respinsă pe baza materialelor confidențiale prezentate de către poliție. Informațiile nu au fost comunicate și reclamantului.

Informațiile din dosar erau esențiale în cauza reclamantului, dat fiind că trebuiau să fie luate în considerare de către judecători pentru a stabili dacă acesta a fost sau nu implicat în activități infracționale. Dosarul poliției era

114 CEDO, cauza *Ruiz-Mateos/Spania*, nr. 12952/87, 23 iunie 1993, alineatul 63; CJUE, C-300/11, *ZZ/Secretary of State for the Home Department*, 4 iunie 2013, alineatul 55. Referitor la procedurile penale, vezi CEDO, cauza *Brandstetter/Austria*, nr. 11170/84, 12876/87 și 13468/87, 28 august 1991, alineatele 66-67.

115 CEDO, cauza *Werner/Austria*, nr. 21835/93, 24 noiembrie 1997, alineatul 66.

116 CEDO, cauza *Vermeulen/Belgia*, nr. 19075/91, 20 februarie 1996, alineatul 33.

117 CEDO, cauza *Křmář și alții/Republica Cehă*, nr. 35376/97 3 martie 2000, alineatul 42.

118 CEDO, cauza *Clinique des Acacias și alții/Franța*, nr. 65399/01, 65406/01, 65405/01 și 65407/01, 13 octombrie 2005, alineatul 37.

119 CEDO, cauza *Rowe și Davis/Regatul Unit*, nr. 28901/95, 16 februarie 2000, alineatul 62.

120 CEDO, cauza *Užukauskas/Lituania*, nr. 16965/04, 6 iulie 2010, alineatele 45-51.

singura dovadă a presupusului pericol pe care reclamantul îl reprezintă pentru societate. Având în vedere faptul că reclamantul nu a fost informat cu privire la probele împotriva sa și nu a avut posibilitatea de a se apăra (spre deosebire de poliție), procedura de soluționare a cauzei nu a respectat condițiile unei proceduri contradictorii sau a egalității armelor și nu a inclus măsuri de protecție adecvate pentru a proteja interesele reclamantului. CEDO a constatat că s-au încălcat dispozițiile articolul 6 din ECHR.

Dreptul la o hotărâre motivată reprezintă un alt aspect fundamental al dreptului la proces echitabil.¹²¹ O hotărâre motivată demonstrează că o cauză a fost judecată în mod corespunzător și permite părților să introducă o cale de atac adecvată și efectivă.¹²² Instanțele nu sunt obligate să răspundă detaliat la fiecare argument iar obligația de a motiva variază în funcție de natura hotărârii și de circumstanțele cauzei.¹²³ În cadrul procedurii penale, un proces cu jurați trebuie să includă garanții suficiente pentru a permite inculpatului să înțeleagă de ce a fost găsit vinovat. Acest lucru poate include îndrumări din partea judecătorului cu privire la aspecte juridice sau probe și întrebări precise, fără echivoc, adresate juriului de către judecător.¹²⁴

În cadrul unei proceduri civile, instanțele sunt obligate să își motiveze corespunzător hotărârile, pentru a permite persoanelor să formuleze cereri adecvate în căile de atac.¹²⁵ O instanță investită cu soluționarea cererilor în căile de atac poate remedia o motivare necorespunzătoare a unei instanțe inferioare. În principiu, este acceptabil ca o instanță investită cu soluționarea cererilor în căile de atac să achieseze pur și simplu la motivarea hotărârii organismului inferior. Totuși, acest lucru s-a dovedit a fi insuficient atunci când plângerea introdusă în prima cale de atac a avut drept obiect motivarea necorespunzătoare a instanței inferioare.¹²⁶ Motivarea instanței investită cu soluționarea cererilor în căile de atac trebuie să se refere la fondul problemei cu privire la

121 Vezi Consiliul Europei, CCEJ (2008), *Avizul nr. 11 privind „privind calitatea hotărârilor judecătorești”*, 18 decembrie 2008.

122 CEDO, cauza *Hadjianastassiou/Grecia*, nr. 12945/87, 16 decembrie 1992, alineatul 33. A se compara cu CEDO, cauza *Jodko/Lituania (dec.)*, nr. 39350/98, 7 septembrie 1999. Referitor la legislația UE, vezi CJUE, C-619/10, cauza *Trade Agency Ltd/Seramico Investments Ltd*, 6 septembrie 2012, alineatul 53.

123 CEDO, cauza *García Ruiz/Espania*, nr. 30544/96, 21 ianuarie 1999, alineatul 26.

124 CEDO, cauza *Taxquet/Belgia*, nr. 926/05, 16 noiembrie 2010, alineatele 93-100.

125 CEDO, cauza *Suominen/Finlanda*, nr. 37801/97, 1 iulie 2003, para 36-38.

126 CEDO, cauza *Hirvisaari/Finlanda*, nr. 49684/99, 27 septembrie 2001, para 32.

care urmează să se pronunțe aceasta într-o manieră care să reflecte în mod adecvat rolul său.¹²⁷

Dreptul la o cale de atac

Conform legislației CoE, deși Protocolul Nr. 7 la ECHR (cu caracter obligatoriu numai pentru statele părți) stabilește un drept specific la o cale de atac în cauzele penale,¹²⁸ ECHR nu garantează dreptul la o cale de atac în procedura civilă. Cu toate acestea, CEDO a confirmat că, în cazul în care legea permite introducerea unei căi de atac în procedurile civile sau penale, se aplică articolul 6.¹²⁹ **În conformitate cu legislația UE**, nu există niciun drept specific la o cale de atac în Carta drepturilor fundamentale a UE, însă jurisprudența CEDO trebuie luată în considerare în interpretarea articolul 47.

2.3.2. Procesul public

În temeiul legislației CoE și al legislației UE, conceptul de acces la justiție include, de asemenea, dreptul la un proces public. Acest lucru ajută la promovarea încrederii în instanțe prin redarea în mod vizibil și transparent a administrării actului de justiție.¹³⁰ Articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE corespunde articolului 6 din ECHR în această privință.

Dreptul la un proces public include și dreptul la audiere orală.¹³¹ De exemplu, în cadrul procedurii penale, în general, inculpatul are dreptul să participe la o audiere în primă instanță.¹³² Dreptul la o audiere orală este important, deoarece o persoană nu își poate exercita celelalte drepturi în temeiul articolul 6(3) din ECHR fără a fi prezentă. Cu toate acestea, prezența în persoană a inculpatului nu are aceeași importanță în cadrul unei audieri în calea de atac, așa cum este cazul audierii în primă instanță. Modul în care se aplică articolul 6 pentru proceduri în fața instanțelor investite cu soluționarea cererilor în calea de atac

127 CEDO, cauza *Hansen/Norvegia*, nr. 15319/09, 2 octombrie 2014, alineatele 71 et seq.

128 Consiliul Europei, *Protocolul nr. 7 la CEDO*, STCE nr.117, 1984, art. 2.

129 Vezi, de exemplu, CEDO, cauza *Monnell și Morris/Regatul Unit*, nr. 9562/81 și 9818/82, 2 martie 1987, alineatul 54.

130 CEDO, cauza *Pretto și alții/Italia*, nr. 7984/77, 8 decembrie 1983, alineatul 21.

131 CEDO, cauza *Allan Jacobsson/Suedia*, nr. 16970/90, 19 februarie 1998, alineatul 46. A se vedea, de asemenea CJUE, C-399/11, *Stefano Melloni/Ministerio Fiscal*, 26 februarie 2013, alineatul 49.

132 CEDO, cauza *Tierce și alții/San Marino*, nr. 24954/94, 24971/94, 24972/94, 25 iulie 2000, alineatul 94; CEDO, cauza *Jussila/Finlanda* [GC], nr. 73053/01, 23 noiembrie 2006, alineatul 40.

depinde de caracteristicile specifice procedurii în cauză și se va ține cont de totalitatea procedurilor în ordinea juridică internă și de rolul instanței investită cu soluționarea cererii introduse în calea de atac în cauză.¹³³ Mai mult, dreptul la o audiere orală nu este unul absolut, și anumite circumstanțe pot justifica absența sa, în funcție de natura problemelor asupra cărora urmează să se pronunțe instanța de judecată.¹³⁴ De exemplu, este posibil să nu fie necesară o audiere orală, cu condiția să nu existe probleme de credibilitate sau fapte atacate care să impună administrarea orală a probelor sau confruntarea martorilor.¹³⁵ În cazul în care un proces penal se desfășoară *in absentia*, iar inculpatul nu are cunoștință de procedură, acestuia trebuie să i se permită să obțină o rejudecare pe fond a cauzei de îndată ce acesta ia la cunoștință de hotărârea primei instanțe. În cadrul unei proceduri civile, aceasta poate continua și fără audiere, în cazurile care se dezbate probleme juridice cu grad de complexitate scăzut¹³⁶ sau în cazul în care procedurile sunt exclusiv juridice sau tehnice.¹³⁷ Cu toate acestea, în principiu, o persoană are dreptul la o audiere publică orală înainte de examinarea de către prima și singura instanță în cauză.¹³⁸

Articolul 6 (1) din ECHR permite în mod explicit excluderea presei și a publicului:

- în interesul moralității, al ordinii publice ori al siguranței naționale într-o societate democratică;
- atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun; sau
- atunci când publicitatea ședinței ar aduce atingere intereselor justiției.

133 CEDO, cauza *Kremzow/Austria*, nr. 12350/86, 21 septembrie 1993, alineatele 58-59; CEDO, cauza *Hermi/Italia* [GC], nr. 18114/02, 18 octombrie 2006, alineatul 60. Referitor la procesele *in absentia* din cadrul UE, vezi Consiliul Uniunii Europene (2009), *Decizia-cadru 2009/299/JAI* a Consiliului din 26 februarie 2009 de modificare a Deciziilor-cadru 2002/584/JAI, 2005/214/JAI, 2006/783/JAI, 2008/909/JAI și 2008/947/JAI, de consolidare a drepturilor procedurale ale persoanelor și de încurajare a aplicării principiului recunoașterii reciproce cu privire la deciziile pronunțate în absența persoanei în cauză de la proces, JO 2009 L 81/24.

134 CEDO, cauza *Kremzow/Austria*, nr. 12350/86, 21 septembrie 1993, alineatul 59.

135 CEDO, cauza *Jussila/Finlanda* [GC], nr. 73053/01, 23 noiembrie 2006, alineatele 41-42 și 47-48.

136 CEDO, cauza *Valová și alții/Slovacia*, nr. 44925/98, 1 iunie 2004, alineatele 65-68.

137 CEDO, cauza *Koottummel/Austria*, nr. 49616/06, 10 decembrie 2009, alineatul 19.

138 CEDO, cauza *Becker/Austria*, nr. 19844/08, 11 iunie 2015, alineatul 39.

Necesitatea de a proteja secretul profesional poate justifica, de asemenea, impunerea de limitări.¹³⁹ Copiilor li se acordă protecție explicită și este posibilă excluderea unei întregi categorii de proceduri, pentru protecția acestora.¹⁴⁰

Exemplu: În cauza *Khrabrova/Rusia*¹⁴¹ reclamanta era profesor în Moscova. Aceasta a fost concediată în luna februarie a anului 2002, în urma unei dispute cu un elev, în timpul orei. Reclamanta a înaintat acțiune civilă împotriva școlii, solicitând compensații și renumirea în funcție, iar ulterior a făcut plângere la CEDO referitor la lipsa caracterului echitabil al procedurii. Mai exact, aceasta a reclamat faptul că instanța judecătorească națională nu a organizat o audiere publică din considerente privind interesul superior al minorilor implicați.

CEDO a considerat motivele instanței naționale pentru a organiza audierile *in camera* ca fiind vagi. Instanța a sugerat că o audiere publică ar afecta în mod negativ educația unui grup nespecificat de minori. Curtea a precizat că instanțele naționale aveau obligația să ofere suficiente motive pentru a justifica protejarea administrării justiției de controlul public, o garanție esențială împotriva caracterului arbitrar al procedurii. Cu toate acestea, în cauză, acest lucru nu a fost făcut în mod corespunzător. Audierea publică care a avut loc ulterior în fața instanței investită cu soluționarea cererii introduse în calea de atac nu a remediat încălcarea, deoarece nu avea competența necesară; mai exact, instanța investită cu soluționarea cererii introduse în calea de atac nu a reluat audierea martorilor. Curtea a constatat încălcarea dreptului la un proces public în temeiul articolului 6 din ECHR.

O persoană poate renunța la dreptul la un proces public; dreptul de a renunța trebuie exprimat în mod liber, neechivoc și fără a fi contrar unui interes public important. De exemplu, chiar dacă inculpatul nu se prezintă în persoană la proces, nu există nicio încălcare în cazul în care acesta a fost informat cu privire la data și locul procesului sau a fost apărat de un consilier juridic pe care acesta l-a autorizat în acest sens.¹⁴²

139 CEDO, cauza *Diennet/Franța*, nr. 18160/91, 26 septembrie 1995, alineatele 34-35.

140 CEDO, cauza *B. și P./Regatul Unit*, nr. 36337/97 și 35974/97, 24 aprilie 2001, alineatele 37-38.

141 CEDO, cauza *Khrabrova/Rusia*, nr. 18498/04, 2 octombrie 2012, alineatele 50-53.

142 CEDO, cauza *Håkansson și Sturesson/Suedia*, nr. 11855/85, 21 februarie 1990, alineatul 66; CJUE, C-399/11, cauza *Stefano Melloni/Ministerio Fiscal*, 26 februarie 2013, alineatul 49.

2.4. Alte căi de acces la justiție

Aspecte-cheie

- Accesul la mecanismele justiției poate include organisme extrajudiciare, precum instituțiile naționale privind drepturile omului, organismele de promovare a egalității, autorități de protecție a datelor sau instituțiile Avocatului Poporului.
- Organele administrative, extrajudiciare pot facilita accesul la justiție prin furnizarea de modalități mai rapide de a obține repararea prejudiciului sau prin permiterea acțiunii colective. Cu toate acestea, acestea nu trebuie să se subroge dreptului unei persoane de acces la instanță și ar trebui, în general, să facă obiectul unui control judiciar.
- Procedurile de soluționare alternativă a litigiilor (SAL), cum ar fi medierea și arbitrajul, oferă alternative la accesul la justiție prin intermediul căilor judiciare ordinare.
- În cazul în care legea obligă părțile la arbitraj, tribunalul arbitral trebuie să se conformeze articolului 6 din ECHR și articolului 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE.
- UE a încurajat utilizarea SAL prin adoptarea de legislație în domeniu, cum ar fi Directiva UE privind medierea și o serie de inițiative de protecție a consumatorilor.

2.4.1. Organismele extrajudiciare

Multe sisteme judiciare se confruntă cu creșterea volumului de activitate, iar accesul la instanțe poate fi costisitor. O imagine de ansamblu mai largă a accesului la justiție cuprinde atât organismele extrajudiciare cât și instanțele.¹⁴³ Acest lucru poate include organismele de promovare a egalității, instituțiile administrative și extrajudiciare care se ocupă de cazurile de discriminare, instituțiile naționale pentru drepturile omului (NHRI-uri), instituțiile Avocatului Poporului, autoritățile pentru protecția datelor, inspectoratele de muncă și tribunalele specializate.¹⁴⁴ Statele membre ale UE au înființat unele dintre aceste organisme în conformitate cu cerințele legislative specifice – de exemplu, organismele de promovare a egalității privind egalitatea rasială sau etnică și

143 FRA (2012), *Bringing rights to life: The fundamental rights landscape of the European Union*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

144 Vezi ONU, Adunarea Generală (1993) *Rezoluția Adunării Generale a ONU A/RES/48/134* privind instituțiile naționale pentru promovarea și protecția drepturilor omului, 20 decembrie 1993 (*Principiile de la Paris*), Anexă.

egalitatea de gen au fost înființate în temeiul Directivei privind egalitatea rasială¹⁴⁵ și autoritățile naționale de protecție a datelor în conformitate cu Directiva privind protecția datelor.¹⁴⁶

Procedurile cvasi-judiciare în fața organismelor extrajudiciare – deseori sub forma medierii (vezi [secțiunea 2.4.2](#) privind soluționarea alternativă a litigiilor) – pot oferi alternative mai rapide, mai puțin formale și mai puțin costisitoare pentru reclamanți. Cu toate acestea, majoritatea organismelor extrajudiciare nu au competența de a emite hotărâri cu caracter obligatoriu (excepțiile de la această regulă includ, de exemplu, autoritățile de protecție a datelor și unele organisme de promovare a egalității), iar competența acestora în acordarea de despăgubiri este, în general, limitată.

CEDO a reținut că, în conformitate cu legislația națională, un organism extrajudiciar poate fi considerat instanță în cazul în care îndeplinește în mod evident funcții judiciare și oferă garanțiile procedurale prevăzute de articolul 6 din ECHR, cum ar fi imparțialitatea și independența (vezi [secțiunea 2.1.2](#)).¹⁴⁷ În caz contrar, organismul extrajudiciar trebuie să fie supus supravegherii de către un organism judiciar care are competență deplină și care îndeplinește condițiile prevăzute în articolul 6.¹⁴⁸

Organismele administrative, extrajudiciare pot facilita, de asemenea, accesul la justiție permițând acțiuni sau plângeri colective. Acest lucru permite reclamanților să depună eforturi comune, astfel încât multe cereri individuale referitoare la același caz să poată fi cuprinse într-o singură acțiune în instanță,¹⁴⁹ ceea ce permite organizațiilor, precum ONG-urile, să depună plângeri în numele mai multor persoane fizice.

145 Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică, JO 2000 L 180 (Directiva privind egalitatea rasială).

146 Directiva 95/46/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24 octombrie 1995 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date, JO 1995 L 281 (Directiva privind protecția datelor).

147 CEDO, cauza *Oleksandr Volkov/Ucraina*, nr. 21722/11, 9 ianuarie 2013, alineatele 88-91.

148 CEDO, cauza *Zumtobel/Austria*, nr. 12235/86, 21 septembrie 1993, alineatele 29-32.

149 Comisia Europeană (2013), *Recomandarea Comisiei din 11 iunie 2013 privind principii comune aplicabile acțiunilor colective în încetare și în despăgubire introduse în statele membre în cazul încălcării drepturilor conferite de legislația Uniunii*, JO 2013 L 201. Vezi, de asemenea, Parlamentul European, Direcția Generală Politici Interne (2011), *Overview of existing collective redress schemes in EU Member States*, Bruxelles, iulie 2011.

Practică încurajatoare

Îmbunătățirea accesului la justiție în cazurile de discriminare

În Italia, organismul de egalitate în materie de discriminare din rațiuni de rasă sau origine etnică – Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării Rasiale – a înființat birouri anti-discriminare și puncte focale în unele zone, în cooperare cu autoritățile locale și ONG-uri. În plus, există consilieri în materie de egalitate, care abordează discriminarea pe rațiuni de sex, la nivel național și regional; aceștia sunt mandatați să primească plângeri, să ofere consiliere și servicii de mediere. Ei cooperează cu inspectorii de muncă, care au atribuții de cercetare pentru constatarea cazurilor de discriminare. De asemenea, au calitate procesuală în instanță, în caz de impact colectiv, atunci când nu se poate identifica nicio victimă individuală.

Sursa: FRA (2012), Access to justice in cases of discrimination in the EU – Steps to further equality, p. 28.

2.4.2. Soluționarea alternativă a litigiilor

Soluționarea alternativă a litigiilor (SAL) se referă la procedurile de soluționare a litigiilor – cum ar fi medierea și arbitrajul – care oferă soluții la litigii în afara instanței.¹⁵⁰ Procedurile SAL pot îmbunătăți eficiența justiției prin reducerea volumului de activitate al instanței și prin oferirea unor posibilități de a rezolva litigiile într-un mod mai puțin costisitor pentru persoanele fizice.¹⁵¹ În plus față de costurile mai reduse, acestea pot aduce beneficii persoanelor, prin reducerea duratei și a stresului din cadrul procedurilor. Istoricul și utilizarea SAL în Europa pot varia. Unele dintre organismele extrajudiciare menționate în [secțiunea 2.4.1](#) utilizează proceduri SAL în mod frecvent.

¹⁵⁰ De exemplu, vezi Comisia Europeană (2011), *Consultation Paper on the use of ADR as a means to resolve disputes related to commercial transactions and practices in the European Union*, alineatul 6.

¹⁵¹ Consiliul Europei, CEPEJ (2014), *Raportul „Sisteme judiciare din Europa: Eficiența și calitatea justiției – Ediția 2014 (datele din 2012): Eficiența și calitatea justiției”*, capitolul 6, menționat în CEDO, cauza *Momčilović / Croația*, nr. 11239/11, 26 martie 2015, alineatul 33.

Practică Încurajatoare

Utilizarea medierii în cadrul procedurilor de dreptul familiei

Majoritatea statelor consideră că este benefică soluționarea litigiilor în domeniul dreptului familiei prin mediere, mai degrabă decât în instanță. În Croația, părinții implicați în procedura de divorț și custodie sunt obligați să apeleze mai întâi la procedura medierii. Psihologii Centrelor pentru Protecție Socială recurg la mediere.

Medierea este uneori combinată cu alte activități. De exemplu, în Estonia, un specialist în asistență pentru copii asistă părinții în cadrul procedurii de mediere în primele etape ale unui proces. În Germania, consilierul juridic al copilului acordă asistență părinților prin mediere.

Sursă: FRA (2015), Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States, p. 47.

În cadrul CoE, în contextul unei proceduri civile, medierea a fost definită ca un proces de soluționare a litigiilor în care părțile negociază pentru a ajunge la un acord cu ajutorul unui mediator.¹⁵² În cadrul procedurii penale, medierea a fost definită ca un proces în care un mediator imparțial - cu acordul ambelor părți - ajută victima și infractorul să participe în mod activ la rezolvarea problemelor care decurg ca o consecință a comiterii unei infracțiuni.¹⁵³ Arbitrajul presupune cel puțin o persoană care, în temeiul unui acord de arbitraj, este chemată să pronunțe o hotărâre cu forță juridică obligatorie într-un litigiu cu care este sesizată de către părțile unui acord.¹⁵⁴ Trebuie avut în vedere că neexecutarea unei

152 Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (2002), *Recomandarea nr.(2002)10 a Comitetului Miniștrilor către statele membre privind medierea în materie civilă*, 18 septembrie 2002, principiul 1. A se vedea, de asemenea Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (1998), *Recomandarea nr. 98(1) a Comitetului Miniștrilor către statele membre privind medierea familială*, 21 ianuarie 1998; Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (2001), *Recomandarea nr. (2001)9 a Comitetului Miniștrilor privind căile alternative de soluționare a litigiilor dintre autoritățile administrative și persoanele private*, 5 septembrie 2001; Consiliul Europei, CEPEJ (2007), *Analysis on assessment of the impact of Council of Europe recommendations concerning mediation*; Consiliul Europei, CEPEJ (2007), *Ghid pentru o mai bună implementare a recomandării cu privire la medierea în materie civilă și familială*.

153 Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (1999), *Recomandarea nr. R (99) 19 a Comitetului de Miniștri către Statele Membre cu privire la medierea în materie penală*, 15 septembrie 1999.

154 Consiliul Europei, *Protocolul adițional la Convenția penală privind corupția*, STCE nr. 191, 2003, art. 1. Acest lucru nu a fost pe larg ratificat. A se vedea, de asemenea, ONU, Comisia Organizației Națiunilor Unite pentru dreptul comercial internațional (UNCITRAL) (1985), *Legea Model UNCITRAL privind Medierea Civilă*, 11 decembrie 1985 (conform modificărilor din 2006).

hotărâri definitive de arbitraj poate constitui o încălcare a articolului 6 (1) din ECHR.¹⁵⁵

Exemplu: În cauza *Suda/Republica Cehă*,¹⁵⁶ reclamantul era acționar minoritar la societatea pe acțiuni (C.). În luna noiembrie a anului 2003, adunarea generală majoritară a societății a decis dizolvarea societății C. fără lichidare și preluarea bunurilor de către acționarului majoritar (E.). Valoarea de răscumpărare a acțiunilor deținute de acționarii minoritari, inclusiv de reclamant, a fost stabilită prin contract. Conform unei clauze de arbitraj incluse în contract, reexaminarea valorii de răscumpărare se va soluționa prin intermediul arbitrajului, și nu revine instanțelor ordinare; contractul de arbitraj a fost încheiat între C. și E. Reclamantul a introdus mai multe cereri în instanță la nivel național, solicitând reexaminarea și anularea valorii de răscumpărare, dar acestea nu au avut succes.

CEDO a reținut că sistemul de soluționare a litigiilor nu a fost, în sine, suficient de lipsit de ambiguitate pentru a constitui o renunțare la dreptul de acces la instanță și că, în cazul în care părțile ar fi fost obligate să recurgă la arbitraj, tribunalul de arbitraj ar fi trebuit să respecte condițiile prevăzute în articolul 6. Curtea a constatat o încălcare a articolului 6 (1) deoarece procedura de arbitraj nu a îndeplinit două condiții fundamentale: (i) clauza de arbitraj a conferit atribuții de decizie arbitrurilor de pe lista unei societăți cu răspundere limitată, care nu a fost un tribunal de arbitraj instituit prin lege; și (ii) procedura de arbitraj nu a permis o audiere publică, iar reclamantul nu a renunțat în nici un fel la acest drept.

În conformitate cu legislația UE, medierea a fost descrisă ca un proces structurat, în care părțile într-un litigiu încearcă, din proprie inițiativă, să ajungă la un acord privind soluționarea litigiului cu asistența unui mediator.¹⁵⁷ UE a adoptat o serie de instrumente pentru a încuraja SAL. De exemplu, Directiva UE privind medierea susține utilizarea medierii privind litigiile transfrontaliere în materie

155 CEDO, cauza *Regent Company/Ucraina*, nr. 773/03, 3 aprilie 2008, alineatul 60.

156 CEDO, cauza *Suda/Republica Cehă*, nr. 1643/06, 28 octombrie 2010.

157 Directiva 2008/52/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 21 mai 2008 privind anumite aspecte ale medierii în materie civilă și comercială (Directiva privind medierea), JO 2008 L 136, art. 3. Aceasta nu se aplică Danemarcei.

civilă și comercială.¹⁵⁸ Directiva nu se aplică litigiilor în materie fiscală, vamală sau administrativă sau litigiilor care implică răspunderea statului; nu se aplică nici în cazul litigiilor în materia dreptului muncii sau a dreptului familiei în cazul în care părțile nu sunt libere să decidă în nume propriu cu privire la drepturile și obligațiile prevăzute de legea aplicabilă, de exemplu, chestiunile referitoare la statut. Părțile nu sunt obligate la mediere: obiectivul medierii este facilitarea accesului la SAL și promovarea soluționării pe cale amiabilă a litigiilor prin mediere.¹⁵⁹ De asemenea, directiva urmărește să asigure un raport echilibrat între procedurile de mediere și cele judiciare și confirmă faptul că părțile în litigiu nu trebuie să fie împiedicate să își exercite dreptul de acces la sistemele judiciare.¹⁶⁰

UE a legiferat și cu privire la SAL în domeniul protecției consumatorilor.¹⁶¹ O directivă și un regulament privind SAL privind litigiile în materie de consum impun statelor membre să promoveze și să stabilească sisteme care să permită soluționarea litigiilor de consum în mod eficient și rapid.¹⁶² Directiva are scopul de a asigura desemnarea autorităților la nivel național pentru a menține și pentru a monitoriza o listă de furnizori SAL care respectă cerințele directivei. Acești furnizori SAL sunt obligați să își actualizeze site-urile și să ofere servicii gratuite sau la un cost nominal. Statele membre erau obligate să transpună directiva până în luna iulie a anului 2015.

158 *Ibid.* Conform art. 2 (1), un „transfrontalier” este acela în care cel puțin una dintre părți își are domiciliul sau reședința obișnuită într-un alt stat membru decât cel al oricărei alte părți la data la care: (i) părțile decid să recurgă la mediere după apariția litigiului; (ii) atunci când Curtea propune sau impune medierea; sau (iii) atunci când părțile sunt obligate să recurgă la mediere, conform legislației naționale.

159 *Ibid.*, art. 1. Pentru o discuție privind impactul directivei, vezi Parlamentul European (2014), *‘Rebooting’ the Mediation Directive: assessing the limited impact of its implementation and proposing measures to increase the number of mediations in the EU*, Bruxelles, Uniunea Europeană.

160 *Ibid.*, art. 5 (2).

161 Conform art. 38 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene „Politicele Uniunii asigură un nivel ridicat de protecție a consumatorilor.”

162 Vezi Directiva 2013/11/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 21 mai 2013 privind soluționarea alternativă a litigiilor în materie de consum și de modificare a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 și a Directivei 2009/22/CE, JO L 165 (Directiva privind SAL în materie de consum), și Regulamentul (UE) nr. 524/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 21 mai 2013 privind soluționarea online a litigiilor în materie de consum și de modificare a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 și a Directivei 2009/22/CE, JO L 165 (Regulamentul privind SOL în materie de consum).

Regulamentul impune crearea unui portal online, interactiv (Platforma SOL) pentru litigiile contractuale care urmează să fie soluționate în afara instanței, de exemplu, prin e-mediere. Regulamentul se aplică consumatorilor și comercianților în litigii naționale și transfrontaliere și anumitor litigii între consumatori și comercianți. Odată ce consumatorii din UE introduc cererea de soluționare a litigiilor online, acestea vor fi redirectionate către furnizorii naționali SOL care îi vor sprijini în soluționarea acestora.¹⁶³ Statele membre trebuie să propună un punct de contact pentru soluționarea online a litigiilor (SOL) care să ajute cu privire la litigiile transmise prin Platforma SOL. Comercianții online trebuie să informeze clienții cu privire la opțiunea SOL și să asigure o legătură la Platforma SOL de pe site-ul acestora. Mecanismul va intra în vigoare în ianuarie 2016. Alte alternative online la e-justiție sunt dezbătute în **secțiunea 8.5**.

Popularitatea în creștere a medierii, ca mecanism potențial eficient din punct de vedere al costurilor și al timpului, a determinat unele state să introducă mecanisme obligatorii. Cauza de mai jos prezintă modul în care CJUE se asigură că aceste mecanisme obligatorii respectă principiul protecției jurisdicționale efective.

Exemplu: În cauza *Rosalba Alassini/Telecom Italia SpA*,¹⁶⁴ CJUE a luat în considerare patru cereri preliminare conexe ale Curții Magistraților din Ischia în ceea ce privește clauzele în temeiul cărora o încercare de soluționare în afara instanței reprezintă o condiție obligatorie pentru ca anumite litigii să fie admisibile în fața instanțelor naționale. Clauzele au fost adoptate la transpunerea Directivei 2002/22/CE privind serviciul universal și drepturile utilizatorilor cu privire la rețelele și serviciile de comunicații electronice. Curtea Magistraților a întrebat CJUE dacă principiul protecției jurisdicționale efective se opune medierii obligatorii.

CJUE a constatat că principiul protecției jurisdicționale efective nu împiedică medierea obligatorie, atâ timp cât sunt îndeplinite anumite cerințe: (i) această procedură nu trebuie să conducă la o hotărâre obligatorie; (ii) nu trebuie să determine o întârziere substanțială pentru introducerea unei acțiuni în instanță; (iii) cursul prescripției se suspendă pe durata

¹⁶³ Vezi Regulamentul privind SOL în materie de consum.

¹⁶⁴ CJUE, cauzele conexe C-317/08 până la C-320/08, *Rosalba Alassini/Telecom Italia SpA, Filomena Califano/Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono/Telecom Italia SpA și Multiservice Srl/Telecom Italia SpA*, 18 martie 2010, alineatul 67.

procedurii de conciliere; (iv) nu generează cheltuieli (sau generează cheltuieli reduse) pentru părți; (v) utilizarea mijloacelor de comunicare electronice nu constituie singura modalitate de acces la procedura de conciliere (vi) sunt posibile măsuri provizorii în cazurile excepționale.

Mecanismele SOL sunt disponibile și în domeniul dreptului penal. O recomandare CoE oferă îndrumări cu privire la utilizarea medierii în materie penală.¹⁶⁵ Înainte de a fi de acord cu recurgerea la procedura medierii, părțile trebuie să fie pe deplin informate în ceea ce privește drepturile pe care le au, natura procesului de mediere și posibilele consecințe ale deciziei lor.¹⁶⁶ Nici victima, nici infractorul nu trebuie convinse prin mijloace neloiale să accepte medierea¹⁶⁷ – de exemplu, prin constrângere din partea procurorului sau ca urmare a absenței consilierii juridice. Cu toate acestea, medierea nu este întotdeauna indicată în cauze penale. De exemplu, Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice interzice soluționarea obligatorie a conflictelor alternative, inclusiv medierea și concilierea, în acest domeniu.¹⁶⁸

În conformitate cu legislația UE, Directiva privind drepturile victimelor stabilește dreptul victimelor la garanții în contextul justiției reparatorii.¹⁶⁹ Drepturile victimelor infracțiunilor sunt abordate în continuare în **secțiunea 8.2**.

165 Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (1999), *Recomandarea nr. (99)19 a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la medierea în materie penală*, 15 septembrie 1999.

166 *Ibid.*, alineatul 10.

167 *Ibid.*, alineatul 11.

168 Consiliul Europei, *Convenția privind prevenirea și combaterea violenței / femeilor și a violenței domestice* (Convenția de la Istanbul), STCE nr. 210, 2011.

169 Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, JO 2012 L 315, art. 12. Vezi CJUE, cauze conexate C-483/09 și C-1/10, *Proceduri penale împotriva Magatte Gueye și Valentin Salmerón Sánchez*, 15 septembrie 2011, alineatul 74 și CJUE, C-205/09, *Procedură penală împotriva lui Emil Eredics și a Măriei Vassné Sági*, 21 octombrie 2010, alineatul 40. Vezi, de asemenea, ONU, Divizia pentru promovarea femeilor din cadrul Departamentului pentru Afaceri Economice și Sociale (DAW) (2009), *Handbook for Legislation on Violence against Women*, New York, Organizația Națiunilor Unite.

3

Asistența judiciară

UE	Aspecte reglementate	CoE
Asistența judiciară în afara procedurii penale		
Carta drepturilor fundamentale, articolul 47 (dreptul la o cale de atac efectivă) CJUE, C-279/09, cauza <i>DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH/ Bundesrepublik Deutschland</i> , 2010 Directiva privind asistența judiciară (2002/8/CE) Regulamentul Nr. 604/2013, articolul 27 (5) și (6)	Domeniul de aplicare	ECHR, articolul 6 (1) CEDO, cauza <i>Airey/Irlanda</i> , nr. 6289/73, 1979 Acordul european privind transmiterea cererilor de asistență judiciară, STCE nr. 92, 1977
	Evaluarea situației financiare și proba temeiniciei	<i>CEDO, cauza McVicar/Regatul Unit</i> , nr. 46311/99, 2002
Asistența judiciară în cadrul procedurii penale		
Carta drepturilor fundamentale, articolul 48 (2) (prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare)	Domeniul de aplicare	ECHR, articolul 6 (3) (c)
	Evaluarea situației financiare	CEDO, cauza <i>Tsonyo Tsonnev/Bulgaria</i> (nr. 2), nr. 2376/03, 2010 CEDO, cauza <i>Twalib/Grecia</i> , nr. 42/1997/826/1032, 1998
	Proba temeiniciei	CEDO, cauza <i>Zdravko Stanev/Bulgaria</i> , nr. 32238/04, 2012

Accesul la asistență judiciară reprezintă o parte importantă a dreptului la un proces echitabil în temeiul articolului 6 din ECHR și a articolului 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE. Dreptul la asistență judiciară asigură accesul efectiv la justiție pentru cei care dispun de resurse financiare insuficiente pentru a acoperi costurile în instanță, cum ar fi taxele judiciare sau costurile de reprezentare juridică (dreptul la consiliere, reprezentare și apărare este analizat în [capitolul 4](#)).

În temeiul legislației CoE și al legislației UE, asistența judiciară nu trebuie să îmbrace o anumită formă; statele sunt libere să decidă cum să-și îndeplinească obligațiile legale. Prin urmare, adesea, sistemele de asistență judiciară variază foarte mult.¹⁷⁰ De exemplu, asistența judiciară poate consta în reprezentarea sau asistența gratuită oferită de un avocat și/sau scutirea de la plata cheltuielilor de procedură, inclusiv a taxelor judiciare.¹⁷¹ Aceste măsuri pot exista, alături de alte scheme de sprijin complementare, cum ar fi apărarea *pro bono*, centrele de consiliere juridică sau asigurarea de protecție juridică – care pot fi finanțate de către stat, oferite de sectorul privat sau gestionate de ONG-uri.¹⁷² Acest capitol abordează asistența judiciară în afara procedurii penale ([secțiunea 3.1](#)) distinct de cea penală ([secțiunea 3.2](#)), deoarece drepturile aplicabile variază.

170 CEDO, cauza *Airey/Irlanda*, nr. 6289/73, 9 octombrie 1979, alineatul 26.

171 CJUE, C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH/Bundesrepublik Deutschland*, 22 decembrie 2010, alineatul 48.

172 FRA (2011), *Accesul la justiție în Europa: o prezentare de ansamblu a provocărilor și oportunităților*, p. 47.

3.1. Asistența judiciară în afara procedurii penale

Aspecte-cheie

- Articolul 6 (1) din ECHR și articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE garantează dreptul la asistență judiciară în procedura civilă. Acest lucru permite accesul la justiție indiferent de resursele financiare ale persoanelor.
- În general, asistența judiciară face obiectul evaluării situației financiare și a probei temeiniciei. Statele pot decide dacă este în interesul actului de justiție să acorde asistență judiciară, având în vedere următoarele aspecte: importanța cauzei pentru justițiabil; complexitatea cauzei; și capacitatea persoanei de a se reprezenta singură.
- În temeiul legislației CoE și a legislației UE, acordarea asistenței judiciare persoanelor juridice (ex. companii) nu este, în principiu, imposibilă însă trebuie să fie evaluată în baza normelor naționale relevante și a situației persoanei juridice în cauză.

3.1.1. Domeniul de aplicare

În temeiul legislației CoE și a legislației UE, dreptul de acces la instanță (care rezultă din dreptul la un proces echitabil) ar trebui să fie valabil pentru orice persoană, indiferent de mijloacele financiare de care dispune. Acest lucru presupune ca statele să ia măsuri în vederea asigurării accesului egal la proceduri; spre exemplu, prin crearea unor sisteme adecvate de asistență judiciară.¹⁷³ De asemenea, asistența judiciară poate facilita administrarea actului de justiție deoarece, adesea, părțile în litigiu nereprezentate nu cunosc normele de procedură și necesită sprijin semnificativ din partea instanțelor, ceea ce poate conduce la întârzieri.

¹⁷³ Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (1978), **Rezoluția 78(8) privind asistența și consultanța juridică**, 2 martie 1978.

Practică încurajatoare

Asigurarea asistenței judiciare grupurilor vulnerabile

Pentru a asigura asistență judiciară gratuită romilor din Ungaria, Ministerul Justiției și Ordinii Publice asigură funcționarea Serviciului Rețelei pentru Combaterea Discriminării Rromilor (*Roma Anti-diskriminációs Ügyfélszolgálati Hálózat*) încă din 2001. Avocații care fac parte din această rețea furnizează asistență judiciară gratuită (oferirea de consultanță juridică, redactarea actelor juridice, introducerea de acțiuni în instanță și reprezentarea clienților în instanță) în situații în care drepturile clienților lor au fost încălcate, fiind de etnie rromă. Ministerul acoperă resursele financiare necesare pentru funcționarea rețelei (onorariile avocaților) și costurile pentru introducerea cererilor în instanță.

Sursa: FRA (2011), Accesul la justiție în Europa: o prezentare de ansamblu a provocărilor și oportunităților, p. 50.

Se consideră că o persoană are acces efectiv la instanță atunci când se află în fața unei curți supreme de justiție, dacă normele de procedură și indicațiile instanței, precum și consilierea și asistența judiciară sunt suficiente pentru a-i asigura persoanei în cauză posibilitatea efectivă de a-și susține cauza.¹⁷⁴ Condițiile care trebuie îndeplinite pentru a se asigura accesul efectiv la instanță depind de circumstanțele specifice ale cauzei (vezi, de asemenea, **secțiunea 4.3** privind dreptul la autoreprezentare).

În temeiul legislației CoE, nu există obligația de a acorda asistență judiciară pentru toate procedurile care implică drepturi și obligații civile¹⁷⁵ (vezi **secțiunea 2.1** pentru definiția acestui termen). Neasigurarea asistenței unui avocat reclamantului poate reprezenta o încălcare a articolului 6 din ECHR în cazul în care o astfel de asistență este indispensabilă pentru accesul efectiv la instanță, fie datorită faptului că reprezentarea juridică este obligatorie (așa cum este cazul pentru diferite tipuri de litigii), fie pentru că procedura aplicabilă cauzei este una complexă.¹⁷⁶ Sistemele juridice pot prevedea proceduri de selecție pentru a stabili dacă se va acorda asistență judiciară în cauze civile, dar acestea nu pot funcționa în mod arbitrar sau disproporționat sau nu pot încălca însuși dreptul de acces la instanță. De exemplu, refuzarea asistenței judiciare pe motiv că, la momentul solicitării sale, cererea introdusă în calea de atac nu era

¹⁷⁴ CEDO, cauza *A./Regatul Unit*, nr. 35373/97, 17 decembrie 2002, alineatul 97.

¹⁷⁵ CEDO, cauza *Del Sol/Franța*, nr. 46800/99, 26 februarie 2002, alineatul 20.

¹⁷⁶ CEDO, cauza *P., C. și S./Regatul Unit*, nr. 56547/00, 16 iulie 2002, alineatele 88-91.

întemeiată poate să afecteze însăși esența dreptului reclamantului de acces la instanță, în anumite circumstanțe.¹⁷⁷

Exemplu: În *Airey/Irlanda*,¹⁷⁸ reclamanta a solicitat separarea judiciară de soțul ei, dar nu a reușit să obțină un ordin judecătoresc pentru că nu-și putea permite să-și păstreze avocatul în lipsa asistenței judiciare.

CEDO a confirmat faptul că, deși articolul 6 (1) din ECHR nu prevede în mod explicit asistența judiciară în procedura civilă, statele pot fi obligate să o furnizeze, atunci când asistența judiciară este indispensabilă pentru asigurarea accesului efectiv la instanță. Acest lucru nu se aplică în toate cauzele referitoare la drepturile și obligațiile civile. În mare parte, depinde de circumstanțele particulare ale fiecărui caz în parte. În speță, factorii relevanți în favoarea acordării asistenței judiciare au fost: complexitatea procedurii și a problemelor de drept; necesitatea de a stabili faptele prin expertiză și audierea martorilor; și că acesta era o litigiu în materie matrimonială care presupune implicare emoțională. Curtea a constatat încălcarea articolului 6 din ECHR.

În temeiul legislației CoE, acordarea de asistență judiciară persoanelor juridice (de exemplu, companiilor) nu este imposibilă, în principiu, însă trebuie să fie evaluată în baza normelor naționale relevante și a situației companiei în cauză. CEDO a constatat că nu există „consens și nici cel puțin o curent majoritar” între state cu privire la această problemă.¹⁷⁹ O schemă de asistență judiciară disponibilă numai pentru persoane juridice non-profit nu încalcă dreptul de acces la justiție, în cazul în care există o justificare obiectivă și rezonabilă pentru această limitare (de exemplu, deoarece companiile care realizează profit pot să își deducă costurile juridice din obligațiile fiscale).¹⁸⁰

De asemenea, conform legislației CoE, Acordul european privind transmiterea cererilor de asistență judiciară permite persoanelor care au reședința obișnuită

177 CEDO, cauza *Aerts/Belgia*, nr. 25357/94, 30 iulie 1998. Ca urmare a acestei decizii, Belgia a modificat legislația pentru a limita refuzurile la cererile vădit neîntemeiate.

178 CEDO, cauza *Airey/Irlanda*, nr. 6289/73, 9 octombrie 1979, alineatul 26.

179 CEDO, cauza *Granos Organicos Nacionales S.A./Germania*, nr. 19508/07, 22 martie 2012, alineatul 47 și 53.

180 CEDO, cauza *VP Diffusion Sarl/Franța*, nr. 14565/04, 26 August 2008.

într-un stat parte la acord să solicite asistență judiciară în materie civilă, comercială sau administrativă într-un alt stat parte la acord.¹⁸¹

În conformitate cu legislația UE, articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE prevede dreptul la asistență judiciară persoanelor care nu dispun de resursele necesare suficiente pentru a asigura accesul efectiv la justiție. Articolul 47 se aplică în cazul unei proceduri privind toate drepturile și libertățile ce decurg din legislația UE. Explicațiile Cartei confirmă faptul că asistența judiciară trebuie să fie disponibilă „în cazurile în care absența acesteia ar face ineficientă garantarea accesului efectiv la justiție”.¹⁸² Explicațiile articolului 52 (3) din Carta drepturilor fundamentale a UE confirmă, în plus, faptul că articolul 47 corespunde articolului 6 din ECHR. Această legătură explicită înseamnă că toate cauzele menționate în temeiul legislației CoE sunt relevante în legislația UE (vezi **capitolul 1**).¹⁸³

Revine instanței naționale sarcina de a verifica dacă condițiile de acordare a unei astfel de asistențe constituie o limitare a dreptului de acces la instanțele judecătorești.¹⁸⁴ Restricțiile nu trebuie să constituie „o intervenție disproporționată și intolerabilă” asupra acestui drept (vezi, de asemenea, **capitolul 6** privind restricțiile legitime).¹⁸⁵

Exemplu: În cauza *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH/Bundesrepublik Deutschland*,¹⁸⁶ DEB, o companie furnizoare de energie, intenționa să introducă o acțiune în instanță împotriva statului german pentru întârzierea implementării celor două directive, despre care

181 Consiliul European, *Acordul european privind transmiterea cererilor de asistență juridică*, STCE nr. 92, 1977.

182 **Explicații** cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, JO 2007 C-303/17.

183 UE, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, art. 52 (3). A se vedea, de asemenea CJUE, C-619/10, cauza *Trade Agency Ltd/Seramico Investments Ltd*, 6 septembrie 2012, alineatul 52.

184 CJUE, C-156/12, cauza *GREP GmbH/Freistaat Bayern*, 13 iunie 2012.

185 Referitor la restricțiile privind drepturile de apărare, vezi CJUE, C-418/11, cauza *Texdata Software GmbH*, 26 septembrie 2013, alineatul 84. Vezi, de asemenea, UE, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, art. 52 (1).

186 CJUE, C-279/09, cauza *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH/Bundesrepublik Deutschland*, 22 decembrie 2010, alineatele 52-54 și 62.

susținea că ar conduce la pierderi financiare.¹⁸⁷ Aceasta a susținut că nu deține mijloacele necesare să plătească taxele judiciare sau avocatul cerut de Codul de procedură aplicabil din cauza acestor pierderi. Justițiabililor li s-a cerut să asigure reprezentarea juridică, dar asistența judiciară pentru persoanele juridice a fost disponibilă numai în „circumstanțe excepționale”. Instanța germană a sesizat CJUE.

CJUE a avut în vedere jurisprudența CEDO. S-a reținut faptul că acordarea asistenței judiciare persoanelor juridice nu este imposibilă, în principiu, dar trebuie să fie apreciată în lumina normelor aplicabile și a situației companiei. Pentru evaluarea cererilor de asistență, instanțele naționale vor avea în vedere: (i) obiectul litigiului; (ii) dacă solicitantul are o perspectivă rezonabilă de succes; (iii) importanța interesului direct al reclamantului; (iv) complexitatea legislației și a procedurii aplicabile în cauză; (v) capacitatea solicitantului de a se reprezenta în mod eficient; și (vi) dacă cheltuielile de judecată ar putea reprezenta un obstacol insurmontabil pentru a avea acces la instanță. În ceea ce privește persoanele juridice în mod specific, instanțele pot lua în considerare: (i) forma de organizare a persoanei juridice în cauză și caracterul profit sau non-profit; (ii) capacitatea financiară a partenerilor sau a acționarilor; și (iii) capacitatea acestor parteneri sau acționari de a obține sumele necesare pentru declanșarea procedurii judiciare. În conformitate cu principiul protecției jurisdicționale efective consacrate în articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE, nu este imposibil ca persoanele juridice să beneficieze de asistență judiciară.

În conformitate cu legislația UE, legislația secundară specifică creează standarde pentru asistența judiciară în cauzele civile transfrontaliere.¹⁸⁸ De exemplu, Directiva privind asistența judiciară stabilește principiul conform căruia persoanele care nu dispun de resurse suficiente pentru a-și apăra drepturile

187 Directiva 98/30/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 iunie 1998 privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale, JO 1998 L 204, și Directiva 2003/55/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2003 privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale și de abrogare a Directivei 98/30/CE, JO 2003 L 176.

188 Vezi, de asemenea, Decizia 2005/630/CE a Comisiei din 26 august 2005 de stabilire a unui formular pentru transmiterea cererilor de asistență în temeiul Directivei 2003/8/CE a Consiliului, JO 2005 L 225 și Decizia 2004/844/CE a Comisiei din 9 noiembrie 2004 de stabilire a unui formular pentru cererile de asistență în aplicarea Directivei 2003/8/CE a Consiliului de îmbunătățire a accesului la justiție în litigiile transfrontaliere prin stabilirea unor norme minime comune privind asistența judiciară acordată în astfel de litigii (notificată cu numărul C (2004) 4285), JO 2004 L 365.

prevăzute de lege beneficiază de asistență judiciară adecvată.¹⁸⁹ Aceasta descrie serviciile de asistență judiciară considerate adecvate: de exemplu, accesul la consilierea pre-litigii, asistența juridică și reprezentarea în instanță, precum și excepția de la – sau asistența privind – costul procedurilor, inclusiv a costurilor asociate cu natura transfrontalieră a cauzei. Legislația UE conține și dispoziții specifice privind asistența juridică și judiciară referitoare la azil.¹⁹⁰ Principiul protecției jurisdicționale efective impune statelor membre să se asigure că sunt îndeplinite obiectivele acestor instrumente ale UE.

3.1.2. Evaluarea situației financiare și proba temeiniciei

În ceea ce privește evaluarea situației financiare, CEDO a susținut că nu va exista nicio încălcare a articolului 6 (1), în cazul în care un reclamant nu se încadrează în sistemul de asistență judiciară deoarece venitul său nu se încadrează în criteriile financiare prevăzute, cu condiția ca esența dreptului de acces la instanță să nu fie afectată.¹⁹¹

Statele nu sunt obligate să cheltuiască fonduri publice pentru a asigura egalitatea totală de arme între persoana asistată și partea adversă, „atât timp cât i se oferă fiecărei părți o posibilitate rezonabilă de a-și susține cauze în condiții care să nu îi creeze un dezavantaj substanțial față de partea adversă”.¹⁹²

189 Directiva 2002/8/CE a Consiliului din 27 ianuarie 2003 de îmbunătățire a accesului la justiție în litigiile transfrontaliere prin stabilirea unor norme minime comune privind asistența judiciară acordată în astfel de litigii, JO 2003 L 026.

190 Directiva 2005/85/CE a Consiliului din 1 decembrie 2005 privind standardele minime cu privire la procedurile din statele membre de acordare și retragere a statutului de refugiat, JO 2005 L 326 (Directiva privind procedurile de azil), articolele 10 și 15; Directiva 2013/32/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 privind procedurile comune de acordare și retragere a protecției internaționale, JO 2013 L 180 (Directiva privind procedurile de reformare), articolele 8, 12, 20 și 21; și Regulamentul nr. 604/2013 a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de protecție internațională prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe sau de către un apatrid (reformare), JO 2013 L 180/31, art. 27 (5) și (6). Vezi, de asemenea, FRA (2014), *Manual de drept european în materie de azil, frontiere și imigrație*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, p. 113-114.

191 CEDO, cauza *Glaser/Regatul Unit*, nr. 32346/96, 19 septembrie 2000, alineatul 99. Vezi, de asemenea, CEDO, cauza *Santambrogio/Italia*, nr. 61945/00, 21 septembrie 2004, alineatul 58 (familia reclamantului a plătit pentru reprezentare).

192 CEDO, cauza *Steel și Morris/Regatul Unit*, nr. 68416/01, 15 februarie 2005, alineatul 62.

Refuzul de a acorda asistență judiciară cu privire la fondul cauzei - datorită perspectivelor insuficiente de succes sau din cauza unei cereri superficiale ori vexatorii (de exemplu, cererea este introdusă doar pentru a produce disconfort) – poate fi, de asemenea, legitimă.¹⁹³ Pentru a evita caracterul arbitrar, un sistem de asistență judiciară ar trebui să prevadă un mecanism corect de selecție a cauzelor care ar putea beneficia de o astfel de asistență.¹⁹⁴ Statele ar trebui să prevadă sisteme care să fie conforme cu ECHR.¹⁹⁵ Lipsa unei decizii oficiale privind o cerere de asistență judiciară poate încălca articolul 6 (1).¹⁹⁶

În temeiul legislației CoE și al legislației UE, necesitatea acordării de asistență judiciară unei persoane fizice, în interesul actului de justiție, depinde de mai mulți factori, după cum urmează:

- importanța cauzei pentru persoana fizică;
- complexitatea cauzei;
- capacitatea de a se autoreprezenta a persoanei.

De exemplu, complexitatea procedurilor sau a unor chestiuni de drept sau de fapt într-un caz, poate da naștere nevoii de asistență judiciară. Aceasta poate fi necesară în cazul în care absența asistenței judiciare încalcă „esența” dreptului reclamantilor privind accesul la instanță (vezi **secțiunea 4.1.2** cu privire la asistența juridică concretă și efectivă).¹⁹⁷ De asemenea, CEDO ia în considerare condițiile prevăzute de lege pentru reprezentarea juridică.¹⁹⁸

Circumstanțele specifice ale fiecărui caz sunt importante. Testul de bază constă în a stabili dacă o persoană „ar fi în măsură să își susțină cauza în mod corespunzător și în mod satisfăcător, fără asistența unui avocat”.¹⁹⁹ De exemplu, în cauze referitoare la chestiuni de o importanță deosebită pentru o persoană

193 CEDO, cauza *Staroszczyk/Polonia*, nr. 59519/00, 22 martie 2007, alineatul 129. Vezi, de asemenea, CEDO, cauza *Steel și Morris/Regatul Unit*, nr. 68416/01, 15 februarie 2005, alineatul 62.

194 CEDO, cauza *Gnahoré/Franța*, nr. 40031/98, 19 septembrie 2000, alineatul 41.

195 CEDO, cauza *Siałkowska/Polonia*, nr. 8932/05, 22 martie 2007, alineatul 107.

196 CEDO, cauza *A.B./Slovenia*, nr. 41784/98, 4 martie 2003, alineatele 61-63.

197 CEDO, cauza *Mirowski Orzechowski/Polonia*, nr. 13526/07, 13 ianuarie 2009, alineatul 22.

198 CEDO, cauza *Airey/Irlanda*, nr. 6289/73, 9 octombrie 1979, alineatul 26.

199 CEDO, cauza *McVicar/Regatul Unit*, nr. 46311/99, 7 mai 2002, alineatul 48.

(cum ar fi contactul cu copiii acesteia), se poate solicita asistență juridică, în special în cazul în care o persoană este vulnerabilă (de exemplu, are probleme de sănătate mintală).²⁰⁰ Asistența juridică poate fi, de asemenea, obligatorie în acțiuni complexe, care necesită o reprezentare permanentă de către un avocat cu experiență.²⁰¹ Existența unor diferențe mari în asistența judiciară disponibilă părților (cum ar fi persoane fizice care introduc acțiuni împotriva corporațiilor multinaționale) pot încălca articolul 6 din ECHR.²⁰²

Exemplu: În cauza *McVicar/Regatul Unit*,²⁰³ reclamantul a publicat un articol în care a sugerat că un bine-cunoscut sportiv folosește medicamente pentru îmbunătățirea performanței. Sportivul a introdus o acțiune pentru calomnie. Reclamantul, care nu a fost reprezentat, a pierdut și a fost obligat să plătească cheltuielile judiciare. Acesta a reclamat la CEDO faptul că lipsa asistenței judiciare i-a încălcat dreptul de acces la instanță. Acesta avea calitatea de inculpat, astfel încât asistența judiciară are în vedere caracterul echitabil al procedurilor.

CEDO a decis că reprezentarea juridică depinde de circumstanțele specifice ale cauzei și, în special, de capacitatea unei persoane fizice de a-și susține cauza în mod adecvat și satisfăcător fără asistența unui avocat. Principiile aplicate inculpatului în cauză au fost identice celor aplicate în *Airey*. Acțiunea de calomnie a fost introdusă de o persoană relativ bogată și celebră în fața Curții Supreme. Reclamantul a fost obligat să cheme martori și să administreze probe într-un proces care a durat mai mult de două săptămâni. Pe de altă parte, acesta era jurnalist bine pregătit și cu experiență, care putea să formuleze argumente concludente în instanță. În astfel de circumstanțe, Curtea a constatat că nu există nicio încălcare a articolul 6 (1) din ECHR.

200 CEDO, cauza *Nenov/Bulgaria*, nr. 33738/02, 16 iulie 2009, alineatul 52.

201 CEDO, cauza *Steel și Morris/Regatul Unit*, nr. 68416/01, 15 februarie 2005, alineatul 69.

202 *Ibid.*

203 CEDO, cauza *McVicar/Regatul Unit*, nr. 46311/99, 7 mai 2002, alineatele 48-53.

Practică încurajatoare

Oferirea de asistență judiciară online pentru a asigura accesul la justiție

În Spania, Consiliul General al Barourilor din Spania a implementat cu succes un sistem care permite reclamantilor să solicite, printr-un singur punct de intrare online, asistență judiciară pentru cheltuielile de judecată și desemnarea unui avocat. Acest lucru scutește reclamantii de obligația de a furniza diferite documente pentru a-și justifica solicitările și reduce în mod semnificativ timpul necesar procesării solicitărilor.

Sursa: 2014 Premiul Crystal Scales of Justice organizat de Consiliul Europei și Comisia Europeană.

3.2. Asistență judiciară în procedura penală

Aspecte-cheie

- Dreptul la asistență juridică în cadrul procedurii penale este garantat de articolul 6 (3) (c) din ECHR și de articolul 48 (2) din Carta drepturilor fundamentale a UE.
- Acordarea asistenței judiciare face obiectul evaluării situației financiare și a testului temeiniciei (proba interesului actului de justiție).
- Persoanele trebuie să demonstreze că nu dispun de mijloace suficiente. Nu există nicio definiție pentru „mijloace suficiente”. Persoanei suspectate sau acuzate îi revine sarcina de a dovedi lipsa de mijloace.
- Proba „interesului actului de justiție” include analizarea gravității infracțiunii și a nivelului posibilei pedepse, complexitatea cauzei și situația personală a inculpatului. În cazul în care interesul îl reprezintă însăși libertatea suspectului sau acuzatului, este necesară reprezentarea juridică în interesul actului de justiție.

3.2.1. Domeniul de aplicare

În **temeiul legislației CoE**, dreptul la asistență judiciară în cadrul procedurii penale este prevăzut în mod explicit în articolul 6 (3) (c) din ECHR. Acest lucru presupune că orice persoană acuzată de o infracțiune (vezi **secțiunea 2.1** pentru definiția acuzației penale) are dreptul la asistență judiciară gratuită în cazul în care nu dispune de „mijloace suficiente” pentru a suporta costul asistenței

juridice (evaluarea situației financiare sau proba temeiniciei), acolo unde este necesar acest lucru în „interesul actului de justiție” (proba interesului actului de justiție). Dreptul de a fi asistat de un avocat în cadrul procedurii penale este valabil pe întreaga durată a procedurii, de la interogarea efectuată de către poliție, până în căile de atac (vezi **secțiunea 4.2.1** privind domeniul de aplicare al dreptului la asistență juridică).²⁰⁴

Articolul 6 (3) (c) din ECHR stabilește de asemenea dreptul de a fi apărat de un avocat ales, drept care poate fi supus limitărilor în interesul actului de justiție (vezi **secțiunea 4.2.3** privind asistența juridică prin avocat ales). Acest lucru arată că nu există niciun drept absolut de a alege un avocat desemnat de instanță pentru asistență juridică. O persoană care solicită schimbarea avocatului care asigură asistență juridică trebuie să prezinte dovada că avocatul nu a reușit să-și îndeplinească în mod satisfăcător obligațiile.²⁰⁵ Limitările acceptabile privind alegerea avocatului pot include solicitarea de avocați specializați pentru proceduri specifice.²⁰⁶

În conformitate cu legislația UE, în plus față de drepturile protejate în temeiul articolului 47, articolul 48 (2) din Carta drepturilor fundamentale a UE garantează respectarea drepturilor la apărare ale oricărei persoane puse sub acuzare. Explicațiile cu privire la Cartă confirmă faptul că articolul 48 (2) are același înțeles cu articolul 6 (3) din ECHR.²⁰⁷ Prin urmare, jurisprudența CEDO subliniată mai jos este relevantă în scopul aplicării articolului 48. În ceea ce privește legislația secundară UE, Consiliul European a convenit să consolideze legislația drepturilor procedurale ale persoanelor suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale.²⁰⁸ Aceasta include o *Propunere de directivă privind asistența judiciară provizorie pentru persoanele suspectate sau acuzate care sunt private de libertate și asistența judiciară în cadrul procedurilor aferente mandatului european de arestare*.²⁰⁹ Astfel, statele membre ale UE ar fi obligate să asigure,

204 CEDO, cauza *Salduz/Turcia*, nr. 36391/02, 27 noiembrie 2008.

205 CEDO, cauza *Lagerblom/Suedia*, nr. 26891/95, 14 ianuarie 2003, alineatul 60.

206 De exemplu, CEDO, cauza *Meftah și alții/Franța*, nr. 32911/96, 35237/97 și 34595/97, 26 iulie 2002, alineatul 47.

207 **Explicații** cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, JO 2007 C-303/17.

208 **Programul Stockholm**, JO 2010 C 115.

209 **Vezi Comisia Europeană (2013), Propunere de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind asistența judiciară provizorie pentru persoanele suspectate sau acuzate care sunt private de libertate și asistența judiciară în cadrul procedurilor aferente mandatului european de arestare**, COM(2013) 824 final, Bruxelles.

fără întârziere, asistență judiciară provizorie persoanelor care sunt private de libertate – și înainte de interogare. Asistența provizorie s-ar aplica până în momentul în care se poate lua o decizie privind eligibilitatea pentru asistență judiciară. Comisia a adoptat și o Recomandare privind dreptul la asistență judiciară pentru persoane suspectate sau acuzate.²¹⁰ Aceasta oferă orientări fără caracter obligatoriu cu privire la evaluarea situației financiare și proba temeiniciei, precum și cu privire la calitatea și efectivitatea asistenței judiciare.

3.2.2. Evaluarea situației financiare

CEDO nu a oferit o definiție pentru „mijloace suficiente”. Vor fi luate în considerare circumstanțele individuale ale fiecărei cauze în parte pentru a stabili dacă circumstanțele financiare ale acuzatului justifică acordarea asistenței judiciare. Persoanei acuzate sau suspectate îi revine sarcina de a face dovada mijloacelor insuficiente.²¹¹ Cu toate acestea, nu sunt necesare dovezi care să depășească orice dubiu rezonabil.²¹² Trebuie avute în vedere toate dovezile, inclusiv dovada statutului reclamantului (spre exemplu, dacă acesta a fost reținut sau arestat), informațiile furnizate de persoana fizică și orice dovadă împotriva reclamantului.²¹³

Stabilirea acestui aspect revine instanțelor naționale, care trebuie să evalueze dovezile, în conformitate cu cerințele articolului 6 (1).²¹⁴

Exemplu: În cauza *Tsonyo Tsonev/Bulgaria (nr. 2)*,²¹⁵ reclamantul a fost condamnat pentru vătămare corporală și intrare prin efracție. A primit pedeapsa de 18 luni de închisoare. Reclamantul a solicitat să fie asistat de un avocat în calea de atac în fața Curții Supreme de Casație, dar a fost refuzat fără a se indica motive specifice. Reclamantul s-a plâns de încălcarea dreptului la un proces echitabil.

210 A se vedea Comisia Europeană, *Recomandarea Comisiei din 27 noiembrie 2013 cu privire la dreptul la asistență al persoanelor suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale*, JO 013 C 378.

211 CEDO, cauza *Croissant/Germania*, nr. 13611/88, 25 septembrie 1992, alineatul 37.

212 CEDO, cauza *Pakelli/Germania*, nr. 8398/78, 25 aprilie 1983, alineatul 34

213 *Ibid.*

214 CEDO, cauza *R. D./Polonia*, nr. 29692/96 și 34612/97, 18 decembrie 2001, alineatul 45.

215 CEDO, cauza *Tsonyo Tsonev/Bulgaria (nr. 2)*, nr. 2376/03, 14 ianuarie 2010.

CEDO a menționat că a fost dificil să se stabilească dacă reclamantul dispunea de mijloace suficiente pentru asistență juridică. Totuși, aceasta a susținut că anumite indicii sugerau acest lucru: în primul rând, reclamantului i-a fost desemnat un avocat în cadrul procedurii anterioare și, în al doilea rând, reclamantul a afirmat în mod expres că nu-și putea permite să păstreze avocatul. Curtea a considerat că, având în vedere absența unor indicii contrare clare, reclamantul nu dispunea de mijloace suficiente pentru a plăti costurile de reprezentare juridică. S-a constatat încălcarea articolului 6 (1) și (3) din ECHR.

Exemplu: În cauza *Twalib/Grecia*,²¹⁶ reclamantul se afla în închisoare de trei ani și a fost reprezentat la proces de un avocat din oficiu, apoi de o organizație umanitară în calea de atac. Acești factori au constituit „indicii solide” ale lipsei de mijloace financiare pentru a suporta costul asistenței juridice. Neasigurarea de către stat a asistenței juridice în cadrul unei proceduri în calea de atac la Curtea de Casație a încălcat drepturile garantate în temeiul articolului 6 din ECHR.

3.2.3. Proba interesului actului de justiție

Pentru a stabili dacă asigurarea asistenței judiciare este în „interesul actului de justiție” (proba temeiniciei) presupune luarea în considerare a trei factori, și anume:

- gravitatea infracțiunii și nivelul posibilei pedepse;
- complexitatea cauzei;
- situația socială și personală a pârâtului.²¹⁷

Trebuie luați în considerare toți cei trei factori, însă nu este neapărat necesar ca aceștia să fie cumulativi; oricare dintre cei trei poate justifica acordarea asistenței judiciare.

Exemplu: În cauza *Zdravko Stanev/Bulgaria*,²¹⁸ reclamantul era șomer. Acesta a reclamat că i-a fost refuzată asistența judiciară în cadrul unei

²¹⁶ CEDO, cauza *Twalib/Grecia*, nr. 24294/94, 9 iunie 1998, alineatul 51.

²¹⁷ CEDO, cauza *Quaranta/Elveția*, nr. 12744/87, 24 mai 1991.

²¹⁸ CEDO, cauza *Zdravko Stanev/Bulgaria*, nr. 32238/04, 6 noiembrie 2012, alineatul 40.

proceduri penale pentru falsificarea documentelor într-o acțiune civilă. A fost găsit vinovat și amendat cu 250 de euro. De asemenea, a fost obligat la plata a 8 000 de euro cu titlu de daune-interese.

CEDO a reținut că reclamantul era inițial pasibil de pedeapsa cu închisoarea; deși pedeapsa cu închisoarea nu a fost aplicată, daunele-interese impuse reclamantului au fost semnificative, având în vedere situația sa financiară. Reclamantul deținea o diplomă universitară, dar nu avea pregătire juridică. Procedurile nu au avut cel mai înalt nivel de complexitate, însă implicau chestiuni referitoare la normele privind admisibilitatea probelor, normele de procedură și intenția. În plus, infracțiunea de care a fost acuzat reclamantul implica contestarea unui înalt reprezentant din sistemul judiciar și punea sub semnul întrebării integritatea procesului judiciar din Bulgaria. Un avocat calificat ar fi fost în măsură, fără îndoială, să pledeze cazul cu o mai mare claritate și să prezinte mai eficient contraargumente la susținerile acuzării. În cele din urmă, Curtea a constatat o încălcare a articolului 6 (3) (c) din ECHR.

Circumstanțele personale ale inculpatului sau suspectului sunt importante. Proba interesului actului de justiție indică faptul că poate fi necesară asistență judiciară pentru persoanele considerate vulnerabile, precum copiii, persoanele cu probleme de sănătate mintală și refugiații.²¹⁹ În cazul în care „procedurile implică numeroase consecințe pentru reclamant”, iar cazul este complex, este necesară asigurarea asistenței juridice.²²⁰ Chiar și în cazul în care reclamantii sunt persoane cu un anumit nivel de pregătire profesională, care pot înțelege procedura, problema esențială este dacă aceștia se pot apăra sau nu, de fapt, fără un avocat.²²¹ Reclamantii nu trebuie să demonstreze că lipsa asistenței juridice a produs „pagube reale” proprii apărării; trebuie doar să arate că este „plauzibil, în anumite circumstanțe” ca un avocat să fie de ajutor.²²²

În cazul în care se pune în discuție libertatea persoanei, interesul actului de justiție presupune, în principiu, reprezentare juridică.²²³ Această obligație

219 CEDO, cauza *Quaranta/Elveția*, nr. 12744/87, 24 mai 1991, alineatele 32-36.

220 CEDO, cauza *Pham Hoang/Franța*, nr. 13191/87, 25 septembrie 1992, alineatele 40-41.

221 CEDO, cauza *Zdravko Stanev/Bulgaria*, nr. 32238/04, 6 noiembrie 2012, alineatul 40.

222 CEDO, cauza *Artico/Italia*, nr. 6694/74, 13 mai 1980, alineatele 34-35.

223 CEDO, cauza *Benham/Regatul Unit*, nr. 19380/92, 10 iunie 1996, alineatul 61.

rezultă chiar dacă există doar posibilitatea aplicării unei pedepse privative de libertate.²²⁴

În timpul procedurii în calea de atac a procesului penal, următorii factori sunt importanți pentru proba temeiniciei:

- natura procedurii;
- posibilitatea persoanei nereprezentate care introduce o cerere în calea de atac de a susține un anumit argument juridic;
- gravitatea sentinței impuse de instanțele de judecată.

În cazul în care au existat probleme de drept semnificative în cadrul audierilor în calea de atac, a fost necesară asistență juridică gratuită.²²⁵ Din momentul în care rezultă în mod evident că acțiunea în calea de atac ridică probleme de complexitate și importanță, reclamantul ar trebui să beneficieze de asistență juridică în interesul actului de justiție.²²⁶ Cu toate acestea, CEDO a declarat că, în interesul actului de justiție, nu se impune acordarea automată de asistență juridică atunci când o persoană condamnată, fără nicio posibilitate obiectivă de succes, dorește să introducă o cerere în calea de atac după ce a beneficiat de un proces echitabil în primă instanță, în conformitate cu articolul 6 din ECHR.²²⁷

În cele din urmă, se va reține faptul că simpla asigurare a asistenței juridice nu garantează efectivitatea acesteia. De exemplu, un avocat numit se poate îmbolnăvi sau poate fi în incapacitatea de a-și îndeplini obligațiile.²²⁸ Statul nu poate fi considerat responsabil pentru deficiențe în gestionarea cauzei de către avocatul desemnat din oficiu. Cu toate acestea, imposibilitatea vădită a avocatului de a asigura asistență juridică pentru o apărare concretă și efectivă poate încălca dispozițiile articolului 6.²²⁹ Acest subiect este abordat în continuare, în **capitolul 4**, care acoperă dreptul la consiliere, apărare și reprezentare.

224 Vezi, de exemplu, CEDO, cauza *Quaranta/Elveția*, nr. 12744/87, 24 mai 1991, alineatul 33; CEDO, cauza *Perks și alții/Regatul Unit*, nr. 25277/94, 25279/94, 25280/94, 25282/94, 25285/94, 28048/95, 28192/95 și 28456/95, 12 octombrie 1999.

225 CEDO, cauza *Pakelli/Germania*, nr. 8398/78, 25 aprilie 1983, alineatele 36-38.

226 CEDO, cauza *Granger/Regatul Unit*, nr. 11932/86, 28 martie 1990, alineatul 47.

227 CEDO, cauza *Monnell și Morris/Regatul Unit*, nr. 9562/81 și 9818/82, 2 martie 1987, alineatul 67.

228 CEDO, cauza *Artico/Italia*, nr. 6694/74, 13 mai 1980.

229 CEDO, cauza *Czekalla/Portugalia*, nr. 38830/97, 10 octombrie 2002, alineatele 63-66.

4

Dreptul la consiliere, apărare și reprezentare

UE	Aspecte reglementate	CoE
Dreptul la consiliere, apărare și reprezentare în afara procedurii penale		
Carta drepturilor fundamentale, articolul 47 (dreptul la o cale de atac efectivă) și articolul 48 (2) (prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare)	Domeniul de aplicare	ECHR, articolul 6 (1) și articolul 6 (3) (b) și (c)
	Accesul "concret și efectiv" la instanță	CEDO, cauza <i>Bertuzzi/Franța</i> , nr. 36378/97, 2003 CEDO, cauza <i>Anghel/Italia</i> , nr. 5968/09, 2013
Dreptul la consiliere, apărare și reprezentare în cadrul procedurii penale		
Directiva 2013/48/UE privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale	Domeniul de aplicare	CEDO, cauza <i>Salduz/Turcia</i> , nr. 36391/02, 2008
Directiva 2013/48/UE privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale, articolele 3 (3) (b)	Calitatea asistentei juridice	CEDO, cauza <i>Aras/Turcia</i> (nr. 2), nr. 15065/07, 2014
	Asistența juridică prin avocat ales	CEDO, cauza <i>Lagerblom/Suedia</i> , nr. 26891/95, 2003

UE	Aspecte reglementate	CoE
Carta drepturilor fundamentale, articolul 48 (2) Directiva 2013/48/UE privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale, articolele 3 (1), 3 (3) (a) și 4 Directiva 2012/13/UE privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale Directiva 2010/64/UE privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale, articolul 2 (2)	Timpul și înlesnirile necesare în vederea pregătirii apărării	ECHR, articolul 6 (3) (b) CEDO, cauza <i>Lanz/Austria</i> , nr. 24430/94, 2002
Directiva 2013/48/UE privind dreptul de a avea acces la un avocat, articolul 9	Renunțarea	CEDO, cauza <i>Pishchalnikov/Rusia</i> , nr. 7025/04, 2009
Dreptul la autoreprezentare		
	Domeniul de aplicare	ECHR, articolul 6 (3) (c) CEDO, cauza <i>Galstyan/Armenia</i> , nr. 26986/03, 2007

Acest capitol prezintă pe scurt **legislația CoE și legislația UE** privind dreptul la consiliere, apărare și reprezentare în afara procedurii penale (**secțiunea 4.1**) și în cadrul procedurii penale (**secțiunea 4.2**).²³⁰ Domeniul de aplicare al dreptului este luat în considerare împreună cu cerința existenței unei asistențe juridice efective. În ceea ce privește procedura penală, sunt explorate și drepturile suplimentare și conexe – cum ar fi dreptul la asistență juridică prin avocat ales (**secțiunea 4.2.3**) și dreptul la timpul și înlesnirile necesare în vederea pregătirii apărării (**secțiunea 4.2.4**). Capitolul de față abordează circumstanțele în care se poate renunța la dreptul la asistență juridică (**secțiunea 4.2.5**), precum și domeniul de aplicare al dreptului la autoreprezentare (**secțiunea 4.3**).

²³⁰ Referitor la asistența juridică în domeniul procedurilor de azil și returnare, a se consulta FRA (2014), *Manual de drept european în materie de azil, frontiere și imigrație*, p. 113-114. Privind dreptul copiilor la un avocat în justiție penală și proceduri alternative (extrajudiciare), vezi FRA (2015), *Handbook of European law relating to the rights of the child*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, p. 195-218.

4.1. Dreptul la consiliere, apărare și reprezentare în afara procedurii penale

Aspecte-cheie

- Articolul 6 din ECHR garantează în mod explicit dreptul la consiliere, apărare și reprezentare în cadrul procedurii penale, însă nu și în afara acesteia. Articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE stipulează în mod expres pentru acest drept situațiile în care statele membre pun în aplicare (sau derogă de la) legislația UE.
- Dreptul la consiliere, apărare și reprezentare în afara procedurii penale nu este unul absolut; pot fi aplicabile restricții rezonabile. Necesitatea asigurării reprezentării juridice în afara procedurii penale depinde de circumstanțele specifice fiecărei cauze în parte – în special de natura cauzei și istoricul reclamantului, de experiența și nivelul de implicare emoțională.

4.1.1. Domeniul de aplicare

Practică încurajatoare

Oferirea unei varietăți de forme de consiliere juridică

Wikivorce oferă consiliere gratuită și sprijin pentru mai mult de 50 000 de persoane anual, ceea ce înseamnă că ajută într-unul din trei divorțuri din Regatul Unit. Reprezintă cea mai mare comunitate de suport online în materie de divorț din lume, având peste 100 000 de utilizatori înregistrați. Este o organizație socială premiată, care este administrată pe bază de voluntariat, sponsorizată de guvern și finanțată din donații. Aceasta oferă diferite forme de servicii juridice, inclusiv un forum de discuții; ghiduri gratuite în materie de divorț, mediere, finanțe, custodia copiilor și reședință; un ghid gratuit privind divorțul prin acordul părților; consultanță de specialitate gratuită printr-o linie de asistență telefonică, care este disponibilă șapte zile pe săptămână; și camere de chat pentru asistență pe loc.

Vezi www.wikivorce.com/divorce, menționat în Smith, R. (2014), *Digital delivery of legal services to people on low incomes*, The Legal Education Foundation.

Dreptul la consiliere, apărare și reprezentare ajută persoanele să beneficieze de un proces echitabil și să își valorifice drepturile. Dreptul la un proces

echitabil în afara procedurii penale include dreptul de acces la instanță (vezi [secțiunea 2.1.1](#)). Persoanele fizice pot solicita – și, prin urmare, statul poate fi obligat să asigure – reprezentare sau asistență juridică pentru accesul acestora la instanțe și proces echitabil.²³¹

În temeiul legislației CoE, în cazul litigiilor legate de „drepturi sau obligații civile” (definite în [secțiunea 2.1](#)), aceste cerințe figurează în articolul 6 (1) din ECHR.²³² Ele pot apărea în orice moment al procedurii căreia i se aplică articolul 6 – de la declanșarea procedurii până la executarea hotărârii. Deși articolul 6 nu garantează un drept la o cale de atac, acesta se aplică procedurilor în căile de atac, în cazul în care acestea există.²³³ Acest lucru înseamnă că este aplicabil dreptul la asistență juridică și în cadrul procedurilor din căile de atac.

În conformitate cu legislația UE, dreptul la consiliere, apărare și reprezentare în afara procedurii penale este ilustrat în mod specific în articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE. Acest drept este recunoscut și ca principiu general al legislației UE în jurisprudența CJUE.²³⁴ Pentru aspecte suplimentare referitoare la legătura dintre articolul 6 din ECHR și articolul 47 din Cartă, a se vedea [figura](#) din [capitolul 1](#).

În temeiul legislației CoE și al legislației UE, dreptul nu este unul absolut și se pot aplica restricții rezonabile (vezi [capitolul 6](#)).

4.1.2. Asistența juridică concretă și efectivă

În temeiul legislației CoE, articolul 6 (1) poate obliga statele să acorde asistența unui avocat care să asigure accesul efectiv la instanță. Prin urmare, asistența juridică și judiciară sunt strâns legate în jurisprudența CEDO.²³⁵ Revine întrebarea dacă articolul 6 impune asigurarea reprezentării juridice în afara procedurii penale în funcție de circumstanțele specifice ale fiecărei cauze.²³⁶ Curtea va examina, în concret, dacă o persoană poate să își susțină cauza în

231 CEDO, cauza *Airey/Irlanda*, nr. 6289/73, 9 octombrie 1979, alineatul 26.

232 CEDO, cauza *Ringeisen/Austria*, nr. 2614/65, 16 iulie 1971, alineatul 94.

233 CEDO, *T./Regatul Unit*, nr. 24724/94, 16 decembrie 1999 și *V./Regatul Unit*, nr. 24888/94, 16 decembrie 1999.

234 CJUE, C-305/05, *Ordre des barreaux francophones et germanophone și alții/Conseil des ministres*, 26 iunie 2007, alineatul 31.

235 CEDO, cauza *Airey/Irlanda*, nr. 6289/73, 9 octombrie 1979, alineatul 26.

236 CEDO, cauza *Steel și Morris/Regatul Unit*, nr. 68416/01, 15 februarie 2005, alineatul 61.

mod adecvat și satisfăcător, fără asistența unui avocat.²³⁷ Natura cauzei, precum și contextul reclamantului, experiența și nivelul de implicare emoțională, sunt probleme importante de care Curtea trebuie să țină cont la soluționarea aspectelor referitoare la asistența juridică.²³⁸

Exemplu: În cauza *Bertuzzi/Franța*,²³⁹ reclamantul a beneficiat de asistență judiciară pentru a introduce o acțiune pentru despăgubiri împotriva unui avocat. Cu toate acestea, toți cei trei avocați desemnați în cazul său au optat să se retragă, ca urmare a legăturilor personale ale reclamantului cu avocatul pe care reclamantul dorea să îl acționeze în judecată.

CEDO a reținut că instanța care a permis reclamantului să se reprezinte în procedura împotriva practicianului în domeniul dreptului nu a facilitat acestuia accesul la instanță, în condiții care să asigure exercitarea efectivă a drepturilor sale, constatându-se astfel o încălcare a articolului 6 (1) din ECHR.

Statele trebuie să fie diligente în asigurarea exercitării „autentice și efective” a drepturilor conform articolului 6.²⁴⁰

Exemplu: În cauza *Anghel/Italia*,²⁴¹ în temeiul Convenției de la Haga asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, reclamantul a solicitat asistență din partea Ministerului Justiției din România pentru a asigura întoarcerea fiului său, care fusese luat în Italia de către mama sa. Drept urmare, un procuror a demarat procedura de returnare în fața unei instanțe italiene, care a decis că plecarea copilului din țară nu a fost ilegală. Reclamantul a dorit să atace ordinul în cauză însă, primind în mod repetat informații incomplete sau eronate cu privire la procedura în calea de atac, a depășit termenul legal.

237 CEDO, cauza *McVicar/Regatul Unit*, nr. 46311/99, 7 mai 2002, alineatul 48.

238 *Ibid.*, alineatele 49-52.

239 CEDO, cauza *Bertuzzi/Franța*, nr. 36378/97, 13 februarie 2003, alineatul 31.

240 CEDO, cauza *Staroszczyk/Polonia*, nr. 59519/00, 22 martie 2007, alineatul 128.

241 CEDO, cauza *Anghel/Italia*, nr. 5968/09, 25 iunie 2013, alineatul 64.

CEDO a constatat în mod unanim o încălcare a articolului 6. Întârzierea autorităților italiene în a asigura îndrumare relevantă și corectă, la care se adaugă lipsa de reprezentare concretă și efectivă, a împiedicat, în esență, exercitarea dreptului reclamantului de acces la instanță.

În conformitate cu legislația UE, CJUE a luat în considerare dreptul de a alege un avocat în contextul directivei referitoare la asigurarea protecției juridice fără a se pronunța asupra drepturilor fundamentale și nu s-a referit la domeniul de aplicare al articolului 47 în materie.²⁴² Cu toate acestea, înainte de adoptarea Cartei Drepturilor Fundamentale a UE, CJUE a stabilit că dreptul la reprezentare juridică și caracterul secret al corespondenței dintre avocat și client reprezintă un aspect fundamental al ordinii juridice a UE și trebuie respectate încă din faza preliminară a anchetei.²⁴³ Mai mult, după cum s-a putut observa, jurisprudența CEDO este relevantă pentru interpretarea domeniului de aplicare al articolului 47 (vezi **figura** din **capitolul 1**).

242 Vezi CJUE, C-442/12, *Jan Sneller/DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV*, 7 noiembrie 2013, referitor la Directiva 87/344/CEE din 22 iunie 1987 de coordonare a actelor cu putere de lege și a actelor administrative privind asigurarea de protecție juridică, JO 1987 L 185, art. 4 (1).

243 CJUE, cauzele conexe C-46/87 și C-227/88, cauza *Hoechst AG/Comisia Comunităților Europene*, 21 septembrie 1989, alineatul 15.

4.2. Dreptul la consiliere, apărare și reprezentare în cadrul procedurii penale

Aspecte-cheie

- Articolul 6 (3) (c) din ECHR și articolul 48 (2) din Carta drepturilor fundamentale a UE garantează în mod expres dreptul la asistență juridică în materie penală.
- Articolul 6 (3) (b) din ECHR stabilește dreptul la timpul și înlesnirile necesare în vederea pregătirii apărării unei persoane. Acesta este strâns legat de articolul 6 (3) (c), întrucât caracterul efectiv al dreptului la asistență juridică depinde de existența timpului și a înlesnirilor necesare.
- Dreptul la asistență juridică se aplică pe întreaga durată a procedurii, de la etapa anchetei poliției până la pronunțarea hotărârii în calea de atac. Accesul la avocat în fazele inițiale ale procedurii este extrem de important.
- Exercițarea acestui drept poate fi supusă unor limitări, cu condiția ca acestea să nu afecteze esența dreptului.
- Dreptul la asistență juridică presupune asigurarea reprezentării efective, nu doar simpla prezență a unui avocat.
- Renunțarea la acest drept trebuie să îndeplinească următoarele condiții: (i) să fie fără echivoc; (ii) să fie însoțită de garanțiile minime, proporționale cu importanța sa; (iii) să fie voluntară și (iv) să constituie, în mod conștient și informat, o renunțare la un drept. Trebuie să se arate, de asemenea, că suspectul sau inculpatul ar fi putut să prevadă consecințele renunțării sale.

4.2.1. Domeniul de aplicare

În temeiul legislației CoE, articolul 6 (3) (c) din ECHR stipulează că orice persoană acuzată de o infracțiune are dreptul „să se apere singură sau să fie asistată de un apărător ales” (vezi [secțiunea 2.1](#) pentru definiția acuzației penale). Astfel, o persoană acuzată de o infracțiune dispune de alegerea de a se apăra singură sau de a fi reprezentată juridic. Cu toate acestea, dreptul la autoreprezentare poate fi limitat în interesul actului de justiție (vezi [secțiunea 4.3](#)). Dreptul la asistență juridică este asociat dreptului la asistență judiciară (vezi [secțiunea 3.2.1](#) privind asistența judiciară în cadrul procedurilor penale) și dreptului la timpul și înlesnirile necesare în vederea pregătirii apărării, conform

articolului 6 (3) (b) din ECHR. În termeni simpli, asistența juridică nu poate fi efectivă dacă suspectul sau inculpatul nu dispune de timpul și înlesnirile necesare pentru a primi consiliere și pentru a-și pregăti cauza în mod corespunzător (vezi [secțiunea 4.2.4](#)).²⁴⁴

Modalitatea de asigurare a exercitării dreptului la asistență juridică în cadrul sistemelor de drept revine statelor.²⁴⁵ Asistența juridică poate îmbrăca mai multe forme – de exemplu, consiliere în timpul interogatoriului, reprezentare în instanță și pregătirea căilor de atac – însă acest drept se aplică întregii proceduri.²⁴⁶ Dreptul la avocat în fazele inițiale ale procedurii penale este deosebit de important pentru că tăcerea inculpatului sau suspectului poate fi interpretată în sens nefavorabil.²⁴⁷ Accesul la avocat în fazele inițiale include și dreptul de consultare confidențială cu avocatul înainte oricărui interogatoriu.²⁴⁸

Exemplu: În cauza *Salduz/Turcia*,²⁴⁹ reclamantul a fost condamnat pentru participare la o manifestare ilegală în sprijinul PKK (Partidul lucrătorilor din Kurdistan). Acesta nu a avut acces la un avocat și a dat declarații în care și-a recunoscut vina în timpul interogatoriului din arestul poliției; ulterior, acesta și-a retras declarațiile. La pronunțarea hotărârii de condamnare, instanța națională a avut în vedere declarațiile inițiale.

CEDO a confirmat faptul că, pentru ca dreptul la un proces echitabil să rămână „concret și efectiv”, accesul la avocat trebuie să fie asigurat de la primul interogatoriu al poliției. Curtea a constatat că suspectii sunt deosebit de vulnerabili în faza de anchetă și că probele adunate ar putea influența soluția în cauza respectivă. Accesul la avocat din fază timpurie protejează dreptul de a nu se auto-incrimina și reprezintă o garanție fundamentală împotriva relelor tratamente. Orice excepție de la acest drept trebuie delimitată în mod clar și totodată limitată în timp. Chiar și în cazul în care apar motive de constrângere, limitările nu trebuie să aducă atingere drepturilor suspectului sau inculpatului. În speță, absența avocatului

244 CEDO, cauza *Goddi/Italia*, nr. 8966/80, 9 aprilie 1984, alineatul 31.

245 CEDO, cauza *Quaranta/Elveția*, nr. 12744/87, 24 mai 1991, alineatul 30.

246 CEDO, cauza *Salduz/Turcia*, nr. 36391/02, 27 noiembrie 2008; vezi, de asemenea, CEDO, cauza *Yevgeniy Petrenko/Ucraina*, nr. 55749/08, 29 ianuarie 2015, alineatul 89.

247 CEDO, cauza *John Murray/Regatul Unit*, nr. 18731/91, 8 februarie 1996, alineatul 66.

248 CEDO, cauza *A.T./Luxemburg*, nr. 30460/13, 9 aprilie 2015, alineatul 86.

249 CEDO, cauza *Salduz/Turcia*, nr. 36391/02, 27 noiembrie 2008, alineatele 54–62.

reclamantului în timp ce se afla în custodia poliției i-a afectat în mod iremediabil dreptul la apărare, încălcându-se astfel articolul 6 (3) (c) coroborat cu articolul 6 (1).

Accesul la avocat trebuie să fie efectiv și concret. De exemplu, persoanele aflate în custodia poliției trebuie să fie încunoștințate în mod oficial cu privire la dreptul la apărare, inclusiv dreptul la asistență judiciară, în anumite condiții, însă poliția trebuie să le ofere, totodată, mijloace practice pentru contactarea și comunicarea cu avocatul apărării (vezi și [secțiunea 4.2.4](#)). În cazul în care legislația împiedică în mod sistematic persoanele acuzate de o infracțiune și aflate în custodia poliției, să beneficieze de acces la asistență juridică, se încălcă articolul 6, chiar dacă persoanele acuzate de infracțiune aleg deseori să păstreze tăcerea.²⁵⁰ Legalitatea limitărilor privind dreptul la asistență juridică în timpul fazelor inițiale ale interogatoriului poliției ar trebui luate în considerare în lumina impactului lor general asupra dreptului la un proces echitabil.²⁵¹

Dreptul de a discuta cu un avocat în mod confidențial poate fi, de asemenea, limitat, însă restricțiile necesită o justificare întemeiată.²⁵² Acesta reprezintă un aspect de o importanță deosebită a dreptului la asistență juridică – fără posibilitatea de a oferi și de a primi instrucțiuni confidențiale, dreptul își pierde o mare parte din utilitate.²⁵³ CEDO a susținut în mod constant că sunt necesare „motive temeinice” pentru a nu respecta acest drept; de exemplu, supravegherea discuțiilor dintre client și avocat poate fi justificată în cazul în care acesta este suspectat a fi membru al unei bande, iar supravegherea ar permite prinderea celorlalți membri.²⁵⁴

Exemplu: În cauza *Lanz/Austria*,²⁵⁵ suspectul a fost arestat pentru infracțiunea de fraudă și arestat preventiv. În timpul arestului preventiv, întâlnirile acestuia cu avocatul au fost supravegheate deoarece exista riscul ca suspectul să poată influența martorii sau sustrage documente care nu

250 CEDO, cauza *Dayanan/Turcia*, nr. 7377/03, 13 octombrie 2009, alineatul 33.

251 CEDO, cauza *Pishchalnikov/Rusia*, nr. 7025/04, 24 septembrie 2009, alineatul 67.

252 CEDO, cauza *Sakhnovskiy/Rusia*, nr. 21272/03, 2 noiembrie 2010, alineatul 97

253 CEDO, cauza *S./Elveția*, nr. 12629/87 și 13965/88, 28 noiembrie 1991, alineatul 48. A se vedea, de asemenea CEDO, cauza *Brennan/Regatul Unit*, nr. 39846/98, 16 octombrie 2001, alineatele 58-63.

254 CEDO, cauza *George Kempers/Austria*, nr. 21842/93. Raportul Comisiei adoptat la data de 14 ianuarie 1998.

255 CEDO, cauza *Lanz/Austria*, nr. 24430/94, 31 ianuarie 2002, alineatele 50-52.

fuseseră încă confiscate. Acesta a pretins că i-a fost încălcat dreptul la apărare.

CEDO a constatat încălcarea articolului 6 (3) (b) și (c) din ECHR. Dreptul de a comunica cu apărătorul fără a fi auzit de o terță-persoană reprezintă o cerință de bază pentru un proces echitabil într-o societate democratică. În cazul în care un avocat nu poate discuta cu clientul său, asistența asigurată de acesta își pierde mare parte din utilitate și devine ineficientă. Supravegherea impusă de către judecătorul de instrucție a fost considerată o ingerință gravă în exercitarea dreptului la apărare al suspectului sau inculpatului și erau necesare motive temeinice pentru justificarea acesteia.

În conformitate cu legislația UE, dreptul la asistență juridică în cadrul procedurii penale este stipulat în articolul 48 (2) din Carta drepturilor fundamentale a UE. Acesta garantează respectarea dreptului la apărare al oricărei persoane acuzate. La fel ca și în temeiul legislației CoE, dreptul nu este unul absolut în conformitate cu legislația UE. Totuși, acesta a fost recunoscut ca fiind unul dintre elementele fundamentale ale unui proces echitabil;²⁵⁶ avocații desemnați trebuie să beneficieze de timpul și înlesnirile necesare pentru a pregăti apărarea clienților” (vezi [secțiunea 4.2.4](#)).

Exemplu: În cauza *Ordre des barreaux francophones et germanophone și alții/Conseil des ministres*,²⁵⁷ CJUE a reținut că avocații nu și-ar fi putut desfășura în mod satisfăcător obligația de consiliere, apărare și reprezentare a clienților, în cazul în care ar fi fost obligați să coopereze cu autoritățile, comunicându-le acestora informațiile obținute în cursul consultanței juridice.

Dreptul la asistență juridică în cadrul procedurii penale este încorporat, de asemenea, în legislația secundară a UE: Directiva privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul

²⁵⁶ CJUE, C-7/98, cauza *Dieter Krombach/André Bamberski*, 28 martie 2000, alineatul 39.

²⁵⁷ CJUE, C-305/05, cauza *Ordre des barreaux francophones et germanophone și alții/Conseil des ministres*, 26 iunie 2007, alineatul 32.

european de arestare,²⁵⁸ la care a făcut referire și CEDO.²⁵⁹ Obiectivul său este de a stabili norme minime privind drepturile persoanelor suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale și a procedurilor privind mandatul european de arestare. Directiva se aplică persoanelor suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale „din momentul în care li s-a adus la cunoștință de către autoritățile competente ale unui stat membru, prin notificare în mod oficial sau în alt mod, faptul că sunt suspectate sau acuzate de săvârșirea unei infracțiuni” până în „momentul finalizării procedurilor” (stabilirea în mod definitiv că persoana suspectată sau acuzată a săvârșit infracțiunea, inclusiv, dacă este cazul, pronunțarea sentinței și soluționarea oricărei căi de atac).²⁶⁰ Prezenta directivă se aplică, de asemenea, altor persoane decât cele suspectate sau acuzate care, în cursul interogării efectuate de poliție sau de o altă autoritate de aplicare a legii, devin persoane suspectate sau acuzate.²⁶¹ Cu toate acestea, persoanelor care nu au fost private de libertate li se aplică standarde de protecție diferite; deși acestea sunt libere să contacteze, să consulte sau să fie asistate de un avocat prin demersuri proprii, statele membre nu sunt obligate „să asigure în mod activ” asistența unui avocat.²⁶² Directiva asigură protecție și în cadrul procedurii privind mandatul european de arestare.²⁶³ Aceasta exclude „infracțiunile minore”.²⁶⁴

În temeiul legislației UE și al legislației CoE, dreptul de acces la asistență juridică este deosebit de important pentru suspectii sau inculpații vulnerabili, cum ar fi persoanele cu dizabilități, imigranții și copiii.²⁶⁵ Statele trebuie să ia măsuri suplimentare pentru a promova capacitatea lor de înțelegere și de participare efectivă la o procedură, astfel încât aceștia să poată înțelege – dacă este cazul,

258 Directiva 2013/48/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2014 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate, JO 2013 L 294/1. Regatul Unit și Irlanda nu participă la această directivă, care nu se aplică nici Danemarcei.

259 CEDO, *A.T./Luxemburg*, nr. 30460/13, 9 aprilie 2015, alineatul 38.

260 Directiva 2013/48/UE, art. 2 (1).

261 *Ibid.*, art. 2 (3).

262 Directiva 2013/48/UE, Preambulul 27.

263 *Ibid.*, art. 10.

264 *Ibid.*, art. 2 (4).

265 Vezi FRA (2015), *Child friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*. Vezi, de asemenea, FRA (2015), *Handbook on European law relating to the rights of the child*, p. 195-218.

cu ajutorul unui interpret, avocat, asistent social sau prieten – „intenția generală” a celor discutate.²⁶⁶ De asemenea, aceștia ar trebui să fie în măsură să explice avocaților versiunea proprie a faptelor. Statele trebuie să reducă cât mai mult cu putință atitudinea de intimidare și să se asigure de faptul că minorii au o înțelegere mai amplă a naturii investigației și a cauzei. Acestea trebuie să se asigure că minorii și alte persoane vulnerabile sunt informate cu privire la dreptul la asistență juridică (vezi și **secțiunea 8.1** privind persoanele cu dizabilități).²⁶⁷ În instanță, inculpații ar trebui să poată să urmărească declarațiile martorilor acuzării și să fie în măsură să indice orice declarații cu care nu sunt de acord.²⁶⁸

Un proiect de directivă **UE** privind garanțiile procedurale pentru copiii suspecți sau acuzați de infracțiuni propune accesul obligatoriu la un avocat pentru copiii suspecți sau acuzați în cadrul procedurilor penale.²⁶⁹ Comisia Europeană a adoptat și o *Recomandare privind garanțiile procedurale pentru persoanele vulnerabile suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale*, conform căreia o persoană suspectată sau inculpată, care nu poate înțelege procedurile, ar trebui să nu poată renunța la dreptul la un avocat (vezi **secțiunea 4.2.5** privind renunțarea).²⁷⁰

4.2.2. Calitatea asistenței juridice

Dreptul la asistență juridică reprezintă dreptul la asistență și reprezentare efectivă.²⁷¹ Prezența unui avocat care nu are nicio ocazie să intervină pentru a asigura respectarea drepturilor inculpatului sau a suspectului nu aduce niciun beneficiu acestuia.²⁷²

266 CEDO, cauza *S.C./Regatul Unit*, nr. 60958/00, 15 iunie 2004, alineatul 29.

267 CEDO, cauza *Panovits/Cipru*, nr. 4268/04, 11 decembrie 2008, alineatul 67. Referitor la persoanele cu dizabilități, vezi și CEDO, art. 5 (4) și CEDO, cauza *Megyeri/Germania*, nr. 13770/88, 12 mai 1992, alineatul 27.

268 CEDO, cauza *S.C./Regatul Unit*, nr. 60958/00, 15 iunie 2004, alineatul 29.

269 *Propunere de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind garanțiile procedurale pentru copiii suspecți sau acuzați în cadrul procedurilor penale*, COM(2013) 822/2, art. 6.

270 Comisia Europeană (2013), *Recomandare din 27 noiembrie 2013 privind garanțiile procedurale pentru persoanele vulnerabile suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale*, JO 2013 C378.

271 CEDO, cauza *Imbrioscia/Elveția*, nr. 13972/88, 24 noiembrie 1993, alineatul 43.

272 CEDO, cauza *Aras/Turcia (nr. 2)*, nr. 15065/07, 18 noiembrie 2014, alineatul 40.

Exemplu: În cauza *Aras/Turcia* (nr. 2),²⁷³ reclamantul a fost arestat pentru infracțiunea de fraudă în formă agravată. Acesta a fost interogată de poliție, fără a fi asistat de un avocat și a făcut declarații în legătură cu infracțiunea. Apoi a fost adus în fața procurorului, fără niciun avocat prezent, unde a re-iterat declarația dată la poliție. Atunci când a fost adus în fața judecătorului de instrucție, judecătorul a permis avocatului să intre în sala de audiere, fără a i se permite să ia cuvântul sau să ofere consiliere reclamantului.

CEDO a considerat că „simpla prezență” a avocatului nu a fost suficientă pentru ca dreptul prevăzut la articolul 6 (3) (c) să fie unul efectiv. Reclamantului ar fi trebuit să i se permită accesul la un avocat încă de la primul interogatoriu. Prezența pasivă a avocatului reclamantului în sala de audiere nu putea fi considerată suficientă conform standardelor ECHR.

În temeiul legislației CoE, modul de desfășurare a apărării este, în esență, un aspect al relației dintre inculpat sau suspect și avocatul său, însă dacă autoritățile relevante sunt alertate cu privire la „o vădită îndeplinire defectuoasă a atribuțiilor” din partea avocatului, acestea trebuie să ia măsuri.²⁷⁴ Această obligație rezultă numai atunci când lipsa unei reprezentări efective a fost „adusă la cunoștință [statelor] în mod evident sau suficient”.²⁷⁵ De exemplu, atunci când o cerere introdusă într-o cale de atac este considerată inadmisibilă din cauza omisiunilor unui avocat, acest lucru poate duce la încălcarea dreptului concret și efectiv la apărare.²⁷⁶ Numai deficiențele imputabile autorităților de stat pot da naștere unei încălcări a articolului 6 (3) (c).²⁷⁷ De exemplu, răspunderea statului poate fi angajată atunci când un stat are cunoștință de faptul că un avocat nu a reușit să acționeze în favoarea inculpatului.²⁷⁸ Cu toate acestea, chiar și deficiențele grave în derularea unei proceduri echitabile nu se pot constitui într-o încălcare a dispozițiilor procedurale dacă suspectul sau inculpatul nu ridică acest aspect în calea de atac.²⁷⁹

273 *Ibid.*

274 CEDO, cauza *Daud/Portugalia*, nr. 22600/93, 21 aprilie 1998, alineatul 42.

275 CEDO, cauza *Imbrioscia/Elveția*, nr. 13972/88, 24 noiembrie 1993, alineatul 41.

276 CEDO, cauza *Czekalla/Portugalia*, nr. 38830/97, 10 octombrie 2002, alineatele 63-65; CEDO, cauza *Vamvakas/Grecia* (nr. 2), nr. 2870/11, 9 aprilie 2015, alineatele 39-43.

277 CEDO, cauza *Tripodi/Italia*, nr. 13743/88, 22 februarie 1994, alineatul 30.

278 CEDO, cauza *Artico/Italia*, nr. 6694/74, 13 mai 1980, alineatul 33.

279 CEDO, cauza *Twalib/Grecia*, nr. 24294/94, 9 iunie 1998.

În conformitate cu legislația UE, Directiva privind dreptul de a avea acces la un avocat confirmă faptul că o persoană suspectă sau acuzată are dreptul ca avocatul său „să fie prezent și să participe efectiv”.²⁸⁰ Participarea avocatului trebuie să fie „în conformitate cu procedura prevăzută în legislația națională, cu condiția ca această procedură să nu aducă atingere exercitării efective și esenței dreptului în cauză”.²⁸¹

4.2.3. Asistența juridică prin avocat ales

Fără a aduce atingere importanței relației de încredere între avocat și client, dreptul la un avocat ales nu este unul absolut. În cazul asistenței juridice gratuite, aceasta trebuie să facă obiectul unor reglementări deoarece statul controlează criteriile și finanțarea pentru asistență juridică (vezi, de asemenea, **capitolul 3** privind asistența judiciară).²⁸² Acest drept poate face obiectul restricțiilor prin reglementare la nivel de profesie; de exemplu, pot fi necesare calificări pentru diferite grade de jurisdicție.

Exemplu: În cauza *Lagerblom/Suedia*,²⁸³ reclamantul, care era din Finlanda, a solicitat înlocuirea avocatului său din oficiu. Acesta a solicitat un avocat care să cunoască și limba finlandeză. Instanțele naționale au respins solicitarea. Reclamantul s-a plâns de încălcarea articolului 6 (3) (c) din ECHR.

CEDO a reținut că articolul 6 (3) (c) prevede că orice persoană acuzată are dreptul să fie apărută de un avocat „ales”, însă acest drept nu trebuie considerat unul absolut. La desemnarea avocatului apărării, instanțele trebuie să aibă în vedere dorințele persoanei acuzate, însă acestea pot să nu fie avute în vedere atunci când există motive relevante și suficiente pentru interesul actului de justiție. Reclamantul deținea suficiente cunoștințe de limba suedeză pentru a comunica cu avocatul său și a putut participa efectiv la proces. Instanțele aveau dreptul să îi refuze avocatul ales. Nu a existat nicio încălcare a articolului 6 din ECHR.

²⁸⁰ Directiva 2013/48/UE, art. 3 (3) (b).

²⁸¹ *Ibid.*

²⁸² CEDO, cauza *Croissant/Germania*, nr. 13611/88, 25 septembrie 1992, alineatul 29.

²⁸³ CEDO, cauza *Lagerblom/Suedia*, nr. 26891/95, 14 ianuarie 2003.

Desemnarea avocaților profesioniști în defavoarea consultanților nespecializați poate fi în interesul actului de justiție în cazul existenței unor acuzații grave și complexe.²⁸⁴ În plus, natura specifică a procedurilor poate justifica folosirea serviciilor unor avocați specializați.²⁸⁵

4.2.4. Timpul și înlesnirile adecvate în vederea pregătirii apărării

În temeiul legislației CoE și al legislației UE, suspectul sau inculpatul are dreptul la timpul și înlesnirile adecvate în vederea pregătirii apărării. Acest lucru se datorează faptului că posibilitatea avocatului de a acorda asistență juridică efectivă poate fi afectată de circumstanțele în care se desfășoară comunicarea dintre acesta și client. Acest drept este prevăzut în articolul 6 (3) (b) din ECHR și este inclus în dreptul la apărare în temeiul articolului 48 (2) din Carta drepturilor fundamentale a UE.

În temeiul legislației CoE, dreptul la asistență efectivă presupune accesul la dosar.²⁸⁶ Dosarul include toate documentele utile pentru stabilirea încadrării faptei.

Timpul și mijloacele necesare în vederea pregătirii apărării se apreciază de la caz la caz.²⁸⁷ Trebuie să se identifice un echilibru între desfășurarea procedurii într-un termen rezonabil (vezi **capitolul 7** privind durata procedurii) și alocarea unei perioade de timp suficiente pentru pregătirea apărării. Trebuie stabilit dacă, în ansamblu, consecințele problemelor survenite pe parcursul pregătirii apărării încalcă dreptul la un proces echitabil.²⁸⁸ De exemplu, lipsa oricărei perioade de timp pentru consultare între persoana acuzată de comiterea unei infracțiuni și avocatul acesteia poate duce la o încălcare a articolului 6 (3) (b), deoarece persoana în cauză nu poate fi asistată în mod corespunzător.²⁸⁹

284 CEDO, cauza *Mayzit/Rusia*, nr. 63378/00, 20 ianuarie 2005, alineatele 70-71.

285 CEDO, cauza *Meftah și alții/Franța*, nr. 32911/96, 35237/97 și 34595/97, 26 iulie 2002, alineatul 47.

286 CEDO, cauza *Dayanan/Turcia*, nr. 7377/03, 13 octombrie 2009.

287 CEDO, cauza *Iglin/Ucraina*, nr. 39908/05, 12 ianuarie 2012, alineatul 65.

288 CEDO, cauza *Öcalan/Turcia*, nr. 46221/99, 12 mai 2005, alineatul 148.

289 CEDO, cauza *Campbell și Fell/Regatul Unit*, nr. 7819/77 și 7878/77, 28 iunie 1984, alineatul 99.

În conformitate cu legislația UE, mai multe directive impun obligații specifice statelor membre ale UE (vezi **secțiunea 2.3.1** privind dreptul la proces echitabil).²⁹⁰ De exemplu, articolul 3 (1) din Directiva privind dreptul de a avea acces la un avocat impune ca accesul la un avocat să fie asigurat astfel încât să permită persoanelor interesate să își exercite dreptul la apărare, în mod concret și efectiv. Articolul 3 (4) oferă suspectilor sau persoanelor acuzate dreptul de a avea întrevederi confidențiale și de a comunica cu avocatul care îi reprezintă. Articolul 4 presupune ca statele membre ale UE să pună la dispoziție informațiile generale care să faciliteze obținerea unui avocat de către persoanele suspectate sau acuzate.

În plus, Directiva privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale impune obligația de a informa suspectii și persoanele acuzate cu privire la drepturile pe care acestea le au în cadrul procedurii penale, inclusiv, de exemplu, dreptul de a avea acces la materialele dosarului pentru a-și pregăti apărarea.²⁹¹

În cele din urmă, articolul 2 (2) din Directiva privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale prevede să fie disponibile servicii de interpretare pentru a se asigura comunicarea dintre suspecti sau persoanele acuzate și avocații acestora, în etapele ce au legătură directă cu interogatoriul și cu audierile din cadrul procedurii sau cu introducerea unei căi de atac sau a altei cereri de natură procedurală.²⁹²

4.2.5. Renunțarea

Dreptul la asistență juridică este de o importanță fundamentală, astfel încât persoana acuzată sau suspectată poate renunța la acesta numai în cazuri limitate.²⁹³ CEDO a restrâns renunțarea la acest drept și a subliniat importanța oferirii de garanții.

²⁹⁰ Directiva 2013/48/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate, JO 2013 L 294/1. Regatul Unit și Irlanda nu participă la această directivă, care nu se aplică nici Danemarcei.

²⁹¹ Directiva 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale, JO 2012 L142.

²⁹² Directiva 2010/64/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 octombrie 2010 privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale, JO 2010 L 280.

²⁹³ CEDO, cauza *A.T./Luxemburg*, nr. 30460/13, 9 aprilie 2015, alineatul 59. Această cauză a implicat Directiva privind dreptul de a avea acces la un avocat.

Exemplu: În cauza *Pishchalnikov/Rusia*,²⁹⁴ reclamantul a fost arestat pentru infracțiunea de furt calificat. Acesta a fost interogat fără a fi asistat de un avocat și a mărturisit participarea sa în activități infracționale. În timpul procedurii ulterioare, acesta a refuzat asistența juridică. Ulterior i s-a desemnat un avocat din oficiu. Atunci când a fost interogat în prezența avocatului, acesta și-a retractat declarațiile. A fost condamnat pentru mai multe infracțiuni pe baza declarațiilor făcute la momentul arestării.

CEDO a reținut că un inculpat care nu este asistat de un avocat are mai puține șanse de a fi informat cu privire la drepturile sale; prin urmare, există mai puține șanse ca aceste drepturi să fie respectate. Cu toate acestea, persoanele pot renunța la garanțiile unui proces echitabil, în mod explicit sau tacit. Pentru ca aceste garanții să producă efecte, renunțarea trebuie să îndeplinească următoarele cerințe: (i) să fie stabilită în mod neechivoc; (ii) să fie susținută de garanții minime, proporțional cu importanța acestora; (iii) să fie voluntară; (iv) să constituie o renunțare voită și conștientă la un drept; și (v) în cazul în care aceasta reiese implicit din comportamentul inculpatului, se va demonstra că inculpatul putea să prevadă în mod rezonabil consecințele renunțării.

În această situație, Curtea a considerat că este puțin probabil ca inculpatul să fi putut aprecia în mod rezonabil consecințele interogării fără asistență juridică. Aceasta a constatat o încălcare a articolului 6 din ECHR, renunțarea la acest drept nefiind una valabilă.

Refuzul suspectului sau al inculpatului de a da instrucțiuni avocatului său nu poate fi considerat o renunțare la acest drept.²⁹⁵ În plus, nu se poate deduce o renunțare valabilă atunci când persoana acuzată de o infracțiune răspunde la întrebările anchetatorilor după ce i s-a reamintit că are dreptul de a păstra tăcerea.²⁹⁶ Se vor lua măsuri rezonabile pentru a se asigura că suspectul sau acuzatul este pe deplin conștient de dreptul la apărare și că poate evalua, în măsura în care este posibil într-o anumită situație, consecințele renunțării sale.²⁹⁷ În eventualitatea în care o persoană acuzată de o infracțiune nu poate evalua în mod rezonabil consecințele interogării fără a fi asistată de un avocat,

²⁹⁴ CEDO, cauza *Pishchalnikov/Rusia*, nr. 7025/04, 24 septembrie 2009, alineatele 77-78.

²⁹⁵ CEDO, cauza *Sakhnovskiy/Rusia*, nr. 21272/03, 2 noiembrie 2010, alineatele 89-93.

²⁹⁶ CEDO, cauza *Pishchalnikov/Rusia*, nr. 7025/04, 24 septembrie 2009, alineatul 79.

²⁹⁷ CEDO, cauza *Panovits/Cipru*, nr. 4268/04, 11 decembrie 2008, alineatul 68.

fără ajutorul unui interpret, aceasta poate constitui o încălcare a articolului 6 (3) (c).²⁹⁸ Statele trebuie să ia măsuri suplimentare pentru a proteja drepturile persoanelor vulnerabile suspectate sau acuzate, spre exemplu persoanele cu dizabilități și copiii – de exemplu, asigurând acestor persoane sprijin din partea unor terțe persoane (vezi **capitolul 8**).²⁹⁹

În conformitate cu legislația UE, articolul 9 din Directiva privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale prevede trei condiții pentru ca o renunțare să fie valabilă:

- (i) persoana suspectată sau acuzată va primi, în scris sau verbal, informații clare și suficiente, într-un limbaj simplu și comprehensibil despre conținutul dreptului vizat și posibilele consecințe ale renunțării la acesta;
- (ii) renunțarea se face în mod voluntar și neechivoc;
- (iii) aceasta va fi consemnată în conformitate cu legislația statului membru al UE.³⁰⁰

Cu toate acestea, se va reține că în temeiul proiectului de directivă privind garanțiile procedurale pentru copiii suspectați sau acuzați în cadrul procedurilor penale, copiii nu pot renunța la dreptul la un avocat.³⁰¹ Mai mult, conform recomandării Comisiei Europene privind garanțiile procedurale pentru persoanele vulnerabile, unei persoane nu ar trebui să i se permită să renunțe la dreptul de a fi asistată de un avocat.³⁰²

298 CEDO, cauza *Şaman/Turcia*, nr. 35292/05, 5 aprilie 2011, alineatul 35.

299 CEDO, cauza *Panovits/Cipru*, nr. 4268/04, 11 decembrie 2008, alineatele 67-68. A se vedea, de asemenea Comisia Europeană (2013), *Propunere de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind garanțiile procedurale pentru copiii suspectați sau acuzați în cadrul procedurilor penale*, COM(2013) 822/2; Comisia Europeană (2013), *Recomandarea Comisiei din 27 noiembrie 2013 privind garanțiile procedurale pentru persoanele vulnerabile suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale*, JO 2013 C378; și FRA (2015), *Child friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*.

300 Vezi *Directiva 2013/48/UE*.

301 Comisia Europeană (2013), *Propunere de Directivă privind garanțiile procedurale pentru copiii suspectați sau acuzați în cadrul procedurilor penale*, art. 6.

302 Comisia Europeană (2013), *Recomandare privind garanțiile procedurale pentru persoanele vulnerabile suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale*, alineatul 11.

4.3. Dreptul la autoreprezentare

Aspecte-cheie

- Atât în cadrul procedurii penale cât și în cadrul celei fără caracter penal, orice persoană se poate reprezenta singură, cu excepția cazului în care interesul justiției impune în mod contrar – de exemplu, pentru a proteja drepturile suspectului sau inculpatului dacă este necesară reprezentarea pentru administrarea eficientă a actului de justiție.
- Rămâne la aprecierea instanțelor naționale dacă desemnarea unui avocat este obligatorie în interesul actului de justiție.

Practică încurajatoare

Asistarea justițiabililor autoreprezențați

În Regatul Unit, Unitatea de Sprijin Personal (PSU) asistă justițiabilii care trec printr-un proces fără reprezentare juridică. PSU asigură voluntari calificați care oferă asistență gratuită persoanelor nereprezentate juridic în cadrul procedurii din fața instanțelor și tribunalelor în materie de drept civil și de dreptul familiei din Anglia și Țara Galilor. PSU furnizează instrucțiuni practice referitor la procedura din instanță; poate asigura sprijin pentru completarea formularelor sau însoțirea persoanelor în instanță; și, de asemenea, asigură sprijin emoțional și moral. PSU nu asigură servicii de apărare sau reprezentare juridică a persoanelor în cadrul audierilor. Cu toate acestea, poate asigura punerea în legătură a persoanelor cu alte agenții care oferă servicii juridice.

Sursă: <https://www.thepsu.org/>.

S-a reținut că persoanele au dreptul la reprezentare în cadrul procedurii fără caracter penal dacă acest lucru este necesar pentru a asigura accesul concret și efectiv la instanță. Articolul 6 (3) (c) din ECHR prevede că orice persoană acuzată de o infracțiune are dreptul să participe în cadrul procedurii penale prin reprezentant sau prin autoreprezentare.

Autoreprezentarea este permisă cu excepția cazului în care interesul actului de justiție impune în mod contrar – de exemplu, pentru a proteja drepturile suspectului sau inculpatului sau dacă este necesară o reprezentare pentru administrarea eficientă a actului de justiție. De exemplu, există legislații naționale care impun ca reprezentarea inculpaților să fie asigurată numai în anumite etape procesuale sau în căile de atac.

Dreptul la autoreprezentare în cadrul procedurii fără caracter penal nu este unul absolut.³⁰³ Rămâne la aprecierea autorităților naționale să stabilească dacă obligativitatea desemnării unui avocat este în interesul actului de justiție.³⁰⁴

Pot fi impuse limitări, de exemplu, pentru prevenirea eventualelor abuzuri cu privire la solemnitatea ședinței de judecată, pentru protejarea martorilor vulnerabili împotriva traumelor și pentru a preveni obstrucționarea procedurilor de către suspecți sau inculpați.³⁰⁵ Marja de apreciere a autorităților naționale trebuie exercitată în mod proporțional, iar în ceea ce privește limitările ar trebui acordată o atenție deosebită aplicării acestora.³⁰⁶

Exemplu: În cauza *Galstyan/Armenia*,³⁰⁷ reclamantul a fost arestat. I s-a adus la cunoștință drepturile și a refuzat în mod expres să fie asistat de un avocat.

CEDO a reținut faptul că articolul 6 (3) 3 (c) permite persoanei acuzate să se apere „singură sau să fie asistată de un apărător”. Astfel, autoreprezentarea este permisă cu excepția cazului în care interesul actului de justiție impune în mod contrar. În cazul reclamantului, nu a existat nicio dovadă că alegerea de a se autoreprezenta a fost rezultatul unei amenințări sau violențe fizice sau că acesta a fost „păcălit” să refuze asistența unui avocat. A fost alegerea reclamantului să renunțe la avocat; prin urmare, statul nu poate fi tras la răspundere pentru lipsa de reprezentare. Nu a existat o încălcare a articolului 6 din ECHR.

În cazul în care suspectul sau inculpatul renunță în mod deliberat la dreptul său de a fi asistat de un avocat, acesta are obligația să dea dovadă de diligență – de exemplu, prin obținerea unei copii a hotărârii instanței de judecată în cazul în care este necesară pentru introducerea unei căi de atac.³⁰⁸

303 CEDO, cauza *Philis/Grecia*, nr. 12750/87; 13780/88; 14003/88, 1 iulie 1991. Vezi, de asemenea, CJUE, C-399/11, cauza *Stefano Melloni/Ministerio Fiscal*, 26 februarie 2013, alineatele 49-52.

304 CEDO, cauza *Correia de Matos/Portugalia*, nr. 48188/99, 15 noiembrie 2001. Vezi, de asemenea, CEDO, cauza *Croissant/Germania*, nr. 13611/88, 25 septembrie 1992.

305 *Ibid.*, alineatele 12-13.

306 *Ibid.*, alineatul 18.

307 CEDO, cauza *Galstyan/Armenia*, nr. 26986/03, 15 noiembrie 2007, alineatul 91.

308 CEDO, cauza *Melin/Franța*, nr. 12914/87, 22 iunie 1993, alineatul 25.

5

Dreptul la un remediu efectiv

UE	Aspecte reglementate	CoE
Ce înseamnă un remediu efectiv?		
Carta drepturilor fundamentale, articolul 47 (dreptul la o cale de atac efectivă) CJUE, C-583/11 P, cauza <i>Inuit Tapiriit Kanatami și alții/Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene</i> , 2013 CJUE, T-49/07, cauza <i>Sofiane Fahas/Consiliul Uniunii Europene</i> , 2010	Condiții de fond	ECHR, articolul 13 (dreptul la un remediu efectiv) CEDO, cauza <i>McFarlane/Irlanda</i> , nr. 31333/06, 2010 CEDO, cauza <i>Rotaru/România</i> , nr. 28341/95, 2000 CEDO, cauza <i>Yarashonen/Turcia</i> , nr. 72710/11, 2014
CJUE, C-69/10, cauza <i>Brahim Samba Diouf/Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration</i> , 2011	Condiții instituționale	CEDO, cauza <i>Ramirez Sanchez/Franța</i> , nr. 59450/00, 2006
Exemple de remedii specifice		
CJUE, cauze conexate C-6/90 și C-9/90, <i>Andrea Francovich și Danila Bonifaci și alții/Republica italiană</i> , 1991 Directiva privind egalitatea rasială (2000/43/CE), articolul 15	Despăgubiri	CEDO, cauza <i>Ananyev și alții/Rusia</i> , nr. 42525/07 și 60800/08, 2012
CJUE, cauze conexate C-65/09 și C-87/09, cauza <i>Weber și Putz</i> , 2011 Directiva privind vânzarea de bunuri de consum (1999/44/CE), articolele 3 (2) și (3) Directiva privind pachetele de servicii de călătorii (90/314/CEE), articolele 4 (6) și (7)	Executare silită în natură	

UE	Aspecte reglementate	CoE
Carta drepturilor fundamentale, articolul 52 (1) (domeniul de aplicare) CJUE, C-314/12, cauza <i>UPC Telekabel Wien GmbH</i> , 2014	Ordonanța președințială	ECHR, articolul 10 (libertatea de exprimare) CEDO, cauza <i>Brosa/Germania</i> , nr. 5709/09, 2014

Prezentul capitol, precum și secțiunile următoare ale prezentului manual se axează pe căile de atac naționale, mai degrabă decât pe calitatea procesuală și pe căile de atac la CEDO și CJUE. În primul rând, capitolul subliniază cerințele procedurale și instituționale pentru un remediu efectiv. Apoi, enumeră exemple privind tipuri specifice remedii. Diferite tipuri de remedii pot asigura compensarea în cazul în care au fost încălcate diverse drepturi. Remediile la care se face referire în prezentul capitol (despăgubirea, executarea silită în natură și ordonanțele președințiale) sunt ilustrative și nu exhaustive.

5.1. Ce înseamnă un remediu efectiv?

Aspecte-cheie

- Articolul 13 din ECHR și articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE garantează dreptul la un remediu efectiv. Acest drept reprezintă o componentă esențială a accesului la justiție. Acesta permite persoanelor să solicite compensarea încălcării drepturilor. Diferite tipuri de remedii pot asigura compensare pentru tipuri de încălcare distincte.
- Nici ECHR, nici Carta drepturilor fundamentale a UE nu definesc noțiunea de „remediu”. Cerința imperativă este ca un remediu să fie „efectiv” atât în practică cât și în drept. Nu există condiții cu privire la forma unui anumit tip de remediu, iar statele se bucură de marjă de apreciere în acest sens. Pentru a decide dacă un remediu este efectiv, se va avea în vedere totalitatea remediilor existente.
- Articolul 13 din ECHR și articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE au domenii de aplicare diferite. Articolul 13 asigură dreptul de a solicita o „un remediu efectiv în cadrul unei autorități naționale” pentru „cereri care întrunesc suficiente elemente pentru a constitui un caz *prima facie*” referitoare la încălcarea drepturilor conform ECHR.
- Articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE presupune protecția juridică efectivă a drepturilor care derivă din legislația UE. Acestea se bazează pe articolul 13 din ECHR, însă asigură o protecție mai extinsă. Articolul 47 asigură un drept la o cale de atac în fața unei instanțe și se aplică tuturor drepturilor și libertăților prevăzute în legislația UE. Acestea nu sunt limitate la drepturile menționate în Cartă.
- În conformitate cu legislația UE, în general, calea de atac trebuie să respecte principiul echivalenței. În acest sens, condițiile referitoare la cererile introduse în temeiul legislației Uniunii nu pot fi mai puțin favorabile decât cele referitoare la acțiuni similare introduse în temeiul legislației intern.

Pentru ca un remediu să fie efectiv, acesta trebuie să respecte condițiile de fond, procedurale și instituționale specifice, așa cum sunt subliniate în **Secțiunile 5.1.1 și 5.1.2**. Se va reține că cerințele în temeiul legislației CoE și UE diferă într-o oarecare măsură.

5.1.1. Condițiile de fond și procedurale ale unui remediu efectiv

Persoanele fizice au dreptul la compensare pentru încălcarea drepturilor omului. Acest lucru înseamnă că persoanele fizice să poată obține o despăgubire. Diferite tipuri de remedii pot asigura compensare pentru tipuri de încălcare distincte (vezi [secțiunea 5.2](#)).

Termenul „remediu” nu este definit în legislația CoE sau UE. Dreptul la un remediu efectiv este prevăzut în articolul 13 din ECHR și articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE. Acesta este consacrat, de asemenea, și în instrumente internaționale – precum articolul 8 din DUDO și articolul 2 (3) din PIDCP.³⁰⁹

În temeiul legislației CoE, articolul 13 din ECHR oferă protecție persoanelor care doresc să se plângă de o potențială încălcare a drepturilor în temeiul convenției. Articolul 13 prevede următoarele: „Orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de prezenta Convenție au fost încălcate, are dreptul de a se adresa efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale”.

Exemplu: În cauza *Rotaru/România*,³¹⁰ reclamantul s-a plâns cu privire la stocarea și utilizarea de către Serviciul Român de Informații a informațiilor personale incorecte, colectate în secret, referitoare la condamnarea sa pentru afirmații defăimătoare – informații care reies din scrisorile întocmite fiind student în perioada comunistă. Acesta susține că nu a putut solicita un ordin de distrugere sau modificare a informațiilor și că acest lucru reprezintă o încălcare a articolului 13.

CEDO a confirmat faptul că articolul 13 garantează existența unui remediu pentru punerea în aplicare a drepturilor și libertăților ECHR la nivel național și că acest remediu trebuie să fie unul efectiv atât în practică cât și în drept. Nu exista niciun astfel de remediu referitor la plângerea

³⁰⁹ Se va reține că, potrivit art. 2 (3) (b) PIDCP, dreptul la o cale de atac va fi „stabilit de autoritățile judiciare, administrative sau legislative competente sau de orice altă autoritate competentă prevăzută de sistemul juridic al statului”. Protecții specifice pentru deținuți se regăsesc și în CEDO art. 5 (4), care garantează dreptul la *habeas corpus*. Vezi, de asemenea, UE Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, art. 6, și PIDCP, art. 9 (4).

³¹⁰ CEDO, cauza *Rotaru/România*, nr. 28341/95, 4 mai 2000, alineatul 67.

reclamantului în România la momentul desfășurării faptelor; acest lucru constituie o încălcare a articolului 13 din ECHR.

Articolul 13 conferă persoanelor fizice la un remediu în fața autorităților naționale pentru cereri care întrunesc suficiente elemente pentru a constitui un caz *prima facie* conform cărora unul sau mai multe dintre drepturile prevăzute de ECHR au fost încălcate.³¹¹ Prin urmare, articolul 13 are în vedere cereri prin care se pretinde încălcarea semnificativă a dispozițiilor ECHR. Acest lucru reafirmă prevederile articolului 35 din ECHR care impune persoanelor fizice să epuizeze căile de atac naționale înainte de a introduce o acțiune la CEDO – și prevede o garanție suplimentară pentru a asigura protejarea drepturilor, în primul rând, la nivel național.³¹²

În conformitate cu legislația UE, articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale prevede: „Orice persoană ale cărei drepturi și libertăți garantate de dreptul Uniunii sunt încălcate are dreptul la o cale de atac eficientă în fața unei instanțe judecătorești, în conformitate cu condițiile stabilite de prezentul articol”. Carta face acum parte din legislația primară UE, însă articolul 47 reflectă și jurisprudența UE existentă, care poate oferi precedente utile.³¹³ Dreptul la o cale de atac efectivă a fost mult timp un element de bază al ordinii juridice a UE, bazată pe statul de drept.³¹⁴ CJUE a subliniat, de asemenea, legătura strânsă dintre o protecție juridică efectivă în sensul articolului 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE și articolele 6 și 13 din ECHR.

Exemplu: În cauza *Sofiane Fahas/Consiliului Uniunii Europene*,³¹⁵ reclamantul – cetățean algerian care locuia în Germania – a solicitat anularea mai multor Decizii ale Consiliului pentru adoptarea de măsuri restrictive de combatere a terorismului.

311 CEDO, cauza *Klass și alții/Germania*, nr. 5029/71, 6 septembrie 1978, alineatul 64.

312 CEDO, cauza *Kudła/Polonia*, nr. 30210/96, 26 octombrie 2000, alineatul 152.

313 CJUE, C-402/05 P și C-415/05 P, cauza *Yassin Abdullah Kadi și Al Barakaat International Foundation/Consiliul Uniunii Europene și Comisia Comunităților Europene*, 3 septembrie 2008, alineatul 335.

314 CJUE, C-294/83, cauza *Parti écologiste “Les Verts”/Parlamentul European*, 23 aprilie 1986; CJUE, C-50/00 P, cauza *Unión de Pequeños Agricultores/Consiliul Uniunii Europene*, 25 iulie 2002; CJUE, C-222/84, cauza *Marguerite Johnston/Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, 15 mai 1986.

315 CJUE, T-49/07, cauza *Sofiane Fahas/Consiliul Uniunii Europene*, 7 decembrie 2010.

CJUE a reiterat faptul că „principiul protecției juridice efective reprezintă un principiu general al legislației comunitare care rezultă din tradițiile constituționale comune ale statelor membre, consacrat în articolele 6 și 13 din ECHR și reafirmat de articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene”.

Explicațiile privind Carta drepturilor fundamentale a UE confirmă faptul că dreptul la o cale de atac, în temeiul articolului 47, „se bazează pe articolul 13 din ECHR”. Jurisprudența CEDO este importantă pentru interpretarea înțelesului noțiunii de drept la un remediu efectiv. Totuși, există diferențe importante între domeniile de aplicare ale articolului 47 din Cartă și articolul 6 din ECHR (vezi [figura](#) din [capitolul 1](#)).

În temeiul legislației CoE și al legislației UE, nici articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE, nici articolul 13 din ECHR nu prevăd nicio formă specifică a remediei. Condiția de bază este ca respectivul remediu să fie „efectiv în practică și în drept”.³¹⁶ Efectivitatea unui remediu nu depinde de certitudinea unui rezultat favorabil.³¹⁷ Tipul remediei depinde de circumstanțele fiecărui caz în parte.

În temeiul legislației CoE, au fost dezvoltate unele principii pentru a stabili caracterul efectiv al remediei. De exemplu, acesta trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

- să fie accesibil;
- să se poată obține despăgubiri prin intermediul cererilor formulate de reclamant;
- să ofere perspective rezonabile de succes.³¹⁸

Exemplu: În cauza *McFarlane/Irlanda*,³¹⁹ reclamantul a fost arestat la eliberarea sa din închisoarea din Irlanda de Nord, în 1998. Acesta a fost acuzat

316 CEDO, cauza *M.S.S./Belgia și Grecia*, nr. 30696/09, 21 ianuarie 2011, alineatul 288.

317 CEDO, cauza *Costello-Roberts/Regatul Unit*, nr. 13134/87, 25 martie 1993, alineatul 40.

318 CEDO, cauza *Vučković și alții/Serbia*, nr. 17153/11 și încă 29 de alte cauze, 25 martie 2014, alineatele 71 și 74.

319 CEDO, cauza *McFarlane/Irlanda*, nr. 31333/06, 10 septembrie 2010.

de infracțiuni comise în 1983 în Republica Irlandei și a fost eliberat condiționat pe cauțiune. A introdus două cereri pentru încetarea urmăririi penale, motivând că dreptul la un proces echitabil a fost afectat în mod iremediabil prin pierderea amprentelor digitale inițiale, ce constituiau mijloc de probă, și prin întârzierea procedurii. Ambele cereri au fost respinse. Reclamantul a fost achitat în luna iunie a anului 2008.

CEDO a pus sub semnul întrebării caracterul efectiv al căii de atac propuse (o acțiune în despăgubire ca urmare a încălcării unui drept constituțional) pentru următoarele motive: (i) a existat un grad ridicat de incertitudine în ceea ce privește calea de atac constituțională respectivă, deoarece, deși teoretic, aceasta a fost disponibilă timp de aproape 25 de ani, nu a fost niciodată invocată; (ii) este posibil ca respectiva cale de atac să nu fi fost disponibilă raportat la circumstanțele cauzei, din cauza posibilei imunități de jurisdicție; și (iii) ar fi fost complexă din punct de vedere procedural, ar fi cauzat întârzieri și ar fi generat costuri. Prin urmare, Curtea a constatat încălcarea articolului 13 coroborat cu articolul 6 (1) (durata procedurilor) din ECHR.

În conformitate cu legislația UE, CJUE a recunoscut obligația statelor membre de a asigura remedii suficiente pentru protecția juridică efectivă a drepturilor în domeniile reglementate de dreptul Uniunii. Aceasta se bazează pe principiile efectivității și echivalenței. Principiul efectivității impune ca legislația națională să nu facă imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor în conformitate cu legislația UE.³²⁰ Conform principiului echivalenței, condițiile referitoare la cererile introduse în temeiul legislației UE nu sunt mai puțin favorabile decât cele referitoare la acțiuni similare de natură internă.

Prin urmare, în conformitate cu legislația UE, statele membre sunt obligate prin lege să stabilească un sistem de remedii și proceduri pentru a asigura

320 CJUE, C-33/76, cauza *Rewe-Zentralfinanz eG și Rewe-Zentral AG/Landwirtschaftskammer für das Saarland*, 16 decembrie 1976. Pentru exemple mai recente, vezi CJUE, C-415/11, cauza *Mohamed Aziz/Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)*, 14 martie 2013, alineatul 50, și CJUE, cauzele conexate C-482/13, C-484/13, C-485/13, C-487/13, *Unicaja Banco SA/José Hidalgo Rueda și alții*, *Caixabank SA/Manuel María Rueda, Ledesma și alții*, *Caixabank SA/José Labella Crespo și alții* și *Caixabank SA/Alberto Galán Luna și alții*, 21 ianuarie 2015.

respectarea dreptului la o protecție juridică efectivă garantată de legislația UE.³²¹ Acest lucru ar fi afectat dacă ar exista prevederi legale naționale și practici judiciare care aduc atingere caracterului efectiv al legislației UE.³²² Respectarea principiului caracterului efectiv al protecției juridice de către dispozițiile normelor interne se va analiza „prin trimitere la rolul dispoziției respective în cadrul procedurii, la evoluția acesteia și a caracteristicilor specifice, privite în ansamblu, în fața diferitelor instanțe naționale”.³²³ Pentru a stabili dacă protecția a fost sau nu una efectivă, trebuie avute în vedere poziția părților și circumstanțele cauzei.³²⁴

Exemplu: În cauza *Inuit Tapiriit Kanatami și alții/Parlamentului și a Consiliului*,³²⁵ CJUE a luat în considerare *locus standi* al vânătorilor de foci care doreau să conteste un regulament ce interzice comercializarea produselor derivate din carne de focă pe piața internă a UE.

CJUE a revizuit sistemul de protecție juridică al UE. Aceasta a precizat că tratatele UE nu au creat noi căi de atac în fața instanțelor naționale și că, în cazul în care nicio normă UE nu a reglementat acest aspect, decizia cu privire la normele de procedură care reglementează acțiunile de protecție a drepturilor revine sistemului juridic intern al fiecărui stat membru. Statele membre trebuie să acorde atenția cuvenită principiilor efectivității și echivalenței în stabilirea acestor norme. CJUE a apreciat ca vânătorii de foci nu dețineau calitatea procesuală necesară pentru a introduce o acțiune directă în anulare.

321 TUE, articolele 4 (3) și 19. Vezi CJUE, C-50/00 P, cauza *Unión de Pequeños Agricultores/Consiliul Uniunii Europene*, 25 iulie 2002, alineatele 39-41. Vezi, de asemenea, CJUE, T-461/08, cauza *Evropaiki Dynamiki – Proigmena Systimata Tilepikoinonion Pliroforikis kai Tilematikis AE/Banca Europeană de Investiții (BEI)*, 20 septembrie 2011, alineatul 46.

322 CJUE, C-213/89, cauza *The Queen/Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd și alții*, 19 iunie 1990, alineatul 20.

323 CJUE, C-312/93, cauza *Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS/statul belgian*, 14 decembrie 1995, alineatul 14. Pentru o cauză mai recentă, vezi CJUE, C-249/11, cauza *Hristo Byankov/Glaven sekretar na Ministerstvo na vatreshnite raboti*, 4 octombrie 2012, alineatul 75.

324 CJUE, C-169/14, cauza *Juan Carlos Sánchez Morcillo și María del Carmen Abril García/Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA*, 17 iulie 2014, alineatele 43-51.

325 CJUE, C-583/11 P, cauza *Inuit Tapiriit Kanatami și alții/Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene*, 3 octombrie 2013, alineatele 102-103.

Natura dreptului în discuție are implicații pentru tipul căii de atac pe care trebuie să o asigure un stat.³²⁶ **În temeiul legislației CoE**, de exemplu, pentru încălcarea articolului 2 din ECHR, trebuie, în principiu, să existe despăgubiri pentru daune materiale și morale. Daunele materiale se referă la pierderi ce pot fi calculate cu exactitate. Daunele morale nu pot fi calculate cu exactitate – de exemplu, durerea și suferința. Atunci când se analizează dacă un remediu oferă măsuri reparatorii efective, poate fi luat în considerare ansamblul remediilor prevăzute în dreptul intern.³²⁷ În cazul în care este introdusă o cale de atac pentru o încălcare a unui drept ECHR, care constituie, de asemenea, un „drept civil”, în conformitate cu articolul 6, se aplică garanțiile mai extinse și mai stricte din articolul 6 (1).³²⁸

Pot exista situații în care statele sunt nevoite să demonstreze că există remedii efective – de exemplu, indicând cauze similare, în care s-au obținut cu succes despăgubiri.³²⁹

Exemplu: În cauza *Yarashonen/Turcia*,³³⁰ un rus de origine cecenă a fugit din Turcia după ce forțele de securitate rusești l-au acuzat că și-ar fi ucis fratele. Ulterior, acesta s-a întors și a fost arestat pentru intrare ilegală în țară. A fost reținut în ciuda faptului că a depus o cerere de azil și nu a primit tratament medical. Cererea de azil i-a fost aprobată ulterior. Reclamantul a depus plângere pentru detenție ilegală, condiții de detenție și lipsa unui remediu național efectiv în temeiul articolului 13 pentru a soluționa încălcarea articolului 3 din ECHR.

CEDO a considerat că nu era suficient ca reclamantul să își poată depune plângerile în cadrul procedurii cu caracter general de control judiciar. Guvernul nu a putut să prezinte nicio hotărâre care să demonstreze că un deținut imigrant fusese în măsură să utilizeze această procedură cu caracter general de control pentru a-și asigura drepturile. În lipsa unor astfel de dovezi, nu s-a stabilit în mod suficient posibilitatea ca prin căile de atac cu caracter general să se asigure măsurile preventive și/sau reparatorii efective. Curtea a constatat încălcarea articolului 13 coroborat cu articolul 3 din ECHR.

326 Vezi CEDO, cauza *Budayeva și alții/Rusia*, nr. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 și 15343/02, 20 martie 2008, alineatul 191.

327 CEDO, cauza *De Souza Ribeiro/Franța*, nr. 22689/07, 13 decembrie 2012, alineatul 79.

328 CEDO, cauza *Kudła/Polonia*, nr. 30210/96, 26 octombrie 2000, alineatul 146.

329 *Ibid.*, alineatul 159.

330 CEDO, cauza *Yarashonen/Turcia*, nr. 72710/11, 24 iunie 2014, alineatele 63-66.

Un stat poate impune limitări rezonabile privind dreptul la un remediu efectiv pentru buna administrare a actului de justiție (de exemplu, vezi [secțiunea 6.2.2](#) privind termenele de prescripție).³³¹ Funcționarea efectivă a unui remediu legal nou creat nu ar trebui să împiedice persoanele să încerce să recurgă la acesta.³³² Consiliul Europei a recomandat ca, atunci când sunt create noi remedii, statele trebuie să asigure, după caz, retroactivitatea dispozițiilor referitoare la remediile concepute pentru a aborda probleme sistemice sau structurale.³³³

5.1.2. Condiții instituționale privind un remediu efectiv

În temeiul legislației CoE, articolul 13 din ECHR asigură dreptul la un remediu în fața unei „autorități naționale”. Aceasta nu trebuie să fie o autoritate judiciară, însă se admite faptul că o cale de atac judiciară asigură garanții mai puternice pentru independență, acces pentru victime și familii, precum și executarea hotărârilor, în conformitate cu cerințele articolului 13 (vezi [secțiunea 2.4.1](#) privind organismele extrajudiciare, în general).³³⁴

Pentru a stabili dacă un organism este în măsură să ofere un remediu efectiv, trebuie să fie luate în considerare circumstanțele cauzei, natura dreptului în cauză, precum și atribuțiile și garanțiile organismului.³³⁵

Exemplu: În cauza *Ramirez Sanchez/Franța*,³³⁶ reclamantul a fost condamnat la închisoare pe viață pentru atacuri teroriste în Franța. Acesta a fost ținut în regim de izolare timp de opt ani și două luni, aparent din cauza pericolozității sale, a necesității de a menține ordinea și siguranța în închisoare și a posibilei tentative de evadare. S-a adresat unei instanțe administrative pentru a anula decizia de plasare în regim de izolare. Instanța

331 Vezi CEDO, cauza *Stubbings și alții/Regatul Unit*, nr. 22083/93 și 22095/93, 22 octombrie 1996.

332 CEDO, cauza *Krasuski/Polonia*, nr. 61444/00, 14 iunie 2005, alineatul 71.

333 Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (2010), *Recommendation Rec(2010)3 to member states on effective remedies for excessive length of proceedings*, 24 februarie 2010, alineatul 11.

334 CEDO, cauza *Z și alții/Regatul Unit*, nr. 29392/95, 10 mai 2001, alineatul 110.

335 CEDO, cauza *Kudła/Polonia*, nr. 30210/96, 26 octombrie 2000, alineatul 157. Pentru o cauză mai recentă, vezi CEDO, cauza *Ališić și alții/Bosnia și Herțegovina, Croația, Serbia, Slovenia și fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei*, nr. 60642/08, 16 iulie 2014, alineatele 131-136.

336 CEDO, cauza *Ramirez Sanchez/Franța*, nr. 59450/00, 4 iulie 2006.

i-a respins cererea, învedereând natura internă a măsurii care, la momentul respectiv, nu era eligibilă pentru trimitere la instanțele administrative.

CEDO a concluzionat că a existat o încălcare a articolului 13, însă nu și a articolului 3, ca urmare a absenței unui remediu în dreptul francez, care să permită reclamantului să conteste decizia de prelungire a detenției în regim de izolare. Curtea a reținut că, având în vedere repercusiunile grave ale izolării asupra condițiilor de detenție, era esențială existența unui remediu efectiv în fața unei autorități judiciare.

Autoritățile naționale menționate în articolul 13 din ECHR trebuie să îndeplinească anumite criterii. Este necesară independența instituțională. De exemplu, în cazul în care un șef de poliție dispune de marjă de apreciere cu privire la sesizarea unui organism de soluționare a plângerilor împotriva poliției (un organism independent) în vederea efectuării unei anchete, standardele referitoare la independență nu sunt îndeplinite.³³⁷ Este, de asemenea, importantă competența de a lua decizii cu caracter obligatoriu. Un organism care nu deține această competență nu poate asigura un remediu efectiv – în special în cazul în care nu oferă nici garanțiile procedurale necesare, precum dreptul la reprezentare juridică sau dreptul de a face publică decizia.³³⁸ Nu este suficientă o cale de atac care depinde în totalitate de puterea discreționară politică.³³⁹

În conformitate cu legislația UE, după cum s-a reținut în **secțiunea 5.1.2**, articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE asigură persoanelor dreptul la o cale de atac efectivă în fața unei instanțe. Înțelesul termenului „instanță” este discutat în **secțiunea 2.1**. O instanță trebuie să îndeplinească următoarele condiții stricte: trebuie să fie înființată prin lege; să aibă caracter permanent; să fie independentă și imparțială; să asigure o procedură *inter-partes*; să aibă competență obligatorie; și să aplice normele de drept.³⁴⁰ Cu toate acestea, dreptul de a introduce o cale de atac efectivă în fața unei instanțe nu este nelimitat.

337 CEDO, cauza *Khan/Regatul Unit*, nr. 35394/97, 12 mai 2000, alineatul 47.

338 CEDO, cauza *Chahal/Regatul Unit*, nr. 22414/93, 15 noiembrie 1996, alineatul 154.

339 O plângere depusă la Secretarul de Stat cu privire la un ordin de control al corespondenței deținuților este un exemplu de acest tip de remediu. Vezi CEDO, cauza *Silver și alții/Regatul Unit*, nr. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 și 7136/75, 25 martie 1983, alineatul 116.

340 CJUE, C-54/96, cauza *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH/Bundesbaugesellschaft Berlin mbH*, 17 septembrie 1997, alineatul 23.

Exemplu: În cauza *Brahim Samba Diouf/Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*,³⁴¹ dl. Diouf a solicitat azil în Luxemburg, susținând că a evadat din sclavie din Mauritania și că a fost persecutat de către fostul său angajator. Cererea a fost soluționată în cadrul unei proceduri accelerate. A fost respinsă ca neîntemeiată și s-a dispus îndepărtarea acestuia de pe teritoriul statului. Reclamantul a solicitat anularea deciziei la Tribunalul Administrativ, care a introdus o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare la CJUE pentru a stabili dacă obligația de a asigura o cale de atac efectivă se opune reglementărilor naționale care nu permit exercitarea unei căi de atac.

CJUE a declarat că trebuie să existe o cale de atac în fața unei autorități judiciare, dar că principiul protecției juridice efective nu impune accesul la mai multe niveluri de jurisdicție. Decizia preliminară de a revizui o cerere de protecție internațională în cadrul procedurii accelerate nu trebuie să fie supusă unui control judiciar, cu condiția ca această decizie să poată fi revizuită, în cadrul căii de atac al cărei obiect îl poate constitui decizia finală de acordare sau respingere a protecției internaționale.

În conformitate cu legislația UE, articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE nu se opune existenței unei singure categorii de instanță care să soluționeze categorii distincte de cauze (de exemplu, cauze referitoare la ajutoarele de stat în agricultură) – cu condiția ca exercitarea drepturilor să nu devină excesiv de dificilă (de exemplu, ca urmare a întârzierii).³⁴²

5.2. Exemple de remedii specifice

Prezenta secțiune se referă la mai multe exemple de tipuri de remedii, însă nu constituie o listă exhaustivă. Alte exemple includ restituirea (obligația de returnare către o persoană, în bani sau în natură) sau căile de atac împotriva îndepărtării unei persoane de pe teritoriul unui stat (o cale de atac suspensivă pentru a preveni o încălcare a drepturilor omului, cauzată în mod potențial prin eliminarea unui individ din jurisdicția unui anumit stat). Aceste exemple se referă la drepturi materiale specifice – cum ar fi dreptul de proprietate – sau

341 CJUE, C-69/10, cauza *Brahim Samba Diouf/Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*, 28 iulie 2011, alineatul 69.

342 CJUE, C-93/12, cauza *ET Agroconsulting-04-Velko Stoyanov/Izpalnitelen direktor na Darzhaven fond Zemedelie - Razplashatatelna agentsia*, 27 iunie 2013, alineatele 56-61.

domenii de politică specifice – cum ar fi azilul și imigrația – și, prin urmare, nu intră sub incidența acestui capitol. Remediile care au ca obiect întârzieri în executarea hotărârilor judecătorești sunt abordate în [secțiunea 5.2.1](#), în timp ce remediile ce au ca obiect durata excesivă a procedurii sunt prezentate în [secțiunea 7.3](#).

Aspecte-cheie

- **Despăgubirea:** este posibil ca măsurile de despăgubire să nu asigure întotdeauna o compensare efectivă – de exemplu, poate fi mai indicată accelerarea procedurilor. CJUE a dezvoltat principii referitoare la răspunderea statului pentru plata de daune-interese. Și directivele UE specifice privind discriminarea conțin dispoziții referitoare la daune-interese: de exemplu, articolul 15 din Directiva privind egalitatea rasială.
- **Executarea silită în natură:** există diferențe considerabile în ceea ce privește executarea silită în natură între sistemele juridice europene. Legislația UE prevede dispoziții specifice referitoare la executarea silită în natură la nivel sectorial, dispoziții care nu lasă o marjă foarte mare de apreciere statelor membre.
- **Ordonanțele președințiale:** CEDO și CJUE au reținut importanța echilibrării drepturilor concurente, precum și natura și proporționalitatea oricăror limitări, atunci când se iau în considerare ordonanțele președințiale. Unele drepturi pot fi limitate numai în cazul în care sunt îndeplinite anumite criterii specifice.

5.2.1. Despăgubirea

Despăgubirea reprezintă o formă de măsură reparatorie pentru compensarea daunelor suferite ca urmare a unei încălcări a drepturilor prevăzute de lege. **În temeiul legislației CoE**, măsurile reparatorii de despăgubire sunt suficiente, în general, pentru încălcările ECHR, însă acestea nu asigură un remediu efectiv în orice situație. De exemplu, în cazul în care o încălcare se referă la condițiile de detenție și reclamantul se află încă în închisoare, este posibil ca daunele-interese să nu fie suficiente.³⁴³ În plus, măsurile compensatorii în situații de neexecutare a unei hotărâri (vezi [secțiunea 6.3](#)) pot fi indicate numai dacă întrunesc următoarele condiții specifice:

- cererea este judecată într-un termen rezonabil;
- despăgubirea este plătită cu promptitudine;

343 CEDO, cauza *Torreggiani și alții/Italia*, nr. 43517/09, 8 ianuarie 2013, alineatul 96.

- procedura respectă articolul 6 din ECHR;
- justițiabilii nu se confruntă cu un nivel excesiv al costurilor;
- cuantumul despăgubirii este rezonabil în comparație cu sumele acordate de CEDO în cauze similare.

Exemplu: În cauza *Burdov/Rusia (nr. 2)*,³⁴⁴ reclamantul a obținut hotărâri prin care se dispunea plata prestațiilor pentru activitatea sa în timpul operațiunilor de urgență de la Cernobil. O parte dintre acestea au rămas neexecutate timp de mulți ani. Într-o cauză anterioară, CEDO a constatat încălcarea articolului 6 din ECHR și a articolului 1 din Protocolul Nr. 1. Instanța a decis, din oficiu, să examineze situația în temeiul articolului 13, constatând un număr tot mai mare de cauze referitoare la neexecutarea hotărârilor.

Curtea a confirmat faptul că, în situațiile referitoare la neexecutarea hotărârilor judecătorești, măsurile interne pentru a asigura punerea în aplicare în timp util au fost „cele mai valoroase”. Cu toate acestea, statele ar putea alege să impună o măsură pur compensatorie în cazul în care se respectă următoarele cerințe specifice: cererea a fost judecată într-un termen rezonabil; despăgubirea a fost plătită cu promptitudine; normele de procedură respectă principiile garantate de articolul 6; justițiabilii nu s-au confruntat cu un nivel excesiv al costurilor; și nivelul de compensare este rezonabil în comparație cu alte sume acordate de Curte. Există o puternică, dar refutabilă prezumție, conform căreia durată excesivă a procedurii cauzează un prejudiciu moral.

În cazul de față, CEDO a constatat încălcarea articolului 13 din ECHR deoarece neexecutarea hotărârilor judecătorești o perioadă lungă de timp a privat reclamantul de orice fel de măsură reparatorie.

CEDO a specificat, de asemenea, criteriile-cheie pentru verificarea caracterului efectiv al măsurilor reparatorii de despăgubire cu privire la durata excesivă a procedurii judiciare (vezi [secțiunea 7.3](#)).³⁴⁵ În cazul în care despăgubirea este considerată o măsură reparatorie, instanțele trebuie să evite formalismul

344 CEDO, cauza *Burdov/Rusia (nr. 2)*, nr. 33509/04, 15 ianuarie 2009, alineatele 98-100.

345 CEDO, cauza *Yuriy Nikolayevich Ivanov/Ucraina*, nr. 40450/04, 15 octombrie 2009, alineatul 65.

excesiv, în special cu privire la demonstrarea prejudiciului.³⁴⁶ Normele procedurale care reglementează examinarea unei cereri de despăgubire trebuie să respecte principiul echității consacrat în articolul 6 din ECHR. Acesta include faptul că este necesară judecarea cauzei într-un termen rezonabil și că normele nu trebuie să impună costuri excesive în sarcina justițiabililor.

Exemplu: Cauza *Ananyev și alții/Rusia*³⁴⁷ făcea referire la condițiile de detenție ale reclamantilor aflați în diferite centre de arest preventiv în intervalul de timp 2005 - 2008.

CEDO a constatat încălcarea articolului 3 (interzicerea tratamentului inuman și degradant) și a articolului 13 din ECHR. În ceea ce privește dreptul la un remediu efectiv, CEDO a confirmat că statele trebuie să instituie măsuri preventive și compensatorii efective la nivel național. De asemenea, Curtea a reținut că orice persoană supusă tratamentului care încalcă dispozițiile articolului 3 ar trebui să aibă dreptul la compensații financiare și că sarcina probei impusă reclamantilor nu trebuie să fie excesivă.

Neacordarea despăgubirilor o perioadă lungă de timp poate constitui o ingerință în dreptul reclamantului la posesia liniștită a bunurilor sale, în temeiul articolului 1 din Protocolul 1 la ECHR.³⁴⁸ În cauzele referitoare la privarea de proprietate, orice persoană privată de proprietatea sa, în principiu, trebuie să poată obține o despăgubire „în mod rezonabil raportat la valoarea bunului”, deși „obiectivele legitime pentru cauzele de utilitate publică” pot impune rambursarea unei valori mai mici decât valoarea totală de piață”.³⁴⁹

În conformitate cu legislația UE, Carta drepturilor fundamentale a UE nu conține nicio dispoziție care obligă în mod expres statele membre să prevadă despăgubiri pentru încălcarea drepturilor care decurg din legislația UE. Cu toate acestea, persoanele pot invoca drepturi care decurg din legislația UE în fața

346 CEDO, cauza *Radkov/Bulgaria (nr. 2)*, nr. 18382/05, 10 februarie 2011, alineatele 38-40.

347 CEDO, cauza *Ananyev și alții/Rusia*, nr. 42525/07 și 60800/08, 10 ianuarie 2012.

348 CEDO, cauza *Kirilova și alții/Bulgaria*, nr. 42908/98, 44038/98, 44816/98 și 7319/02, 9 iunie 2005, alineatele 123-124.

349 CEDO, cauza *Pincová și Pinc/Republica Cehă*, nr. 36548/97, 5 noiembrie 2002, alineatul 53.

instanțelor naționale, iar statele membre pot fi obligate la acordarea de despăgubiri în anumite cazuri.³⁵⁰

Exemplu: În cauza *Francovich și Bonifaci/Italia*,³⁵¹ în temeiul Directivei 80/987/CE, dlui Francovich și dnei Bonifaci (și 33 dintre colegii acestora) li se datorau bani după ce angajatorii acestora au intrat în procedură de lichidare. Directiva trebuia implementată în 1983, însă Italia nu s-a conformat; cinci ani mai târziu, muncitorii nu primiseră niciun ban. Lichidatorii companiei i-au informat că nu mai există fonduri. Aceștia au introdus o acțiune împotriva statului, pe fondul obligației de a plăti daune-interese ca despăgubire pentru pierderile suferite ca urmare a neimplementării directivei.

CJUE a confirmat faptul că Tratatul CEE (în vigoare la momentul respectiv) și-a creat propriul sistem juridic, pe care instanțele statelor membre au fost obligate să îl aplice. Mai mult, legislația comunitară a dat naștere și unor drepturi, în temeiul obligațiilor pe care tratatul le-a impus într-un mod bine definit persoanelor fizice, statelor membre și instituțiilor comunitare. Principiul potrivit căruia statele membre răspund de pierderile și prejudiciile cauzate persoanelor fizice ca urmare a încălcării legislației UE, pentru care statele pot fi trase la răspundere, a fost „inerent sistemului prevăzut de tratat”.

Răspunderea statului intervine atunci când a avut loc o încălcare a tratatelor UE imputabilă statului³⁵² sau în caz de nerespectare a jurisprudenței CJUE.³⁵³ Răspunderea statelor membre poate interveni și în cauzele în care părțile sunt persoane fizice în cazul în care se aduc în discuție drepturi ce decurg din legislația UE.³⁵⁴

350 CJUE, C-26/62, cauza *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos/Netherlands Inland Revenue Administration*, 5 februarie 1963.

351 CJUE, cauze conexate C-6/90 și C-9/90, cauza *Andrea Francovich și Danila Bonifaci și alții/Republica italiană*, 19 noiembrie 1991.

352 CJUE, cauze conexate C-46/93 și C-48/93, cauza *Brasserie du Pêcheur SA/Republica Federală Germană și The Queen/Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd și alții*, 5 martie 1996, alineatul 34.

353 Vezi, de asemenea, CJUE, C-224/01, cauza *Gerhard Köbler/Republica Austria*, 30 septembrie 2003, alineatul 56.

354 CJUE, C-453/99, cauza *Courage Ltd/Bernard Crehan și Bernard Crehan/Courage Ltd și alții*, 20 septembrie 2001.

Neimplementarea unei directive poate atrage răspunderea statului pentru daune-interese. Pentru a atrage răspunderea:

- directiva trebuie să fi conferit drepturi persoanelor fizice;
- drepturile trebuie să fie definite în mod clar;
- trebuie să existe o legătură de cauzalitate între neimplementarea directivei de către statul membru și prejudiciul suferit.

Acest principiu a fost extins la situațiile în care statele membre nu au modificat legislația națională în vigoare sau au implementat directiva în mod incorect. Acesta a fost extins, de asemenea, pentru a include și încălcări ale legislației UE de către orice autoritate a statului (inclusiv sistemul judiciar).³⁵⁵ Cu toate acestea, în astfel de cazuri, se va arăta, de asemenea, că a existat o încălcare suficient de gravă a legii. Pentru a decide dacă a existat o „încălcare suficient de gravă”, trebuie să fie luați în considerare următorii factori:

- claritatea și precizia normei încălcate;
- marja de apreciere a statului membru permisă de norma în cauză;
- dacă încălcarea a fost intenționată;
- dacă încălcarea a fost scuzabilă;
- măsura în care o poziție luată de o instituție a UE ar fi contribuit la încălcare;
- măsura în care statul membru a adoptat sau menținut măsuri naționale contrare dreptului UE.³⁵⁶

³⁵⁵ CJUE, cauze conexate C-46/93 și C-48/93, cauza *Brasserie du Pêcheur SA/Republica Federală Germană și The Queen/Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd și alții*, 5 martie 1996, alineatul 34.

³⁵⁶ CJUE, cauzele conexate C-46/93 și C-48/93, cauza *Brasserie du Pêcheur SA/Republica Federală Germană și The Queen/Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd și alții*, 5 martie 1996, alineatul 56. Vezi, de asemenea, CJUE, C-224/01, cauza *Gerhard Köbler/Republica Austria*, 30 septembrie 2003, alineatul 59.

Directivele UE specifice privind discriminarea conțin și dispoziții privind daunele-interese: de exemplu, articolul 15 din Directiva privind egalitatea rasială.³⁵⁷ În cazul în care se adoptă măsuri de compensare financiară, acestea trebuie să fie adecvate și să permită repararea prejudiciului suferit.³⁵⁸ De asemenea, plafoanele privind cuantumul despăgubirii pot constitui o compensare ineficientă.³⁵⁹ Principiul echivalenței trebuie să fie respectat în ceea ce privește compensațiile acordate.³⁶⁰

5.2.2. Executarea silită în natură

Prin executarea silită în natură se aduc la îndeplinire clauzele unui contract, permițând unei părți contractante să obțină executarea obiectului contractului punând-o pe aceasta în situația în care ar fi fost dacă s-ar fi încheiat contractul. Există diferențe considerabile în ceea ce privește executarea silită în natură în cadrul sistemelor juridice europene.³⁶¹

În temeiul legislației CoE, nu există nicio recunoaștere specifică a principiului executării silite în natură.

Cu toate acestea, **în conformitate cu legislația UE**, au fost stabilite la nivel de sector obligații privind executarea silită în natură nediscreționară. De exemplu, a se vedea articolele 3 (2) și (3) din Directiva 1999/44/CE (Directiva privind anumite aspecte ale vânzării de bunuri de consum) și articolele 4 (6) și (7) din Directiva 90/314/CEE (Directiva privind pachetele de servicii pentru călătorii, vacanțe și circuite).³⁶²

357 Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică, JO 2000 L 180 (Directiva privind egalitatea rasială).

358 CJUE, C-271/91, cauza *M. Helen Marshall/Southampton și South-West Hampshire Area Health Authority*, 2 august 1993, alineatul 26.

359 CJUE, C-180/95, cauza *Nils Draehmpaehl/Urania Immobilienservice OHG*, 22 aprilie 1997, alineatul 43.

360 CJUE, C-78/98, cauza *Shirley Preston și alții/Wolverhampton Healthcare NHS Trust și alții și Dorothy Fletcher și alții/Midland Bank plc*, 16 mai 2000, alineatul 55.

361 Declarația europeană privind principiile de drept privat asigură unele orientări: Grupul de studii privind Codul civil european și Grupul de cercetare privind dreptul european privat (2009), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*.

362 De exemplu, Directiva 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 mai 1999 privind anumite aspecte ale vânzării de bunuri de consum și garanțiile conexe, JO 1999 L 171, și Directiva 90/314/CEE din 13 iunie 1990 privind pachetele de servicii pentru călătorii, vacanțe și circuite, JO 1990 L 158.

Exemplu: În cauza *Weber și Putz*,³⁶³ printr-o trimitere preliminară din partea instanțelor germane, CJUE a fost întrebată dacă articolul 3 din Directiva 1999/44/CE cere vânzătorilor să suporte costul de eliminare a bunurilor care nu sunt conforme unui contract și a costurilor de montaj a bunurilor care le înlocuiesc pe cele neconforme.

CJUE a confirmat faptul că directiva impune vânzătorilor să repare sau să înlocuiască bunurile – cu titlu gratuit – cu excepția cazului în care acest lucru este imposibil sau disproporționat.

CJUE a confirmat, de asemenea, faptul că un vânzător nu poate solicita despăgubiri financiare în temeiul unei obligații contractuale de a furniza bunuri conforme. De exemplu, un vânzător nu poate solicita unui consumator să plătească despăgubiri pentru utilizarea bunurilor neconforme până la înlocuirea lor.³⁶⁴

5.2.3. Ordonanțele președințiale

O ordonanță președințială reprezintă o hotărâre a unei instanțe de judecată care impune ca o persoană să întreprindă sau să înceteze o acțiune. **Atât legislația CoE, cât și legislația UE** permit ordonanțele președințiale într-o gamă amplă de situații. Acestea pot proteja drepturi individuale însă, în același timp, pot și restrânge drepturile altor persoane. Acest lucru înseamnă că este necesară identificarea unui echilibru just pentru a asigura proporționalitatea și corectitudinea acestei măsuri.³⁶⁵

În temeiul legislației CoE, ordonanțele președințiale au fost avute în vedere în mod frecvent cu privire la dreptul la libertatea de exprimare garantat în conformitate cu articolul 10 din ECHR.³⁶⁶ În astfel de cazuri, Curtea a statuat în mod repetat faptul că articolul 10 nu interzice instituirea unor restricții de a distribui

363 CJUE, cauzele conexe C-65/09 și C-87/09, cauza *Gebr. Weber GmbH/Jürgen Wittmer și Ingrid Putz/Medianess Electronics GmbH*, 16 iunie 2011.

364 CJUE, C-404/06, cauza *Quelle AG/Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände*, 17 aprilie 2008, alineatele 41-43.

365 CJUE, C-70/10, cauza *Scarlet Extended SA/Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM)*, 24 noiembrie 2011, alineatul 49.

366 Dincolo de măsurile luate la nivel național, în cererile adresate CEDO pentru a cere suspendarea unei expulzări sau extrădării, CEDO poate să emită o măsură provizorie prin care să solicite statului să suspende expulzarea sau extrădarea reclamantului până când cererea este examinată de Curte. Vezi, ex. CEDO, cauza *Abdollahi/Turcia*, nr. 23980/08, 3 noiembrie 2009.

o publicație anterior datei oficiale de lansare sau interdicția activității de distribuire, ca atare.³⁶⁷ Cu toate acestea, pericolele pe care restricțiile de acest gen le generează pentru o societate democratică presupun o examinare cât mai atentă. Ca și în orice alt caz care implică o ingerință în dreptul la libera exprimare a unei persoane, CEDO are rolul de a examina dacă restricția din cazul respectiv a fost prevăzută de lege, în urmărirea unui scop legitim,³⁶⁸ și dacă aceasta este proporțională.

Referitor la cerințele unei notificări prealabile, ECHR nu impune mass-mediei ca aceasta să notifice în prealabil personale cu privire la care se intenționează publicarea unui material referitor la acestea. O astfel de cerință – care ar permite persoanelor să solicite o ordonanță președințială care să împiedice publicarea materialului în contextul respectării dreptului la viață privată – riscă să producă un „efect de descurajare” asupra libertății de exprimare.³⁶⁹

Exemplu: În cauza *Brosa/Germania*,³⁷⁰ reclamantul a depus o plângere conform căreia o ordonanță președințială care îi restricționează distribuirea unei broșuri, în care se pretindea că un candidat la alegerile locale „acoperă” o organizație neonazistă, îi încalcă dreptul la libertatea de exprimare, în temeiul articolul 10 din ECHR.

Broșura a fost distribuită în perioada premergătoare alegerilor și expune opiniile reclamantului cu privire la eligibilitatea candidatului. Fiind de natură politică și făcând referire la o chestiune de interes public, situația nu permitea aplicarea unor restricții ale dreptului la libertatea de exprimare a reclamantului. Opinia reclamantului era întemeiată pe elemente de fapt, însă instanța națională a solicitat „probe convingătoare” – un nivel ridicat, vădit disproportionat, raportat la probele concrete. Instanța națională nu a reușit să găsească un echilibru just între interesele în cauză și

367 Vezi, de exemplu, CEDO, cauza *Éditions Plon/Franța*, nr. 58148/00, 18 August 2004.

368 Astfel de obiective includ: în interesul securității naționale, integritatea teritorială sau siguranța publică; pentru prevenirea tulburării ordinii publice sau pentru prevenirea fenomenului infracțional; pentru protejarea sănătății sau a moralei; pentru protecția reputației sau a drepturilor altora; pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale; sau pentru a menține independența și imparțialitatea sistemului judiciar.

369 CEDO, cauza *Mosley/Regatului Unit*, nr. 48009/08, 10 mai 2011, alineatul 132.

370 CEDO, cauza *Brosa/Germania*, nr. 5709/09, 17 aprilie 2014.

nu a identificat o necesitate socială stringentă care să impună protecția drepturilor personale ale candidatului în defavoarea dreptului la libertatea de exprimare. Prin urmare, CEDO a constatat încălcarea articolului 10 din ECHR.

În conformitate cu legislația UE, dreptul la libertatea de exprimare este garantat de articolul 11 din Carta drepturilor fundamentale a UE. Articolul 52 (1) din Cartă subliniază limitările admise cu privire la drepturile garantate de Cartă, precizând că acestea trebuie:

- să fie prevăzute de lege;
- să respecte esența dreptului în cauză;
- să fie proporționale;
- să fie necesare;
- să răspundă efectiv obiectivelor de interes general recunoscute de UE sau necesitatea protejării drepturilor și libertăților altor persoane.

Exemplu: În cauza *UPC Telekabel Wien GmbH/Constantin Film*,³⁷¹ o companie de producție de film a încercat să oprească streaming-ul neautorizat al filmelor de pe un anumit site. Furnizorul de servicii de Internet (ISP) a respins cererea de blocare a site-ului, astfel încât compania a solicitat o ordonanță președințială în instanță.

CJUE a echilibrat interesele titularilor drepturilor de autor cu libertatea de desfășurare a afacerii ISP-ului. La transpunerea unei directive, statele membre trebuie să se asigure că acestea se bazează pe o interpretare a directivei care permite un echilibru just între drepturile fundamentale protejate de ordinea juridică a UE. Statele membre trebuie să interpreteze dreptul intern într-un mod compatibil cu această directivă și cu drepturile fundamentale. Ordonanța președințială restrânge libertatea de a desfășura o activitate comercială, dar, în acest caz, aceasta nu a încălcat „esența libertății”.

371 CJUE, C-314/12, cauza *UPC Telekabel Wien GmbH/Constantin Film Verleih GmbH și Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH*, 27 martie 2014, alineatele 46-51.

6

Limitările generale ale dreptului de acces la justiție

UE	Aspecte reglementate	CoE
Scopul legitim și proporționalitatea		
Carta drepturilor fundamentale, articolul 47 (dreptul la o cale de atac efectivă) Carta drepturilor fundamentale, articolul 48 (prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare) Carta drepturilor fundamentale, articolul 52 (1) (domeniul de aplicare) CJUE, cauze conexate C-317/08 până la C-320/08, <i>Rosalba Alassini și alții/Telecom Italia SpA</i>, 2010	Limitări admisibile	ECHR, articolul 6 (dreptul la un proces echitabil) ECHR, articolul 13 (dreptul la un remediu efectiv) CEDO, cauza <i>Harrison McKee/Ungaria</i>, nr. 22840/07, 2014
Exemple de limitări anterioare unei hotărâri sau a unei decizii rămase definitive		
CJUE, C-530/11, cauza <i>Comisia Europeană/Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord</i>, 2014	Taxele judiciare	CEDO, cauza <i>Stankov/Bulgaria</i>, nr. 68490/01, 2007
	Formalismul excesiv	CEDO, cauza <i>Poirot/Franța</i>, nr. 29938/07, 2011 CEDO, cauza <i>Maširević/Serbia</i>, nr. 30671/08, 2014

UE	Aspecte reglementate	CoE
CJUE, C-415/10, cauza <i>Galina Meister/Speech Design Carrier Systems GmbH</i>, 2012 Directiva privind egalitatea rasială (2000/43/CE), articolul 8 Directiva privind egalitatea de tratament pentru bunuri și servicii (2004/113/CE), articolul 9 Directiva privind egalitatea de șanse (2006/54/CE), articolul 18 Directiva de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (2000/78/CE), articolul 10	Limitele sarcinii probei	CEDO, cauza <i>Klouvi/Franța</i> , nr. 30754/03, 2011
CJUE, cauze conexate C-89/10 și C-96/10, cauza <i>Belgische Staat și Frans Bosschaert/Belgische Staat și alții</i>, 2011	Termenele de prescripție	CEDO, cauza <i>Bogdel/Lituaniei</i> , nr. 41248/06, 2013
	Imunitățile	CEDO, cauza <i>C.G.I.L. și Cofferati (nr. 2)/Italia</i> , nr. 2/08, 2010

Întârzieri în executarea hotărârilor definitive

TUE, articolul 4 (3) și articolul 19 Titlul Executoriu European (Regulamentul (CE) Nr. 805/2004) Regulamentul Bruxelles (Regulamentul (CE) Nr. 44/2001) al Consiliului Regulamentul Nr. 1215/2012 Regulamentul Nr. 650/2012/UE Regulamentul Nr. 2201/2003 al Consiliului Regulamentul Nr. 4/2009 al Consiliului		CEDO, cauza <i>Yuriy Nikolayevich Ivanov/Ucraina</i>, nr. 40450/04, 2009 CEDO, cauza <i>Burdov/Rusia (nr. 2)</i>, nr. 33509/04, 2009
--	--	--

Acest capitol prezintă legislația privind limitările (restricțiile) dreptului de acces la justiție; acesta este relevant pentru toate celelalte drepturi prevăzute în prezentul manual. Restricțiile sunt permise în cazul în care au un scop legitim, sunt proporționale și nu afectează esența dreptului. **Secțiunea 6.2** oferă exemple de limitări comune ale CoE și UE. Lista acestor limitări este ilustrativă, mai degrabă

decât exhaustivă. Aceasta include taxele judiciare, formalismul excesiv, limitele sarcinii probei, termenele de prescripție și imunitățile. Partea finală (**secțiunea 6.3**) tratează întârzierile în executarea hotărârilor, ca o altă formă de restricție privind accesul la justiție. De asemenea, aceasta abordează mecanismele juridice UE concentrate pe facilitarea executării hotărârilor în cadrul UE, precum Titlul Executoriu European.³⁷²

6.1. Scopul legitim și proporționalitatea

Aspecte-cheie

- Limitările sunt permise în cazul în care acestea au un scop legitim și sunt proporționale. Ele nu trebuie să afecteze însăși esența dreptului.
- Exemple de scopuri legitime: buna administrare a actului de justiție (de exemplu, impunerea de costuri) și protecția libertății de exprimare.
- Proporționalitatea presupune stabilirea unui echilibru just între scopul urmărit și măsurile utilizate.

Drepturile prevăzute la articolele 6 și 13 din ECHR și la articolele 47 și 48 din Carta drepturilor fundamentale a UE nu sunt unele absolute și pot fi limitate în anumite circumstanțe. În plus, clauzele de derogare din standardele internaționale în domeniul drepturilor omului permit statelor să își adapteze, temporar, o parte dintre obligații în circumstanțe excepționale – cum ar fi în situațiile de urgență publică care amenință viața națiunii (vezi, de exemplu, articolul 15 din ECHR).

În temeiul legislației CoE, în aprecierea legalității unei limitări, CEDO ia în considerare importanța accesului la justiție ca principiu democratic.³⁷³ O restricție legală trebuie:

- să aibă un scop legitim;

372 Regulamentul nr. 805/2004 al Parlamentului European și al Consiliului din 21 aprilie 2004 privind crearea unui Titlu Executoriu European pentru creanțele necontestate, JO 2004 L143. Acesta nu se aplică Danemarcei.

373 CEDO, cauza *Kijewska/Polonia*, nr. 73002/01, 6 septembrie 2007, alineatul 46.

- să fie proporțională;
- să se asigure că însăși esența dreptului nu este afectată.

Articolul 6 din ECHR nu definește „scopul legitim”, însă jurisprudența CEDO oferă exemple ale unor astfel de scopuri legitime. Acestea includ limitări ale dreptului de acces la instanță pentru a proteja persoanele responsabile de îngrijirea pacienților împotriva hărțurii pe nedrept prin acțiuni în instanță,³⁷⁴ în vederea asigurării bunei administrări a actului de justiției,³⁷⁵ și pentru a proteja libertatea de exprimare a parlamentarilor și menținerea separației puterilor între judiciar și legislativ.³⁷⁶

Proporționalitatea este principiul-cheie al jurisprudenței CEDO. Este necesar un echilibru just între obiectivele legitime ale statului și măsurile pe care statul le utilizează pentru atingerea acestora. Proporționalitatea necesită, de asemenea, un echilibru just între drepturile persoanei și interesul public.³⁷⁷ Cu cât este mai mare ingerința, cu atât mai mult se impune o justificare.³⁷⁸ De exemplu, obligația de a se preda înainte de audierea în cale de atac s-a dovedit a fi o ingerință disproporționată în dreptul de acces la instanță.³⁷⁹ Statului îi revine sarcina de a dovedi că ingerința este proporțională și ar trebui să se ia în considerare utilizarea celei mai puțin intrusive dintre măsuri.³⁸⁰

Exemplu: În cauza *Harrison Mckee/Ungaria*,³⁸¹ reclamantul, reprezentat de un avocat, a introdus o acțiune civilă împotriva procurorului, pretinzând că o scrisoare transmisă pe parcursul procedurii penale conținea informații false despre el. Instanța Regională din Budapesta a decis că a fost încălcat dreptul la imagine, însă a respins cererea de despăgubire a acestuia, justificând că ar fi excesivă și că reclamantul nu a putut dovedi existența unui prejudiciu real. Acesta a fost obligat să plătească taxe judiciare în valoare

374 CEDO, cauza *Ashingdane/Regatul Unit*, nr. 8225/78, 28 mai 1985, alineatul 57.

375 CEDO, cauza *Harrison Mckee/Ungaria*, nr. 22840/07, 3 iunie 2014.

376 CEDO, cauza *A./Regatul Unit*, nr. 35373/97, 17 decembrie 2002, alineatul 77.

377 Exemplu de echilibru între protecția martorilor și dreptul la apărare, vezi, de ex. CEDO, cauza *Van Mechelen și alții/Țările de Jos*, nr. 21363/93, 21364/93, 21427/93 și 22056/93, 23 aprilie 1997, alineatele 59-65.

378 *Ibid.*, at alineatul 60.

379 CEDO, cauza *Papon/Franța (nr. 2)*, nr. 54210/00, 25 iulie 2002, alineatul 100.

380 CEDO, cauza *Saint-Paul Luxembourg S.A./Luxemburg*, nr. 26419/10, 18 aprilie 2013, alineatul 44.

381 CEDO, cauza *Harrison Mckee/Ungaria*, nr. 22840/07, 3 iunie 2014.

de aproximativ 2,900 de euro. Reclamantul a făcut apel la Curtea de Apel din Budapesta, care a menținut hotărârea primei instanțe de judecată, conform căreia reclamantul ar trebui să plătească taxe judiciare calculate ca și procent raportat la cererile de cerere respinse.

CEDO a reiterat că dreptul de acces la instanță nu este unul absolut și poate fi limitat. Limitările nu trebuie să restricționeze sau să reducă accesul unei persoane astfel încât sau în măsura în care să fie afectată esența dreptului. În această situație, Curtea nu a observat nici un motiv de a pune sub semnul întrebării faptul că reclamantul, cu ajutorul avocatului său, ar fi putut stabili ce reprezintă o cerere „rezonabilă” și, prin urmare, valoarea taxelor judiciare care ar urma să fie plătite în cazul în care ar fi căzut în pretenții ar fi putut fi prevăzută. Scopul solicitării de taxe judiciare este compatibil cu buna administrare a actului de justiție, iar procedura oferă garanții adecvate pentru a se asigura că această cerință nu constituie o sarcină financiară disproporționată asupra reclamanților *bona fide*. Curtea a considerat că nu a exista o încălcare a articolului 6 din ECHR.

O abordare similară se regăsește și în **dreptul UE**. Limitările trebuie să fie proporționale și să respecte esența dreptului. Acest lucru înseamnă că limitările nu trebuie să depășească ceea ce este adecvat și necesar pentru a îndeplini „obiectivele de interes general recunoscute de Uniune” sau pentru a proteja drepturile și libertățile altor persoane.³⁸² Statul ar trebui să recurgă la măsura cea mai puțin oneroasă.³⁸³

Exemplu: În cauza *Rosalba Alassini/Telecom Italia SpA*,³⁸⁴ CJUE a avut în vedere patru cereri preliminare conexe de la *Giudice di Pace di Ischia* referitoare la clauzele conform cărora încercarea de soluționare

382 Explicațiile cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene confirmă faptul că „trimiterea la interesele generale recunoscute de Uniune acoperă atât obiectivele menționate în art. 3 din Tratatul privind Uniunea Europeană, cât și alte interese protejate de dispozițiile specifice din tratate, cum ar fi art. 4(1) din Tratatul privind Uniunea Europeană și articolele 35(3), 36 și 346 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene”. CJUE, C-92/09 și C-93/09, cauza *Volker und Markus Schecke GbR și Hartmut Eifert/Land Hessen*, 9 noiembrie 2010, alineatul 74.

383 De exemplu, în ceea ce privește penalitățile, vezi C-443/13, cauza *Ute Reindl/Bezirkshauptmannschaft Innsbruck*, 13 noiembrie 2014, alineatul 40.

384 CJUE, cauzele conexe C-317/08 până la C-320/08, cauza *Rosalba Alassini/Telecom Italia SpA, Filomena Califano/Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono/Telecom Italia SpA și Multiservice Srl/Telecom Italia SpA*, 18 martie 2010, alineatele 63-65.

extrajudiciară a unei cauze este o condiție obligatorie pentru ca acțiunea să fie admisibilă în instanțelor naționale. Clauzele au fost adoptate în contextul transpunerii Directivei 2002/22/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 7 martie 2002 privind serviciul universal și drepturile utilizatorilor cu privire la rețelele și serviciile electronice de comunicații.

CJUE a confirmat că majoritatea drepturilor fundamentale nu constituie „prerogative absolute” și pot fi limitate. Curtea a făcut referire la jurisprudența CEDO și a subliniat faptul că restricțiile trebuie să corespundă obiectivelor de interes general. Acestea nu trebuie să fie disproporționate sau să încalce esența drepturilor garantate. Obiectivele dispozițiilor naționale în cauză – soluționarea mai rapidă și mai puțin costisitoare a litigiilor și reducerea sarcinii asupra sistemului judiciar – au fost legitime, iar impunerea soluționării extrajudiciare nu este disproporționată în raport cu obiectivele urmărite.

6.2. Exemple de limitări anterioare unei hotărâri sau decizii rămase definitive

Aspecte-cheie

- Taxele și costurile judiciare pot constitui o limitare ilegală a dreptului de acces la justiție în cazul în care acestea sunt prea mari, deoarece pot priva persoanele de dreptul de acces la instanță. Caracterul adecvat al unei taxe depinde de elementele fiecărui caz în parte, inclusiv de resursele reclamantului.
- Formalismul excesiv (o interpretare riguroasă a normelor de procedură) poate priva reclamantii de dreptul de acces la instanță.
- Standardele ridicate în materie de probe pot limita accesul la instanță. Presumțiile de fapt sau de drept (de exemplu, presumțiile de discriminare) pot ajuta persoanele fizice în a-și urmări obiectivul în cauză.
- Termenele de prescripție trebuie să fie proporționale și să servească unui interes legitim - cum ar fi buna administrare a actului de justiției sau prevenirea inechităților ce au rezultat din acțiunile anterioare.
- Imunitățile pot fi permise în cazul în care acestea servesc unui scop legitim – de exemplu, protejarea libertății de exprimare a parlamentarilor sau îndeplinirea atribuțiilor de serviciu de către funcționarii publici.

Această secțiune abordează o parte dintre limitările care au făcut obiectul unor hotărâri ale CEDO sau ale CJUE. Anumite limitări pot fi descrise ca fiind circumstanțe de fapt - de exemplu, întârzierile sau formalismul excesiv - în timp ce altele rezultă din prevederile legale - de exemplu, termenele de prescripție, imunitățile și limitele sarcinii probei. Aceasta nu este o listă exhaustivă. Alte limitări includ calitatea procesuală (vezi [secțiunea 8.4](#) referitoare la legislația în domeniul mediului) și durata excesivă a procedurii (vezi [capitolul 7](#)).³⁸⁵

6.2.1. Taxele judiciare

Taxele judiciare pot ajuta la administrarea eficientă a actului de justiție (de exemplu, prin descurajarea justițiabililor abuzivi sau reducerea costurilor administrative), dar, pot restricționa în același timp accesul la justiție. Taxele judiciare excesive care împiedică justițiabilii să introducă o acțiune civilă pot constitui o încălcare a articolului 6 (1) din ECHR.³⁸⁶

În temeiul legislației CoE și al legislației UE, taxele judiciare nu sunt incompatibile automat cu articolul 6 (1) din ECHR sau cu articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE. Cu toate acestea, în cazul în care taxele judiciare sunt prea mari, acest lucru ar putea priva persoanele de dreptul de acces la instanță.³⁸⁷ De exemplu, CEDO a constatat taxe disproporționate, care însumează până la aproximativ de patru ori venitul lunar al reclamantului.³⁸⁸

Exemplu: În cauza *Stankov/Bulgaria*,³⁸⁹ reclamantul a acționat în instanță statul pentru detenție ilegală și a câștigat, fiindu-i acordate daune-interese. Cu toate acestea, i s-a impus plata unei taxe judiciare în valoare de aproximativ 90 % din despăgubirea pe care trebuia să o plătească statul. Prin urmare, reclamantul și-a pierdut efectiv despăgubirea, chiar dacă instanțele bulgare au admis fără echivoc că acesta era îndreptățit să le primească.

385 FRA (2011), *Accesul la justiție în Europa: o prezentare de ansamblu a provocărilor și oportunităților*, p. 38.

386 CEDO, cauza *Kreuz/Polonia*, nr. 28249/95, 19 iunie 2001, alineatele 61-67.

387 CEDO, cauza *Perdigão/Portugalia*, nr. 24768/06, 16 noiembrie 2010, alineatul 74. Vezi, de asemenea Organizația Națiunilor Unite (ONU), Comitetul pentru Drepturile Omului (CDO) (2008), Cauza nr. 1514/2006, cauza *Casanovas/Franța*, 28 octombrie 2008, alineatul 11.3.

388 CEDO, cauza *Kijewska/Polonia*, nr. 73002/01, 6 septembrie 2007, alineatul 47.

389 CEDO, cauza *Stankov/Bulgaria*, nr. 68490/01, 12 iulie 2007.

CEDO a reținut faptul că, în cadrul unei acțiuni în despăgubire împotriva statului, normele privind costurile judiciare trebuie să evite plasarea unei sarcini excesive pentru justițiabili. Costurile nu ar trebui să fie excesive sau să constituie o restricție nejustificată privind dreptul de acces la instanță. Cu toate că impunerea taxelor judiciare a fost compatibilă cu buna administrare a actului de justiție, nivelul relativ ridicat și complet inflexibil al taxelor judiciare, în acest caz, a reprezentat o limitare disproporționată a dreptului reclamantei de a avea acces la instanță. Diferite soluții procedurale utilizate în alte state membre - cum ar fi reducerea sau renunțarea la taxele judiciare pentru acțiuni în despăgubire împotriva statului sau care rămân la aprecierea instanței în stabilirea cuantumului - nu au fost disponibile și în cazul de față. Curtea a constatat încălcarea articolului 6 (1) din ECHR.

În conformitate cu legislația UE, problema costurilor a fost avută în vedere în ceea ce privește condițiile privind accesul la justiție, în temeiul directivei de punere în aplicare a Convenției de la Aarhus (vezi **secțiunea 8.4** referitoare la legislația în domeniul mediului).³⁹⁰

Exemplu: În cauza *Comisia Europeană/Regatul Unit al Marea Britanie și Irlandei de Nord*,³⁹¹ un grup de ONG-uri din domeniul protecției mediului au depus o plângere la Comisia Europeană, susținând că persoanele fizice și societatea civilă nu aveau posibilitatea să introducă acțiune în instanțele din Marea Britanie din cauza costurilor „prohibitive” ale acestora și, în mod specific, a aplicării „regulii conform căruia cel care pierde plătește”, potrivit căreia partea care cade în pretenții trebuie să acopere taxele judiciare ale părții care câștigă. S-a argumentat încălcarea dispozițiilor privind accesul la justiție (articolele 3 (7) și 4 (4)) din Directiva de punere în aplicare a Convenției de la Aarhus care, printre altele, interzice ca procedura de revizuire să fie „prohibitiv de costisitoare”. Comisia Europeană a sesizat CJUE.

CJUE a analizat sensul sintagmei „cost prohibitiv” din directivă. Această analiză necesită o evaluare obiectivă și o evaluare subiectivă. Costurile nu

390 ONU, Comisia Economică pentru Europa (UNECE) (1998), *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters*, 25 iunie 1998.

391 CJUE, C-530/11, cauza *Comisia Europeană/Regatul Unit al Marii Britanie și al Irlandei de Nord*, 13 februarie 2014. Vezi, de asemenea, CJUE, C-260/11, cauza *The Queen, la cererea domnului David Edwards și a doamnei Lilian Pallikaropoulos/Environment Agency și alții*, 11 aprilie 2013.

trebuie să fie „în mod obiectiv nerezonabile”, însă nu pot depăși resursele financiare ale persoanei în cauză. Pentru a stabili ce este, în mod subiectiv, rezonabil, o serie de factori pot fi luați în considerare, inclusiv: (i) cauza are sau nu perspectivă rezonabilă de succes; (ii) care este interesul urmărit de reclamant și protecția mediului; și (iii) complexitatea legislației și procedura relevantă. Această analiză este similară atât în primă instanță cât și în calea de atac. Marea Britanie nu a transpus în mod corect directiva.

Taxele vor fi apreciate în funcție de circumstanțele specifice ale fiecărui caz în parte – inclusiv posibilitatea de plată a persoanei - pentru a stabili dacă persoana în cauză mai poate beneficia de dreptul de acces la instanță.³⁹² Acest drept poate fi încălcat prin refuzul de a rambursa costurile părții câștigătoare.³⁹³ Statele ar trebui să se asigure că prin necesitatea de a finanța administrarea actului de justiție nu se refuză exercitarea dreptului de acces la instanță. Legislația națională prevede adesea posibilitatea de a solicita asistență judiciară pentru a acoperi taxele judiciare (vezi **capitolul 3** privind asistența judiciară). Procedurile simplificate pot fi, de asemenea, de ajutor; acestea pot fi similare ca natură procedurii europene cu privire la cererile cu valoare redusă abordată în **secțiunea 8.5**, și sunt adesea mai puțin costisitoare și mai rapide.

Practică încurajatoare

Reducerea costurilor și simplificarea procedurilor

În Regatul Unit (Anglia și Țara Galilor), guvernul a introdus *Cereri privind drepturi bănești online (MCOL)* ca soluție la procedurile lungi și costisitoare pentru creanțe cu valoare redusă. Creanțele se vor încadra în sume de până la 100 000 GBP și pot fi depuse / unei persoane domiciliată în Anglia sau în Țara Galilor.

Sursa: Consiliul European, CEPEJ (2014), *Report on 'European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice'*, p. 260. Vezi și www.gov.uk/make-money-claim-online și www.inbrief.co.uk/preparing-for-trial/problems-with-small-claims.htm.

392 A se vedea, de asemenea CEDO, cauza *Tolstoy Miloslavsky/Regatul Unit*, nr. 18139/91, 13 iulie 1995, alineatele 61-67 (considerând rezonabilă obligația de a plăti o garanție substanțială în ceea ce privește costurile judiciare ale părții adverse, deoarece recursul nu a fost considerat întemeiat).

393 CEDO, cauza *Stankiewicz/Polonia*, nr. 46917/99, 6 aprilie 2006, alineatele 60 și 75.

6.2.2. Formalismul excesiv

Formalismul excesiv se referă la interpretarea strictă a normelor de procedură, care ar putea priva reclamantii de dreptul de acces la instanță. Acest lucru poate include interpretarea strictă a termenelor de prescripție, a regulilor de procedură și a probelor.

Exemplu: În cauza *Poirot/Franța*,³⁹⁴ reclamantul, o femeie cu dizabilități, a depus o plângere penală pentru agresiune sexuală și viol, săvârșite la un centru rezidențial de îngrijire. A fost inițiată o anchetă judiciară pentru aceste acuzații, în 2002. În 2006, judecătorul de instrucție a modificat acuzațiile, reținând exclusiv agresiunea sexuală, și a trimis inculpatul în judecată la instanța penală locală. Reclamanta a atacat încadrarea faptelor și hotărârea judecătorului, deoarece a considerat infracțiunile suficient de grave pentru a fi judecate de *Cour d'Assise*. Cererea din calea de atac a fost respinsă. Conform hotărârii de respingere, cererea din calea de atac nu menționa în mod explicit motivele introducerii acesteia. Ulterior, reclamanta a atacat hotărârea cu recurs în interesul legii, dar fără niciun rezultat. Făptuitorul a fost ulterior achitat. Reclamanta a susținut că respingerea cererii în calea de atac a privat-o de dreptul de acces la instanță.

CEDO a reținut că, în conformitate cu Codul de Procedură Penală, reclamanta nu era obligată în mod formal să motiveze în mod expres cererea în calea de atac. Dispoziția relevantă a codului în cauză a fost singura care a permis reclamantei să atace hotărârea judecătorului de instrucție. Curtea a admis că autoritățile naționale erau cele mai în măsură pentru a interpreta legislația națională. Cu toate acestea, autoritățile judiciare au aplicat normele de procedură relevante într-un mod excesiv de formalist, încălcând astfel dreptul de acces la instanță al reclamantei. Prin urmare, Curtea a constatat încălcarea articolului 6 (1) din ECHR.

Rolul instanței și căile de atac alternative de care dispune un reclamant pot fi relevante în examinarea problemei formalismului. De exemplu, în cazul în care o instanță are un rol unic în revizuirea deciziilor administrative, acționând atât ca instanță de fond, cât și ca instanță de ultim grad, procedura nu ar trebui să

³⁹⁴ CEDO, cauza *Poirot/Franța*, nr. 29938/07, 15 decembrie 2011, alineatul 46.

fie excesiv de formalistă, deoarece acest lucru privează persoanele de posibilitatea introducerii cererilor în căi de atac.³⁹⁵

Modalitatea deosebit de riguroasă în care au fost concepute normele de procedură de către Curtea Constituțională poate priva reclamantul de dreptul de acces la instanță.³⁹⁶ De exemplu, în cazul în care o normă de procedură – cum ar fi prescripția – este concepută astfel încât împiedică examinarea pe fond a cererilor reclamantilor, acest lucru va submina dreptul de acces la instanță.³⁹⁷

Exemplu: În cauza *Maširević/Serbia*,³⁹⁸ reclamantul, care profesează ca avocat, a depus o cerere civilă la o instanță municipală, solicitând plata de la o societate de asigurări privată pentru un serviciu prestat în temeiul unui contract de asistență juridică. Instanța a dispus inițial efectuarea plății, dar, după o cerere reconvențională introdusă de societatea de asigurări, a casat hotărârea inițială și a anulat contractul. Curtea de apel a menținut această hotărâre, iar reclamanta a introdus recurs în interesul legii la Curtea Supremă. Curtea Supremă a respins recursul, declarând că reclamantul nu avea dreptul să introducă această cale de atac pentru că articolul 84 din Codul de Procedură Civilă din Serbia prevede că recursul în interesul legii poate fi introdus numai de către un avocat, și nu de reclamant, personal. Curtea Supremă a afirmat că, în temeiul acestor dispoziții, părțile la procedură și-au pierdut calitatea de a introduce personal recursul în interesul legii, chiar dacă profesează ca și avocați.

CEDO a considerat că această interpretare deosebit de strictă a normei de procedură a afectat dreptul de acces la instanță. Curtea a precizat că, în cazuri cum ar fi acestea, rolul său este de a decide dacă normele de procedură în cauză au fost menite să asigure buna administrare a actului de justiție și să respecte principiul securității juridice. Interpretarea Curții Supreme a normei în cauză nu a servit acestor obiective și a privat reclamantul de examinarea completă a fondului cauzei. Prin urmare, Curtea a constatat încălcarea articolului 6 (1) din ECHR.

395 Vezi, de exemplu, CEDO, cauza *Sotiris și Nikos Koutras ATTEE/Grecia*, nr. 39442/98, 16 noiembrie 2000, alineatul 22 și CEDO, cauza *Shulgin/Ucraina*, nr. 29912/05, 8 decembrie 2011, alineatul 65

396 CEDO, cauza *Béleš și alții/Republica Cehă*, nr. 47273/99, 12 noiembrie 2002, alineatul 69.

397 CEDO, cauza *Miragall Escolano și alții/Spania*, nr. 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41487/98 și 41509/98, 25 mai 2000, alineatele 33 și 36.

398 CEDO, cauza *Maširević/Serbia*, nr. 30671/08, 11 februarie 2014.

Formalismul excesiv poate apărea, de asemenea, atunci când o instanță acordă o importanță deosebită unei analize de fapt (cum ar fi statutul de ședere ilegală a unui reclamant), fără a stabili un echilibru corespunzător între aceasta și drepturile fundamentale ale reclamantilor (de exemplu, dreptul la respectarea vieții de familie în temeiul articolului 8).³⁹⁹ O practică referitoare la o analiză proprie ar putea ajuta instanțele să evite practicile care pot afecta accesul la justiție.

Practică încurajatoare

Promovarea accesului la justiție prin reducerea formalismului excesiv

Curtea Administrativă din Iambol (Bulgaria) a primit în 2010 Premiul Crystal Scales of Justice pentru efortul de a furniza informații clare și accesibile cu privire la serviciile de promovare a încrederii în sistemul judiciar. Instanța a pus în aplicare un plan de acțiune care vizează cetățenii și mass-media; și care impune personalului din instanță să folosească un limbaj simplu în comunicarea cu cetățenii. Alte acțiuni includ adoptarea unei „Carte a clienților” – un angajament scris din partea instanței pentru prezentarea serviciilor într-un stil ușor de înțeles, deschis și precis. Astfel de măsuri pot îmbunătăți accesul persoanelor la instanță, deoarece acestea ajută la reducerea formelor complexe de comunicare. Sondajele confirmă că percepția publicului asupra activității instanței s-a îmbunătățit în mod semnificativ.

Sursa: Premiul Crystal Scales of Justice din 2010 organizat de Consiliul Europei și Comisia Europeană.

6.2.3. Limitele sarcinii probei

Pentru ca persoanele fizice să obțină compensații adecvate din partea instanțelor judecătorești, acestea trebuie să furnizeze dovezi suficiente în cauză. În cazul în care standardele în materie de probe sunt prea ridicate, acțiunile în fața instanțelor pot fi sortite eșecului și drepturile individuale pot deveni în practică inaplicabile.⁴⁰⁰

³⁹⁹ CEDO, cauza *Rodrigues Da Silva și Hoogkamer/Tările de Jos*, nr. 50435/99, 31 ianuarie 2006, alineatul 44.

⁴⁰⁰ FRA (2011), *Accesul la justiție în Europa: o prezentare de ansamblu a provocărilor și oportunităților*, p. 62.

În unele cazuri, limitele sarcinii probei pot fi reduse prin introducerea unor cerințe specifice cu privire la stabilirea părții căreia îi revine sarcina (condițiile sarcinii probei). De exemplu, în materie penală, sarcina probei revine organului de urmărire penală. Prin urmare, organul de urmărire penală are obligația de a administra probe împotriva persoanei acuzate de o infracțiune. Acest lucru este legat de prezumția de nevinovăție în conformitate cu articolul 6 (2) din ECHR și articolul 48 (1) din Carta drepturilor fundamentale a UE. Inversarea sarcinii probei poate afecta prezumția de nevinovăție.

Cu toate acestea, în cazuri specifice și limitate, **în temeiul legislației CoE**, sarcina probei poate fi transferată apărării. Importanța scopului urmărit și a garanțiilor existente pentru a proteja drepturile de care beneficiază apărarea trebuie luată în considerare atunci când se stabilește dacă inversarea sarcinii probei este sau nu acceptabilă.⁴⁰¹

Exemplu: În cauza *Klouvi/Franța*,⁴⁰² reclamanta a depus o plângere penală /fostului său superior ierarhic, P., în 1994, pentru viol și hărțuire sexuală. În 1998, judecătorul de instrucție a respins cauza din lipsă de probe. Între timp, P. a depus plângere penală împotriva reclamantei pentru denunț calomnios. Reclamanta a primit o pedeapsă cu închisoarea cu suspendare și a fost obligată să plătească daune-interese. Apelul său a fost respins. Aceasta s-a plâns de încălcarea prezumției de nevinovăție.

CEDO a recunoscut faptul că fiecare sistem național aplică prezumții legale. Totuși, în cauză, hotărârea s-a bazat pe aplicarea riguroasă a Codului Penal – reținând, în primul rând, faptul că respingerea cererii ca neîntemeiată a indicat că acuzațiile reclamantei erau false și, în al doilea rând, având în vedere că reclamanta a depus plângere pentru viol și hărțuire sexuală repetate, se presupune că ar fi cunoscut caracterul fals al afirmațiilor sale, prin urmare reținându-se denunțul calomnios. Prezumțiile făcute au indicat că reclamanta nu a avut niciun mijloc de apărare împotriva acuzației de denunț calomnios. Acest lucru reprezintă o încălcare a articolului 6 (2) din ECHR.

În anumite circumstanțe, pot apărea alte prezumții de fapt. De exemplu, în cauzele în care este aplicabil articolul 3 din ECHR (tortură sau tratamente inumane

401 CEDO, cauza *Salabiaku/Franța*, nr. 10519/83, 7 octombrie 1988.

402 CEDO, cauza *Klouvi/Franța*, nr. 30754/03, 30 iunie 2011.

și degradante), în cazul în care faptele au loc când persoana se află în custodia statului (de exemplu, în închisoare), sarcina probei se poate transfera statului. Acest lucru înseamnă că autoritățile trebuie să ofere o explicație satisfăcătoare și convingătoare pentru leziunile suferite în timpul detenției.⁴⁰³

În cadrul UE, Comisia Europeană a lansat propunerea de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului, care își propune să consolideze anumite aspecte ale prezumției de nevinovăție în cadrul UE.⁴⁰⁴ Articolul 5 din textul actualului proiect de compromis reafirmă principiul prezumției de nevinovăție, solicitând statelor membre să se asigure că sarcina probei în stabilirea vinovăției suspectilor și a persoanelor acuzate revine organului de urmărire penală.⁴⁰⁵

Mai mult, **în conformitate cu legislația UE**, se aplică, în prezent, un regim specific persoanelor care încearcă să demonstreze că a avut loc o discriminare și care s-au confruntat de-a lungul timpului cu limitări privind probele complexe.⁴⁰⁶ În conformitate cu legislația UE, odată ce reclamantul a prezentat o serie de fapte, din care să reiasă că ar fi avut loc o discriminare, se ajunge la o prezumție de discriminare, iar partea pârâtă trebuie să demonstreze că discriminarea nu a avut loc. Acest transfer al sarcinii probei este acum integrat în legislația UE privind nediscriminarea, cum ar fi Directiva privind Egalitatea Rasială și Directiva privind egalitatea de tratament.⁴⁰⁷ Aceste directive sunt excepții de la regula generală privind sarcina probei, care obligă pe cel ce pretinde existența unei discriminări să vină și cu probe în acest sens.

403 CEDO, *Gurgurov/Moldovei*, nr. 7045/08, 16 iunie 2009, alineatul 56.

404 Comisia Europeană (2013), *Propunere privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și ale dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale*, COM(2013) 821 final, Bruxelles, 27 noiembrie 2013, art. 5(2).

405 Vezi <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13471-2015-INIT/en/pdf>.

406 CJUE, C-127/92, cauza *Dr. Pamela Mary Enderby/Frenchay Health Authority și Secretary of State for Health*, 27 octombrie 1993. Vezi, de asemenea, FRA (2011), *Manual de drept european privind nediscriminarea*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

407 În ceea ce privește legislația UE care cuprinde transferul sarcinii probei, vezi Directiva privind egalitatea rasială, art. 8; Directiva privind egalitatea de tratament pentru bunuri și servicii, art. 9; Directiva privind egalitatea de șanse, art. 18; și Directiva de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, art. 10.

Exemplu: În cauza *Galina Meister/Speech Design Carrier Systems GmbH*,⁴⁰⁸ un cetățean rus a candidat pentru ocuparea unui loc de muncă vacant ca „dezvoltator de software cu experiență”. Cererea i-a fost respinsă. La puțin timp, aceeași companie a publicat un al doilea anunț având același conținut. Reclamanta a candidat din nou și a fost respinsă. Aceasta susține că a fost victima discriminării pe criterii de sex, vârstă și origine etnică. A introdus o acțiune prin care solicită despăgubiri pentru discriminare la ocuparea unui loc de muncă și divulgarea datelor din dosar. Acțiunea a fost respinsă, precum și cererea introdusă în calea de atac. Ulterior, reclamanta a atacat și hotărârea de respingere a căii de atac la Curtea Federală pentru Litigii de Muncă, care a sesizat CJUE cu întrebarea preliminară dacă reclamanta poate pretinde un drept la informare în temeiul mai multor directive.

CJUE a reținut faptul că persoanele care se consideră discriminate trebuie mai întâi să prezinte faptele din care rezultă presupusa discriminare. Numai după prezentarea acestora, pârâtul poate dovedi că nu a existat nicio discriminare. CJUE a constatat că refuzul pârâtului de a comunica informațiile reclamantei o împiedică pe aceasta să prezinte faptele din care să rezulte discriminarea. Instanța de trimitere trebuia să se asigure că refuzul pârâtului nu a împiedicat reclamanta să prezinte fapte din care să rezulte discriminarea.

6.2.4. Termenele de prescripție

Termenele de prescripție stabilesc limitele de timp în care o parte trebuie să formuleze o acțiune sau să notifice o altă parte cu privire la aceasta. Impunerea unor termene rezonabile și unor condiții de procedură pentru formularea acțiunilor poate promova buna administrare a actului de justiție prin asigurarea securității juridice și a finalității actului de justiție și prin protejarea posibililor pârâți / acțiunilor anterioare, care pot fi dificil de atacat, ca urmare a trecerii timpului.⁴⁰⁹ În temeiul legislației CoE și al legislației UE, introducerea unei limite de timp, în principiu, nu încalcă articolul 6 (1) din ECHR sau, respectiv, articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE.

408 CJUE, C-415/10, cauza *Galina Meister/Speech Design Carrier Systems GmbH*, 19 aprilie 2012.

Vezi, de asemenea, CJUE, C-83/14, cauza *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD/Komisija za zashtita ot diskriminatsia*, 16 iulie 2015.

409 CEDO, cauza *MPP Golub/Ucraina*, nr. 6778/05, 18 octombrie 2005.

În temeiul legislației CoE, cu toate că termenele de prescripție reprezintă o trăsătură comună a sistemelor juridice naționale și servesc mai multor scopuri importante pentru a fi legale ele trebuie să urmărească un scop legitim și să fie proporționale cu scopul respectiv.⁴¹⁰

Exemplu: În cauza *Bogdel/Lituania*,⁴¹¹ reclamanții au moștenit un teren care a fost cumpărat de la stat. Zece ani mai târziu, o instanță a considerat că vânzarea inițială fusese ilegală și că terenul ar trebui să fie restituit statului, fără restituirea prețului plătit. Reclamanții au atacat hotărârea; instanța de control judiciar a reținut că suma plătită inițial pentru teren ar trebui restituită, dar s-a refuzat recunoașterea dreptului de proprietate. Reclamanții au susținut că cererea introdusă de stat cu privire la teren s-ar fi prescris.

CEDO a reiterat faptul că termenele de prescripție „reprezintă o trăsătură comună a sistemelor juridice naționale ale statelor contractante”. Acestea asigură securitatea juridică, protejează potențialii pârâși și previn potențialele nedreptăți în cazul în care instanțele sunt sesizate să se pronunțe cu privire la evenimente care au avut loc în trecut, pe baza unor probe care ar putea să nu mai fie fiabile sau complete. În cazul de față, reclamanții au susținut în fața CEDO caracterul discriminatoriu al aplicării de norme diferite în ceea ce privește momentul de la care începe să curgă termenele de prescripție pentru autoritățile statului și respectiv pentru entitățile private, dar nu a ridicat această problemă în fața instanțelor naționale. Chiar și așa, CEDO a concluzionat că efectul acestei distincții este compatibil cu dreptul reclamanților de a avea acces la instanță și că nu a fost încălcat articolul 6 (1) din ECHR.

În mod similar, **în conformitate cu legislația UE**, termenele de prescripție pentru a introduce acțiuni în fața instanțelor naționale nu sunt neapărat ilegale.⁴¹²

410 CEDO, cauza *Stubbings și alții/Regatul Unit*, nr. 22083/93 și 22095/93, 22 octombrie 1996, alineatele 50-56.

411 CEDO, cauza *Bogdel/Lituania*, nr. 41248/06, 26 noiembrie 2013.

412 CJUE, C-231/96, cauza *Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis)/Ministero delle Finanze*, 15 septembrie 1998, alineatele 34-36.

Exemplu: În cauza *Q-Beef și alții*,⁴¹³ la data de 2 aprilie 2007, reclamantul au introdus o acțiune în instanță împotriva statului belgian, prin care solicitau rambursarea contribuțiilor plătite în intervalul de timp ianuarie 1993 - aprilie 1998. Potrivit instanței de trimitere, termenul de prescripție de cinci ani aplicabil cererii introduse de reclamânți expirase.

CJUE a reținut că, în ceea ce privește principiul efectivității, stabilirea unor termene rezonabile de introducere a acțiunii, în interesul securității juridice, este compatibilă cu legislația UE. Aceste termene de prescripție nu trebuie să facă practic imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de legislația UE.

În plus, în conformitate cu legislația UE, termenele nu trebuie să fie mai puțin favorabile decât cele referitoare la cererile naționale similare.⁴¹⁴ Mai multe tipuri de instrumente UE de drept derivat conțin reguli specifice în acest sens; de exemplu, Directiva privind medierea (vezi [secțiunea 2.4.2](#)) care obligă statele să se asigure că termenul de prescripție nu curge atât timp cât are loc procedura medierii.⁴¹⁵

6.2.5. Imunitățile

Imunitățile reprezintă un tip specific de barieră procedurală. Statele pot stabili, de asemenea, imunități cu scopul prevenirii introducerii de acțiuni. Imunitatea reprezintă o excepție de la procedura angajării răspunderii, în totalitate sau parțial - de exemplu, de la o obligație legală, o pedeapsă sau urmărire penală.⁴¹⁶ Anumite imunități sunt concepute pentru a se conforma obligațiilor care decurg din dreptul internațional public - cum ar fi imunitatea statului sau imunitatea diplomatică; altele pot fi acordate la nivel național - de exemplu, pentru a proteja funcționarii publici de răspundere pentru deciziile luate în exercitarea atribuțiilor de serviciu sau pentru a proteja libera exprimare a parlamentarilor.

413 CJUE, cauzele conexe C-89/10 și C-96/10, cauza *Q-Beef NV/statul belgian și Frans Bosschaert/statul belgian, Vleesgroothandel Georges Goossens en Zonen NV și Slachthuizen Goossens NV*, 8 septembrie 2011.

414 CJUE, C-261/95, cauza *Rosalba Palmisani/Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)*, 10 iulie 1997, alineatele 27-28.

415 *Directiva 2008/52/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 21 mai 2008 privind anumite aspecte ale medierii în materie civilă și comercială* (Directiva privind medierea), JO 2008 L 136, art. 8.

416 Kloth, M. (2010), *Immunities and the right of access to the court under art. 6 of the European Convention on Human Rights*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, p.1.

Imunitatea parlamentară poate fi compatibilă cu articolul 6 dacă urmărește obiectivele legitime de protejare a libertății de exprimare în parlament sau menținerea separării puterilor legislative, respectiv judecătorești.⁴¹⁷ Imunitatea va fi mai facil de justificat dacă este strâns legată de activitatea parlamentară.⁴¹⁸

Exemplu: În cauza *C.G.I.L. și Cofferati (nr. 2)/Italia*,⁴¹⁹ reclamanții erau o federație sindicală italiană și secretarul general al acesteia. În 2002, un consilier al Ministrului Muncii a fost ucis de Brigăzile Roșii. În timpul unei dezbateri în parlament, s-au făcut referiri la presupusa legătură dintre campaniile sindicatului și terorism. Un membru al parlamentului a făcut acuzații în presă. Reclamanții au introdus o acțiune în despăgubire împotriva acestuia, susținând că declarațiile sale au adus atingere reputației sindicatului. Camera Deputaților a declarat că respectivul membru al Parlamentului beneficiază de imunitate parlamentară cu privire la afirmațiile făcute. Reclamanții au susținut că acest lucru a afectat dreptul acestora de acces la instanță.

CEDO a constatat încălcarea articolului 6 din ECHR. Imunitatea parlamentară este o practică de lungă durată care vizează protejarea libertății de expresie a parlamentarilor. Ingerința în drepturile reclamanților a urmărit un scop legitim, dar nu a fost proporțională. Declarațiile nu au fost, strict vorbind, legate de exercitarea atribuțiilor de serviciu de către respectivul membru al parlamentului. Autoritățile nu au stabilit un echilibru just între interesele generale ale comunității și cerința de protecție a drepturilor fundamentale.

S-a considerat că imunitatea statului (sau de suveranitate) urmărește un scop legitim care să justifice restricțiile privind accesul la instanță, deoarece acesta este un concept de drept internațional, recunoscut, care promovează curtoazia (respectul reciproc) și bunele relații între state.⁴²⁰ Imunitatea statului se poate aplica chiar și în cauze care implică acuzații de tortură. Cu toate acestea, CEDO a constatat faptul că, în lumina evoluțiilor actuale în domeniul dreptului internațional public, această chestiune ar trebui să fie revizuită de către state.⁴²¹

417 CEDO, cauza *A./Regatul Unit*, nr. 35373/97, 17 decembrie 2002, alineatele 75-77.

418 CEDO, cauza *Cordova/Italia (nr. 2)*, nr. 45649/99, 30 ianuarie 2003, alineatul 64.

419 CEDO, cauza *C.G.I.L. și Cofferati (nr. 2)/Italia*, nr. 2/08, 6 aprilie 2010, alineatul 44.

420 CEDO, cauza *Al-Adsani/Regatul Unit*, nr. 35763/97, 21 noiembrie 2001, alineatul 56.

421 CEDO, cauza *Jones și alții/Regatul Unit*, nr. 34356/06 și 40528/06, 14 ianuarie 2014, alineatul 215.

Alte imunități se pot referi la limitări ale capacității persoanelor de a introduce o acțiune în justiție împotriva afirmațiilor și constatărilor făcute de către funcționari publici. Astfel de restricții pot fi acceptate dacă urmăresc un scop legitim - de exemplu, derularea eficientă a unei anchete.⁴²² Cu toate acestea, trebuie să existe o legătură de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul legitim urmărit.⁴²³

6.3. Întârzierile în executarea hotărârilor judecătorești definitive

Aspecte-cheie

- Dreptul de acces la instanță include dreptul de a executa o hotărâre judecătorească. Neexecutarea unei hotărâri judecătorești poate să împiedice în mod nejustificat accesul la justiție și reprezintă o încălcare a articolului 13 din ECHR.
- Jurisprudența CEDO identifică mai multe criterii relevante pentru stabilirea caracterului rezonabil al unei întârzieri, precum complexitatea procedurilor de executare; conduita reclamantului și a autorităților competente; precum și cuantumul și natura pretențiilor constatate prin hotărârea instanței.
- În conformitate cu legislația UE, neexecutarea unei hotărâri încalcă obligațiile statelor membre ce decurg din articolele 4 (3) și 19 din TUE și Carta drepturilor fundamentale a UE. CJUE nu s-a pronunțat (încă), în temeiul articolului 47, cu privire la acest aspect.

Neexecutarea hotărârilor judecătorești limitează accesul la justiție. Neexecutarea acestora poate afecta protecția drepturilor fundamentale și poate priva persoanele de protecție juridică efectivă. Ca o consecință a celor expuse anterior, neexecutarea hotărârilor judecătorești afectează și statul de drept.⁴²⁴

În temeiul legislației CoE, dreptul de acces la instanță include dreptul de executare a unei hotărâri judecătorești fără întârzieri nejustificate. Neexecutarea

422 CEDO, cauza *Fayed/Regatul Unit*, nr. 17101/90, 21 septembrie 1994, alineatul 70.

423 *Ibid.*, alineatele 75-82.

424 Consiliul Europei, CCJE (2010), *Opinia nr. 13 (2010) privind rolul judecătorilor în executarea hotărârilor judecătorești*, Strasbourg, alineatul 7; Consiliul Europei, CEPEJ, *Enforcement of court decisions in Europe*, Studiile CEPEJ nr. 8, Strasbourg; CEPEJ (2007), *Access to justice in Europe*, Strasbourg; Consiliul Europei, CEPEJ (2008), *Lista de verificare pentru promovarea calității justiției și instanțelor judiciare*, Strasbourg, ex. p.16.

hotărârilor judecătorești naționale intră astfel în domeniul de aplicare al articolului 6 din ECHR.⁴²⁵ Întârzierile în executarea unei hotărâri pot conduce, de asemenea, la o încălcare a unui drept.⁴²⁶ Statele au obligația de a asigura executarea hotărârilor judecătorești definitive și obligatorii. În cazul în care întârzierea sau neexecutarea unei hotărâri poate fi imputată statului, acest lucru dă naștere dreptului de a introduce o acțiune în temeiul articolului 13 din ECHR.

Exemplu: În cauza *Ivanov/Ucraina*,⁴²⁷ reclamantul s-a plâns de neexecutarea hotărârilor pronunțate în favoarea sa și de lipsa unui remediu efectiv la nivel național.

CEDO a confirmat faptul că statul răspunde pentru executarea hotărârilor definitive în cazul în care motivele care împiedică sau blochează executarea acestora în integralitatea lor și la timp se află sub controlul autorităților. Curtea a examinat, în temeiul articolului 6, modul în care au fost executate hotărârile și a identificat următorii factori ca fiind relevanți pentru stabilirea caracterului rezonabil al unei întârzieri: (i) complexitatea procedurii de executare; (ii) conduita reclamantului și a autorităților competente; și (iii) quantumul și natura pretențiilor constatate prin hotărârea instanței. Curtea a constatat încălcarea articolelor 6 și 13 din ECHR.

Este nerezonabil să i se solicite unei persoane care a obținut o hotărâre împotriva statului să inițieze o nouă procedură pentru punerea în executare a acesteia și obținerea unei soluții satisfăcătoare.⁴²⁸ Obligația de a acționa revine statului. O autoritate publică nu poate invoca lipsa resurselor pentru a justifica neexecutarea obligației de plată dispusă printr-o hotărâre judecătorească.⁴²⁹ Mai mult, întârzierea executării obligației de plată, rezultate în urma

425 CEDO, cauza *Hornsby/Grecia*, nr. 18357/91, 19 martie 1997, alineatul 40. A se vedea, de asemenea ONU, Comitetul pentru Drepturile Omului (CDO) (2005), cauza nr. 823/1998, cauza *Czerin/Republica Cehă*, 29 martie 2005 (lipsa de acțiune și întârzierile excesive în punerea în aplicare a deciziilor încalcă dispozițiile art. 14 din ICCPR).

426 Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (2003), *Recommendation Rec(2003)17 to member states on enforcement*, 9 septembrie 2003. A se vedea, de asemenea Consiliul Europei, CEPEJ (2009), *Guidelines for a better implementation of the existing Council of Europe Recommendation on enforcement*.

427 CEDO, cauza *Yuriy Nikolayevich Ivanov/Ucraina*, nr. 40450/04, 15 octombrie 2009, alineatele 53-57.

428 CEDO, cauza *Scordino/Italia (nr. 1)*, nr. 36813/97, 29 martie 2006, alineatul 198.

429 CEDO, cauza *Săcăleanu/România*, nr. 73970/01, 6 septembrie 2005.

unei proceduri de executare, nu oferă o compensare corespunzătoare.⁴³⁰ CEDO a reținut că, în cazurile referitoare la neexecutarea hotărârilor judecătorești, măsurile naționale de a asigura executarea la timp sunt „cele mai valoroase”. Cu toate acestea, statele pot alege să ofere o soluție pur compensatorie, în cazul în care măsura reparatorie îndeplinește anumite condiții specifice (pentru informații suplimentare privind despăgubirea ca o măsură de compensare în caz de neexecutare, vezi **secțiunea 5.2.1**).

În conformitate cu legislația UE, articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale se aplică tuturor drepturilor care decurg din legislația UE și dau persoanelor dreptul la o protecție juridică efectivă a acestora. Neexecutarea unei hotărâri încalcă obligațiile statelor membre care decurg din articolele 4 (3) și 19 din TUE (vezi **capitolul 1**) și Carta drepturilor fundamentale. CJUE nu s-a pronunțat (încă), în temeiul articolului 47, cu privire la acest aspect.

Referitor la problema mai generală de executare a hotărârilor judecătorești, UE a adoptat legislație secundară pentru recunoașterea și executarea hotărârilor în cazuri transfrontaliere. De exemplu:⁴³¹

- Titlul Executoriu European (TEE) este disponibil pentru a pune în aplicare hotărârile civile sau comerciale necontestate în alte state membre ale UE.⁴³² Prin noțiunea “necontestate” se înțelege că pârâțul a recunoscut pretenția în cauză, instanța a luat act de înțelegerea părților sau pârâțul nu s-a prezentat să își susțină cauza. Persoanele fizice pot obține titluri executorii. TEE este ulterior trimis către autoritatea de executare a statului membru al UE în cauză. Există excepții exprese, cum ar fi cazurile referitoare la testamente și succesiuni sau regimuri matrimoniale.

430 CEDO, cauza *Karahalio/Grecia*, nr. 62503/00, 11 decembrie 2003, alineatul 23.

431 Alte exemple includ **Regulamentul 650/2012/UE al Parlamentului European și al Consiliului privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor**, JO L 201/107; **Regulamentul Consiliului nr. 2201/2003 din 27 noiembrie 2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești**, JO L 338/1; și **Regulamentul nr. 4/2009 din 18 decembrie 2008 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor și cooperarea în materie de obligații de întreținere**, JO L 7/1.

432 **Regulamentul nr. 805/2004 al Parlamentului European și al Consiliului din 21 aprilie 2004 privind crearea unui Titlu Executoriu European pentru creanțele necontestate**, JO 2004 L143. Acesta nu se aplică Danemarcei.

- În cazul în care nu se poate recurge la un TEE, persoanele pot pune în executare hotărârile prin intermediul Regulamentului Bruxelles I din 2001.⁴³³ Procedurile excluse includ arbitrajul, falimentul și procedurile în domeniul regimurilor matrimoniale. Un instrument de reformare a Regulamentului Bruxelles I din 2001– care a înlocuit Regulamentul Bruxelles I din 2001– a intrat în vigoare la data de 10 ianuarie 2015.⁴³⁴ Cu toate acestea, Regulamentul Bruxelles se aplică în continuare hotărârilor în procedurile inițiate anterior acestei date.

Practică încurajatoare

Executarea eficientă a hotărârilor judecătorești

În Suedia, datoriile sunt executate de Autoritatea Suedeză de Aplicare a Legii (SEA). Creditorul solicită executarea. În cazul în care toate documentele necesare sunt atașate, SEA va notifica datoria debitorului, oferindu-i un termen de plată de două săptămâni sau posibilitatea de a depune contestație. În caz de neplată din partea debitorului, poate fi demarată procedura de executare. SEA va căuta active care pot fi incluse pentru plata datoriei (de exemplu, prin intermediul Cărții Funciare, a Registrului Comerțului și a Registrului Fiscal). Debitorul trebuie să furnizeze informații cu privire la bunurile sale și îi pot fi adresate întrebări referitoare la acestea. Terțele părți sunt obligate să furnizeze informații despre bunurile care aparțin debitorului, dar aflate în administrarea acestora. SEA evaluează informațiile și preia bunurile care pot acoperi datoria prin producerea unui prejudiciu minim debitorului. Dacă printre bunuri se regăsesc sume de bani dintr-un cont bancar, aceștia vor fi transferați la SEA în termen de câteva zile și ulterior creditorului.

Sursa: Autoritatea Suedeză de Aplicare a Legii.

433 Regulamentul nr. 44/2001 al Parlamentului European și al Consiliului din 22 decembrie 2001 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială, JO 2001 L12. Dispozițiile au fost extinse și asupra Danemarcei prin Decizia Consiliului 2006/325/CE din 27 aprilie 2006 privind încheierea Acordului dintre Comunitatea Europeană și Regatul Danemarcei privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie civilă și comercială 2006/325/CE, JO 2006 120. Vezi, de asemenea, Convenția privind competența judiciară și executarea hotărârilor judecătorești în materie civilă și comercială (Convenția de la Lugano), JO 2007 L339, 30 octombrie 2007, semnată de UE, Danemarca, Islanda, Norvegia și Elveția.

434 Regulamentul nr. 1215/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2012 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (reformare), JO 2012 L351. Danemarca nu a aderat.

7

Limitările privind accesul la justiție: durata procedurilor

UE	Aspecte reglementate	CoE
Durata procedurilor		
Carta drepturilor fundamentale, articolul 47 (dreptul la o cale de atac efectivă)	Stabilirea duratei procedurii	ECHR, articolul 6 (1) (dreptul la un proces echitabil)
Carta drepturilor fundamentale, articolul 41 (dreptul la buna administrare)		
	Procedura fără caracter penal	CEDO, cauza <i>Oršuš și alții/Croația</i> , nr. 15766/03, 2010
	Procedura penale	CEDO, cauza <i>Malkov/Estonia</i> , nr. 31407/07, 2010
Caracterul rezonabil al duratei procedurii		
CJUE, C-500/10, cauza <i>Ufficio IVA di Piacenza/Belvedere Costruzioni Srl.</i> , 2012	Criteriile care sta- bilesce caracterul rezonabil	CEDO, cauza <i>Starokadomskiy/ Rusia (nr. 2)</i> , nr. 27455/06, 2014
	Complexitatea cauzei	CEDO, cauza <i>Matoń/Polonia</i> , nr. 30279/07, 2009
	Conduita reclamantului	CEDO, cauza <i>Veliyev/Rusia</i> , nr. 24202/05, 2010

UE	Aspecte reglementate	CoE
	Conduita autorităților naționale	CEDO, cauza <i>Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. și alții/Portugalia</i> , nr. 56637/10 și altele, 2014
	Importanța dreptului în discuție	CEDO, cauza <i>Mikulić/Croația</i> , nr. 53176/99, 2002
Căile de atac pentru durata excesivă a procedurii		
CJUE, C-58/12 P, <i>Groupe Gascogne SA/Comisia Europeană</i> , 2013		CEDO, cauza <i>Scordino/Italia (nr. 1)</i> , nr. 36813/97, 2006

Finalizarea procedurii în fața instanței de judecată într-un termen rezonabil constituie un drept fundamental al omului, atât în cadrul procedurii penale, cât și în cadrul celei fără caracter penal. Acest capitol prezintă în detaliu legislația CoE și UE privind stabilirea duratei procedurii și stabilirea caracterului rezonabil al acesteia. **Secțiunea 7.3** evidențiază căile de atac disponibile pentru procedurile extrem de lungi.

7.1. Stabilirea duratei procedurii

Aspecte-cheie

- Dreptul la un proces într-un termen rezonabil este garantat atât de articolul 6 din ECHR, cât și articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE.
- Durata totală a procedurii se va avea în vedere atunci când se decide dacă aceasta a fost finalizată într-un termen rezonabil.
- În cauzele fără caracter penal termenul începe să curgă, de regulă, din momentul în care o acțiune este introdusă în instanță.
- În cauzele penale, termenul începe să curgă, de regulă, din momentul în care o persoană este „pusă sub acuzare”, adică din momentul în care situația persoanei este „afectată în mod substanțial”.
- Atât în cauzele penale cât și în cele fără caracter penal, termenul se împlinește atunci când hotărârea rămâne definitivă (nu mai poate fi atacată).

Practică încurajatoare

Urgentarea cauzelor de dreptul familiei

Instanțele de dreptul familiei și Baroul din Berlin, Germania, au implementat, la Berlin, un proiect comun de succes pentru a accelera procedura judiciară referitoare la cauzele de dreptul familiei. Proiectul are în vedere durata procedurii și potențialele conflicte dintre părinți. Acesta stabilește o abordare coerentă, multidisciplinară în rândul profesioniștilor (avocați, asistenți sociali și judecători), prin intermediul unor intervenții comune ajutând părinții să identifice și să răspundă, în mod independent, nevoilor copiilor lor, și să soluționeze mai eficient cauzele.

Sursa: Premiul Crystal Scales of Justice din 2014.

Dreptul la un proces într-un termen rezonabil, se regăsește în articolul 6 din ECHR și în articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE. În pofida importanței acestui drept, durata excesivă a procedurii este, de departe, aspectul cel mai des adus în discuție în cererile adresate CEDO.⁴³⁵

Cerința privind finalizarea procedurii într-un termen rezonabil „se aplică tuturor părților la procedura de judecată, iar obiectivul este de a proteja părțile împotriva întârzierilor procedurale excesive”.⁴³⁶ Întârzierile excesive pot afecta respectarea statului de drept și pot împiedica accesul la justiție. Întârzierile în obținerea și executarea hotărârilor pot constitui o restricționare de natură procedurală a dreptului de acces la justiție (vezi **secțiunea 6.3**). Statele trebuie să își organizeze sistemele juridice astfel încât să permită instanțelor să respecte obligația de soluționare a cauzelor într-un termen rezonabil.⁴³⁷ Nepronunțarea unei hotărâri într-un termen rezonabil, dă naștere dreptului la o măsură reparatorie efectivă (vezi **secțiunea 7.3**).⁴³⁸ Statele ar trebui să garanteze proceduri

435 Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (2010), *Recommendation Rec(2010)3 to member states on effective remedies for excessive length of proceedings*, 24 februarie 2010. Vezi, de asemenea, Consiliul Europei, Grefa Curții Europene a Drepturilor Omului, *Annual Report 2014*, p.174-175.

436 CEDO, cauza *Stögmüller/Austria*, nr. 1602/62, 10 noiembrie 1969, alineatul 5.

437 CEDO, cauza *Scuderi/Italia*, nr. 12986/87, 24 august 1993, alineatul 16. CEDO cauza *Jama/Slovenia*, nr. 48163/08, 19 iulie 2012, alineatul 36.

438 Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (2010), *Recommendation Rec(2010)3*. Vezi, de asemenea, Consiliul Europei, CEPEJ (2012), *Length of court proceedings in the member states of the Consiliul Europei based on the case law of the European Court of Human Rights*. Aceste rapoarte identifică și evaluează principiile-cheie din jurisprudența privind „termenul rezonabil”.

juridice specifice prin care persoanele să poată solicita măsuri reparatorii în cazul procedurii nejustificat de lungi; în caz contrar, acest lucru constituie o altă încălcare a articolului 13.⁴³⁹

Nici legislația CoE, nici legislația UE nu au stabilit intervale specifice de timp pentru ceea ce se înțelege prin sintagma „termen rezonabil”. Cauzele sunt evaluate individual și în lumina tuturor circumstanțelor individuale ale persoanei. Această evaluare este făcută în conformitate cu criteriile stabilite de CEDO în jurisprudența sa și, de asemenea, aplicate de CJUE. CEDO identifică mai întâi perioada care trebuie luată în considerare la stabilirea duratei procedurii. Ulterior, CEDO evaluează dacă durata de timp este una rezonabilă (vezi în continuare **secțiunea 7.2**).⁴⁴⁰ **Capitolul 1** (în special **figura**) evidențiază legătura dintre drepturile prevăzute de Carta drepturilor fundamentale a UE și cele prevăzute de ECHR – ca urmare a acestei legături, legislația CoE, prezentată mai jos, se aplică, conform articolului 47, și în legislația UE.

Principiul soluționării cauzei într-un termen rezonabil se aplică și în cadrul procedurii administrative în cadrul UE.⁴⁴¹ Acest lucru este prevăzut și în articolul 41 din Carta drepturilor fundamentale a UE care dă tuturor cetățenilor dreptul la tratament imparțial, echitabil și într-un termen rezonabil din partea organelor și instituțiilor UE.

7.1.1. Stabilirea duratei procedurii fără caracter penal

În cauzele fără caracter penal termenul începe să curgă, de regulă, din momentul în care o acțiune este introdusă în instanță.⁴⁴² Cu toate acestea, uneori acesta începe să curgă înainte de declanșarea procedurii în fața instanței.⁴⁴³ Acest lucru se întâmplă numai în circumstanțe excepționale – cum ar fi în cazurile în care sunt necesare anumite etape preliminare procedurii în fața instanței.⁴⁴⁴ De exemplu, în cazul în care un reclamant trebuie să introducă o cerere

439 CEDO, cauza *Kudła/Polonia*, nr. 30210/96, 26 octombrie 2000, alineatele 159-160.

440 CEDO, cauza *Kudła/Polonia*, nr. 30210/96, 26 octombrie 2000, alineatul 124.

441 A se vedea, de asemenea CJUE, T-214/06, cauza *Imperial Chemical Industries Ltd/Comisia Europeană*, 5 iunie 2012, alineatul 284.

442 CEDO, cauza *Poiss/Austria*, nr. 9816/82, 23 aprilie 1987, alineatul 50.

443 CEDO, cauza *Golder/Regatul Unit*, nr. 4451/70, 21 februarie 1975, alineatul 32.

444 CEDO, cauza *Blake/Regatul Unit*, nr. 68890/01, 26 septembrie 2006, alineatul 40.

în fața unei autorități administrative înainte de introducerea unei acțiuni în instanță, termenul avut în vedere poate include această perioadă de timp.⁴⁴⁵ Perioada de timp acoperă întreaga procedură avută în vedere, inclusiv procedura din căile de atac.⁴⁴⁶

Termenul se împlinește atunci când o hotărâre rămâne definitivă (aceasta include evaluarea daunelor ulterioare fazei de judecată).⁴⁴⁷ CEDO evaluează procedura în integralitatea ei pentru a stabili dacă durata de timp este una rezonabilă.⁴⁴⁸ În ceea ce privește finalizarea procedurii, executarea hotărârii sau procedura executării silite sunt avute în vedere la calcularea perioadei respective.⁴⁴⁹

Exemplu: În cauza *Oršuš și alții/Croația*,⁴⁵⁰ reclamantii erau 15 elevi de etnie romă, care au frecventat două școli primare în perioada 1996 - 2000. Aceștia au frecventat pentru anumite perioade de timp numai clase speciale pentru romi. La data de 19 aprilie 2002, au formulat o acțiune împotriva școlilor, întemeiată pe discriminare pe criterii de rasă și încălcarea dreptului la educație. În septembrie 2002, instanță a respins plângerea iar hotărârea a fost menținută în calea de atac. La data de 7 februarie 2007, Curtea Constituțională a respins plângerea reclamantilor. Aceștia s-au plâns de durata procedurii.

CEDO a observat faptul că procedura a început la 19 aprilie 2002 și s-a finalizat pe data de 7 februarie 2007, prin pronunțarea deciziei Curții Constituționale, după ce, în prealabil a fost parcursă o procedură în fața instanței de fond și de control judiciar. Curtea a reținut că, în timp ce procedura atât în fața instanței de fond cât și de control judiciar a fost una rapidă, procedura în fața Curții Constituționale a durat patru ani, o lună și 18 zile. CEDO a constatat încălcarea articolului 6 (1) din ECHR.

445 CEDO, cauza *König/Germania*, nr. 6232/73, 28 iunie 1978, alineatul 98.

446 CEDO, cauza *Poiss/Austria*, nr. 9816/82, 23 aprilie 1987, alineatul 50.

447 CEDO, cauza *Guincho/Portugalia*, nr. 8990/80, 10 iulie 1984.

448 CEDO, cauza *Dobbertin/Franța*, nr. 13089/87, 25 februarie 1993, alineatul 44.

449 CEDO, cauza *Martins Moreira/Portugalia*, nr. 11371/85, 26 octombrie 1988, alineatul 44.

450 CEDO, cauza *Oršuš și alții/Croația*, nr. 15766/03, 16 martie 2010.

În ceea ce privește durata procedurii în fața Curții Constituționale, CEDO ia în considerare rolul lor specific în calitate de „gardian al Constituției”.⁴⁵¹ Pentru a stabili dacă procedura judiciară în fața instanței constituționale poate fi luată în considerare în evaluarea caracterului rezonabil al duratei procedurii, testul relevant presupune să se stabilească dacă rezultatul procedurii este de natură să afecteze rezultatul litigiului în fața instanțelor de drept comun.⁴⁵²

Atunci când intervine decesul justițiabilului și o altă persoană își declară intenția de a continua acțiunea ca moștenitor al reclamantului, procedura, în integralitatea sa, poate fi luată în considerare în cadrul examinării duratei procedurii.⁴⁵³ În schimb, în cazul în care o persoană intervine într-o cauză ca terț, numai în nume propriu, termenul curge de la data intervenției în cauză.⁴⁵⁴

7.1.2. Stabilirea duratei procedurii penale

Cerința privind termenul rezonabil în cadrul procedurii penale urmărește să se asigure că „persoanele acuzate nu trebuie să rămână prea mult timp într-o stare de incertitudine cu privire la rezultatul acuzațiilor penale împotriva lor”.⁴⁵⁵ În cauzele penale, termenul începe să curgă în momentul în care o persoană este „pusă sub acuzare”,⁴⁵⁶ adică din momentul în care situația persoanei este „afectată în mod substanțial”.⁴⁵⁷ Trebuie observat că termenul poate începe să curgă înainte ca o cauză să ajungă în fața instanței de judecată - de exemplu, din momentul arestării⁴⁵⁸ sau la declanșarea unei cercetări preliminare.⁴⁵⁹

Exemplu: În cauza *Malkov/Estonia*,⁴⁶⁰ reclamantul a fost condamnat pentru uciderea unui șofer de taxi în 2008. Urmărirea penală a început la data de 6 august 1998. Reclamantul s-a plâns de durata excesivă a procedurii.

451 *Ibid.*, alineatul 109.

452 CEDO, cauza *Süssmann/Germania*, nr. 20024/92, 16 septembrie 1996, alineatul 39.

453 CEDO, cauza *Scordino/Italia (nr. 1)*, nr. 36813/97, 29 martie 2006, alineatul 220.

454 *Ibid.*

455 CEDO, cauza *Wemhoff/Germania*, nr. 2122/64, 27 iunie 1968, alineatul 18.

456 CEDO, cauza *Tychko/Rusia*, nr. 56097/07, 11 iunie 2015, alineatul 63.

457 CEDO, cauza *Eckle/Germania*, nr. 8130/78, 15 iulie 1982.

458 CEDO, cauza *Wemhoff/Germania*, nr. 2122/64, 27 iunie 1968, alineatul 19.

459 CEDO, cauza *Ringeisen/Austria*, nr. 2614/65, 16 iulie 1971, alineatul 110.

460 CEDO, cauza *Malkov/Estonia*, nr. 31407/07, 4 februarie 2010.

CEDO a reiterat faptul că, în materie penală, termenul începe să curgă imediat ce persoana este „pusă sub acuzare”, lucru care poate avea loc înainte ca acesta să ajungă în fața instanței. Termenul de „acuzare” echivalează cu testul al cărui obiectiv este de a se stabili dacă situația suspectului este afectată în mod substanțial. Curtea a avut în vedere data de 17 august 2001 ca dată de la care începe să curgă termenul – ziua în care organul de cercetare penală a întocmit actul cuprinzând acuzațiile împotriva reclamantului și s-a dispus punerea sub urmărire a acestuia. Data de finalizare a procedurii a fost 22 aprilie 2009, atunci când Curtea Supremă a respins apelul reclamantului. În total, procedura a durat șapte ani și opt luni, cuprinzând trei grade de jurisdicție. Procedura a fost excesiv de lungă, încălcând articolul 6 (1) din ECHR. Acest lucru a fost remediat printr-o reducere a pedepsei reclamantului.

Termenul rezonabil se aplică întregii proceduri în cauză, inclusiv unei proceduri în calea de atac.⁴⁶¹ Prin urmare, termenul curge până la pronunțarea hotărârii în cauză; aceasta poate fi o hotărâre pe fond luată de instanța din calea de atac.⁴⁶² O acuzație în materie penală este „stabilită” în momentul pronunțării unei hotărâri definitive de condamnare.⁴⁶³ Executarea hotărârii judecătorești este considerată parte integrantă a procesului, în temeiul articolului 6; aceasta include și punerea în executare a unei hotărâri de achitare.⁴⁶⁴

461 CEDO, cauza *König/Germania*, nr. 6232/73, 28 iunie 1978, alineatul 98.

462 CEDO, cauza *Neumeister/Austria*, nr. 1936/63, 27 iunie 1968, alineatul 19.

463 CEDO, cauza *Eckle/Germania*, nr. 8130/78, 15 iulie 1982, alineatul 77.

464 CEDO, cauza *Assanidze/Georgia*, nr. 71503/01, 8 aprilie 2004, alineatele 181-182.

7.2. Criteriile care stabilesc caracterul rezonabil al duratei procedurii

Aspecte-cheie

- Caracterul rezonabil al duratei procedurii penale și al celei fără caracter penal depinde de circumstanțele specifice ale fiecărei cauze.
- Următoarele patru criterii sunt folosite pentru a evalua caracterul rezonabil în cadrul procedurii penale și a celei fără caracter penal: complexitatea cauzei; conduita reclamantului; conduita autorităților naționale; și importanța obiectivului urmărit de reclamant.

Abordarea utilizată pentru a stabili dacă procedura a fost nejustificat de lungă a fost descrisă ca fiind „mai mult pragmatică decât științifică”.⁴⁶⁵ **În temeiul legislației CoE și al legislației UE**, atât în cadrul procedurii penale cât și a celei fără caracter penal, caracterul rezonabil al duratei procedurii depinde de circumstanțele specifice ale cauzei.⁴⁶⁶

Patru criterii sunt folosite pentru a evalua caracterul rezonabil în cadrul procedurii penale și a celei fără caracter penal:

- (i) complexitatea cauzei;
- (ii) conduita reclamantului;
- (iii) conduita autorităților relevante;
- (iv) obiectivul urmărit de reclamant (vezi **Secțiunile 7.2.1 - 7.2.4**).⁴⁶⁷

⁴⁶⁵ Concluziile Avocatului General Sharpston prezentate în CJUE, C-58/12 cauza *Groupe Gascogne SA/Comisia Europeană*, 26 noiembrie 2013, alineatele 72-73.

⁴⁶⁶ CEDO, cauza *König/Germania*, nr. 6232/73, 28 iunie 1978, alineatul 110.

⁴⁶⁷ De exemplu, CEDO, cauza *Frydender/Franța*, nr. 30979/96, 27 iunie 2000, alineatul 43 (ocuparea forței de muncă).

Punând în aplicare aceste criterii, CEDO a considerat, de exemplu, că termenele de 10 ani⁴⁶⁸ și, respectiv, 13 ani⁴⁶⁹ sunt nerezonabile în ce privește procedura penală. De asemenea, au fost considerate ca fiind nerezonabile, termenul de 10 ani pentru procedura civilă⁴⁷⁰ și cel de 7 ani pentru procedura disciplinară.⁴⁷¹ Cauzele pot parcurge mai multe grade de jurisdicție (de exemplu, apel). Acest lucru este luat în considerare atunci când se analizează caracterul rezonabil al duratei procedurii. La stabilirea termenului rezonabil este luat în considerare cumulul întârzierilor din fiecare grad de jurisdicție.⁴⁷²

Cu toate acestea, trebuie stabilit un echilibru între soluționarea cu celeritate a unei cauze și buna administrare a actului de justiție. De exemplu, necesitatea soluționării rapide a unui cauze nu trebuie să priveze suspectul sau inculpatul de dreptul la apărare (vezi [secțiunea 4.2.4](#) referitoare la timpul și înlesnirile necesare pregătirii apărării).⁴⁷³

Exemplu: În cauza *Starokadomskiy/Rusia (nr. 2)*,⁴⁷⁴ reclamantul a fost acuzat de omor calificat, în februarie 1998. Ulterior, a fost acuzat de alte infracțiuni violente, împreună cu mai mulți complici. În noiembrie 2004, reclamantul a fost condamnat pentru o serie de infracțiuni, inclusiv complicitate la infracțiunea de omor. Hotărârea de condamnare a fost menținută în calea de atac. Reclamantul a fost, în cele din urmă, condamnat la zece ani de închisoare în noiembrie 2005. Acesta s-a plâns de durata nerezonabilă a procedurii penale.

Nu au existat indicii conform cărora condiția „termenului rezonabil” a fost avută în vedere în motivarea instanței judecătorești naționale. Articolul 6 impune finalizarea procedurii judiciare în termen rezonabil, dar prevede și principiul general al bunei administrări a actului de justiție. În această cauză, Curtea nu a fost convinsă că autoritățile au reușit să mențină un echilibru just între diferitele aspecte ale acestei condiții de bază.

468 CEDO, cauza *Milasi/Italia*, nr. 10527/83, 25 iunie 1987.

469 CEDO, cauza *Baggetta/Italia*, nr. 10256/83, 25 iunie 1987.

470 CEDO, cauza *Capuano/Italia*, nr. 9381/81, 25 iunie 1987.

471 CEDO, cauza *Kincses/Ungaria*, nr. 66232/10, 27 ianuarie 2015.

472 CEDO, cauza *Deumeland/Germania*, nr. 9384/81, 29 mai 1986, alineatul 90.

473 CEDO, cauza *Boddaert/Belgia*, nr. 12919/87, 12 octombrie 1992, alineatul 39.

474 CEDO, cauza *Starokadomskiy/Rusia (nr. 2)*, nr. 27455/06, 13 martie 2014.

Reclamantul era în arest preventiv, așa că a fost necesară o măsură de precauție specială. Curtea a constatat încălcarea articolului 6 (1) din ECHR.

CJUE a aplicat aceleași criterii și procedurii în fața Tribunalului UE.⁴⁷⁵ CJUE s-a pronunțat, de asemenea, cu privire la faptul că legislația UE nu oferă temei pentru nerespectarea principiului termenului rezonabil.

Exemplu: În cauza *Ufficio IVA di Piacenza/Belvedere Costruzioni Srl*,⁴⁷⁶ o lege italiană stipula închiderea automată a procedurii fiscale pendinte în fața tribunalului fiscal de al treilea grad la mai bine de zece ani după introducerea acțiunii în primă instanță. Legislația italiană indicată a fost considerată compatibilă cu legislația UE.

CJUE a constatat faptul că obligația de a asigura colectarea eficientă a resurselor proprii ale Uniunii Europene nu poate contraveni respectării principiului termenului rezonabil, derivat din articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE și a articolului 6 (1) din ECHR și că această hotărâre trebuie pronunțată într-un termen rezonabil.

7.2.1. Complexitatea cauzei

Complexitatea se referă atât la situația de fapt, cât și la cea de drept. Un caz complex poate implica probleme cu privire la starea de sănătate a unui reclamant,⁴⁷⁷ volumul mare de probe,⁴⁷⁸ probleme juridice complexe,⁴⁷⁹ necesitatea audierii unui număr mare de martori⁴⁸⁰ sau numărul mare de persoane afectate.⁴⁸¹ Anumite cauze pot părea complexe prin natura lor – de exemplu, în cazul în care acestea implică atât comunitatea, cât și interesele individuale.⁴⁸² Cu

475 CJUE, C-58/12 P, cauza *Groupe Gascogne SA/Comisia Europeană*, 26 noiembrie 2013, alineatele 82-88.

476 CJUE, C-500/10, cauza *Ufficio IVA di Piacenza/Belvedere Costruzioni Srl*, 29 martie 2012, alineatul 23.

477 CEDO, cauza *Yaikov/Rusia*, nr. 39317/05, 18 iunie 2015, alineatul 76.

478 CEDO, cauza *Eckle/Germania*, nr. 8130/78, 15 iulie 1982.

479 CEDO, cauza *Breinesberger și Wenzelhuemer/Austria*, nr. 46601/07, 27 noiembrie 2012, alineatele 30-33.

480 CEDO, cauza *Mitev/Bulgaria*, nr. 40063/98, 22 decembrie 2004, alineatul 99.

481 CEDO, cauza *Papachelas/Grecia*, nr. 31423/96, 25 martie 1999, alineatul 39 (complexitatea faptelor).

482 CEDO, cauza *Wiesinger/Austria*, nr. 11796/85, 30 octombrie 1991, alineatul 55.

toate acestea, doar pentru că un caz este considerat a fi complex nu înseamnă că toate întârzierile vor fi considerate rezonabile.⁴⁸³

Exemplu: În cauza *Matoń/Polonia*,⁴⁸⁴ din 19 iunie 2000, reclamantul a fost acuzat de trafic de droguri, posesie ilegală de arme de foc și de participare într-un grup infracțional organizat. Cauza a inclus 36 de inculpați și 147 de martori. Reclamantul a fost condamnat în 2008. Acesta a atacat hotărârea la instanța superioară, care nu pronunțase încă hotărârea la momentul judecării cauzei de către CEDO. Reclamantul a atacat hotărârea la instanța superioară invocând și încălcarea dreptului la un proces într-un termen rezonabil. Curtea a respins cererea reclamantului.

CEDO a recunoscut că acest caz a fost complex, implicând un număr mare de inculpați și un volum mare de probe. Cu toate acestea, aceasta a reținut că acest lucru nu ar putea justifica în sine durata totală a procedurii penale. Chiar și luând în considerare dificultățile semnificative cu care s-au confruntă autoritățile naționale, acestea erau obligate să asigure desfășurarea procesului în mod eficient și cu respectarea garanțiilor ECHR. Procedura penală, care a durat mai mult de opt ani, nu a respectat condiția termenului rezonabil. S-a constatat încălcarea articolului 6 din ECHR.

Astfel, în timp ce cauzele complexe ar putea avea nevoie de mai mult timp pentru finalizare, complexitatea nu justifică în mod necesar o procedură de lungă durată.⁴⁸⁵

7.2.2. Conduita reclamantului

Conduita reclamantului reprezintă o caracteristică obiectivă a procedurii asupra căreia statul nu are niciun control. Prin urmare, acesta trebuie avută în vedere atunci când se stabilește dacă s-a depășit sau nu termenul rezonabil.⁴⁸⁶

483 CEDO, cauza *Ferrantelli și Santangelo/Italia*, nr. 19874/92, 7 august 1996, alineatul 42. Vezi, de asemenea, CEDO, cauza *Ringeisen/Austria*, nr. 2614/65, 16 iulie 1971, alineatul 110.

484 CEDO, cauza *Matoń/Polonia*, nr. 30279/07, 9 iunie 2009.

485 Consiliul European, CEPEJ (2012), *Length of court proceedings in the member states of the Consiliul European based on the case law of the European Court of Human Rights*, p. 20.

486 CEDO, cauza *Wiesinger/Austria*, nr. 11796/85, 30 octombrie 1991, alineatul 57.

Persoanele fizice nu pot fi învinuite pentru exercitarea drepturilor sau pentru folosirea tuturor căilor de atac disponibile.⁴⁸⁷ Acestea nu sunt obligate să coopereze în mod activ în urgentarea procedurilor / lor.⁴⁸⁸ Reclamantului îi revine sarcina de a depune toate diligențele pentru soluționarea cauzei proprii cu promptitudine, de a se abține de la utilizarea tacticilor de amânare și de a se folosi de toate oportunitățile pentru scurtarea procedurii.⁴⁸⁹

Exemplu: În cauza *Veliyev/Rusia*,⁴⁹⁰ reclamantul a fost arestat și reținut la data de 26 februarie 2004, fiind suspectat de participare la mai multe jafuri armate organizate. Prima hotărâre a fost pronunțată în instanță la 21 iunie 2006. Hotărârea de condamnare a fost menținută în calea de atac. Guvernul a susținut că procedura a fost prelungită ca urmare a unor acte deliberate ale complicelui, a traducerii din limba rusă în azeră și a afecțiunilor medicale ocazionale ale reclamantului, ale complicelui și ale avocaților.

CEDO a reiterat faptul că reclamantul nu poate fi obligat să coopereze în mod activ cu autoritățile judiciare și nu poate fi criticat pentru utilizarea pe deplin a tuturor căilor de atac naționale disponibile. În această cauză, reclamantul nu a contribuit în mod semnificativ la durata procedurii iar anumite întârzieri ar putea fi cauzate de autoritățile naționale. Articolul 6 impune urgentarea procedurii judiciare, și, de asemenea, stabilește principiul general al bunei administrări a actului de justiție. Autoritățile naționale nu au stabilit un echilibru just între diferitele aspecte ale acestei condiții de bază, încălcând astfel articolul 6 din ECHR.

O conduită a unei persoane care ar putea duce la întârzieri este și sustragerea de la judecată. Prin urmare, ca regulă generală, suspectul sau inculpatul nu se poate plânge de durata excesivă a procedurii, după ce s-a sustras procedurii, cu excepția cazului în care acesta are motive temeinice în acest sens.⁴⁹¹ Autoritățile nu pot invoca conduita reclamantului pentru a justifica omisiunea de a acționa.

487 CEDO, cauza *Gubkin/Rusia*, nr. 36941/02, 23 aprilie 2009, alineatul 167. Vezi, de asemenea, CEDO, cauza *Moiseyev/Rusia*, nr. 62936/00, 9 octombrie 2008, alineatul 192.

488 CEDO, cauza *Eckle/Germania*, nr. 8130/78, 15 iulie 1982, alineatul 82.

489 CEDO, cauza *Unión Alimentaria Sanders SA/Espania*, nr. 11681/85, 7 iulie 1989, alineatul 35.

490 CEDO, cauza *Veliyev/Rusia*, nr. 24202/05, 24 iunie 2010.

491 CEDO, cauza *Vayıç/Turcia*, nr. 18078/02, 20 iunie 2006, alineatul 44.

7.2.3. Conduita autorităților naționale

Întârzierile imputabile statului trebuie luate în considerare la aprecierea termenului rezonabil,⁴⁹² însă imputarea răspunderii trebuie analizată cu atenție. De exemplu, o întârziere în cadrul procedurii hotărârii preliminare la CJUE nu este imputabilă statului.⁴⁹³

Statele trebuie să își organizeze propriile sisteme juridice astfel încât să permită instanțelor să garanteze pronunțarea unei hotărâri definitive într-un termen rezonabil.⁴⁹⁴ Cu toate acestea, responsabilitatea principală pentru pregătirea unei cauze și pentru desfășurarea rapidă a unui proces revine judecătorului.⁴⁹⁵ CEDO a constatat că înlocuirea repetată a judecătorului „nu poate exonera statul, care răspunde de buna administrare a actului de justiție”.⁴⁹⁶ În același timp, o „supraîncărcare cronică” a cauzelor nu justifică o procedură excesiv de lungă.⁴⁹⁷ Statul răspunde pentru toate autoritățile publice - nu numai pentru instanțele de judecată.⁴⁹⁸

Exemplu: În cauza *Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. și alții/Portugalia*,⁴⁹⁹ organele de urmărire penală din Porto au declanșat o anchetă cu privire la activitatea fiscală anterioară a reclamanților la data de 17 septembrie 1999. Ulterior, au fost declanșate două proceduri penale distincte în fața instanțelor de drept penal din Porto și Barcelos. La momentul judecării cauzei de către CEDO, ambele proceduri erau încă pendinte.

CEDO a reținut faptul că durata procedurii a depășit deja 14 ani. De asemenea, acestea au fost blocate timp de aproape patru ani, în perioada decembrie 1999, când reclamanții au devenit inculpați, și în aprilie și noiembrie 2003, când au fost puși sub acuzare. A urmat o altă întârziere de doi ani,

492 CEDO, cauza *Buchholz/Germania*, nr. 7759/77, 6 mai 1981, alineatul 49. A se vedea, de asemenea CEDO, cauza *Yagtzilar și alții/Grecia*, nr. 41727/98, 6 decembrie 2001.

493 CEDO, cauza *Pafitis și alții/Grecia*, nr. 20323/92, 26 februarie 1998, alineatul 95.

494 CEDO, cauza *Cocchiarella/Italia*, nr. 64886/01, 29 martie 2006, alineatul 119. Pentru o cauză penală, vezi CEDO, cauza *Dobbertin/Franța*, nr. 13089/87, 25 februarie 1993, alineatul 44.

495 CEDO, cauza *Capuano/Italia*, nr. 9381/81, 25 iunie 1987, alineatele 30-31.

496 CEDO, cauza *Lechner și Hess/Austria*, nr. 9316/81, 23 aprilie 1987, alineatul 58.

497 CEDO, cauza *Probstmeier/Germania*, nr. 20950/92, 1 iulie 1997, alineatul 64.

498 CEDO, cauza *Martins Moreira/Portugalia*, nr. 11371/85, 26 octombrie 1988, alineatul 60.

499 CEDO, cauza *Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. și alții/Portugalia*, nr. 56637/10, 59856/10, 72525/10, 7646/11 și 12592/11, 30 octombrie 2014.

între 2003 și 2005, când s-a stabilit data procesului. S-a indicat astfel că, încă de la început, instanțele naționale nu au demonstrat diligență în gestionarea cauzei reclamanților. Curtea a precizat că poate fi rezonabil ca instanțele naționale să aștepte rezultatul unei proceduri paralele ca o chestiune de eficiență procedurală, însă acest lucru trebuie să fie proporțional deoarece ar menține acuzatul într-o stare prelungită de incertitudine. Aceasta a constatat încălcarea articolului 6 din ECHR.

O cauză temporară nesoluționată nu atrage răspunderea statului în cazul în care se iau imediat măsuri de remediere prompte și adecvate pentru a încerca soluționarea problemei.⁵⁰⁰ Pentru a depăși blocajele, statele pot adopta măsuri provizorii, cum ar fi prioritizarea cauzelor.⁵⁰¹ Cu toate acestea, în cazul în care aceste acțiuni temporare nu funcționează, statele trebuie să adopte măsuri mai eficiente pentru soluționarea problemei.⁵⁰² Statele ar trebui să identifice modalități de a se asigura că sistemele judiciare nu creează întârzieri în cadrul procedurilor.

Practică încurajatoare

Reducerea duratei procedurii prin preluarea recomandărilor persoanelor care interacționează cu instanța

În Suedia, proiectul Managementul Calității Instanțelor a redus cu succes durata procedurii în fața curților de apel și instanțelor districtuale. Proiectul a urmărit obținerea de feedback intern cu privire la gestionarea activității instanțelor din partea judecătorilor și a personalului instanței. De asemenea, s-a solicitat feedback extern de la inculpați/pârâți, martori și avocați. Acest dialog a avut loc prin sondaje, chestionare și grupuri de lucru reduse. S-a acționat conform recomandărilor de îmbunătățire a gestionării cauzelor din instanțe și s-a redus durata de timp necesară pentru finalizarea cauzelor.

Carboni, N. (2014), *From quality to access to justice: Improving the functioning of European judicial systems*, Științe civile și juridice, Volumul 3, Ediția 4, p. 4.

500 CEDO, cauza *Probstmeier/Germania*, nr. 20950/92, 1 iulie 1997, alineatul 64. A se vedea, de asemenea Consiliul Europei, CEPEJ (2012), *Length of court proceedings in the member states of the Consiliul Europei based on the case law of the European Court of Human Rights*, p. 3.

501 CEDO, cauza *Zimmermann și Steiner/Elveția*, nr. 8737/79, 13 iulie 1983, alineatul 29. Vezi, de asemenea, CEDO, cauza *Rutkowski și alții/Polonia*, nr. 72287/10, 13927/11 și 46187/11, 7 iulie 2015, alineatele 207-210. Pentru o cauză penală, vezi CEDO, cauza *Milasi/Italia*, nr. 10527/83, 25 iunie 1987, alineatul 18.

502 CEDO, cauza *Zimmermann și Steiner/Elveția*, nr. 8737/79, 13 iulie 1983, alineatul 29.

7.2.4. Interesul reclamantului în exercitarea acțiunii

Interesul reclamantului în exercitarea acțiunii civile reprezintă un alt criteriu care trebuie luat în considerare atunci când se evaluează durata procedurii. Un standard mai riguros se aplică în cazul în care inculpatul se află în arest preventiv, situație ce necesită „diligență specială” din partea autorităților.⁵⁰³ Cauzele referitoare la copii sau starea de sănătate care pune în pericol viața persoanelor necesită, de asemenea, prioritate.⁵⁰⁴

Practică încurajatoare

Urgentarea procedurii

În zona Espoo din Finlanda, instanțele penale au pus în aplicare așa-numitele „zile Jouko”, în cursul cărora cauzele care implică copii devin prioritare și se iau peste rând în mod automat. Acest lucru duce la proceduri mai scurte și la mai puțin stres pentru copiii implicați.

Sursa: FRA (2015), Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States, p. 35.

De exemplu, într-o cerere de returnare a copiilor în Norvegia, în conformitate cu Convenția Internațională privind Răpirile Internaționale de Copii, CEDO a subliniat „importanța critică” a trecerii timpului în aceste tipuri de proceduri, în condițiile în care întârzierile pot afecta rezultatul cauzei.⁵⁰⁵ Se impune, de asemenea, o diligență deosebită în procedura referitoare la stabilirea compensațiilor pentru victimele accidentelor rutiere⁵⁰⁶ și în cazul litigiilor de muncă.⁵⁰⁷

503 CEDO, cauza *Jablonski/Polonia*, nr. 33492/96, 21 decembrie 2000, alineatul 102. Vezi, de asemenea, CEDO, cauza *Chudun/Rusia*, nr. 20641/04, 21 iunie 2011, alineatul 112.

504 CEDO, cauza *Hokkanen/Finlanda*, nr. 19823/92, 23 septembrie 1994, alineatul 72 (este „esențială tratarea cu rapiditate a cauzelor de custodie [a copilului]”). Vezi, de asemenea, CEDO, cauza *X/Franța*, nr. 18020/91, 31 martie 1992, alineatul 45 (cauza ar fi trebuit tratată în regim de urgență din cauza speranței de viață a persoanelor în cauză).

505 CEDO, cauza *Hoholm/Slovenia*, nr. 35632/13, 13 ianuarie 2015, alineatul 51.

506 CEDO, cauza *Martins Moreira/Portugalia*, nr. 11371/85, 26 octombrie 1988.

507 CEDO, cauza *Vocaturu/Italia*, nr. 11891/85, 24 mai 1991, alineatul 17; CEDO, cauza *Bauer/Slovenia*, nr. 75402/01, 9 martie 2006, alineatul 19. Pentru detalii cu privire la cazurile care necesită măsuri de precauție suplimentare, vezi, de asemenea, Consiliul European, (CEPEJ) (2012), *Length of court proceedings in the member states of the Consiliul European based on the case law of the European Court of Human Rights*, p. 3. Se va reține de asemenea Consiliul European, (CEPEJ) (2013), *States appeal and supreme courts' lengths of proceedings*.

Exemplu: În cauza *Mikulić/Croația*,⁵⁰⁸ reclamantul și mama sa au introdus o acțiune în tăgada paternității împotriva H.P. Acest lucru a dus la programarea a 15 audieri, dintre care 6 au fost amânate ca urmare a neprezentării lui H.P. De asemenea, acesta nu s-a prezentat pentru testul ADN. În momentul în care cauza a ajuns la CEDO, trecuseră deja patru ani și procedura era încă pendinte.

Cauza a fost întemeiată pe o pretinsă încălcare a articolului 8, însă CEDO a reiterat faptul că se impunea o diligență deosebită în cauzele referitoare la starea civilă și capacitatea juridică. În cauza de față, având în vedere interesul urmărit de reclamantă și că aceasta avea dreptul de confirmare sau respingere a paternității pentru a elimina incertitudinea cu privire la identitatea tatălui biologic, articolul 6 impune autorităților naționale competente să acționeze cu deosebită diligență. S-a constatat încălcarea articolul 6 (1) din ECHR.

7.3. Căile de atac pentru proceduri excesiv de lungi

Capitolul 7 prevede dreptul ca o procedură să fie finalizată într-un termen rezonabil.⁵⁰⁹ Această secțiune analizează abordarea CEDO în cauzele ce au ca obiect oferirea de măsuri reparatorii pentru durata excesivă a procedurii. Trebuie remarcat faptul că statele sunt încurajate să prevină procedurile excesiv de lungi - prin reorganizarea sistemelor judiciare, de exemplu - mai degrabă decât să remedieze efectele produse prin acordarea de despăgubiri. CEDO a declarat că sunt de preferat acele măsuri, care accelerează procedura, pentru a preveni durata excesivă a procedurii, evitându-se astfel constatarea unei încălcări repetate în ceea ce privește același set de proceduri.⁵¹⁰

508 CEDO, cauza *Mikulić/Croația*, nr. 53176/99, 7 februarie 2002.

509 Factorii determinanți ai caracterului rezonabil stabilit în jurisprudența CEDO; vezi, de exemplu, CEDO, cauza *Kemmache/Franța* (nr. 1 și 2), nr. 12325/86 și 14992/89, 27 noiembrie 1991, alineatul 60. CJUE a avut aceeași abordare. Vezi CJUE, C-185/95 P, cauza *Baustahlgewebe GmbH/Comisia Comunităților Europene*, 17 decembrie 1998, punctul 29.

510 CEDO, cauza *Scordino/Italia* (nr. 1), nr. 36813/97, 29 martie 2006, alineatul 183; CEDO, cauza *Kudła/Polonia*, nr. 30210/96, 26 octombrie 2000, alineatul 152.

Exemplu: Cauza *Scordino/Italia* (nr. 1)⁵¹¹ se referea la o cerere de despăgubire pentru exproprierea unor terenuri. S-a introdus, de asemenea, o plângere cu privire la durata procedurii, care a durat opt ani și jumătate, parcurgând două grade de jurisdicție.

În ceea ce privește problematica unui remediu efectiv, CEDO a reținut că o încălcare ar putea fi soluționată prin intermediul unor măsuri reparatorii diferite. Anumite state optează pentru combinarea măsurilor reparatorii cu acordarea de compensații. Statele beneficiază de marjă de apreciere; introducerea exclusiv a unei măsuri compensatorii nu este considerată ca fiind ineficientă, atâta timp cât respectă normele ECHR. Există o prezumție puternică, dar refutabilă, conform căreia procedurile excesiv de lungi creează premisele producerii unui prejudiciu moral. Nivelul măsurii compensatorii depinde însă de caracteristicile și caracterul efectiv al măsurii reparatorii luate la nivel național.

În temeiul legislației CoE, este de preferat o măsură preventivă – de exemplu, o măsură care urgentează procedura prin stabilirea unei date de audiere urgente. Cu toate acestea, o măsură compensatorie poate fi eficientă atunci când procedura a fost deja excesiv de lungă și nu există o măsură reparatorie preventivă.⁵¹² În cauzele penale, CEDO poate constata că reducerea sentinței constituie o măsură reparatorie efectivă.⁵¹³

În conformitate cu legislația UE, CJUE nu s-a pronunțat cu privire la durata procedurii interne în conformitate cu articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE, dar a acceptat că și compensația poate constitui o măsură reparatorie efectivă pentru procedura în fața Tribunalului UE, care încalcă articolul 47.

511 CEDO, cauza *Scordino/Italia* (nr. 1), nr. 36813/97, 29 martie 2006, alineatele 106-108 și 201-205.

512 CEDO, cauza *McFarlane/Irlanda*, nr. 31333/06, 10 septembrie 2010, alineatul 108.

513 CEDO, cauza *Orchowski/Polonia*, nr. 17885/04, 22 octombrie 2009 și cauza *Norbert Sikorski/Polonia*, nr. 17559/05, 22 octombrie 2009.

Exemple: În cauza *Groupe Gascogne/Comisie*,⁵¹⁴ CJUE a examinat durata excesivă a procedurii și măsurile reparatorii adecvate referitoare la procedura în fața Tribunalului General (GC).

CJUE a concluzionat că, atunci când Curtea de Justiție a Uniunii Europene încalcă obligația, în temeiul articolului 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE, de a soluționa cauzele cu care a fost sesizată într-un termen rezonabil, sancțiunea trebuie să fie o acțiune în despăgubire introdusă la GC. Aceasta constituie o măsură reparatorie efectivă.

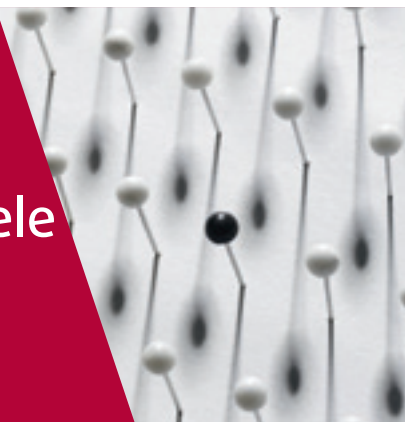
În 2010, Comitetul Miniștrilor Consiliului Europei a adoptat o recomandare care oferă îndrumare practică statelor cu privire la această problemă în ceea ce privește măsurile reparatorii.⁵¹⁵ Acesta se axează pe accelerarea procedurilor.

514 CJUE, C-58/12 P, cauza *Groupe Gascogne SA/Comisia Europeană*, 26 noiembrie 2013, punctele 82-88.

515 Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (2010), *Recommendation Rec(2010)3 to member states on effective remedies for excessive length of proceedings*, 24 februarie 2010.

8

Accesul la justiție în zonele de interes selectate

UE	Aspecte reglementate	CoE
Persoane cu dizabilități		
Carta drepturilor fundamentale, articolele 6 (dreptul la libertate și siguranță), 20 (egalitatea în fața legii), 21 (nediscriminarea) și 47 (dreptul la o cale de atac efectivă) Directiva privind drepturile victimelor (2012/29/UE) Directiva privind dreptul la interpretare și traducere (2010/64/UE) Directiva privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale (2012/13/UE) Directiva privind accesul la un avocat (2013/48/UE)	Accesul la justiție	ECHR, articolele 5 (dreptul la libertate și siguranță), 6 (dreptul la proces echitabil) și 14 (interzicerea discriminării) CEDO, cauza <i>A.K. și L./Croația</i>, nr. 37956/11, 2013
	Capacitatea juridică	CEDO, cauza <i>Shtukaturov/Rusia</i>, nr. 44009/05, 2008
Victimele infracțiunilor		
Carta drepturilor fundamentale, articolul 47 CJUE, C-105/03, <i>Proces penal împotriva Mariei Pupino</i>, 2005 Decizia-cadru privind statutul victimelor (2001/220/JAI) Directiva privind drepturile victimelor (2012/29/UE) Directiva privind despăgubirea (2004/80/CE)		ECHR, articolul 13 (dreptul la un remediu efectiv) CEDO, cauza <i>Dink/Turcia</i>, nr. 2668/07 și altele, 2010 Convenția europeană privind compensarea victimelor infracțiunilor (STCE 116)

UE	Aspecte reglementate	CoE
Deținuții și persoanele reținute sau arestate preventiv		
Carta drepturilor fundamentale, articolul 6 Directiva privind dreptul la interpretare și traducere (2010/64/UE) Directiva privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale (2012/13/UE) Directiva privind accesul la un avocat (2013/48/UE)	Accesul la instanță și la avocat	ECHR, articolul 5
Carta drepturilor fundamentale, articolul 6	Dreptul de a contesta privarea de libertate	ECHR, articolele 5 (1), (3) și (4) CEDO, cauza <i>Stanev/Bulgaria</i> , nr. 36760/06, 2012 CEDO, cauza <i>Hassan și alții/Franța</i> , nr. 46695/10 și 54588/10, 2014
Carta drepturilor fundamentale, articolul 6	Despăgubirea pentru detenție ilegală	ECHR, articolul 5 (5)
Legislația din domeniul mediului		
CJUE, C-115/09, cauza <i>Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV/Bezirksregierung Arnsberg</i> , 2011 Directiva privind accesul publicului la informațiile despre mediu (2003/4/CE) Directiva privind participarea publicului (2003/35/CE) Regulamentul (CE) Nr. 1367/2006 privind aplicarea dispozițiilor Convenției de la Aarhus		CEDO, cauza <i>Tătar/România</i> , nr. 67021/01, 2009 Carta socială europeană, articolul 11 (dreptul la protecția sănătății)
E-justiție		
CJUE, cauze conexate C-317/08 - C-320/08, <i>Rosalba Alassini/Telecom Italia SpA, Filomena Califano/Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono/Telecom Italia SpA și Multiservice Srl/Telecom Italia SpA</i> , 2010 Regulamentul (CE) Nr. 1896/2006 privind somația de plată europeană Regulamentul (CE) Nr. 861/2007 privind cererile europene cu valoare redusă		CEDO, cauza <i>Lawyer Partners a.s./Slovacia</i> , nr. 54252/07 și altele, 2009

Prezentul capitol are în vedere accesul la justiție pentru grupurile selectate și în zonele de interes selectate cu privire la care au fost elaborate principii specifice în legislația CoE și UE: persoanele cu dizabilități (secțiunea 8.1), victimele infracțiunilor (secțiunea 8.2), deținuții și persoanele reținute sau arestate preventiv (secțiunea 8.3), legislația în domeniul mediului (secțiunea 8.4) și e-justiție (secțiunea 8.5). Alte categorii de persoane (în mod specific, copiii și imigranții ilegali) sunt deja abordate în manualele existente FRA-CEDO privind dreptul european în materie de azil, frontiere și imigrație și legislația europeană în materie de drepturi ale copilului.⁵¹⁶ Se va remarca faptul că legislația prevăzută în capitolele 1-7 se aplică, de asemenea, și capitolului 8. Capitolul 8 abordează măsurile suplimentare care pot fi disponibile persoanelor pentru a asigura exercitarea pe deplin a dreptului de acces la instanță.

8.1. Persoanele cu dizabilități

Aspecte-cheie

- Legislația CoE și UE are la bază Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPD) a ONU și principiile acesteia.
- Articolul 20 din Carta drepturilor fundamentale a UE, care confirmă că orice persoană este egală în fața legii, și articolul 21, care interzice discriminarea pe motiv de dizabilitate, consolidează dreptul persoanelor cu dizabilități de acces la justiție. În temeiul legislației CoE, articolul 14 din ECHR interzice discriminarea pe diferite motive în raport cu drepturile conferite de ECHR. Acesta nu se referă în mod expres la dizabilitate, dar CEDO a inclus dizabilitatea în interpretarea dată termenului „alte” motive protejate în temeiul acestui articol.
- Accesibilitatea este principiul-cheie al CDPD. Părțile la CDPD trebuie să asigure accesul persoanelor cu dizabilități – în condiții de egalitate – la mediul fizic, la informații și comunicare și la servicii și facilități. CDPD impune, de asemenea, luarea unor măsuri rezonabile pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la instanță și participarea acestora la procedura judiciară în condiții de egalitate.
- CDPD, ECHR și Carta drepturilor fundamentale a UE conțin garanții procedurale pentru persoanele internate în centre specializate din cauza problemelor de sănătate mintală, precum și pentru a asigura accesul la justiție pentru persoanele care nu au capacitate juridică.

⁵¹⁶ FRA (2014), *Manual de drept european în materie de azil, frontiere și imigrație*, și FRA (2015), *Handbook on European law relating to the rights of the child*.

Persoanele cu dizabilități se confruntă cu obstacole specifice atunci când încearcă să aibă acces la justiție. Prin urmare, statele au obligația suplimentară de a se asigura că persoanele cu dizabilități se pot bucura pe deplin de dreptul de acces la justiție.⁵¹⁷ Această secțiune abordează câteva aspecte-cheie relevante, inclusiv accesibilitatea și capacitatea juridică. **Secțiunea 8.3** abordează problema instituționalizării forțate a persoanelor cu dizabilități psihosociale - o problemă frecventă în fața CEDO.⁵¹⁸

Articolul 1 din CDPD definește dizabilitatea astfel încât să includă persoanele care au deficiențe fizice, mentale, intelectuale sau senzoriale pe termen lung „care, în interacțiune cu diferite bariere, pot împiedica participarea lor deplină și efectivă în societate în condiții de egalitate cu ceilalți”. CDPD confirmă faptul că persoanele cu dizabilități sunt titulari ai drepturilor de egalitate - nu beneficiari ai actelor de caritate. UE și cele 25 de state membre au ratificat CDPD.⁵¹⁹

8.1.1. Accesul la justiție

Practică încurajatoare

Îndrumarea poliției în vederea asistării persoanelor cu dizabilități

În Spania, Guardia Civil a elaborat un ghid specializat adresat ofițerilor de poliție pentru a-i ajuta pe aceștia să ofere servicii mai bune persoanelor cu dizabilități intelectuale.

Vezi Carrasco, A. et al (2013), *Guía de intervención policial con personas con discapacidad intelectual*, MSALid, Fundación Carmen Pardo-Valcarce.

Accesibilitatea este un principiu-cheie al CDPD și reprezintă o „condiție preliminară esențială pentru exercitarea efectivă și în condiții de egalitate a diferitelor

517 Vezi, de exemplu, Consiliul Europei, Comisarul pentru Drepturile Omului (2008), *Human rights and disability: equal rights for all*, alineatul 3.4, și Recomandarea nr. 4. Vezi, de asemenea, Consiliul Europei, CEPEJ (2010), *Access to justice in Europe*, Studiile CEPEJ nr. 9.

518 CEDO, cauza *Gorshkov/Ucraina*, nr. 67531/01, 8 noiembrie 2005, alineatul 44. FRA (2012), *Involuntary placement and involuntary treatment of persons with mental health problems*, p. 18-19.

519 **Tabelul online** al FRA privind ratificarea specifică pe care statele l-au ratificat. Un alt **tabel online** ilustrează organismele conform art. 33 CHPD ONU (organisme de monitorizare a punerii în aplicare a convenției).

drepturi civile, politice, economice, sociale și culturale de către persoanele cu dizabilități”. În temeiul articolului 9, părțile la convenție trebuie să se asigure că persoanele cu dizabilități au acces, în condiții de egalitate, la mediul fizic (ex. clădiri), la informații și comunicare și la alte facilități și servicii disponibile public. Părțile la CDPD trebuie să furnizeze forme adecvate de asistență - inclusiv ghiduri, cititori și interpreți profesioniști în limbajul semnelor - pentru asigurarea accesibilității. Dreptul de acces la instanță ar putea fi încălcat în cazul în care un reclamant nu are acces fizic la aceasta - de exemplu, din cauza mobilității reduse.⁵²⁰

Dreptul de a lua parte la o procedură este o parte esențială a dreptului de acces la justiție.⁵²¹ CDPD garantează dreptul de acces efectiv la justiție în articolul 13. Acesta prevede că persoanele cu dizabilități au aceleași drepturi ca și celelalte persoane care interacționează cu instanța de a i se adresa acesteia, de a introduce acțiuni în instanță / altor persoane, de a avea calitatea de martori și de a participa la tot ceea ce se întâmplă în instanță. Se vor lua toate măsurile rezonabile pentru a asigura exercitarea drepturilor de către persoanele cu dizabilități, în condiții de egalitate. Prin urmare, părțile la CDPD trebuie să ia măsurile necesare, acolo unde se impune, pentru a permite unei persoane cu dizabilități accesul și participarea la actul de justiție. Sprijinul poate include furnizarea interpretării în limbajul semnelor, utilizarea de documente în formate accesibile, Braille sau ușor de citit, etc.⁵²² Articolul 13 presupune, de asemenea, formarea corespunzătoare a personalului din instanțe, poliție și penitenciare.

În conformitate cu legislația CoE, persoanele cu dizabilități au dreptul de acces la justiție în temeiul articolului 6 din ECHR. Articolul 14, prin trimiterea din conținutul său la „alte” motive, protejează în egală măsură aceste persoane împotriva oricărei discriminări în exercitarea drepturilor lor.⁵²³ Cu toate acestea, articolul 14 nu este un drept de sine-stătător: interzice discriminarea pe motive de dizabilități numai în legătură cu drepturile de drept material conferite de

520 CEDO, *Farcaș/România*, nr. 32596/04, 14 septembrie 2010, alineatul 48.

521 Raportul FRA privind accesul la justiție în cazurile de discriminare oferă recomandări cu privire la structurile, procedurile și mecanismele de sprijin care facilitează accesul liber la justiție. Vezi FRA (2012), *Accesul la justiție în cazurile de discriminare în UE – pași spre o mai mare egalitate*.

522 De exemplu, vezi *Directiva 2010/64/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 octombrie 2010 privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale*, JO 2010 L 280 și *Comisia Europeană (2013), Recomandarea din 27 noiembrie 2013 privind garanțiile procedurale pentru persoanele vulnerabile suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale*, JO 2013 C 378.

523 CEDO, *Glor/Elveția*, nr. 13444/04, 30 aprilie 2009.

ECHR. În timp ce Protocolul nr. 12 la ECHR extinde protecția / discriminării la orice drept garantat în temeiul legislației naționale sau cu privire la orice acțiune a unei autorități publice, având astfel un domeniu de aplicare mai extins decât articolul 14,⁵²⁴ totuși acesta se aplică numai statelor care l-au ratificat.⁵²⁵

În conformitate cu legislația UE, articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE stabilește dreptul de acces la justiție cu caracter general. Persoanele cu dizabilități sunt, de asemenea, protejate / discriminării prin articolul 20 din Cartă, ceea ce confirmă faptul că toate persoanele sunt egale în fața legii și prin articolul 21 care interzice discriminarea pe bază de dizabilitate.

În temeiul legislației CoE și UE, interdicțiile privind discriminarea trebuie înțelese în sensul că statele trebuie să ia măsuri pozitive pentru a se asigura că persoanele cu dizabilități au acces la drepturile lor, în practică. Măsurile pe care statele membre trebuie să le ia diferă în funcție de circumstanțe. De exemplu, asigurarea reprezentării juridice gratuite persoanelor cu dizabilități poate fi necesară pentru garantarea dreptului la un proces echitabil în cazul în care persoanele în cauză au dificultăți în înțelegerea complexității procedurii (vezi secțiunile 3.1.2 și 3.2.3).⁵²⁶

Exemplu: În cauza *A.K. și L./Croatia*,⁵²⁷ un copil a fost dat în plasament la scurt timp după naștere, cu consimțământul mamei sale. Mama a fost apoi decăzută din drepturile părintești pe motivul unei dizabilități intelectuale în formă atenuată și a faptului că nu putea să aibă grijă de fiul său în mod corespunzător. S-a introdus o cerere de repunere în drepturile părintești, care a fost respinsă, fiul său fiind deja adoptat de terțe-persoane. Mama nu a fost informată cu privire la procedura de adopție și nici nu a participat la aceasta.

CEDO a considerat că autoritățile naționale ar fi trebuit să asigure protejarea corespunzătoare a intereselor mamei în cadrul procedurii. Deși, având în vedere circumstanțele personale ale acesteia, era evident că mama nu

524 CoE, Protocolul nr. 12 la Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, STCE nr.: 177, Roma, 4.11.2000, p. 1-3.

525 Pentru lista actuală a statelor care au ratificat Protocolul nr. 12 la CEDO, vezi: http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/177/signatures?p_auth=w7ZQNTfu.

526 CEDO, cauza *Nenov/Bulgaria*, nr. 33738/02, 16 iulie 2009, alineatul 52.

527 CEDO, cauza *A.K. și L./Croatia*, nr. 37956/11, 8 ianuarie 2013

a putut înțelege în totalitate efectele juridice al unei astfel de proceduri și nici să își susțină cauza în mod corespunzător, instanța națională a permis ca aceasta să nu fie reprezentată. Curtea a reținut că este dificil să se admită că mama ar fi putut să își susțină cauza referitoare la drepturile părintești în cadrul procedurii, dat fiind că însăși dificultățile sale de vorbire și vocabularul limitat au fost considerate motive de îngrijorare pentru capacitatea acesteia de a învăța copilul să vorbească în mod corespunzător. S-a constatat încălcarea articolului 8.

În plus, **în conformitate cu legislația UE**, legislația secundară UE prevede drepturi specifice pentru persoanele cu dizabilități. Directiva privind drepturile victimelor (vezi **secțiunea 8.2**) stipulează că victimele cu dizabilități ar trebui să beneficieze de acces deplin la drepturile din directivă.⁵²⁸ De asemenea, UE a prevăzut în instrumentele sale măsuri de protecție specifice pentru persoanele cu dizabilități în cadrul procedurii penale. De exemplu, Directiva privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale obligă statele membre să se asigure că informațiile sunt furnizate într-un limbaj simplu și accesibil, ținând seama de nevoile specifice ale persoanelor vulnerabile suspectate sau acuzate.⁵²⁹ Directiva privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale necesită acordarea de asistență adecvată persoanelor cu deficiențe de auz și de vorbire.⁵³⁰ În plus, Directiva privind dreptul de a avea acces la un avocat impune statelor membre să se asigure că nevoile specifice ale persoanelor vulnerabile suspectate sau acuzate sunt luate în considerare în aplicarea acesteia.⁵³¹ În cele din urmă, Comisia a adoptat o Recomandare în care sunt enumerate o serie de garanții procedurale pentru persoanele vulnerabile, suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale.⁵³²

8.1.2. Capacitatea

Capacitate juridică poate fi, de asemenea, o problemă importantă pentru multe persoane cu dizabilități intelectuale și psihosociale. Articolul 12 din CDPD recunoaște că persoanele cu dizabilități sunt „egale în fața legii” și au capacitate juridică egală. Nu există nicio definiție acceptată la nivel internațional

⁵²⁸ Directiva 2012/29/UE, Considerent 15.

⁵²⁹ Directiva 2012/13/UE, art. 3 (2).

⁵³⁰ Directiva 2010/64/UE, art. 2 (3).

⁵³¹ Directiva 2013/48/UE, art. 13.

⁵³² Recomandarea Comisiei din 27 noiembrie 2013 privind garanțiile procedurale pentru persoanele vulnerabile suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale, JO 2013 378.

a capacității juridice. Aceasta a fost descrisă ca o „recunoaștere, prin lege, a deciziilor luate de o persoană: aceasta transformă o persoană într-un subiect de drept, precum și un purtător de drepturi și obligații legale”.⁵³³ Această recunoaștere este necesară pentru a se asigura că deciziile unei persoane produc efecte juridice. Din punct de vedere al accesului la justiție, lipsa capacității juridice poate împiedica inițierea unei acțiuni de către o persoană sau angajarea unui avocat pentru a avea acces la justiție.

Statele sunt obligate să se asigure că persoanele care nu au capacitate juridică sunt în măsură să participe efectiv la procedură.⁵³⁴ Articolul 6 din ECHR impune ca reclamantul să fie prezent la procedura în cadrul căreia se stabilește capacitatea sa juridică.

Exemplu: În cauza *Shtukurov/Rusia*,⁵³⁵ reclamantul avea un istoric de boli psihice. Mama acestuia a solicitat instanței de district să-l lipsească de capacitate juridică pe motiv că acesta nu era în măsură să ducă o viață independentă și trebuia plasat sub tutelă. Reclamantul nu a fost informat în mod oficial despre această acțiune. Instanța a examinat cererea în cursul unei ședințe, la care au participat procurorul de district și un reprezentant al spitalului de psihiatrie, în care a fost internat reclamantul în cursul aceluiași an. Reclamantul, care nu a fost informat despre ședință, nu a fost prezent. A fost declarat incapabil iar mama reclamantului a fost desemnată în calitate de tutore. Ulterior, reclamantul a contactat un avocat. Avocatul a considerat că reclamantul era în măsură să înțeleagă probleme juridice complexe. Hotărârea instanței a fost atacată, însă cererea a fost respinsă, motivând că reclamantul nu avea capacitate juridică și putea ataca hotărârea doar prin intermediul tutorelui. Mama reclamantului l-a internat pe acesta într-un spital psihiatric unde nu i s-a permis să ia legătură cu avocatul ulterior refuzându-i-se orice contact cu lumea exterioară. Avocatul său a încercat în repetate rânduri să îl externeze, dar fără niciun rezultat. A fost sesizată CEDO, care s-a pronunțat în temeiul articolului 39 din Regulamentul său - în sensul că reclamantului și avocatului său trebuie să li se asigure timpul și facilitățile necesare pentru a se întâlni și a pregăti cauza pendinte în fața Curții. Autoritățile ruse au refuzat să se conformeze. Reclamantul a

533 A se vedea FRA (2013), *Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems*, p. 9.

534 CEDO, cauza *Zehentner/Austria*, nr. 20082/02, 16 iulie 2009, alineatele 65 și 78.

535 CEDO, cauza *Shtukurov/Rusia*, nr. 44009/05, 27 martie 2008.

ieșit din spital în mai 2006, dar se pare că a fost reinternat ulterior, la cere-rea mamei sale.

Curtea a constatat încălcarea articolului 6 (1) din ECHR. Procedura de stabilire a capacității juridice era importantă pentru reclamant, deoarece aceasta îi afecta autonomia personală în aproape toate domeniile vieții și genera posibile restricții ale libertății sale. Participarea lui era necesară atât pentru a-i permite să-și susțină cauza, cât și pentru a permite judecătorului să-și formeze o opinie personală cu privire la capacitatea mentală a acestuia. În consecință, decizia judecătorului în cauză de a se pronunța, doar pe baza unor probe scrise, fără prezența sau audierea reclamantului - care, în ciuda stării sale, era o persoană relativ autonomă - a fost nerezonabilă și a încălcat principiul contradictorialității. Prezența unui reprezentant al spitalului și a procurorului de district care au rămas pasivi în cele zece minute de ședință nu a asigurat contradictorialitatea procedurii. De asemenea, reclamantul nu a putut ataca hotărârea, având în vedere că cererea introdusă în calea de atac a fost respinsă fără să se examineze. În concluzie, procedura în fața instanței de district nu a fost una echitabilă.

Prezența unei persoane într-un proces ce are ca obiect capacitatea juridică este decisivă din două motive: în primul rând, pentru a permite persoanei să își susțină cauza și, în a doilea rând, pentru a permite judecătorului să-și formeze opinia cu privire la capacitatea mentală a reclamantului.⁵³⁶ O restricție privind capacitatea poate avea loc numai în cazul în care este necesară pentru protejarea persoanei în cauză.⁵³⁷

⁵³⁶ CEDO, cauza *X și Y/Croația*, nr. 5193/09, 3 noiembrie 2011, alineatele 84-85.

⁵³⁷ Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (1999), *Recommendation R(99)4 to member states on the principles concerning the legal protection of incapable adults*, 23 februarie 1999, principiul 3. Restricțiile pot necesita revizuire după un anumit timp, în special în cazul în care persoana solicită acest lucru; vezi CEDO, cauza *Matter/Slovenia*, nr. 31534/96, 5 iulie 1999, alineatul 68.

8.2. Victimele infracțiunilor

Aspecte-cheie

- În conformitate cu legislația CoE, drepturile procedurale ale victimelor sunt protejate în temeiul articolului 13 din ECHR. Victimele infracțiunilor nu pot pretinde dreptul la un proces echitabil în temeiul articolului 6 din ECHR, cu excepția cazului în care devin parte în procedura penală în vederea executării hotărârilor pronunțate cu privire la latura civilă în cadrul procedurii penale.
- Articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE protejează toate drepturile ce decurg din legislația UE. Victimele infracțiunilor au dreptul la o măsură reparatorie efectivă în cadrul procedurii penale. Prin urmare, în conformitate cu dispozițiile Cartei, victimele infracțiunilor au dreptul atât la un remediu efectiv (articolul 13 din ECHR), cât și la un proces echitabil [articolul 6 (1) din ECHR]. Articolul 47 din Cartă conferă victimelor infracțiunilor dreptul la un proces echitabil și public în fața unei instanțe independente, dreptul la consiliere și la reprezentare, dreptul la asistență judiciară și dreptul la o cale de atac efectivă.
- Directiva UE privind drepturile victimelor integrează aspecte importante ale drepturilor procesuale echitabile ale victimelor în legislația UE, inclusiv dreptul la consiliere și sprijin emoțional.
- Statele trebuie să ia măsuri pozitive pentru a preveni încălcări ale drepturilor omului de către autoritățile statului dar și de către persoanele fizice. Astfel, statele trebuie să incrimineze abuzurile grave ale drepturilor omului și să ia măsuri pentru a preveni și pentru a investiga încălcarea articolelor 2 și 3 din ECHR și a articolelor 2 și 4 din Carta drepturilor fundamentale a UE.
- Anumite categorii de victime ale infracțiunilor – cum ar fi victimele traficului de persoane – beneficiază de protecție specifică suplimentară atât în temeiul ECHR și a Cartei drepturilor fundamentale a UE, cât și în temeiul legislației secundare a UE.

Această secțiune se referă la accesul la justiție a victimelor infracțiunilor. Dreptul victimelor de acces la justiție nu a fost întotdeauna considerat compatibil cu asigurarea drepturilor suspectilor sau inculpaților, fiindu-i atribuit doar recent același statut cu al acestora.⁵³⁸ Secțiunea de față prezintă legislația europeană privind victimele în general. Trebuie avut în vedere, totuși, că acele categorii speciale de victime (cum ar fi victimele infracțiunilor motivate de prejudecăți,

⁵³⁸ Goodey, J. (2005), *Victims And Victimology: Research, Policy and Practice*.

victimele traficului de persoane⁵³⁹ și minori, victime ale abuzului sexual⁵⁴⁰) fac obiectul legislației speciale și jurisprudenței specifice.⁵⁴¹

În temeiul legislației CoE, articolul 1 din ECHR obligă statele să garanteze drepturile acelor persoane aflate în jurisdicția acestora. Această obligație, alături de acele obligații rezultate din prevederile altor articole - cum ar fi articolul 2 (dreptul la viață) și articolul 3 (interzicerea torturii și a tratamentelor inumane și degradante) - presupune ca statele să ia măsuri pozitive pentru a se asigura că reprezentanții statului nu încălcă drepturile persoanelor.⁵⁴²

Aceste obligații pozitive presupun prevenirea încălcării grave a drepturilor omului de către persoanele fizice.⁵⁴³ Acestea impun statelor să asigure o protecție eficientă, în special în cazul copiilor și al altor persoane vulnerabile, precum și să prevină relele tratamente de care au luat sau ar fi trebuit să ia cunoștință.⁵⁴⁴

O obligație de bază a statelor se referă la incriminarea încălcării grave a drepturilor omului.⁵⁴⁵ Acest lucru se datorează faptului că statele au obligația de a elimina situațiile în care infractorii rămân nepedepsiți pentru astfel de infracțiuni.⁵⁴⁶ De exemplu, statele trebuie să asigure dreptul la viață prin punerea în aplicare a unor dispoziții eficiente de drept penal pentru a descuraja comiterea de infracțiuni împotriva persoanelor, măsuri susținute și de un mecanism eficient de prevenire, reprimare și pedepsire a încălcării acestor dispoziții.⁵⁴⁷ Obligații similare reies și în temeiul dispozițiilor articolului 3.⁵⁴⁸ Aceste dispo-

539 Consiliul Europei, *Convenția Consiliului Europei privind lupta / traficului de ființe umane*, STCE. Nr. 197, 2005. Republica Cehă este singurul stat membru al UE care nu a ratificat încă Convenția.

540 Consiliul Europei, *Convention on Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse*, STCE. 201, 2007.

541 De exemplu, vezi CEDO, cauza *Ciorcan și alții/România*, nr. 29414/09 și 44841/09, 27 ianuarie 2015 (infracțiuni motivate de apartenența rasială); CEDO, cauza *Rantsev/Cipru și Rusia*, nr. 25965/04, 7 ianuarie 2010 (trafic de persoane); CEDO, cauza *P. și S./Polonia*, nr. 57375/08, 30 octombrie 2012 (minori, victime ai abuzului sexual).

542 CEDO, cauza *Nachova și alții/Bulgaria*, nr. 43577/98 și 43579/98, 6 iulie 2005, alineatele 93-97.

543 CEDO, cauza *M. și alții/Italia și Bulgaria*, nr. 40020/03, 31 iulie 2012, alineatele 99-100.

544 CEDO, cauza *Z și alții/Regatul Unit*, nr. 29392/95, 10 mai 2001, alineatul 73.

545 CEDO, cauza *X și Y/Țările de Jos*, nr. 8978/80, 26 martie 1985.

546 Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (2011), *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on eradicating impunity for serious human rights violations*, 30 martie 2011.

547 CEDO, cauza *Osman/Regatul Unit*, nr. 23452/94, 28 octombrie 1998, alineatul 115. Vezi, de asemenea, cauza *Menson/Regatul Unit*, nr. 47916/99, 6 mai 2003, alineatul 1.

548 CEDO, cauza *Valiulienė/Lituania*, nr. 33234/07, 26 martie 2013, alineatul 74.

ziții includ și relele tratamente aplicate de către persoanele fizice.⁵⁴⁹ Cu toate acestea, relele tratamente trebuie să atingă un nivel minim de gravitate pentru a intra sub incidența domeniului de aplicare al articolului 3.⁵⁵⁰ O bligațiile pozitive ale statelor se extind, de asemenea, și la cazurile care implică încălcarea gravă a integrității și demnității persoanei - de exemplu, infracțiuni sexuale.⁵⁵¹ În plus, pentru a permite protejarea acestor drepturi, statele trebuie să se asigure că are loc o cercetare efectivă cu privire la orice încălcare a articolului 2 și 3 din ECHR.⁵⁵² Statul trebuie să se sesizeze din oficiu pentru declanșarea unei anchete și nu trebuie să se bazeze pe sesizarea prealabilă a victimei.⁵⁵³

Faptul că ancheta nu își urmează cursul logic poate, de asemenea, consta într-o încălcare a articolului 2.⁵⁵⁴ CEDO a reținut într-adevăr că „orice deficiență din cursul anchetei care afectează posibilitatea de a identifica autorul sau autorii poate constitui o încălcare a acestui standard”.⁵⁵⁵

Exemplu: În cauza *Dink/Turcia*,⁵⁵⁶ reclamantii erau membrii familiei unui cetățean turc de origine armeană, care era redactor-șef al unui ziar săptămânal turco-armean. Acesta a scris o serie de articole cu privire la identitatea armeană. Naționaliștii turci extremiști au reacționat la aceste articole prin organizarea unor demonstrații, transmiterea unor scrisori de amenințare și prin depunerea unei plângeri penale. Dl Dink a fost găsit vinovat de fapta de defăimare a „originii turce” și a primit o pedeapsă cu închisoare cu suspendare. Ulterior, a fost asasinat. O serie de anchete și proceduri menite să stabilească dacă poliția ar fi avut cunoștință despre complotul de asasinare a acestuia au fost întrerupte.

Având în vedere reacțiile la articolele domnului Dink, se poate considera în mod rezonabil că forțele de securitate au fost informate cu privire la acțiunile de ostilitate intense îndreptate împotriva acestuia. Mai mult decât

549 CEDO, cauza *Mehmet Ümit Erdem/Turcia*, nr. 42234/02, 17 iulie 2008, alineatul 26.

550 CEDO, cauza *Costello-Roberts/Regatul Unit*, nr. 13134/87, 25 martie 1993, alineatul 30. Pentru o cauză mai recentă, vezi CEDO, cauza *Rumor/Italia*, nr. 72964/10, 27 mai 2014, alineatul 57.

551 CEDO, cauza *X și Y/Țările de Jos*, nr. 8978/80, 26 martie 1985.

552 CEDO, cauza *Gäfgen/Germania*, nr. 22978/05, 1 iunie 2010, alineatul 117.

553 CEDO, cauza *Cadiroğlu/Turcia*, nr. 15762/10, 3 septembrie 2013, alineatul 30.

554 CEDO, cauza *Kolevi/Bulgaria*, nr. 1108/02, 5 noiembrie 2009, alineatul 201.

555 CEDO, cauza *Ramsahai și alții/Olanda*, nr. 52391/99, 15 mai 2007, alineatul 324.

556 CEDO, cauza *Dink/Turcia*, nr. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 și 7124/09, 14 septembrie 2010, alineatul 64.

atât, a reieșit că departamentele de poliție au fost informate referitor la probabilitatea unei tentative de asasinat și chiar și cu privire la identitatea preținșilor instigatori. Cu toate acestea, statul nu a luat măsuri rezonabile pentru a preveni riscul real și imediat la adresa vieții dlui Dink și, prin urmare, s-a încălcat articolul 2 din ECHR.

Victimele infracțiunilor au dreptul la o măsură reparatorie efectivă în cadrul procedurii penale. Absența procedurii penale poate încălca articolul 13 din ECHR.⁵⁵⁷ Accesul la sistemul de justiție penală nu este suficient; statul trebuie să asigure, de asemenea, caracterul efectiv al acestuia.⁵⁵⁸ De exemplu, în cazul în care mijloacele de apărare disponibile ale inculpatului sunt prea vaste, legea penală nu poate proteja efectiv drepturile victimelor.⁵⁵⁹ În plus, deși articolul 6 din ECHR nu abordează în mod explicit situația victimelor, principiile procesului echitabil impun ca, în cazurile adecvate, drepturile victimelor să fie recunoscute și echilibrate cu cele ale apărării.⁵⁶⁰

Practică încurajatoare

Sprrijinirea victimelor cu dizabilități de învățare

Asociația Portugheză pentru Sprrijinirea Victimelor (APAV) sprrijină victimele infracțiunilor, precum și familiile și prietenii acestora. În plus față de sprrijinul cu caracter general, APAV furnizează, de asemenea, și servicii specializate, cum ar fi sprrijin de natură juridică, psihologică și socială. De asemenea, APAV joacă un rol în prevenirea criminalității prin efectuarea unor campanii de sensibilizare și de prevenire direcționate către diferite segmente de public, în principal școli. Oferă și servicii juridice *pro bono*, deși misiunea APAV nu este reprezentarea victimelor în cadrul procedurii judiciare.

Sursa: FRA (2015), *Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims*, p. 114.

Legislația UE asigură aceeași protecție. Drepturile ECHR menționate mai sus sunt, de asemenea, prevăzute în Carta drepturilor fundamentale a UE: articolul 2 (dreptul la viață), articolul 4 (interzicerea torturii și a pedepselor sau

557 CEDO, cauza *A./Croatia*, nr. 55164/08, 14 octombrie 2010, alineatele 78 și 87.

558 CEDO, cauza *M.C./Bulgaria*, nr. 39272/98, 4 decembrie 2003, alineatele 150-151.

559 CEDO, cauza *A./Regatul Unit*, nr. 100/1997/884/1096, 23 septembrie 1998, alineatul 24.

560 CEDO, cauza *Doorson/Tările de Jos*, nr. 20524/92, 26 martie 1996, alineatul 70; CEDO, cauza *Y./Slovenia*, nr. 41107/10, 28 mai 2015.

tratamentelor inumane sau degradante) și articolul 7 (respectarea vieții private și de familie). Explicațiile la articolul 52 (3) din Cartă confirmă faptul că aceste drepturi corespund drepturilor din ECHR și vor avea același înțeles și domeniu de aplicare (vezi **capitolul 1** și **figura**).

Cu toate acestea, articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE prevede, de asemenea, dreptul la un proces echitabil pentru victimele infracțiunilor. Articolul 47 se aplică tuturor drepturilor ce rezultă din legislația UE. Acest lucru înseamnă că, în cazul în care sunt avute în vedere drepturile din Cartă sau în cazul în care drepturile sunt prevăzute în legislația primară sau secundară a UE (cum ar fi directivele), se vor aplica drepturile prevăzute în articolul 47. În temeiul articolului 47, dreptul la un proces echitabil include dreptul la proces echitabil și public în fața unei instanțe independente, dreptul la consiliere și reprezentare, dreptul la asistență judiciară și dreptul la o cale de atac efectivă. Statele membre UE trebuie să asigure protecția juridică efectivă a acestor drepturi la nivel național (vezi **capitolul 1** și **secțiunea 5.1** privind înțelesul unui remediu efectiv). Principiul efectivității înseamnă că legislația națională nu trebuie să împiedice sau să îngreuneze excesiv respectarea drepturilor prevăzute de legislația UE.⁵⁶¹

În conformitate cu legislația UE, drepturile victimelor infracțiunilor sunt integrate și în Directiva 2012/29/UE (Directiva privind drepturile victimelor), care a înlocuit Decizia-cadru privind statutul victimelor (deși acesta din urmă rămâne în vigoare pentru Danemarca).⁵⁶² Directiva privind drepturile victimelor stabilește standarde minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor infracționalității. Conform acesteia „[i]ncriminalitatea reprezintă un prejudiciu pentru societate și, în aceeași măsură, constituie o încălcare a drepturilor individuale ale victimelor”(considerentul 9). Articolul 2 definește termenul de „victimă” în sens mai larg: (i) o persoană fizică ce a suferit un prejudiciu, inclusiv o vătămare a integrității sale fizice, mentale sau emoționale, sau un prejudiciu economic, cauzate în mod direct de o infracțiune; (ii) membrii familiei unei

561 CJUE, C-33/76, cauza *Rewe-Zentralfinanz eG și Rewe-Zentral AG/Landwirtschaftskammer für das Saarland*, 16 decembrie 1976. Pentru o cauză mai recentă, vezi CJUE, C-415/11, cauza *Mohamed Aziz/Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)*, 14 martie 2013, punctul 50, și CJUE, cauze conexate C-482/13, C-484/13, C-485/13, C-487/13, *Unicaja Banco SA/José Hidalgo Rueda și alții, Caixabank SA/Manuel María Rueda, Ledesma și alții, Caixabank SA/José Labella Crespo și alții și Caixabank SA/Alberto Galán Luna și alții*, 21 ianuarie 2015.

562 Directiva 2012/29/UE; Decizia-cadru a Consiliului 2001/220/JAI din 15 martie 2001 privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale, JO 2011 C 187.

persoane al cărei deces a fost cauzat în mod direct de o infracțiune și care au suferit prejudicii în urma decesului persoanei respective.⁵⁶³

Directiva privind drepturile victimelor obligă statele membre să asigure victimelor servicii de sprijinire (articolele 8 și 9) și anumite drepturi subsecvente dreptului la proces echitabil – dreptul la audiere (articolul 10) și dreptul la asistență juridică (articolul 13). Aceasta conține noi dispoziții privind dreptul la revizuirea unei hotărâri judecătorești în cazul unei hotărâri de neîncepere a urmăririi penale (articolul 11) și dispoziții extinse referitoare la nevoile de protecție specifice (articolele 22-24).

Victimelor trebuie să li se acorde sprijin practic pentru a le permite accesul la justiție.⁵⁶⁴ Acesta include furnizarea de sprijin, campanii de conștientizare adresate victimelor cu privire la drepturile lor, precum și pregătirea suficientă a personalului organelor de aplicare a legii.

CJUE nu a examinat cazuri privind drepturile victimelor în temeiul Cartei drepturilor fundamentale a UE sau a Directivei privind drepturile victimelor, însă s-a pronunțat cu privire la cazuri referitoare la Decizia-cadru privind statutul victimelor.

Exemplu: În *Proces penal/Maria Pupino*,⁵⁶⁵ dna Pupino, educatoare, a fost acuzată de vătămare corporală gravă împotriva elevilor săi. Articolul 8 din decizia-cadru conține dispoziții specifice pentru protecția victimelor „vulnerabile”. CJUE a fost sesizată pentru pronunțarea unei hotărâri preliminare cu privire la punerea în aplicare a dispozițiilor menționate.

CJUE a reținut că minorii, despre care se presupunea că ar fi fost maltratați de educatoare, sunt victime „vulnerabile”, în sensul deciziei-cadru

563 Decizia-cadru nu includea membrii familiei, în cazul decesului victimei. Definiția din directivă este similară celei din Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (2006), *Recomandarea Rec(2006)8 adresată statelor membre privind asistența acordată victimelor infracțiunilor*, 14 iunie 2006, alineatul 1.1.

564 Pentru o prezentare detaliată a drepturilor la sprijin a victimelor, vezi FRA (2015), *Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims*.

565 CJUE, C-105/03, *Proces penal împotriva Mariei Pupino*, 16 iunie 2005.

amintite. Prin urmare, aceștia aveau dreptul la măsurile de protecție specifice prevăzute de aceasta. Instanța națională trebuia să interpreteze legislația națională „în măsura în care este posibil, în lumina textului și a scopului urmărit de decizia-cadru”.

Legislația CoE și UE prevăd, de asemenea, compensarea victimei infracțiunilor. Această obligație rezultă din „prejudiciul ocazionat de încălcarea drepturilor pe care statul avea obligația să le protejeze, însă pe care nu a fost în măsură să le garanteze”.⁵⁶⁶ **Secțiunea 5.2.1** detaliază jurisprudența CEDO și CJUE referitoare la compensații, în general – însă alte dispoziții specifice suplimentare fac referire la victimele infracțiunilor. De exemplu, articolul 16 din Directiva privind drepturile victimelor prevede, de asemenea, despăgubirea victimelor, în timp ce Directiva UE privind compensarea prevede un sistem de cooperare în vederea facilitării accesului la despăgubiri a victimelor infracțiunilor în cauzele transfrontaliere.⁵⁶⁷ În plus, Convenția Consiliului Europei privind despăgubirea victimelor infracțiunilor violente instituie standarde minime pentru despăgubirea victimelor infracțiunilor de către stat.⁵⁶⁸ În cele din urmă, Comitetul Miniștrilor Consiliului Europei a elaborat o serie de recomandări privind victimele infracțiunilor.⁵⁶⁹

566 *Opinion of Advocate General Lenz of 6 decembrie 1988 în CJUE, C-186/87, cauza Ian William Cowan/Trésor public*, 2 februarie 1989. Cazul se referă la principii mult mai vaste decât drepturile victimelor.

567 *Directiva 2004/80/CE* a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind despăgubirea victimelor infracționalității, JO 2004 L 26.

568 Consiliul Europei, *Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes*, STCE nr. 116, 1983.

569 Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (2006), *Recomandarea Rec(2006)8 adresată statelor membre privind asistența acordată victimelor infracțiunilor*, 14 iunie 2006; Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (2005), *Recomandarea Rec(2005)9 adresată statelor membre privind protecția martorilor și a colaboratorilor justiției*, 20 aprilie 2005. A se vedea, de asemenea Consiliul Europei, CEPEJ (2008), *Lista de verificare pentru promovarea calității justiției și instanțelor judiciare*, p. 19-21 (accesul la instanțe).

8.3. Deținuții și persoanele reținute sau arestate preventiv

Aspecte-cheie

- Deținuții și persoanele reținute sau arestate preventiv trebuie să beneficieze de dreptul de acces la instanță pentru a se apăra în cadrul unei proceduri penale sau pentru a introduce acțiuni civile. De asemenea, aceștia au dreptul la reprezentare juridică în cadrul audierilor pentru liberare condiționată și al audierilor din procedura disciplinară.
- Articolele 5 (1), (3) și (4) din ECHR și articolul 6 din Carta drepturilor fundamentale a UE conferă protecție specifică deținuților. Articolul 5 (1) garantează dreptul la libertate; articolul 5 (3) impune obligația de a aduce de îndată un deținut înaintea unui judecător; și articolul 5 (4) acordă deținuților dreptul de a contesta temeinicia arestării sau reținerii preventive. În pofida faptului că nu este prevăzut acest lucru în mod specific în textul articolului 6 din Carta drepturilor fundamentale a UE, Explicațiile la Cartă confirmă faptul că articolul 6 garantează toate drepturile prevăzute în articolul 5 din ECHR.
- Articolul 5 (5) din ECHR și articolul 6 din Carta drepturilor fundamentale a UE oferă dreptul la despăgubire în cazul arestării sau reținerii ilegale.

Există situații în care deținuții și persoanele arestate sau reținute preventiv doresc să conteste măsurile de arest sau reținere preventivă, pedeapsa aplicată sau condițiile de detenție. De asemenea, aceștia au dreptul la asistență juridică în cadrul audierilor pentru liberare condiționată și al audierilor din procedura disciplinară. De asemenea, există situații în care deținuții și persoanele reținute sau arestate preventiv trebuie să se adreseze instanței pentru aspecte legate de drepturile și obligațiile civile aferente conviețuirii în afara penitenciarului - de exemplu, ocuparea unui loc de muncă, amenzi, datorii și probleme familiale. Cu toate acestea, din cauza faptului că se află în penitenciar, deținuților și persoanelor reținute sau arestate preventiv le poate fi limitată posibilitatea practică de a obține informații cu caracter juridic, consiliere și reprezentare. În plus, există și alte situații care pot face deținuții mai vulnerabili: aceștia pot avea dizabilități, probleme de sănătate mintală sau „să fi beneficiat de un nivel scăzut de educație”.⁵⁷⁰ Această secțiune prezintă o parte

⁵⁷⁰ Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (1989), *Recomandarea Rec(89)12 adresată statelor membre cu privire la educația în penitenciare*, 13 octombrie 1989.

din legislația europeană privind dreptul de acces la justiție pentru persoanele plasate în arest preventiv sau private de libertate în urma condamnării.⁵⁷¹

Trebuie, de asemenea, avut în vedere faptul că ONU a elaborat o serie de orientări fără caracter obligatoriu, în privința persoanelor deținute indiferent de forma de custodie: proiectul de Standarde Fundamentale privind persoanele private de libertate.⁵⁷² Orientările reafirmă faptul că petițiile *habeas corpus* (petițiile depuse la instanțe de către persoanele care contestă fie propria detenție, fie detenția unei alte persoane) trebuie audiate de o instanță competentă, independentă și imparțială.⁵⁷³ Documentul oferă, în plus, orientări cu privire la reprezentare și asistență judiciară⁵⁷⁴ și la dreptul unei persoane deținute de a contacta un avocat, un membru al familiei și alte părți interesate.⁵⁷⁵

8.3.1. Accesul la instanță și la avocat

Dreptul la asistență judiciară și dreptul la consiliere, apărare și reprezentare sunt prezentate în **capitolele 3 și 4**. De asemenea, drepturile menționate mai sus sunt abordate în această secțiune ca urmare a dificultăților specifice cu care se confruntă deținuții și persoanele reținute sau arestate preventiv.

571 Această afirmație se bazează pe definiția noțiunii „deținut” din Norma 10.1 a Consiliului Europei, Comitetul Miniștrilor (2006), *Recomandarea Rec(2006)2 referitoare la Regulile Penitenciare Europene*, 11 ianuarie 2006. Vezi secțiunea 8.1 pentru trimiteri la detenție și pacienții cu probleme mintale.

572 ONU, *Draft basic principles and guidelines on remedies and procedures on the right of anyone deprived of his or her liberty by arrest or detention to bring proceedings before the court*.

573 Principiul nr. 6 și Orientarea nr. 4. Vezi, de asemenea, Orientarea nr. 14 privind obligația autorităților de a justifica necesitatea și proporționalitatea detenției.

574 Principiul nr. 9 și Orientarea nr. 8.

575 Principiul nr. 10.

Practică încurajatoare

Promovarea accesului la justiție pentru deținuții cu dizabilități de învățare

În Țara Galilor, un grup alcătuit din mai multe agenții - inclusiv importante organizații de caritate pentru persoane cu dizabilități, Trustul pentru Reforma Penitenciarelor, organele de poliție, serviciul penitenciarelor și organele de urmărire penală, precum și guvernul din Țara Galilor - au conceput un manual privind accesul la justiție. Acesta are ca scop sprijinirea unui management adecvat și adaptat nevoilor adulților cu dizabilități de învățare în sistemul de drept penal din Țara Galilor. De asemenea, acesta urmărește să sprijine comisarii, organizatorii și practicienii din domeniul sănătății, al asistenței sociale și al serviciilor de justiție penală în vederea îmbunătățirii furnizării serviciilor.

Sursă: Access to justice: A Guidebook supporting the responsive and appropriate management of adults with a learning disability in the criminal justice system in Wales (2013).

În temeiul legislației CoE, deținuții au drept de acces la instanțele de judecată în cauzele fără caracter penal și, prin urmare, drept de acces la un avocat (vezi [secțiunea 2.1](#)).⁵⁷⁶ Orice restricție privind accesul deținutului la un avocat trebuie să fie „proporțională cu scopul urmărit”, iar natura sa „nu trebuie să afecteze esența dreptului”.⁵⁷⁷ Accesul efectiv la consiliere juridică include existența unei comunicări confidențiale; acest lucru poate duce la dificultăți practice pentru persoanele aflate în închisoare (vezi [secțiunile 4.2.1 și 4.2.4](#)). Se va reține că citirea corespondenței juridice poate constitui o încălcare a articolului 8 din ECHR (dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a corespondenței), cu excepția unor circumstanțe excepționale - de exemplu, în cazul în care există motive întemeiate să se considere că aspecte din conținutul scrisorilor ar putea pune în pericol siguranța penitenciarului sau siguranța celorlalți.⁵⁷⁸

Articolul 6 din ECHR a fost invocat în ceea ce privește procedura disciplinară.⁵⁷⁹ Acest lucru este susținut de articolul 59 (c) din Regulile Penitenciare Europene, care prevede faptul că deținuților acuzați de abateri disciplinare le este

⁵⁷⁶ CEDO, cauza *Golder/Regatul Unit*, nr. 4451/70, 21 februarie 1975.

⁵⁷⁷ CEDO, cauza *Ashingdane/Regatul Unit*, nr. 8225/78, 28 mai 1985, alineatul 57.

⁵⁷⁸ CEDO, cauza *Piechowicz/Polonia*, nr. 20071/07, 17 aprilie 2012, alineatele 239-40.

⁵⁷⁹ CEDO, cauza *Gülmez/Turcia*, nr. 16330/02, 20 mai 2008, alineatele 37-39.

permisă apărarea fără reprezentarea sau prin reprezentare juridică, dacă acest lucru este în interesul justiției.

În conformitate cu legislația UE, drepturile conferite de articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE corespund drepturilor prevăzute în articolul 6 din ECHR.⁵⁸⁰ În plus, legislația secundară a UE prevede drepturi specifice pentru persoanele suspectate sau acuzate în cadrul procedurii penale - de exemplu, dreptul la informare, la traducere și la interpretare, precum și dreptul la avocat.⁵⁸¹

8.3.2. Dreptul de a contesta privarea de libertate

Legalitatea detenției este o problemă frecventă invocată în fața CEDO. Detenția include și detenția involuntară a persoanelor cu dizabilități psihosociale.⁵⁸² În astfel de cazuri, sunt necesare dovezi medicale obiective, garanții procedurale - inclusiv reprezentarea juridică - care să fie eficiente atât în practică cât și în drept.⁵⁸³

Exemplu: În cauza *Stanev/Bulgaria*,⁵⁸⁴ conform unei hotărâri a instanței din anul 2000, reclamantul a fost declarat ca fiind parțial lipsit de capacitate juridică, acesta suferind de schizofrenie. În 2002, reclamantul a fost plasat sub tutelă parțială, împotriva voinței sale, și internat într-un centru de asistență socială pentru persoane cu „tulburări mintale”, într-o locație izolată. În urma vizitelor oficiale din 2003 și 2004, Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) a constatat că reclamantul a fost cazat la centru în condiții inumane și degradante. Reclamantul a solicitat, prin avocat, procurorului și primarului să demareze demersurile necesare pentru ridicarea tutelei parțiale, însă cererile sale au fost respinse. În același timp, și tutorele acestuia a refuzat să ia astfel de măsuri. În 2006, la inițiativa avocatului său,

580 UE Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, art. 52 (3).

581 *Directiva 2010/64/UE* (nu se aplică Danemarcei); *Directiva 2012/13/UE* (nu se aplică Danemarcei); *Directiva 2013/48/UE* (nu se aplică Irlandei, Regatului Unit sau Danemarcei).

582 CEDO, cauza *Gorshkov/Ucraina*, nr. 67531/01, 8 noiembrie 2005, alineatul 44. FRA (2012, *Involuntary placement and involuntary treatment of persons with mental health problems*, p. 18-19.

583 CEDO, *Winterwerp/Tările de Jos*, nr. 6301/73, 24 octombrie 1979, alineatul 39, și CEDO, *Megyeri/Germania*, nr. 13770/88, 12 mai 1992, alineatul 23.

584 CEDO, cauza *Stanev/Bulgaria*, nr. 36760/06, 17 ianuarie 2012.

reclamantul a fost examinat de un psihiatru independent care a ajuns la concluzia că diagnosticul de schizofrenie a fost eronat. În opinia medicului psihiatru, șederea reclamantului în centrul de asistență socială a fost extrem de nocivă pentru sănătatea acestuia.

CEDO a concluzionat că decizia de plasare a reclamantului în centrul social, fără a obține consimțământul prealabil al acestuia, era nelegală în conformitate cu legislația bulgară. În esență, acest argument a fost suficient Curții pentru a reține că privarea de libertate a reclamantului a fost contrară articolului 5 (1) din ECHR. În raport cu articolul 5 (4) din ECHR, guvernul nu a demonstrat existența niciunei căi de atac naționale care să permită reclamantului să conteste în mod direct legalitatea plasării sale în centrul de asistență socială și menținerea acestei măsuri. Instanța nu a fost sesizată, iar legislația națională nu prevedea un control judiciar periodic și automat al plasării în astfel de centre. Mai mult decât atât, dat fiind că plasarea reclamantului în centru nu a fost recunoscută de legislația bulgară ca fiind o măsură de privare de libertate, nu au fost posibile nici căi de atac naționale prin care să se conteste legalitatea acesteia. Prin urmare, a fost constatată încălcarea articolului 5 (4). De asemenea, nefiind disponibil niciun drept la despăgubire pentru privarea de libertate a reclamantului, CEDO a constatat și încălcarea articolului 5 (5).

Legislația CoE și legislația UE asigură o protecție legală împotriva privării de libertate. Articolul 5 (1) din ECHR și articolul 6 din Carta drepturilor fundamentale a UE garantează libertatea unei persoane și – conform Explicațiilor cu privire la Cartă – cuprinde aceleași drepturi.⁵⁸⁵ În temeiul legislației CoE și al legislației UE, decizia de a priva o persoană de libertate trebuie luată întotdeauna „conform unei proceduri prevăzute de lege”.⁵⁸⁶ Detenția trebuie să fie întotdeauna compatibilă cu obiectivele prevăzute de articolul 5 (1) din ECHR și articolul 6 din Carta drepturilor fundamentale a UE.⁵⁸⁷

585 Explicații cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, JO 2007 C-303/17.

586 CEDO, cauza *Tsarenko/Rusia*, nr. 5235/09, 3 martie 2011, alineatul 62.

587 CEDO, cauza *L.B./Belgia*, nr. 22831/08, 2 octombrie 2012, alineatele 92, 101. Vezi, de asemenea, Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (2006), *Recomandarea Rec(2006)2 referitoare la Reguliile Penitenciare Europene*, și Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (2006), *Recomandarea Rec(2006)13 adresată statelor membre privind detenția provizorie, condițiile în care are loc aceasta, precum și aplicarea garanțiilor împotriva abuzului*.

Deținuții au dreptul de acces la instanță pentru a contesta privarea de libertate. Pentru a se asigura că accesul la instanța de judecată este concret și efectiv, deținuții pot avea dreptul la asistență juridică și asistență judiciară. În **temeiul legislației CoE**, referitor la persoanele arestate preventiv, articolul 5 (3) din ECHR prevede că persoanele acuzate de infracțiuni trebuie „aduse de îndată în fața unui judecător sau a altui oficial al instanței”, în vederea luării unei decizii cu privire la detenție sau a eliberării în cursul procedurii și pentru a garanta că procesul are loc într-un termen rezonabil. Această dispoziție are ca obiectiv protejarea / relelor tratamente și ingerințelor nejustificate în dreptul la libertate individuală.

În ceea ce privește sintagma „de îndată”, conform CEDO, orice întârziere mai mare de patru zile este prea lungă.⁵⁸⁸ Cu toate acestea, chiar și o perioadă mai mică de patru zile poate fi incompatibilă cu cerința de promptitudine în cazul în care circumstanțele specifice ale cauzei justifică o prezentare mai rapidă în fața instanței.⁵⁸⁹

Exemplu: În cauza *Hassan și alții/Franța*,⁵⁹⁰ nouă reclamanți ar fi fost implicați, aparent, în acte de piraterie. Reclamanții au fost arestați și ținuti în custodie de către personalul militar francez înainte de a fi transportați în Franța, cu un avion militar. Aceștia s-au aflat sub controlul autorităților franceze timp de patru zile și aproximativ douăzeci de ore, într-un caz, și timp de șase zile și șaisprezece ore în cel de-al doilea caz, înainte de a fi plasați în arestul preventiv al poliției timp de 48 de ore. Ulterior, au fost aduși în fața unui judecător de instrucție, care a dispus începerea unei anchete judiciare. Șase dintre reclamanți au primit ulterior pedepse cu închisoarea.

Referitor la articolul 5 (3) din ECHR, CEDO a reținut că reclamanții au fost arestați într-un context „ieșit din comun”: la 6 000 de km distanță față de Franța continentală, într-o situație în care autoritățile somaleze nu au putut să îi pună sub acuzare. Nu a existat niciun indiciu conform căruia transferul a durat mai mult decât era necesar. „Circumstanțele complet excepționale”

588 CEDO, cauza *McKay/Regatul Unit*, nr. 543/03, 3 octombrie 2006, alineatul 47. Se va compara cu ONU, Comitetul pentru Drepturile Omului (2014), *Observația Generală nr. 35 la art. 9 (Libertate și siguranță)*, 16 decembrie 2014, alineatul 33 (afirmând că o întârziere mai mare de 48 de ore ar trebui să fie „absolut excepțională”).

589 CEDO, cauza *Gutsanovi/Bulgaria*, nr. 34529/10, 15 octombrie 2013, alineatele 154 și 159.

590 CEDO, cauza *Hassan și alții/Franța*, nr. 46695/10 și 54588/10, 4 decembrie 2014.

au justificat durata privării de libertate a reclamanților, între data arestului și sosirea pe teritoriul francez. Cu toate acestea, la sosirea reclamanților în Franța, reclamanții au fost arestați preventiv pentru 48 de ore și nu au fost aduși de îndată în fața unui judecător de instrucție. Nu există nicio justificare a întârzierii respective. Articolul 5 (3) nu a fost conceput pentru a oferi autorităților „posibilitatea de a-și intensifica investigația în scopul de a aduce acuzații formale / suspjecțiilor”. S-a constatat încălcarea articolului 5 (3) din ECHR.

Atunci când o persoană reținută sau arestată preventiv se prezintă în fața instanței, trebuie să existe o revizuire reală a hotărârilor pronunțate asupra fondului.⁵⁹¹ Atunci când un judecător pronunță o hotărâre cu privire la reținere sau la cauțiune, acesta va avea în vedere prezumția de nevinovăție, va examina toate faptele în favoarea sau împotriva eliberării și va motiva clar hotărârea.⁵⁹² Caracterul rezonabil al deciziei de a menține arestarea inculpatului trebuie evaluat în baza elementelor de fapt ale cauzei.⁵⁹³ Sarcina de a dovedi oportunitatea eliberării nu îi revine persoanei reținute.⁵⁹⁴

O protecție suplimentară este prevăzută și prin cerința referitoare la „rapiditate” din articolul 5 (4) din ECHR și articolul 6 din Carta drepturilor fundamentale a UE.⁵⁹⁵ În temeiul articolului 5 (4) din ECHR, statele au obligația să prevadă proceduri judiciare cu garanții de independență pentru ca deținuții să se prezinte în fața judecătorilor, care trebuie să se pronunțe „într-un termen scurt” asupra legalității continuării detenției. Statele sunt obligate să se asigure că sunt îndeplinite următoarele condiții:

- deciziile privind asistența judiciară și reprezentarea trebuie luate rapid;⁵⁹⁶
- persoana în detenție are dreptul, în mod regulat, la revizuirea măsurii de detenție;⁵⁹⁷

591 CEDO, cauza *Aquilina/Malta*, nr. 25642/94, 29 aprilie 1999, alineatul 47.

592 CEDO, cauza *Bykov/Rusia*, nr. 4378/02, 10 martie 2009, alineatul 63.

593 CEDO, cauza *Idalov/Rusia*, nr. 5826/03, 22 mai 2012, alineatul 139.

594 CEDO, cauza *Bykov/Rusia*, nr. 4378/02, 10 martie 2009, alineatul 64.

595 *Explicații cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*, JO 2007 C-303/17.

596 CEDO, cauza *L.R./Franța*, nr. 33395/96, 27 iunie 2002, alineatul 38.

597 CEDO, cauza *M.H./Regatul Unit*, nr. 11577/09, 22 octombrie 2013, alineatele 97-99.

- reclamantul poate beneficia de reprezentare juridică pentru a avea acces la instanță;⁵⁹⁸
- statul va suporta costul asistenței judiciare iar aceasta trebuie să fie efectivă (vezi **capitolul 4** privind dreptul la consiliere, apărare și reprezentare).⁵⁹⁹

Articolul 5 (4) din ECHR este o dispoziție *habeas corpus*. Acesta prevede revizuirea regulată a măsurii de detenție continuă și permite persoanei arestate să solicite instanței evaluarea menținerii motivelor în baza cărora s-a dispus arestarea. Legalitatea detenției în temeiul articolului 5 (1), nu absolvă statele de obligația de evaluare rapidă conform articolului 5 (4).⁶⁰⁰ Caracterul rapid trebuie stabilit în funcție de circumstanțele fiecărei cauze în parte.⁶⁰¹ Și în acest caz sunt aplicabili aceiași factori avuți în vedere referitor la termenul rezonabil al procesului, conform articolului 6 (1) din ECHR și articolului 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE (vezi, de asemenea, **secțiunea 7.2** privind criteriile de stabilire a caracterului rezonabil).⁶⁰² În general, termenul începe să curgă la momentul introducerii unei cereri de eliberare/declanșare a procedurii și se împlinește la data pronunțării hotărârii definitive cu privire la legalitatea măsurii de detenție a reclamantului.⁶⁰³ Caracterul excepțional al complexității unei cauze (de exemplu, din cauza unor probleme medicale sau probatorii complexe) nu absolvă autoritățile naționale de obligația de a respecta cerința termenului rezonabil.⁶⁰⁴ Articolul 5 (4) este aplicabil și în cazul procedurii care nu vizează eliberarea reclamantului, ci modificarea regimului de detenție a acestuia – de exemplu, de la spital la penitenciar.⁶⁰⁵

În conformitate cu legislația UE, deși acest lucru nu este prevăzut în mod expres în textul articolului 6 din Carta drepturilor fundamentale a UE, Explicațiile cu privire la Cartă confirmă faptul că articolul 6 garantează toate drepturile prevăzute în articolul 5 din ECHR. Prin urmare, jurisprudența CEDO este

598 CEDO, cauza *Megyeri/Germania*, nr. 13770/88, 12 mai 1992, alineatul 23.

599 CEDO, cauza *Magalhães Pereira/Portugalia*, nr. 44872/98, 26 februarie 2002, alineatele 54-63.

600 CEDO, cauza *Douiye/Țările de Jos*, nr. 31464/96, 4 August 1999, alineatul 57.

601 CEDO, cauza *Mooren/Germania*, nr. 11364/03, 9 iulie 2009, alineatul 106.

602 *Ibid.*, alineatul 106.

603 CEDO, cauza *Rehbock/Slovenia*, nr. 29462/95, 28 noiembrie 2000, alineatul 85.

604 CEDO, cauza *Frasik/Polonia*, nr. 22933/02, 5 ianuarie 2010, alineatul 63.

605 CEDO, cauza *Kuttner/Austria*, nr. 7997/08, 16 iulie 2015, alineatele 36-38.

importantă pentru interpretarea articolului 6, dat fiind că acest articol are același înțeles și domeniu de aplicare cu articolul 5 din ECHR.

Consiliul Europei și Uniunea Europeană au elaborat instrumente care să faciliteze executarea pedepselor de către deținuți în țările lor de origine.⁶⁰⁶ Au fost elaborate și standarde de promovare și facilitare a transferului sancțiunilor alternative.⁶⁰⁷ Suspecții sau inculpații nu trebuie plasați în arest preventiv doar pentru că sunt cetățeni străini.⁶⁰⁸ Potrivit legislației UE, în temeiul Deciziei-cadru privind mandatul european de arestare, persoanele reținute sau arestate pot fi transferate practic automat într-un alt stat.⁶⁰⁹ Prin urmare, UE a prevăzut drepturi în acest sens în directive pentru consolidarea dreptului la un proces echitabil în statele membre (vezi mai sus).

606 Consiliul Europei, *Convention on the transfer of sentenced persons*, STCE nr. 112, 1983; Consiliul Europei, *Protocol adițional la Convenția europeană asupra transferării persoanelor condaminate*, STCE nr. 167, 1997; Decizia-Cadru 2008/909/JAI a Consiliului din 27 noiembrie 2008 privind aplicarea principiului recunoașterii reciproce în cazul hotărârilor judecătorești în materie penală care impun pedepse sau măsuri privative de libertate în scopul executării lor în Uniunea Europeană, JO L 327 din 5.12.2008, astfel cum a fost modificată prin Decizia-cadru 2009/299/JAI JO 2009 L 81. A se vedea, de asemenea CEDO, cauza *Somogyi/Ungaria*, nr. 5770/05, 11 ianuarie 2011, alineatul 22 (reclamantul a petrecut mai mult timp decât ar fi trebuit în penitenciar, după transferul sentinței sale).

607 Consiliul Europei, *Convention on the supervision of conditionally sentenced or conditionally released offenders*, STCE nr. 51, 1964; Decizia - Cadru a Consiliului 2009/829/UE privind aplicarea, între statele membre ale Uniunii Europene, a principiului recunoașterii reciproce în materia deciziilor privind măsurile de supraveghere judiciară ca alternativă la arestarea preventivă, JO 2009 L 294; Decizia-Cadru 2008/947/JAI a Consiliului din 27 noiembrie 2008 privind aplicarea principiului recunoașterii reciproce în cazul hotărârilor judecătorești și al deciziilor de probațiune în vederea supravegherii măsurilor de probațiune și a sancțiunilor alternative, JO 2008 L 337/102. Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (2010), *Recomandarea Rec(2010)1 adresată statelor membre cu privire la regulile de Probațiune ale Consiliului Europei*, 20 ianuarie 2010; Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (2000), *Recomandarea Rec(2000)22 adresată statelor membre în legătură cu îmbunătățirea implementării regulilor europene privind sancțiuni și măsuri comunitare*, 29 noiembrie 2000; Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (1992), *Recomandarea Rec(92)16 adresată statelor membre referitoare la regulile europene asupra sancțiunilor aplicate în comunitate*, 19 octombrie 1992.

608 Consiliul Europei, Comitetul Miniștrilor (2012), Council of Europe, Committee of Ministers (2012), *Recommendation Rec(2012)12 to member states concerning foreign prisoners*, 10 octombrie 2012, alineat 13.2.b (abordarea dificultăților pe care acești deținuți le pot înfrunta și stabilirea a principiilor fundamentale pentru tratamentul acestora).

609 Decizia-Cadru 2002/584/JAI a Consiliului privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre JO 2002 L 190/1.

8.3.3. Despăgubirea pentru detenție ilegală

Articolul 5 (5) din ECHR stabilește dreptul la despăgubire pentru persoanele arestate sau reținute cu nerespectarea articolului 5.⁶¹⁰ Conform Explicațiilor cu privire la Carta drepturilor fundamentale a UE, drepturile garantate prin articolul 5 din ECHR sunt protejate prin articolul 6 din Cartă.

Nu există dreptul la o sumă fixă cu titlu de despăgubire.⁶¹¹ Statele au o marjă largă de apreciere în ceea ce privește suma care trebuie plătită și pot solicita dovada daunelor.⁶¹² Cu toate acestea, deducerea automată a perioadei totale de detenție preventivă a persoanei respective dintr-o altă pedeapsă aplicată în cazul unei infracțiuni distincte nu respectă dreptul la despăgubire prevăzut de articolul 5 (5).⁶¹³ De asemenea, suma acordată nu poate fi considerabil inferioară celei acordate de Curte în cauze similare de încălcare a articolului 5.⁶¹⁴

8.4. Legislația în domeniul mediului

Aspecte-cheie

- ECHR nu garantează dreptul la mediu sănătos, însă drepturile ECHR – cum ar fi dreptul la respectarea vieții private și de familie – pot fi invocate în cauze din domeniul mediului. CEDO nu prevede *actio popularis* (litigiu de interes public) pentru protecția mediului.
- UE a adoptat Convenția de la Aarhus. Aceasta prevede implicarea publicului în procesul de luare a deciziilor cu privire la problemele de mediu și garantează accesul la justiție pentru persoane fizice și ONG-uri, atunci când legislația de mediu și/sau dispozițiile convenției sunt încălcate.
- Normele naționale care restricționează capacitatea procesuală a unor categorii de ONG-uri pot încălca legislația UE.

Definiția mediului înconjurător include resursele naturale, cum ar fi aerul, apa, solul, fauna și flora; patrimoniul cultural și aspectele caracteristice ale

610 A se vedea, de asemenea Protocolul nr. 7 la CEDO, art. 3 (soluționarea despăgubirilor în caz de eroare judiciară).

611 CEDO, cauza *Damian-Burueană și Damian/România*, nr. 6773/02, 26 mai 2009, alineatul 89.

612 CEDO, cauza *Wassink/Tările de Jos*, nr. 12535/86, 27 septembrie 1990, alineatul 38.

613 CEDO, cauza *Włoch/Polonia (nr. 2)*, nr. 33475/08, 10 mai 2011, alineatul 32.

614 CEDO, cauza *Cristina Boicenco/Moldova*, nr. 25688/09, 27 septembrie 2011, alineatul 43.

peisajului.⁶¹⁵ Problemele de mediu pot implica drepturi civile, politice, sociale și economice. Dreptul la mediu sănătos este, totodată, un drept colectiv, deoarece mediul sănătos afectează comunitățile – atât cele prezente cât și cele viitoare.

De exemplu, articolul 1 din Convenția de la Aarhus a ONU prevede dreptul generațiilor prezente și viitoare de a trăi într-un mediu adecvat pentru sănătatea și bunăstarea acestora.⁶¹⁶ Convenția prevede că, pentru a atinge scopul propus, sunt necesari așa-numiții „trei piloni”: accesul la informație, participarea publicului și accesul la justiție – și anume, prin eliminarea obstacolelor privind accesul la justiție, cum ar fi costurile excesive pentru deciziile cu un grad ridicat de dificultate. **Secțiunea 6.2** arată că formalismul excesiv al normelor juridice poate constitui o barieră procedurală în calea accesului la justiție. Articolul 9 din Convenția de la Aarhus prevede drepturi specifice privind accesul la justiție în probleme de mediu (al treilea pilon).

În temeiul legislației CoE, ECHR nu prevede dreptul la un mediu sănătos, însă jurisprudența CEDO confirmă faptul că anumite drepturi ECHR pot fi invocate în cauze de mediu – de exemplu, articolul 2 (dreptul la viață)⁶¹⁷ și articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie).⁶¹⁸ Poluarea severă a mediului poate afecta bunăstarea persoanelor și le poate împiedica să se bucure de casele lor, afectând în mod negativ viața privată și de familie.⁶¹⁹

Exemplu: În cauza *Tătar/România*,⁶²⁰ reclamantii locuiau într-un cartier de locuințe situat în vecinătatea exploatării miniere aurifere. Aceștia au depus

615 Consiliul Europei, *Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment*, STCE nr. 150, 1993, art. 2 (10).

616 ONU, Comisia Economică pentru Europa (UNECE) (1998), *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters*, 25 iunie 1998. Aceasta a fost ratificată de UE și de către toate, mai puțin un singur state membru UE (Irlanda).

617 De exemplu, vezi CEDO, cauza *Öneryildiz/Turcia*, nr. 48939/99, 30 noiembrie 2004, alineatele 111-118 (privind aspectul procedural al art. 2).

618 De exemplu, vezi CEDO, cauza *Lopez Ostra/Spain*, nr. 16798/90, 9 decembrie 1994, alineatul 58; CEDO, cauza *Taşkin și alții/Turcia*, nr. 46117/99, 10 noiembrie 2004, alineatul 126. Vezi, de asemenea, Consiliul Europei (2012), *Manual on Human Rights in the Environment*. Vezi, de asemenea, Consiliul Europei, *Convention on the protection of the environment through criminal law*, STCE nr. 172, 1998 (solicitând statelor părți să incrimineze încălcările grave de mediu și să coopereze la punerea în aplicare a acestora).

619 CEDO, cauza *Guerra și alții/Italia*, nr. 14967/89, 19 februarie 1998, alineatul 60.

620 CEDO, cauza *Tătar/România*, nr. 67021/01, 27 ianuarie 2009.

mai multe plângeri cu privire la riscul la care au fost expuși ca urmare a utilizării de către o companie a unui procedeu tehnologic bazat pe folosirea cianurii de sodiu. În 2000, în pofida faptului că autoritățile au asigurat reclamanții de existența unor mecanisme suficiente de siguranță, o mare cantitate de apă poluată a fost deversată în diferite râuri, traversând mai multe granițe și afectând mediul înconjurător al mai multor țări. Reclamanții au susținut că poluarea le-a pus în pericol sănătatea.

CEDO a reținut că articolul 8 se aplică în cauzele de mediu atunci când poluarea este produsă direct de stat sau atunci când responsabilitatea statului este declanșată de o reglementare inadecvată a sectorului privat. Curtea a constatat că autoritățile române nu au reușit să efectueze o evaluare prealabilă satisfăcătoare a posibilelor riscuri, că nu au furnizat suficiente informații persoanelor în cauză și că nu au oprit activitatea industrială după accident. Prin urmare, a fost încălcat articolul 8. Deși articolul 8 nu conține o cerință procedurală explicită, procesul de luare a deciziilor care să conducă la măsuri de intervenție trebuie să fie echitabil și să acorde respectul cuvenit intereselor urmărite de persoane, astfel cum sunt garantate de articol.

Exclusiv persoanele afectate în mod direct au dreptul să participe la procesul de luare a deciziilor în cazurile de mediu. Nu este acceptată o *actio popularis* – acțiune în justiție pentru a proteja sau asigura respectarea drepturilor de care se bucură publicul (litigii de interes public) – pentru protejarea mediului.⁶²¹

Practică încurajatoare

Promovarea democrației ecologice în practică

Lituania a obținut punctaje foarte bune pentru pilonii Indicelui Democrației în domeniul Mediului (EDI) – care evaluează țările pe baza standardelor de mediu recunoscute – și a primit un punctaj de top global pentru indicele juridic. Publicul are dreptul să atace hotărârile de refuz de furnizare a informațiilor de mediu și să introducă o gamă largă de revendicări, atunci când sunt încălcate drepturile sau în caz de vătămare. Lituania a luat mai multe măsuri pentru a stabili drepturile juridice care sprijină democrația de mediu. Mai multe detalii sunt disponibile pe site-ul EDI.

Sursa: www.environmentaldemocracyindex.org/country/ltu.

621 CEDO, cauza *Ilhan/Turcia*, nr. 22277/93, 27 iunie 2000, alineatele 52-53.

Hotărârile CEDO au făcut trimiteri la standardele internaționale de mediu și la drepturile prevăzute în Convenția de la Aarhus.⁶²² Curtea a confirmat și importanța dreptului de a avea acces la informații din partea guvernului în cazul unor potențiale efecte grave asupra sănătății.⁶²³ Într-adevăr, în cazul în care un guvern se angajează în activități periculoase, care ar putea avea consecințe negative ascunse asupra sănătății celor implicați, articolul 8 impune instituirea unei proceduri eficiente și accesibile pentru a permite celor interesați să obțină toate informațiile relevante și adecvate.⁶²⁴ De asemenea, CEDO a permis unei companii acces la justiție în cazul unor plângeri cu privire la o amenințare concretă și directă asupra bunurilor personale și asupra modului de viață al membrilor săi.⁶²⁵

Dreptul la protecția sănătății se regăsește și în articolul 11 din Carta socială europeană a Consiliului Europei și Carta socială europeană revizuită.⁶²⁶ Conform Protocolului adițional la această Cartă, care a intrat în vigoare în 1998, sindicatele naționale și patronatele, precum și anumite sindicate europene, patronate și ONG-uri internaționale, au dreptul să depună plângeri cu privire la încălcarea dispozițiilor, alături de Comitetul european pentru drepturile sociale, împotriva statelor părți la Protocol. În plus, ONG-urile naționale pot depune plângeri, în cazul în care statul în cauză face o declarație în acest sens.

Potrivit legislației UE, articolul 37 din Carta drepturilor fundamentale a UE prevede faptul că cerințele unui nivel ridicat de protecție a mediului și de îmbunătățire a calității mediului trebuie integrate în politicile Uniunii.⁶²⁷ Mai mult, după cum s-a reținut în cuprinsul întregului manual, articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE asigură dreptul de acces la justiție pentru toate drepturile care decurg din legislația UE.

În plus, legislația secundară a UE conține dreptul de acces la justiție. Anumite prevederi ale Convenției de la Aarhus pot fi găsite în Directiva 2003/4/CE (pilonul privind accesul la informații), Directiva 2003/35/CE (pilonul privind

622 CEDO, cauza *Tătar/România*, nr. 67021/01, 27 ianuarie 2009, alineatele 93, 101, 113-116 și 118.

623 CEDO, cauza *McGinley și Egan/Regatul Unit*, nr. 21825/93 și 23414/94, 9 iunie 1998, alineatul 101.

624 CEDO, cauza *Giacomelli/Italia*, nr. 59909/00, 2 noiembrie 2006.

625 CEDO, cauza *Gorraiz Lizarraga și alții/Spania*, nr. 62543/00, 27 aprilie 2004.

626 Consiliul Europei, *Carta socială europeană*, STCE nr. 35, 1961, și Consiliul Europei, *Carta socială europeană revizuită*, STCE nr. 163, 1996.

627 Vezi, de asemenea TUE, art. 3 (3) și TFUE, articolele 11 și 191.

participarea publicului la luarea deciziei și pilonul privind accesul la justiție) și Regulamentul (CE) Nr. 1367/2006 (care aplică Convenția de la Aarhus instituțiilor și organismelor UE).⁶²⁸ Normele privind accesul la justiție sunt în prezent încorporate în articolul 10 din Directiva privind Evaluarea impactului asupra mediului (EIM),⁶²⁹ care se aplică unei game largi de proiecte publice și private definite și în articolului 25 din Directiva privind emisiile industriale.⁶³⁰

Articolul 11 din EIM impune statelor membre să ofere acces la o cale de atac pentru ca „publicul interesat” să conteste „legalitatea de fond sau de procedură”, a deciziilor care fac obiectul condițiilor de participare prevăzute de EIM. În temeiul articolului 1 (2) din EIM, „public interesat” înseamnă „publicul afectat sau care ar putea fi afectat sau care are un interes de obținut în urma procedurii de adoptare a deciziilor în domeniul mediului”. Acesta include ONG-urile. Faptul că Convenția de la Aarhus și directivele UE aferente impun instanțelor naționale să recunoască cererile introduse de ONG-uri reflectă importanța caracterului colectiv al acestui drept.⁶³¹ Normele naționale care restricționează capacitatea procesuală a ONG-urilor pot contraveni obiectivelor Directivei EIM.⁶³²

628 Directiva 2003/4/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 28 ianuarie 2003 privind accesul publicului la informațiile despre mediu și de abrogare a Directivei 90/313/CEE a Consiliului, JO 2003 L 41; Directiva 2003/35/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 mai 2003 de instituire a participării publicului la elaborarea anumitor planuri și programe privind mediul și de modificare a directivelor 85/337/CEE și 96/61/CE ale Consiliului în ceea ce privește participarea publicului și accesul la justiție, JO 2003 L 156; Regulamentul (CE) nr. 1367/2006 a Parlamentului European și a Consiliului din 6 septembrie 2006 privind aplicarea, pentru instituțiile și organisme comunitare, a dispozițiilor Convenției de la Aarhus privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziilor și accesul la justiție în domeniul mediului, JO 2006 L 264. Vezi, de asemenea, CJUE, C-240/09, cauza *Lesoochránárske zoskupenie VLK/Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky*, 8 martie 2011.

629 Directiva 2011/92/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind evaluarea efectelor anumitor proiecte publice și private asupra mediului, JO 2012 L 26, modificată prin Directiva 2014/52/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 aprilie 2014 de modificare a Directivei 2011/92/UE privind evaluarea efectelor anumitor proiecte publice și private asupra mediului, JO 2014 L 124.

630 Directiva 2010/75/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 24 noiembrie 2010 privind emisiile industriale (prevenirea și controlul integrat al poluării), JO 2010 L 334.

631 CJUE, cauze conexate de la C-128/09, până la C-131/09, C-134/09 și C-135/09, *Antoine Boxus, Willy Roua, Guido Durllet și alții, Paul Fastrez, Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (Brussels South Charleroi Airport) (ARACH), Bernard Page, Léon L'Hoir, Nadine Dartois/Région wallonne*, 18 octombrie 2011, punctele 44-46, 51. Privind statutul, în general, vezi Parlamentul European, Direcția Generală Politici Interne (2012), *Standing up for your right(s) in Europe: A Comparative study on Legal Standing (Locus Standi) before the EU and Member States' Courts*.

632 CJUE, C-263/08, *Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsörening/Stockholms kommun genom dess marknämnd*, 15 octombrie 2009.

Exemplu: În cauza *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV/Bezirksregierung Arnsberg* (Cauza Trianel),⁶³³ societății Trianel i-a fost acordată o autorizație pentru construirea și exploatarea unei centrale electrice pe bază de carbon la Lünen, Germania. Centrala propusă avea să fie situată în zona a cinci arii speciale de conservare în sensul Directivei Habitate. Un ONG a încercat să anuleze autorizația, susținând că aceasta a încălcat dispozițiile dreptului german de transpunere a acestei directive. Instanța germană a considerat că, în temeiul legislației germane, un ONG nu poate invoca încălcarea dispozițiilor. Acțiunea în justiție nu este admisibilă decât dacă actul respectiv aduce atingere drepturilor sale. Instanța a sesizat CJUE pentru a stabili dacă aceasta a afectat dispozițiile Directivei EIM referitoare la accesul la justiție.

CJUE a concluzionat că, deoarece legislația națională a derivat din legislația UE, care stabilește obligații clare în acest domeniu, statul membru nu a putut impune ca stabilirea capacității procesuale a organizațiilor de mediu să depindă de conceptul de drepturi individuale.

Costul aferent introducerii acțiunilor în instanță constituie un obstacol comun în ce privește accesul la justiție. Atât legislația UE, cât și Convenția de la Aarhus obligă statele membre și părțile contractante să se asigure că procedura juridică în domeniul mediului „nu prezintă un cost prohibitiv”.⁶³⁴ Este interzis instanțelor naționale să analizeze exclusiv din perspectiva mijloacelor financiare ale fiecărui reclamant; acestea trebuie să ia în considerare o serie de alți factori, inclusiv dacă reclamantul are perspective rezonabile de succes, importanța obiectivului urmărit de reclamant și a protecției mediului, complexitatea legislației relevante și dacă finanțarea publică sau alte sisteme de protecție a costurilor sunt disponibile.⁶³⁵ Se creează incertitudine juridică și se transpun ineficient dispozițiile legale ale UE⁶³⁶ dacă se așteaptă ca instanțele să își

633 CJUE, C-115/09, *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV/Bezirksregierung Arnsberg*, 12 mai 2011.

634 ONU, UNECE (1998), *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters*, 25 iunie 1998, art. 9 (4) (dispozițiile privind accesul la justiție).

635 CJUE, C-260/11, *The Queen, la cererea domnului David Edwards și a doamnei Lilian Pallikaropoulos/Environment Agency și alții*, 11 aprilie 2013, punctul 46.

636 CJUE, C-427/07, *Comisia Comunităților Europene/Irlanda*, 16 iulie 2009, punctul 94. A se vedea, de asemenea CJUE, C-530/11, *Comisia Europeană/Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord*, 13 februarie 2014, punctele 54-58.

exercite puterea discreționară de a refuza obligarea părții care cade în pretenții la plata cheltuielilor de judecată.

8.5. E-justiție

Aspecte-cheie

- Tehnologia poate spori eficiența și transparența procedurii judiciare și poate facilita accesul persoanelor fizice la justiție. Cu toate acestea, tehnologia riscă să afecteze, în același timp, accesul la justiție pentru anumite categorii de persoane (de exemplu, cele care nu au acces la internet), în cazul în care aceasta înlocuiește în întregime procedura tradițională.
- CJUE a declarat că „mijloacele electronice” nu pot constitui unicul mijloc de acces la procedură, deoarece acest lucru ar putea face imposibilă exercitarea drepturilor de către anumite categorii de persoane.

Tehnologia poate spori eficiența și transparența procedurii judiciare și poate facilita accesul persoanelor fizice la justiție. Termenul „e-justiție” acoperă o gamă largă de inițiative, inclusiv utilizarea e-mail-ului, depunerea cererilor online, furnizarea de informații online (inclusiv jurisprudența), utilizarea video-audierilor și a video-conferințelor, urmărirea online a înregistrărilor și a parcursului unei cauze, precum și posibilitatea judecătorilor sau a altor factori de decizie de a avea acces la informații pe cale electronică. Secțiunea de față evidențiază condițiile pentru funcționarea e-justiție și oferă ulterior exemple specifice ale unor astfel de inițiative care funcționează în conformitate cu legislația UE.

În temeiul legislației CoE, ECHR nu prevede cerințe specifice în ceea ce privește e-justiția, dar punerea în aplicare a inițiativelor de e-justiție se supune normelor privind accesul la instanță și dreptul la un proces echitabil în temeiul articolului 6 din ECHR.

Exemplu: În cauza *Lawyer Partners a.s./Slovenia*,⁶³⁷ reclamanta, o societate privată cu răspundere limitată, dorea să depună peste 70 000 de acțiuni civile pentru recuperarea debitelor. Având în vedere numărul mare de cereri, le-a înregistrat pe un DVD și le-a trimis la instanță, cu o scrisoare explicativă. Cu toate că legislația națională permitea depunerea cererilor în acest mod, instanța a refuzat să le înregistreze pe motiv că nu dispunea de echipamentul necesar. Curtea Constituțională a respins plângerea cu privire la refuzul instanței de a primi cererile în format electronic, argumentând că aceasta fusese depusă în afara termenului legal de două luni.

CEDO a remarcat faptul că, în cazul în care ar fi fost tipărite, acțiunile societății și documentele justificative ar fi umplut peste 40 de milioane de pagini. În astfel de circumstanțe, alegerea reclamantei cu privire la mijloacele de stocare nu a putut fi considerată inadecvată. Legislația națională conținea dispoziții privind depunerea electronică a acțiunilor în instanță și societatea reclamantă nu putea fi criticată pentru că a beneficiat de această posibilitate. Refuzul instanței de a înregistra acțiunile reclamantei a fost o limitare disproporționată a dreptului de acces la instanță al acesteia.

În prezent, Portalul european e-Justiție, în calitate de „ghișeu unic electronic în domeniul justiției” al UE, permite persoanelor să depună cereri cu valoare redusă sau ordine de plată transfrontaliere online, în conformitate cu legislația secundară UE relevantă. Regulamentul nr. 1896/2006 a instituit o procedură europeană de somație de plată (EPO).⁶³⁸ Această procedură simplifică cauzele transfrontaliere referitoare la creanțele pecuniare necontestate în materie civilă și comercială. Somația europeană de plată este recunoscută și executată în toate statele membre ale UE, cu excepția Danemarcei, fără a fi necesară încuviințarea executării. Aceasta permite creditorilor să depună cereri fără să apară în fața instanței, utilizând formulare standardizate care pot fi depuse și trimise instanței competente.

În conformitate cu Regulamentul (CE) nr. 861/2007, cererile pot fi introduse, de asemenea, prin intermediul Portalului european e-justiție în cadrul procedurii europene cu privire la cererile cu valoare redusă. Aceasta urmărește să

637 CEDO, cauza *Lawyer Partners a.s./Slovenia*, nr. 54252/07 și altele, 16 iunie 2009.

638 Regulamentul (CE) nr. 1896/2006 a Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 de instituire a unei proceduri europene de somație de plată, JO 2006 L 399.

îmbunătățească și să simplifice procedurile în materie civilă și comercială ce implică cereri care nu depășesc 2 000 EUR.⁶³⁹ Procedura cu privire la cererile cu valoare redusă se aplică între toate statele membre ale UE, cu excepția Danemarcei. Procedura este scrisă – cu excepția cazului în care instanța consideră că este necesară o audiere.⁶⁴⁰ Aceasta stabilește termene pentru părți și pentru instanța de judecată în vederea accelerării litigiilor și se aplică cererilor de despăgubiri pecuniare, precum și celor fără caracter pecuniar. O hotărâre judecătorească obținută în urma acestei proceduri trebuie recunoscută și executată, în general, în mod automat într-un alt stat membru.

De asemenea, dezvoltarea metodei utilizării video-conferințelor și video-audiierilor poate facilita accesul la justiție. De exemplu, instrumentul UE referitor la ordinul european de supraveghere permite statelor membre ale UE să emită ordine de supraveghere pentru eliberarea suspectilor sau inculpaților din arest preventiv și punerea acestora sub supraveghere în statele lor de reședință.⁶⁴¹ Articolul 19 (4) prevede posibilitatea desfășurării conferințelor prin intermediul telefonului și a video-conferințelor, în cazul în care legislația națională impune statului membru emitent să audieze inculpatul, înainte de modificarea măsurilor de supraveghere judiciară sau de emiterea unui mandat de arestare. Utilizarea video-conferințelor pentru audieri este promovată și de alte instrumente ale UE.⁶⁴²

639 Regulamentul (CE) nr. 861/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă, *MOJO* 2007 L 199.

640 Regulamentul (CE) nr. 861/2007, art. 5 (1).

641 Acest aspect va fi abordat într-un raport viitor FRA privind modul de punere în aplicare a legislației UE în ceea ce privește transferul persoanelor în așteptarea unui proces.

642 Decizia-cadru 2009/829/JAI a Consiliului din 23 octombrie 2009 privind aplicarea, între statele membre ale Uniunii Europene, a principiului recunoașterii reciproce în materia deciziilor privind măsurile de supraveghere judiciară ca alternativă la arestarea preventivă, *JO* 2009 L 294. Vezi, de asemenea, Directiva 2012/29/UE, art. 17; Council Act of 29 May 2000 establishing the Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters between the Member States of the European Union, *JO* 2000 C 197, art. 10; Regulamentul (CE) nr. 1206/2001 din 28 mai 2001 privind cooperarea între instanțele statelor membre în domeniul obținerii de probe în materie civilă sau comercială, *JO* 2001 L 174, articolele 10 (4) și 17 (4) (pentru îmbunătățirea, simplificarea și accelerarea cooperării între instanțele statelor membre în obținerea de probe); Directiva 2004/80/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind despăgubirea victimelor infracționalității, *JO* 2004 L 261, art. 9 (1); și Regulamentul (CE) nr. 861/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă, articolele 8 și 9 (1).

Practică încurajatoare

Vizualizarea sentințelor: instrument online pentru a facilita accesul la justiție

Ministerul Justiției din Regatul Unit a primit un premiu în cadrul International Visual Communications Awards pentru un ghid interactiv care are ca obiectiv sprijinirea persoanelor în procesul de înțelegere a procedurii de condamnare – „Tu ești judecătorul”. Acest program facilitează accesul la justiție, prin familiarizarea cetățenilor cu procedurile din instanță în afara sălii de judecată efective.

Sursă: FRA (2012), *Fundamental rights: challenges and achievements in 2011 – FRA Annual report*, p. 207.

Cu toate acestea, nu orice persoană are acces la progresele tehnologice, de aceea este important ca acestea să existe în paralel cu sistemele tradiționale. CJUE a confirmat faptul că procedura accesibilă numai prin „mijloace electronice” poate face imposibilă exercitarea drepturilor pentru o parte din populație.⁶⁴³

Exemplu: În cauza *Rosalba Alassini/Telecom Italia SpA*,⁶⁴⁴ CJUE a fost sesizată cu patru trimiteri preliminare conexate ale *Giudice di Pace di Ischia* în ceea ce privește dispozițiile în temeiul cărora încercarea de soluționare extrajudiciară este o condiție obligatorie pentru admisibilitatea anumitor litigii în fața instanțelor naționale. Dispozițiilor au fost introduse în legislația națională în temeiul Directivei privind serviciul universal.⁶⁴⁵ CJUE a analizat respectarea principiul protecției juridice efective al acestor sesizări obligatorii.

643 CJUE, cauzele conexate, C-317/08, C-318/08, C-319/08 și C-320/08, *Rosalba Alassini/Telecom Italia SpA, Filomena Califano/Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono/Telecom Italia SpA și Multiservice Srl/Telecom Italia SpA*, 18 martie 2010, punctul 58.

644 CJUE, cauzele conexate C-317/08 - C-320/08, *Rosalba Alassini/Telecom Italia SpA, Filomena Califano / Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono/Telecom Italia SpA și Multiservice Srl/Telecom Italia SpA*, 18 martie 2010, punctul 67.

645 Directiva 2002/22/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 7 martie 2002 privind serviciul universal și drepturile utilizatorilor cu privire la rețelele și serviciile electronice de comunicații, JO 2002 L 108.

Hotărârea privind sesizările obligatorii sunt prezentate în detaliu în [secțiunea 2.4.2](#). Analizând acest aspect, CJUE, de asemenea, a reținut faptul că exercitarea drepturilor conferite de Directiva privind serviciul universal ar putea fi, în practică, imposibilă sau excesiv de dificilă pentru anumite persoane - în special, pentru cei care nu au acces la internet - în cazul în care procedura de soluționare ar putea fi accesată numai prin mijloace electronice.

Bibliografie suplimentară

Capitolul 1

Anagnostou, D. (2013), *ECHR; Implementing Strasbourg's judgment on domestic policy*, Edinburgh, Edinburgh University Press.

Brillat, R. (2009), 'The European Social Charter' în Alfredsson, G. et al. (eds.), *International Human Rights Monitoring Mechanisms*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Bratza, N. (2013), 'The European Convention on Human Rights and the Charter of Fundamental Rights of the European Union: a process of mutual enrichment', în Rosas, A. et al (eds.), *Court of Justice and construction of Europe: analyses and perspectives on sixty years of case-law*, The Hague, T.M.C. Asser Press.

Carrera, S., De Somer, M. și Petkova, B. (2012), 'The Court of Justice of the European Union as a Fundamental Rights Tribunal – Challenges for the Effective Delivery of Fundamental Rights in the Area of Freedom, Security and Justice', *Liberty and Security in Europe Papers*, Centrul pentru Studii Politice Europene, nr. 49.

CJUE, *Reflets*, disponibile la: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7063/ro/.

Coutron, L. și Picheral, C. (ed.) (2012), *Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne et Convention européenne des droits de l'homme*, Bruxelles, Bruylant.

Craig, P. (2010), *The Lisbon Treaty. Law, Politics, and Treaty Reform*, Oxford, Oxford University Press.

Francioni, F. (2007), *Access to Justice as a Human Right*, New York, Oxford University Press.

Klamert, M. (2014), *The Principle of Loyalty in EU Law*, Oxford, Oxford University Press.

Lavranos, N. (2013), 'The ECJ's Judgments in Melloni and Åkerberg Fransson: Une Ménage à Trois Difficulté', *European Law Reporter*, Nr. 4, p. 133–141.

Meyer, J. (ed.) (2014), *Charta der Grundrechte der Europäischen Union*, ediția 4, Baden-Baden, Nomos.

Pech, L. (2010), 'A Union founded on the Rule of Law: Meaning and Reality of the Rule of Law as Constitutional Principle of EU Law', *European Constitutional Law Review*, vol. 6, nr. 3, p. 359–396.

Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (2005), 'Programming for Justice: Access for All: A Practitioner's Guide to a Human Rights-Based Approach to Access to Justice', Bangkok, PNUD.

Stricker, A. (2010), *Die Bedeutung der Europäischen Menschenrechtskonvention und der gemeinsamen Verfassungsüberlieferungen für den Grundrechtsschutz der Europäischen Union*, Frankfurt am Main, Peter Lang.

Timmermans, C. (2013), 'Fundamental rights protection in Europe before and after accession of the European Union to the European Convention on Human Rights', in van Dijk, P. și van Roosmalen, M. et al (ed.), *Fundamental Rights and Principles*, Antwerp, Intersentia.

Capitolul 2

Adams, S. și Parras, F.J. (2013), 'The European Stability Mechanism through the legal meanderings of Union's constitutionalism: Comment on Pringle', *European Law Review*, vol. 8, nr. 6, p. 848–865.

Benöhr, I. (2014), 'Collective Redress in the Field of European Consumer Law', *Legal Issues of Economic Integration*, vol. 14, nr. 3, p. 243–256.

De Palo, G. și Trevor, M. (2012), *EU Mediation Law and Practice*, Oxford, Oxford University Press.

Doobay, A. (2013), 'The right to a fair trial in light of the recent ECtHR and CJEU case-law', *ERA Forum*, vol. 14, nr. 2, p. 251–262.

Flattery, J. (2010), 'Balancing efficiency and justice in EU competition law: elements of procedural fairness and their impact on the right to a fair hearing', *Competition Law Review*, vol. 7, nr. 1, p. 53–58.

FRA, *Charterpedia* disponibilă la: <http://fra.europa.eu/ro/charterpedia>.

FRA (2012), *Bringing rights to life: The fundamental rights landscape of the European Union*, Luxemburg, Oficiul Publicații.

Galetta, D. (2010), *Procedural Autonomy of EU Member States: Paradise Lost?*, Heidelberg, Springer.

Gilliaux, P. (2012), *Droit(s) européen(s) à un procès équitable*, Bruxelles, Bruylant.

Hodges, S. (2014), 'Consumer ombudsmen: better regulation and dispute resolution', *ERA Forum*, vol. 15, nr. 4, p. 593–608.

Luzak, J. (2014), 'Online consumer contracts', *ERA Forum*, vol. 15, nr. 3, p. 381–392.

Müller, L. F. (2015), *Richterliche Unabhängigkeit und Unparteilichkeit nach Art. 6 EMRK.: Anforderungen der Europäischen Menschenrechtskonvention und spezifische Probleme in den östlichen Europaratsstaaten*, Berlin, Duncker & Humblot.

Peers, S. și Ward, A. (ed.) et al (2013), *Commentary on Charter of Fundamental Rights*, Oxford, Hart Publishing.

Polakiewicz, J. (2009–2010), 'European Union action on procedural rights and the European Convention on Human Rights', *Human Rights Law Journal*, vol. 30, nr. 1–2, p. 12–16.

Stürner, M., Inchausti Gascón, F., Caponi, R. (ed.) (2014), *The Role of Consumer ADR in the Administration of Justice. New Trends in Access to Justice under EU Directive 2013/11*, Munchen, Sellier.

Vitkauskas, D. și Dikov, G. (2012), *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights*, Strasbourg, Consiliul Europei.

Wrbka, S. (2014), *European Consumer Access to Justice Revisited*, Cambridge, Cambridge University Press.

Capitolele 3 și 4

Cape, E., Namoradze, N., Smith, R. și Spronken, T. (2010), *Effective Criminal Defence in Europe* Cambridge, Intersentia.

Consiliul Europei (2013), *Guide to a fair trial: civil limb*, Strasbourg, Consiliul Europei.

Consiliul Europei (2014), *Guide to a fair trial: criminal limb*, Strasbourg, Consiliul Europei.

Engström, J. (2011), 'The Principle of Effective Judicial Protection after the Lisbon Treaty: Reflection in the light of case C-279/09 DEB', *Review of European Administrative Law*, vol. 4, nr. 2, p. 53–68.

FRA (2015), *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, Luxemburg, Oficiul Publicații.

Grabenwarter, C. și Pabel, K. (2012), *Europäische Menschenrechtskonvention*, Ediția 5, Munchen, C. H. Beck.

Harris, D., O'Boyle, M., Warbrick, C. și Bates, E. (2014), *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford, Oxford University Press.

Kiraly, L. și Squires, N. (2011), 'Legal aid in the EU: from the Brussels Convention of 1968 to the Legal Aid Directive of 2003', *Coventry Law Journal*, vol. 16, nr. 2, p. 28–47.

Mole, N. și Harby, C., Consiliul Europei (2007), 'Le droit à un procès équitable: Un guide sur la mise en œuvre de l'Article 6 de la Convention européenne des Droits de l'Homme', *Précis sur les droits de l'homme*, Nr. 3.

Oliver, P. (2011), 'Case C-279/09 DEB v. Germany', *Common Market Law Review*, vol. 48, p. 2023–2040.

Rainey, B., Wicks, E. și Ovey, C. (2014), *The European Convention on Human Rights*, Oxford, Oxford University Publishing.

Sayers, D. (2014), 'Protecting Fair Trial Rights in Criminal Cases in the European Union: Where does the Roadmap take Us?', *Human Rights Law Review*, vol. 14, nr. 4, p. 733–760.

Trechsel, S. (2005), *Human Rights in Criminal Proceedings*, Oxford, Oxford University Press.

Capitolul 5

Biondi, A. și Farley, P. (2009), *The Right to Damages in European Law*, Alphen aan der Rijn, Kluwer Law International.

Buyse, A. (2009), 'Lost and Regained? Restitution as a remedy for human rights', *Heidelberg Journal of International Law*, vol. 68, p. 129–153.

Consiliul Europei (2013), *Guide to good practice in respect of domestic remedies*, Strasbourg, Consiliul Europei.

De Hert, P. și Korenica, F. (2012), 'The doctrine of equivalent protection: its life and legitimacy before and after the European Union's accession to the European Convention on Human Rights', *German Law Journal*, vol.13, nr.7, p. 874–895.

Gutman, K. (2011), 'The evolution of the action for damages against the European Union and its place in the system of judicial protection', *Common Market Law Review*, vol. 48, nr.3, p. 695-750.

Karpenstein, U. și Mayer, C. F. (2012), *Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten : Kommentar*, München, C.H. Beck.

Keller, H. și Marti, C. (2013), 'Interim Relief Compared: Use of Interim Measures by the UN Human Rights Committee and the European Court of Human Rights', *Heidelberg Journal of International Law*, vol. 73, p. 325-372.

Kuijer, M. (2014), *Effective remedies as a fundamental right*, Barcelona, Escuela Judicial Española & European Judicial Training Network.

Lenaerts, K., Maselis, I. și Gutman, K. (2014), *EU procedural law*, Oxford, Oxford University Press.

Le Sueur, A. (2012), 'Designing Redress: Who Does it, How and Why?', *Asia Pacific Law Review*, vol. 20, nr. 1, p. 17-44.

Mak, C. (2012), 'Rights and Remedies – Article 47 EUCFR and Effective Judicial Protection in European Private Law Matters', *Amsterdam Law school Research Paper*, nr. 2012-88.

Marguénaud, J.-P. (2012), *La cour européenne des droits de l'homme*, Ediția 6, Paris, Dalloz.

McBride, J. (2009), *Access to justice for migrants and asylum-seekers in Europe*, Comitetul European pentru Cooperare Juridică, Strasbourg, Consiliul Europei.

Peers, S. (2012), 'Sanctions for infringement of EU law after the Treaty of Lisbon', *European Public Law*, vol. 18, p. 33.

Peers, S. (2014), 'Reconciling the Dublin system with European fundamental rights and the Charter', *ERA Forum*, vol. 15, nr. 4, p. 485-494.

Schlote, M. (2014), 'The San Giorgio "cause of action"', *British Tax Review*, nr. 2, p. 103-113.

Van Gerven, W. (2000), 'Of Rights, Remedies and Procedures', *Common Market Law Review*, vol. 37, Issue 3, p. 501–36.

Wakefield, J. (2010), 'Retrench and Reform: The Action for Damages', în CEEk-hout, P. și Tridimas, T. (eds), *Yearbook of European Law*, vol.28.

Ward, A. (2011), 'National and EC Remedies under the EU Treaty; Limits and the Role of the ECHR', în Barnard, C. și Odudu, O. (eds.), *The Outer Limits of the Treaty*, Oxford, Hart Publishing.

Ward, A. (2012), 'Damages under the EU Charter of Fundamental Rights', *ERA Forum*, vol. 12, nr. 4, p. 589–611.

Capitolul 6

Balthasarv, S. (2010), 'Locus Standi Rules for Challenge to Regulatory Acts by Private Applicants: the new Article 263(4)', *European Law Review*, vol. 35, nr. 4, p. 542–550.

Carboni, N. (2014), 'From Quality to Access to Justice: Improving the Functioning of European Judicial Systems', *Civil and Legal Sciences*, vol. 3, nr. 4.

FRA (2011), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*, Luxemburg, Oficiul Publicații.

Kloth, M. (2010), *Immunities and the right of access to the court under Article 6 of the European Convention on Human Rights*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers.

Nascimbene, B. (2009), 'European judicial cooperation in criminal matters: what protection for individuals under the Lisbon Treaty?', *ERA Forum*, vol. 10, nr. 3, p. 397–407.

Reich, N. (2013), *General Principles of EU Civil Law*, Antwerp, Intersentia.

Capitolul 7

Edel, F. (2007), *The length of civil and criminal proceedings in the case law of the European Court of Human Rights*, Strasbourg, Consiliul Europei.

Comisia Europeană pentru Eficiența Justiției (CEPEJ) (2012), *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights*, Strasbourg, Consiliul Europei.

Greer, S. (2006), *The European Convention on Human Rights: Achievements, Problems and Prospects*, Cambridge, Cambridge University Press.

Henzelin, M. și Rordorf, H. (2014), 'When Does the Length of Criminal Proceedings Become Unreasonable According to the European Court of Human Rights?', *New Journal of European Criminal Law*, vol. 5, nr. 1, p. 78-109.

Mahoney, P. (2004), 'The right to a fair trial in criminal matters under Article 6 ECHR', *Judicial Studies Institute Journal*, vol. 4, nr. 2, p. 107-129.

Meyer-Ladewig, J. (2011), *EMRK Europäische Menschenrechtskonvention – Handkommentar*, Ediția 3 Edition, Baden-Baden, Nomos.

Nicolas, M. (2012), *Le droit au délai raisonnable devant les juridictions pénales internationales*, Frankfurt am Main, Peter Lang.

Van Dijk, P., Van Hoof, G.J.H., Van Rijn, A. și Zwaak, L. (ed.) (2006), *Theory and Practice of the European Convention on Human rights*, Antwerp, Intersentia.

Capitolul 8

Bartlett, P. et al (ed.), (2006), *Mental Disability and the European Convention on Human Rights*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Cojocariu, C. (2011), 'Handicapping rules: The overly restrictive application of admissibility criteria by the European Court of Human Rights to complaints concerning disabled people', *European Human Rights Law Review*, nr. 6, p. 686.

Contini, F. și Lanzara, G. (2014), *The Circulation of Agency in e-Justice*, Dordrecht, Springer.

Consiliul Europei (2012), *Manual on Human Rights and the Environment*, Strasbourg, Consiliul Europei.

Easton, S. (2011), *Prisoners' rights: principles and practice*, Abingdon, Taylor și Francis.

FRA (2012), *Access to justice in cases of discrimination in the EU: Steps to further equality*, Luxemburg, Oficiul Publicații.

FRA (2012), *Involuntary placement and involuntary treatment of persons with mental health problems*, Luxemburg, Oficiul Publicații.

FRA (2013), *Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems*, Luxemburg, Oficiul Publicații.

FRA (2015), *Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims*, Luxemburg, Oficiul Publicații.

FRA-CEDO (2014), *Manual de drept european în materie de azil, frontiere și imigrație*, Luxemburg, Oficiul Publicații.

FRA-CEDO (2015), *Handbook on European law relating to the rights of the child*, Luxemburg, Oficiul Publicații.

Gavrielidis, T. (ed). (2014), *A victim-led criminal justice system: addressing the paradox*, Londra, IARS Publications.

Gramatikov, M. și Klaming, L. (2011), 'Getting divorced online: Procedural and outcome justice in online divorce mediation', *Journal of Law and Family Studies*, vol. 13, nr. 2, p. 1-30.

Harding, A. (2007), *Access to environmental justice: a comparative study*, Londra, Brill.

Lindsay, W.R., Taylor, J.L. și Sturmey, P. (2004), *Offenders with Developmental Disabilities*, Chichester, Wiley.

Londono, P. (2007), 'Positive obligations, criminal procedure and rape cases', *European Human Rights Law Review*, nr. 2, p.158-171.

Lupo, G. și Bailey, J. (2014), 'Designing and Implementing e-Justice Systems: Some Lessons Learned from EU and Canadian Examples', *Laws*, vol. 3, nr. 2, p. 353-387.

Ng, G. (2013), 'Experimenting with European Payment Order and of European Small Claims Procedure', în Contini, F. și Lanzara, G. (eds), *Building Interoperability for European Civil Proceedings online*, CLUEB Bologna.

Ochoa, J.C., (2013), *The Rights of Victims in Criminal Justice Proceedings for Serious Human Rights Violations*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Pallemaerts, M. (2009), *The Aarhus Convention at ten. Interactions and Tensions between Conventional International Law and EU Environmental Law*, Groningen, Europa Law Publishing.

Perlin, M. (2011), *International human rights and mental disability law: when the silenced are heard*, New York, Oxford University Press.

Smith, R. (2014), *Digital delivery of legal services to people on low incomes*, Londra, The Legal Education Foundation.

Starmer, K. (2014), 'Human rights, victims and the prosecution of crime in the 21st century', *Criminal Law Review*, nr. 11, p. 777-787.

Taylor, J.L. și Lindsay, W.R. (2010), 'Understanding and treating offenders with learning disabilities: a review of recent developments', *Journal of Learning Disabilities and Offending Behaviour*, vol. 1, nr. 1, p. 6.

The Harris Review (2015), 'Changing prisons, saving lives: report of the independent review into self-inflicted deaths in custody of 18-24 year olds', Command Paper 9087.

Van Zyl Smit, D. și Snacken, S. (2011), *Principles of European Prison Law and Policy: Penology and Human Rights Paperback*, Oxford, Oxford University Press.

Velicogna, M. Errera, A. și Derlange, S. (2013), 'Building e-Justice in Continental Europe: The Télérécours Experience in France', *Utrecht Law Review*, vol. 9, nr. 1, p. 38-59.

Young, L. (2014), *The Young Review: Improving outcomes for young black and/or Muslim men in the Criminal Justice System*, Londra, Barrow Cadbury Trust.

Jurisprudența

Jurisprudența selectată a Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene

Dreptul de acces la instanță

CEDO

Golder/Regatul Unit, nr. 4451/70, 21 februarie 1975

Julius Kloiber Schlachthof GmbH și alții/Austria, nr. 21565/07, 21572/07, 21575/07 și 21580/07, 4 aprilie 2013

CJUE

Antoine Boxus, Willy Roua, Guido Durllet și alții, Paul Fastrez, Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (Brussels South Charleroi Airport) (ARACH), Bernard Page, Léon L'Hoir, Nadine Dartois/Région wallonne, cauze conexe de la C-128/09 până la C-131/09, C-134/09 și C-135/09, 18 octombrie 2011

Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeio Politismou kai Tourismou/ Ypourgeio Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou, C-363/11, 19 decembrie 2013

Valeri Hariev Belov/CHEZ Elektro Bulgaria AD și alții (Bulgaria și Comisia Europeană au prezentat observații), C-394/11, 31 ianuarie 2013

Independența și imparțialitatea instanței

CEDO

Ibrahim Gürkan/Turcia, nr. 10987/10, 3 iulie 2012

Maktouf și Damjanović/Bosnia și Herțegovina, nr. 2312/08 și 34179/08, 18 iulie 2013

CJUE

Chronopost SA și La Poste/Union française de l'express (UFEX) și alții, cauze conexate C-341/06 P și C-342/06 P, 1 iulie 2008

Graham J. Wilson/Ordre des avocats du barreau de Luxembourg, C-506/04, 19 septembrie 2006

Proces echitabil și public

CEDO

Khrabrova/Rusia, nr. 18498/04, 2 octombrie 2012

Užkauskas/Lituania, nr. 16965/04, 6 iulie 2010

Organele extrajudiciare și soluționarea alternativă a litigiilor

CEDO

Suda/Republica Cehă, nr. 1643/06, 28 octombrie 2010

CJUE

Rosalba Alassini/Telecom Italia SpA, Filomena Califano/Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono/Telecom Italia SpA și Multiservice Srl/Telecom Italia SpA, cauze conexate C-317/08 - C-320/08, 18 martie 2010

Asistența judiciară în cadrul procedurii fără caracter penal

CEDO

Airey/Irlanda, nr. 6289/73, 9 octombrie 1979

McVicar/Regatul Unit, nr. 46311/99, 7 mai 2002

CJUE

DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH/Bundesrepublik Deutschland, C-279/09, 22 decembrie 2010

Asistența judiciară în cadrul procedurii penale

CEDO

Tsonyo Tsonev/Bulgaria (nr. 2), Nr. 2376/03, 14 ianuarie 2010

Twalib/Grecia, nr. 24294/94, 9 iunie 1998

Zdravko Stanev/Bulgaria, nr. 32238/04, 6 noiembrie 2012

Dreptul de a fi consiliat, apărat și reprezentat în cadrul procedurii fără caracter penal

CEDO

Anghel/Italia, nr. 5968/09, 25 iunie 2013

Bertuzzi/Franța, nr. 36378/97, 13 februarie 2003

Dreptul la consiliere, apărare și reprezentare în cadrul procedurii penale

CEDO

Aras/Turcia (nr. 2), nr. 15065/07, 18 noiembrie 2014

Lagerblom/Suedia, nr. 26891/95, 14 ianuarie 2003

Lanz/Austria, nr. 24430/94, 31 ianuarie 2002

Pishchalnikov/Rusia, nr. 7025/04, 24 septembrie 2009

Salduz/Turcia, nr. 36391/02, 27 noiembrie 2008

CJUE

Ordre des barreaux francophones et germanophone și alții/Conseil des ministres, C-305/05, 26 iunie 2007

Dreptul la autoreprezentare

CEDO

Galstyan/Armenia, nr. 26986/03, 15 noiembrie 2007

Condițiile unui remediu efectiv

CEDO

McFarlane/Irlanda, nr. 31333/06, 10 septembrie 2010

Ramirez Sanchez/Franța, nr. 59450/00, 4 iulie 2006

Rotaru/România, nr. 28341/95, 4 mai 2000

Yarashonen/Turcia, nr. 72710/11, 24 iunie 2014

CJUE

Brahim Samba Diouf/Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration, C-69/10, 28 iulie 2011

Inuit Tapiriit Kanatami și alții/Parlamentului European și Consiliului Uniunii Europene, C- 583/11 P, 3 octombrie 2013

Sofiane Fahas/Consiliului Uniunii Europene, T-49/07, 7 decembrie 2010

Exemple de remedii specifice

CEDO

Ananyev și alții/Rusia, nr. 42525/07 și 60800/08, 10 ianuarie 2012 (despăgubire)

Brosa/Germania, nr. 5709/09, 17 aprilie 2014 (ordonanță președințială)

Burdov/Rusia (nr. 2), nr. 33509/04, 15 ianuarie 2009 (despăgubire)

CJUE

Andrea Francovich și Danila Bonifaci și alții/Republica italiană, cauze conexate C-6/90 și C-9/90, 19 noiembrie 1991 (despăgubire)

Gebr. Weber GmbH/Jürgen Wittmer și Ingrid Putz/Medianess Electronics GmbH, cauze conexate și C-87/09, 16 iunie 2011 (executare silită în natură)

UPC Telekabel Wien GmbH/Constantin Film Verleih GmbH și Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH, C-314/12, 27 martie 2014 (ordonanță președințială)

Limitările privind accesul la justiție⁷

CEDO

Bogdel/Lituania, nr. 41248/06, 26 noiembrie 2013 (termenele de prescripție)

C.G.I.L. și Cofferati (nr. 2)/Italia, nr. 2/08, 6 aprilie 2010 (imunități)

Harrison Mckee/Ungaria, nr. 22840/07, 3 iunie 2014 (scop legitim și proporționalitate)

Klouvi/Franța, nr. 30754/03, 30 iunie 2011 (limitele sarcinii probei)

Maširević/Serbia, nr. 30671/08, 11 februarie 2014 (formalism excesiv)

Poirot/Franța, nr. 29938/07, 15 decembrie 2011 (formalism excesiv)

Stankov/Bulgaria, nr. 68490/01, 12 iulie 2007 (taxe judiciare)

Yuriy Nikolayevich Ivanov/Ucraina, nr. 40450/04, 15 octombrie 2009 (întârziere în executarea hotărârilor judecătorești definitive)

CJUE

Comisia Europeană/Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, C-530/11, 13 februarie 2014 (taxe judiciare)

Galina Meister/Speech Design Carrier Systems GmbH, C-415/10, 19 aprilie 2012 (limitele sarcinii probei)

Q-Beef NV/Statul belgian și Frans Bosschaert/Statul belgian și alții, cauze conexe C-89/10 și C-96/10, 8 septembrie 2011 (termene de prescripție)

Rosalba Alassini împoriva Telecom Italia SpA, Filomena Califano/Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono/Telecom Italia SpA și Multiservice Srl/Telecom Italia SpA, cauze conexe C-317/08 - C-320/08, 18 martie 2010 (scop legitim și proporționalitate)

Stabilirea duratei totale a procedurii

CEDO

Malkov/Estonia, nr. 31407/07, 4 februarie 2010 (penal)

Oršuš și alții/Croația, nr. 15766/03, 16 martie 2010 (fără caracter penal)

Criteriile care stabilesc caracterul rezonabil al duratei procedurii

CEDO

Matoń/Polonia, nr. 30279/07, 9 iunie 2009 (complexitatea cauzei)

Mikulić/Croația, nr. 53176/99, 7 februarie 2002 (obiectivul urmărit de reclamant)

Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. și alții/Portugalia, nr. 56637/10 și alții, 30 octombrie 2014 (conduita autorităților naționale)

Starokadomskiy/Rusia (nr. 2), nr. 27455/06, 13 martie 2014 (norme generale)

Veliyev/Rusia, nr. 24202/05, 24 iunie 2010 (conduita reclamantei)

CJUE

Ufficio IVA di Piacenza/Belvedere Costruzioni Srl., C-500/10, 29 martie 2012 (norme generale)

Căile de atac pentru durata excesivă a procedurii

CEDO

Scordino/Italia (nr. 1), nr. 36813/97, 29 martie 2006

CJUE

Groupe Gascogne SA/Comisia Europeană, C-58/12 P, 26 noiembrie 2013

Persoanele cu dizabilități

CEDO

A.K. și L./Croația, nr. 37956/11, 8 ianuarie 2013

Shtukaturov/Rusia, nr. 44009/05, 27 martie 2008

Victimele infracțiunilor

CEDO

Dink/Turcia, nr. 2668/07 și altele, 14 septembrie 2010

CJUE

Proces penal împotriva Mariei Pupino, C-105/03, 16 iunie 2005

Deținuții și persoanele reținute sau arestate preventiv

CEDO

Hassan și alții/Franța, nr. 46695/10 și 54588/10, 4 decembrie 2014

Stanev/Bulgaria, nr. 36760/06, 17 ianuarie 2012

Legislația în domeniul mediului

CEDO

Tătar/România, nr. 67021/01, 27 ianuarie 2009

CJUE

Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV/Bezirksregierung Arnsberg, C-115/09, 12 mai 2011

E-justiție

CEDO

Lawyer Partners a.s./Slovia, nr. 54252/07 și altele, 16 iunie 2009

CJUE

Rosalba Alassini/Telecom Italia SpA, Filomena Califano/Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono/Telecom Italia SpA și Multiservice Srl/Telecom Italia SpA, cauze conexe C-317/08 - C-320/08, 18 martie 2010

Index

Jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene

<i>Åklagaren/Hans Åkerberg Fransson</i> , C-617/10 REC, 7 mai 2013	21
<i>Andrea Francovich și Danila Bonifaci și alții/Republica italiană</i> , cauze conexate C-6/90 și C-9/90, 19 noiembrie 1991.....	97, 112
<i>Antoine Boxus, Willy Roua, Guido Durllet și alții, Paul Fastrez, Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (Brussels South Charleroi Airport) (ARACH), Bernard Page, Léon L'Hoir, Nadine Dartois/ Région wallonne</i> , cauze conexate de la C-128/09 până la C-131/09, C-134/09 și C-135/09, 18 octombrie 2011	25, 32, 188
<i>Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León/Anuntis Segundamano España SL</i> , C-413/12, 5 decembrie 2013.....	28
<i>Association de médiation sociale/Union locale des syndicats CGT și alții</i> , C-176/12, 15 ianuarie 2014	20
<i>Baustahlgewebe GmbH/Comisia Comunităților Europene</i> , C-185/95 P, 17 decembrie 1998	156
<i>Brahim Samba Diouf/Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration</i> , C-69/10, 28 iulie 2011.....	97, 108
<i>Brasserie du Pêcheur SA/Republica Federală Germană și The Queen/ Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd și alții</i> , cauze conexate C-46/93 și C-48/93, 5 martie 1996	112, 113
<i>Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein- Westfalen eV/Bezirksregierung Arnsberg</i> , C-115/09, 12 mai 2011.....	160, 189

<i>Camera di Commercio, Industria, Artigianato e Agricoltura (CCIAA) di Cosenza/Grillo Star Srl., C-443/09, 19 aprilie 2012</i>	36
<i>CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD/Komisija za zashtita ot diskriminatsia, C-83/14, 16 iulie 2015</i>	133
<i>Chronopost SA și La Poste/Union française de l'express (UFEX) și alții, cauze conexate C-341/06 P și C-342/06 P, 1 iulie 2008</i>	25, 42
<i>Comisia Comunităților Europene/Irlanda, C-427/07, 16 iulie 2009</i>	189
<i>Comisia Europeană/Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, C-530/11, 13 februarie 2014</i>	119, 126, 189
<i>Courage Ltd/Bernard Crehan și Bernard Crehan/Courage Ltd și alții, C-453/99, 20 septembrie 2001</i>	112
<i>Cruciano Siragusa/Regione Sicilia - Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo, C-206/13, 6 martie 2014</i>	21
<i>DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH/Bundesrepublik Deutschland, C-279/09, 22 decembrie 2010</i>	31, 61, 62, 66
<i>Dieter Krombach/André Bamberski, C-7/98, 28 martie 2000</i>	86
<i>Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening/Stockholms kommun genom dess marknämnd, C-263/08, 15 octombrie 2009</i>	188
<i>Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH/Bundesbaugesellschaft Berlin mbH, C-54/96, 17 septembrie 1997</i>	35, 107
<i>Dr. Pamela Mary Enderby/Frenchay Health Authority și Secretary of State for Health, C-127/92, 27 octombrie 1993</i>	132
<i>Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis)/Ministero delle Finanze, C-231/96, 15 septembrie 1998</i>	134
<i>Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeo Politismou kai Tourismou/Ypourgeo Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou, C-363/11, 19 decembrie 2012</i>	25, 36
<i>ET Agrokonsulting-04-Velko Stoyanov/Izpalnitelen direktor na Darzhaven fond Zemedelie - Razplashtatelna agentsia, C-93/12, 27 iunie 2013</i>	108
<i>Europese Gemeenschap/Otis NV și alții, C-199/11, 6 noiembrie 2012</i>	31, 45
<i>Evropaiki Dynamiki — Proigmena Systimata Tilepikoinonion Pliroforikis kai Tilematikis AE/Banca Europeană de Investiții (BEI), T-461/08, 20 septembrie 2011</i>	104
<i>Flaminio Costa/E.N.E.L., C-6/64, 15 iulie 1964</i>	19
<i>Galina Meister/Speech Design Carrier Systems GmbH, C-415/10, 19 aprilie 2012</i>	120, 133

<i>Gebr. Weber GmbH/Jürgen Wittmer și Ingrid Putz/Medianess Electronics GmbH</i> , cauze conexate C-65/09 și C-87/09, 16 iunie 2011.....	97, 115
<i>Gerhard Köbler/Republica Austria</i> , C-224/01, 30 septembrie 2003.....	112, 113
<i>Graham J. Wilson/Ordre des avocats du barreau de Luxembourg</i> , C-506/04, 19 septembrie 2006.....	25, 40, 42
<i>GREP GmbH/Freistaat Bayern</i> , C-156/12, 13 iunie 2012.....	66
<i>Groupe Gascogne SA/Comisia Europeană</i> , C-58/12 P, 26 noiembrie 2013.....	142, 148, 150, 158
<i>Guy Denuit și Betty Cordenier/Transorient - Mosaïque Voyages et Culture SA.</i> , C-125/04, 27 ianuarie 2005.....	36
<i>Hoechst AG/Comisia Comunităților Europene</i> , cauzele conexate C-46/87 și C-227/88, 21 septembrie 1989.....	82
<i>Hristo Byankov/Glaven sekretar na Ministerstvo na vatreshnite raboti</i> , C-249/11 4 octombrie 2012.....	104
<i>Ian William Cowan/Trésor public</i> , C-186/87, 2 februarie 1989.....	174
<i>Imperial Chemical Industries Ltd/Comisia Europeană</i> , T-214/06, 5 iunie 2012.....	144
<i>Inuit Tapiriit Kanatami și alții/Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene</i> , C-583/11 P, 3 octombrie 2013.....	20, 97, 104
<i>Jan Sneller/DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV</i> , C-442/12, 7 noiembrie 2013.....	82
<i>Josef Köllensperger GmbH & Co. KG și Atzwanger AG/Gemeindeverband Bezirkskrankenhaus Schwaz</i> , C-103/97, 4 februarie 1999.....	40
<i>Juan Carlos Sánchez Morcillo și María del Carmen Abril García/Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA</i> , C-169/14, 17 iulie 2014.....	104
<i>Katarina Abrahamsson și Leif Anderson/Elisabet Fogelqvist</i> , C-407/98, 6 iulie 2000.....	40
<i>Kücükdevec/Swedex GmbH & Co. KG</i> , C-555/07, 19 ianuarie 2010.....	20
<i>Lesoochranárske zoskupenie VLK/Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky</i> , C-240/09, 8 martie 2011.....	188
<i>M. Helen Marshall/Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority</i> , C-271/91, 2 august 1993.....	114
<i>Marguerite Johnston/Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary</i> , C-222/84, 15 mai 1986.....	101
<i>Merck Canada Inc./Accord Healthcare Ltd și alții</i> , C-555/13, 13 februarie 2014.....	36
<i>Mohamed Aziz/Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)</i> , C-415/11, 14 martie 2013.....	103, 172

<i>Nils Draehmpaehl/Urania Immobilienservice OHG</i> , C-180/95, 22 aprilie 1997.....	114
<i>Nóra Baczó și János István Vizsnyiczai/Raiffeisen Bank Zrt</i> , C-567/13, 12 februarie 2015.....	28
<i>NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos/ Netherlands Inland Revenue Administration</i> , C-26/62, 5 februarie 1963	112
<i>Ordre des barreaux francophones et germanophone și alții/Conseil des ministres</i> , C-305/05, 26 iunie 2007	80, 86
<i>Parti écologiste "Les Verts"/Parlamentul European</i> , C-294/83, 23 aprilie 1986 ...	101
<i>Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS/statul belgian</i> , C-312/93, 14 decembrie 1995	104
<i>Pierre Corbiau/Administration des contributions</i> , C-24/92, 30 martie 1993.....	39
<i>Procedură penală împotriva lui Emil Eredics și a Máriei Vassné Sápi</i> , C-205/09, 21 octombrie 2010	59
<i>Proceduri penale împotriva Magatte Gueye și Valentin Salmerón Sánchez</i> , cauze conexate C-483/09 și C-1/10, 15 septembrie 2011	59
<i>Proces penal împotriva Mariei Pupino</i> , C-105/03, 16 iunie 2005.....	159, 173
<i>Q-Beef NV/statul belgian și Frans Bosschaert/statul belgian</i> , <i>Vleesgroothandel Georges Goossens en Zonen NV și Slachthuizen Goossens NV</i> , cauzele conexate C-89/10 și C-96/10, 8 septembrie 2011.....	120, 135
<i>Quelle AG/Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände</i> , C-404/06, 17 aprilie 2008	115
<i>Rewe-Zentralfinanz eG și Rewe-Zentral AG/Landwirtschaftskammer für das Saarland</i> , C-33/76, 16 decembrie 1976	103, 172
<i>Rosalba Alassini/Telecom Italia SpA, Filomena Califano/Wind SpA</i> , <i>Lucia Anna Giorgia Iacono/Telecom Italia SpA și Multiservice Srl/Telecom Italia SpA</i> , cauze conexate de la C-317/08 până la C-320/08, 18 martie 2010.....	26, 58, 119, 123, 160, 193
<i>Rosalba Palmisani/Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)</i> , C-261/95, 10 iulie 1997	135
<i>Scarlet Extended SA/Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM)</i> , C-70/10, 24 noiembrie 2011.....	115
<i>Shirley Preston și alții/Wolverhampton Healthcare NHS Trust și alții și Dorothy Fletcher și alții/Midland Bank plc</i> , C-78/98, 16 mai 2000	114
<i>Sofiane Fahas/Consiliul Uniunii Europene</i> , T-49/07, 7 decembrie 2010.....	97, 101
<i>Stefano Melloni/Ministerio Fiscal</i> , C-399/11, 26 februarie 2013.....	49, 51, 96
<i>Texdata Software GmbH</i> , C-418/11, 26 septembrie 2013.....	66

<i>The Queen, la cererea domnului David Edwards și a doamnei Lilian Pallikaropoulos/Environment Agency și alții</i> , C-260/11, 11 aprilie 2013.....	126, 189
<i>The Queen/Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd și alții</i> , C-213/89, 19 iunie 1990	104
<i>Thomas Pringle/Government of Ireland, Ireland și the Attorney General</i> , C-370/12, 27 noiembrie 2012.....	31
<i>Trade Agency Ltd/Seramico Investments Ltd</i> , C-619/10, 6 septembrie 2012	31, 48, 66
<i>Ufficio IVA di Piacenza/Belvedere Costruzioni Srl</i> , C-500/10, 29 martie 2012.....	141, 150
<i>Unibet (London) Ltd și Unibet (International) Ltd/Justitiekanslern</i> , C-432/05, 13 martie 2007	31
<i>Unicaja Banco SA/José Hidalgo Rueda și alții, Caixabank SA/Manuel María Rueda, Ledesma și alții, Caixabank SA/José Labella Crespo și alții, și Caixabank SA/Alberto Galán Luna și alții</i> , cauzele conexate C-482/13, C-484/13, C-485/13, C-487/13, 21 ianuarie 2015.....	103, 172
<i>Unión de Pequeños Agricultores/Consiliul Uniunii Europene</i> , C-50/00 P, 25 iulie 2002.....	101, 104
<i>UPC Telekabel Wien GmbH/Constantin Film Verleih GmbH și Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH</i> , C-314/12, 27 martie 2014.....	98, 117
<i>Ute Reindl/Bezirkshauptmannschaft Innsbruck</i> , C-443/13, 13 noiembrie 2014	123
<i>Valeri Harriev Belov/CHEZ Elektro Bulgaria AD și alții (Bulgaria și Comisia Europeană au prezentat observații)</i> , C-394/11, 31 ianuarie 2013.....	25, 37
<i>Volker und Markus Schecke GbR și Hartmut Eifert/Land Hessen</i> , C-92/09 și C-93/09, 9 noiembrie 2010.....	123
<i>Yassin Abdullah Kadi și Al Barakaat International Foundation/Consiliul Uniunii Europene și Comisia Comunităților Europene</i> , C-402/05 P și C-415/05 P, 3 septembrie 2008	101
<i>ZZ/Secretary of State for the Home Department</i> , C-300/11, 4 iunie 2013.....	47

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului

<i>A./Croatia</i> , nr. 55164/08, 14 octombrie 2010.....	171
<i>A./Regatul Unit</i> , nr. 100/1997/884/1096, 23 septembrie 1998	171
<i>A./Regatul Unit</i> , nr. 35373/97, 17 decembrie 2002	64, 122, 136
<i>A.B./Slovia</i> , nr. 41784/98, 4 martie 2003.....	69
<i>A.K. și L./Croatia</i> , nr. 37956/11, 8 ianuarie 2013.....	159, 164

<i>A.K./Liechtenstein</i> , nr. 38191/12, 9 iulie 2015.....	42
<i>A.T./Luxemburg</i> , nr. 30460/13, 9 aprilie 2015	84, 87, 92
<i>Abdollahi/Turcia</i> , nr. 23980/08, 3 noiembrie 2009	115
<i>Aerts/Belgia</i> , nr. 25357/94, 30 iulie 1998.....	65
<i>Airey/Irlanda</i> , nr. 6289/73, 9 octombrie 1979	61, 62, 65, 69, 80
<i>Al-Adsani/Regatul Unit</i> , nr. 35763/97, 21 noiembrie 2001	136
<i>Albert și Le Compte/Belgia</i> , nr. 7299/75 și 7496/76, 10 februarie 1983.....	34
<i>Ališić și alții/Bosnia și Herțegovina, Croația, Serbia, Slovenia și fosta Republică iugoslavă a Macedoniei</i> , nr. 60642/08, 16 iulie 2014.....	106
<i>Allan Jacobsson/Suedia</i> , nr. 16970/90, 19 februarie 1998.....	49
<i>Al-Skeini și alții/Regatul Unit</i> , nr.55721/07, 7 iulie 2011.....	19
<i>Ananyev și alții/Rusia</i> , nr. 42525/07 și 60800/08, 10 ianuarie 2012	97, 111
<i>Anghel/Italia</i> , nr. 5968/09, 25 iunie 2013.....	77, 81
<i>Aquilina/Malta</i> , nr. 25642/94, 29 aprilie 1999	181
<i>Aras/Turcia (nr. 2)</i> , nr. 15065/07, 18 noiembrie 2014.....	77, 88
<i>Artico/Italia</i> , nr. 6694/74, 13 mai 1980	29, 75, 76, 89
<i>Ashingdane/Regatul Unit</i> , nr. 8225/78, 28 mai 1985	30, 122, 177
<i>Assanidze/Georgia</i> , nr. 71503/01, 8 aprilie 2004.....	147
<i>B. și P./Regatul Unit</i> , nr. 36337/97 și 35974/97, 24 aprilie 2001	51
<i>Baggetta/Italia</i> , nr. 10256/83, 25 iunie 1987.....	149
<i>Bauer/Slovenia</i> , nr. 75402/01, 9 martie 2006	155
<i>Beaumartin/Franța</i> , nr. 15287/89, 24 noiembrie 1994.....	39
<i>Becker/Austria</i> , nr. 19844/08, 11 iunie 2015	50
<i>Běleš și alții/Republica Cehă</i> , nr. 47273/99, 12 noiembrie 2002	28, 129
<i>Belilos/Elveția</i> , nr. 10328/83, 29 aprilie 1988	33
<i>Benham/Regatul Unit</i> , nr. 19380/92, 10 iunie 1996.....	75
<i>Bentham/Țările de Jos</i> , nr. 8848/80, 23 octombrie 1985	34, 35
<i>Bertuzzi/Franța</i> , nr. 36378/97, 13 februarie 2003.....	77, 81
<i>Blake/Regatul Unit</i> , nr. 68890/01, 26 septembrie 2006.....	144
<i>Boddaert/Belgia</i> , nr. 12919/87, 12 octombrie 1992.....	149
<i>Bogdel/Lituania</i> , nr. 41248/06, 26 noiembrie 2013	120, 134
<i>Boulois/Luxemburg</i> , nr. 37575/04, 3 aprilie 2012.....	30
<i>Brandstetter/Austria</i> , nr. 11170/84, 12876/87 și 13468/87, 28 august 1991.....	47
<i>Breinesberger și Wenzelhuemer/Austria</i> , nr. 46601/07, 27 noiembrie 2012.....	150
<i>Brennan/Regatul Unit</i> , nr. 39846/98, 16 octombrie 2001.....	85

<i>Brosa/Germania</i> , nr. 5709/09, 17 aprilie 2014.....	98, 116
<i>Buchholz/Germania</i> , nr. 7759/77, 6 mai 1981	153
<i>Budayeva și alții/Rusia</i> , nr. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02, 20 martie 2008	105
<i>Burdov/Rusia (nr. 2)</i> , nr. 33509/04, 15 ianuarie 2009.....	110, 120
<i>Bykov/Rusia</i> , nr. 4378/02, 10 martie 2009	181
<i>C.G.I.L. și Cofferati (nr. 2)/Italia</i> , nr. 2/08, 6 aprilie 2010	120, 136
<i>Cadiroğlu/Turcia</i> , nr. 15762/10, 3 septembrie 2013.....	170
<i>Campbell și Fell/Regatul Unit</i> , nr. 7819/77 și 7878/77, 28 iunie 1984.....	33, 34, 38, 39, 91
<i>Capuano/Italia</i> , nr. 9381/81, 25 iunie 1987	149, 153
<i>Chahal/Regatul Unit</i> , nr. 22414/93, 15 noiembrie 1996.....	107
<i>Chudun/Rusia</i> , nr. 20641/04, 21 iunie 2011.....	155
<i>Ciorcan și alții/România</i> , nr. 29414/09 și 44841/09, 27 ianuarie 2015	169
<i>Clinique des Acacias și alții/Franța</i> , nr. 65399/01, 65406/01, 65405/01 și 65407/01, 13 octombrie 2005	47
<i>Cocchiarella/Italia</i> , nr. 64886/01, 29 martie 2006	153
<i>Cordova/Italia (nr. 2)</i> , nr. 45649/99, 30 ianuarie 2003	136
<i>Correia de Matos/Portugalia</i> , nr. 48188/99, 15 noiembrie 2001	96
<i>Costello-Roberts/Regatul Unit</i> , nr. 13134/87, 25 martie 1993.....	102, 170
<i>Cristina Boicenco/Moldova</i> , nr. 25688/09, 27 septembrie 2011.....	184
<i>Croissant/Germania</i> , nr. 13611/88, 25 septembrie 1992	73, 90, 96
<i>Czekalla/Portugalia</i> , nr. 38830/97, 10 octombrie 2002	76, 89
<i>Damian-Burueană și Damian/România</i> , nr. 6773/02, 26 mai 2009.....	184
<i>Daud/Portugalia</i> , nr. 22600/93, 21 aprilie 1998	89
<i>Dayanan/Turcia</i> , nr. 7377/03, 13 octombrie 2009	85, 91
<i>De Souza Ribeiro/Franța</i> , nr. 22689/07, 13 decembrie 2012.....	105
<i>Del Sol/Franța</i> , nr. 46800/99, 26 februarie 2002.....	64
<i>Deumeland/Germania</i> , nr. 9384/81, 29 mai 1986.....	149
<i>Diennet/Franța</i> , nr. 18160/91, 26 septembrie 1995	51
<i>Dink/Turcia</i> , nr. 2668/07 și altele, 14 septembrie 2010	159, 170
<i>Dobbertin/Franța</i> , nr. 13089/87, 25 februarie 1993.....	145, 153
<i>Doorson/Țările de Jos</i> , nr. 20524/92, 26 martie 1996	171
<i>Douiyebe/Țările de Jos</i> , nr. 31464/96, 4 August 1999	182
<i>DRAFT - OVA a.s./Slovakia</i> , nr. 72493/10, 9 iunie 2015.....	39
<i>Eckle/Germania</i> , nr. 8130/78, 15 iulie 1982.....	146, 147, 150, 152

<i>Éditions Plon/Franța</i> , nr. 58148/00, 18 August 2004	116
<i>Edwards/Regatul Unit</i> , nr. 13071/87, 16 decembrie 1992	44
<i>Engel și alții/Tările de Jos</i> , nr. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 și 5370/72, 8 iunie 1976	29
<i>Er și alții/Turcia</i> , nr. 23016/04, 31 iulie 2012	18
<i>Ezeh și Connors/Regatul Unit</i> , nr. 39665/98 și 40086/98, 9 octombrie 2003	29
<i>Farcaș/România</i> , nr. 32596/04, 14 septembrie 2010	163
<i>Fayed/Regatul Unit</i> , nr. 17101/90, 21 septembrie 1994	137
<i>Ferantelli și Santangelo/Italia</i> , nr. 19874/92, 7 august 1996	151
<i>Ferrazzini/Italia</i> , nr. 44759/98, 12 iulie 2001	30
<i>Fey/Austria</i> , nr. 14396/88, 24 februarie 1993	42
<i>Findlay/Regatul Unit</i> , nr. 22107/93, 25 februarie 1997	38
<i>Frasik/Polonia</i> , nr. 22933/02, 5 ianuarie 2010	182
<i>Fruni/Slovacia</i> , nr. 8014/07, 21 iunie 2011	39
<i>Frydlender/Franța</i> , nr. 30979/96, 27 iunie 2000	148
<i>Gäfgen/Germania</i> , nr. 22978/05, 1 iunie 2010	170
<i>Galina Kostova/Bulgaria</i> , nr. 36181/05, 12 noiembrie 2013	34
<i>Galstyan/Armenia</i> , nr. 26986/03, 15 noiembrie 2007	78, 96
<i>García Ruiz/Spainia</i> , nr. 30544/96, 21 ianuarie 1999	48
<i>Gautrin și alții/Franța</i> , nr. 21257/93, 20 mai 1998	41
<i>George Kempers/Austria</i> , nr. 21842/93. Raportul Comisiei adoptat la data de 14 ianuarie 1998	85
<i>Giacomelli/Italia</i> , nr. 59909/00, 2 noiembrie 2006	187
<i>Glaser/Regatul Unit</i> , nr. 32346/96, 19 septembrie 2000	68
<i>Glor/Elveția</i> , nr. 13444/04, 30 aprilie 2009	163
<i>Gnahoré/Franța</i> , nr. 40031/98, 19 septembrie 2000	69
<i>Goddi/Italia</i> , nr. 8966/80, 9 aprilie 1984	84
<i>Golder/Regatul Unit</i> , nr. 4451/70, 21 februarie 1975	25, 28, 144, 177
<i>Gorraiz Lizarraga și alții/Spainia</i> , nr. 62543/00, 27 aprilie 2004	187
<i>Gorshkov/Ucraina</i> , nr. 67531/01, 8 noiembrie 2005	162, 178
<i>Granger/Regatul Unit</i> , nr. 11932/86, 28 martie 1990	76
<i>Granos Organicos Nacionales S.A./Germania</i> , nr. 19508/07, 22 martie 2012	65
<i>Gubkin/Rusia</i> , nr. 36941/02, 23 aprilie 2009	152
<i>Guerra și alții/Italia</i> , nr. 14967/89, 19 februarie 1998	185
<i>Guincho/Portugalia</i> , nr. 8990/80, 10 iulie 1984	145

<i>Gülmez/Turcia</i> , nr. 16330/02, 20 mai 2008	177
<i>Gurgurov/Moldovei</i> , nr. 7045/08, 16 iunie 2009	132
<i>Gutsanovi/Bulgaria</i> , nr. 34529/10, 15 octombrie 2013	180
<i>Hadjianastassiou/Grecia</i> , nr. 12945/87, 16 decembrie 1992	48
<i>Håkansson și Stuesson/Suedia</i> , nr. 11855/85, 21 februarie 1990	51
<i>Hansen/Norvegia</i> , nr. 15319/09, 2 octombrie 2014	49
<i>Harrison Mckee/Ungaria</i> , nr. 22840/07, 3 iunie 2014	119, 122
<i>Hassan și alții/Franța</i> , nr. 46695/10 și 54588/10, 4 decembrie 2014	160, 180
<i>Henryk Urban și Ryszard Urban/Polonia</i> , nr. 23614/08, 30 noiembrie 2010	39
<i>Hermi/Italia [GC]</i> , nr. 18114/02, 18 octombrie 2006	50
<i>Hirvisaari/Finlanda</i> , nr. 49684/99, 27 septembrie 2001	48
<i>Hoholm/Slovia</i> , nr. 35632/13, 13 ianuarie 2015	155
<i>Hokkanen/Finlanda</i> , nr. 19823/92, 23 septembrie 1994	155
<i>Hornsby/Grecia</i> , nr. 18357/91, 19 martie 1997	44, 138
<i>İbrahim Gürkan/Turcia</i> , nr. 10987/10, 3 iulie 2012	25, 34, 41
<i>Idalov/Rusia</i> , nr. 5826/03, 22 mai 2012	181
<i>Iglin/Ucraina</i> , nr. 39908/05, 12 ianuarie 2012	91
<i>Ilhan/Turcia</i> , nr. 22277/93, 27 iunie 2000	186
<i>Imbrioscia/Elveția</i> , nr. 13972/88, 24 noiembrie 1993	88, 89
<i>Jabłonski/Polonia</i> , nr. 33492/96, 21 decembrie 2000	155
<i>Jama/Slovenia</i> , nr. 48163/08, 19 iulie 2012	143
<i>Jansovic/Suedia</i> , nr. 34619/97, 23 iulie 2002	28
<i>Jodko/Lituania (dec.)</i> , nr. 39350/98, 7 septembrie 1999	48
<i>John Murray/Regatul Unit</i> , nr. 18731/91, 8 februarie 1996	84
<i>Jones și alții/Regatul Unit</i> , nr. 34356/06 și 40528/06, 14 ianuarie 2014	136
<i>Julius Kloiber Schlachthof GmbH și alții/Austria</i> , nr. 21565/07, 21572/07, 21575/07 și 21580/07, 4 aprilie 2013	25, 33
<i>Jussila/Finlanda [GC]</i> , nr. 73053/01, 23 noiembrie 2006	49, 50
<i>Karahalio /Grecia</i> , nr. 62503/00, 11 decembrie 2003	139
<i>Kemmache/Franța (nr. 1 și 2)</i> , nr. 12325/86 și 14992/89, 27 noiembrie 1991	156
<i>Khalfaoui/Franța</i> , nr. 34791/97, 14 decembrie 1999	28
<i>Khan/Regatul Unit</i> , nr. 35394/97, 12 mai 2000	107
<i>Khrabrova/Rusia</i> , nr. 18498/04, 2 octombrie 2012	26, 51
<i>Kijewska/Polonia</i> , nr. 73002/01, 6 septembrie 2007	121, 125
<i>Kincses/Ungaria</i> , nr. 662532/10, 27 ianuarie 2015	149

<i>Kirilova și alții/Bulgaria</i> , nr. 42908/98, 44038/98, 44816/98 și 7319/02, 9 iunie 2005	111
<i>Klass și alții/Germania</i> , nr. 5029/71, 6 septembrie 1978.....	101
<i>Kleyn și alții/Țările de Jos</i> , nr. 39343/98, 39651/98, 43147/98 și 46664/99, 6 mai 2003	42
<i>Klouvi/Franța</i> , nr. 30754/03, 30 iunie 2011	120, 131
<i>Kolevi/Bulgaria</i> , nr. 1108/02, 5 noiembrie 2009.....	170
<i>König/Germania</i> , nr. 6232/73, 28 iunie 1978.....	29, 145, 147, 148
<i>Koottummel/Austria</i> , nr. 49616/06, 10 decembrie 2009	50
<i>Krasuski/Polonia</i> , nr. 61444/00, 14 iunie 2005	106
<i>Krčmář și alții/Republica Cehă</i> , nr. 35376/97 3 martie 2000	47
<i>Kremzow/Austria</i> , nr. 12350/86, 21 septembrie 1993	50
<i>Kreuz/Polonia</i> , nr. 28249/95, 19 iunie 2001.....	125
<i>Kudła/Polonia</i> , nr. 30210/96, 26 octombrie 2000	101, 105, 106, 144, 156
<i>Kutic/Croația</i> , nr. 48778/99, 1 martie 2002.....	30
<i>Kuttner/Austria</i> , nr. 7997/08, 16 iulie 2015.....	182
<i>Kyprianou/Cipru</i> , nr. 73797/01, 15 decembrie 2005.....	41
<i>L.B./Belgia</i> , nr. 22831/08, 2 octombrie 2012	179
<i>L.R./Franța</i> , nr. 33395/96, 27 iunie 2002.....	181
<i>Lagerblom/Suedia</i> , nr. 26891/95, 14 ianuarie 2003.....	72, 77, 90
<i>Langborger/Suedia</i> , nr. 11179/84, 22 iunie 1989	39
<i>Lanz/Austria</i> , nr. 24430/94, 31 ianuarie 2002	78, 85
<i>Lawyer Partners a.s./Slovia</i> , nr. 54252/07 și altele, 16 iunie 2009	160, 191
<i>Lechner și Hess/Austria</i> , nr. 9316/81, 23 aprilie 1987	153
<i>Lithgow și alții</i> , nr. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 și 9405/81, 8 iulie 1986	33, 34, 35
<i>Lopez Ostra/Spania</i> , nr. 16798/90, 9 decembrie 1994	185
<i>M. și alții/Italia și Bulgaria</i> , nr. 40020/03, 31 iulie 2012.....	169
<i>M.C./Bulgaria</i> , nr. 39272/98, 4 decembrie 2003	171
<i>M.H./Regatul Unit</i> , nr. 11577/09, 22 octombrie 2013	181
<i>M.S.S./Belgia și Grecia</i> , nr. 30696/09, 21 ianuarie 2011	102
<i>Maaouia/Franța</i> , nr. 39652/98, 5 octombrie 2000	30, 31
<i>Magalhães Pereira/Portugalia</i> , nr. 44872/98, 26 februarie 2002.....	182
<i>Maktouf și Damjanović/Bosnia și Herțegovina</i> , nr. 2312/08 și 34179/08, 18 iulie 2013.....	25, 38
<i>Malkov/Estonia</i> , nr. 31407/07, 4 februarie 2010	141, 146

<i>Martinie/Franța</i> , nr. 58675/00, 12 aprilie 2006	42
<i>Martins Moreira/Portugalia</i> , nr. 11371/85, 26 octombrie 1988.....	145, 153, 155
<i>Maširević/Serbia</i> , nr. 30671/08, 11 februarie 2014	119, 129
<i>Matoń/Polonia</i> , nr. 30279/07, 9 iunie 2009	141, 151
<i>Matter/Slovenia</i> , nr. 31534/96, 5 iulie 1999	167
<i>Mayzit/Rusia</i> , nr. 63378/00, 20 ianuarie 2005.....	91
<i>McFarlane/Irlanda</i> , nr. 31333/06, 10 septembrie 2010.....	97, 102, 157
<i>McGinley și Egan/Regatul Unit</i> , nr. 21825/93 și 23414/94, 9 iunie 1998	187
<i>McKay/Regatul Unit</i> , nr. 543/03, 3 octombrie 2006	180
<i>McVicar/Regatul Unit</i> , nr. 46311/99, 7 mai 2002	61, 69, 70, 81
<i>Meftah și alții/Franța</i> , nr. 32911/96, 35237/97 și 34595/97, 26 iulie 2002	72, 91
<i>Megyeri/Germania</i> , nr. 13770/88, 12 mai 1992	88, 178, 182
<i>Mehmet Ümit Erdem/Turcia</i> , nr. 42234/02, 17 iulie 2008	170
<i>Melin/Franța</i> , nr. 12914/87, 22 iunie 1993.....	96
<i>Menson/Regatul Unit</i> , nr. 47916/99, 6 mai 2003	169
<i>Micallef/Malta</i> , nr. 17056/06, 15 octombrie 2009.....	42
<i>Mikulić/Croația</i> , nr. 53176/99, 7 februarie 2002	142, 156
<i>Milasi/Italia</i> , nr. 10527/83, 25 iunie 1987.....	149, 154
<i>Miragall Escolano și alții/Spania</i> , nr. 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41787/98 și 41509/98, 25 mai 2000	129
<i>Miroslaw Orzechowski/Polonia</i> , nr. 13526/07, 13 ianuarie 2009.....	69
<i>Mitev/Bulgaria</i> , nr. 40063/98, 22 decembrie 2004.....	150
<i>Moiseyev/Rusia</i> , nr. 62936/00, 9 octombrie 2008	152
<i>Momčilović/Croația</i> , nr. 11239/11, 26 martie 2015	54
<i>Monnell și Morris/Regatul Unit</i> , nr. 9562/81 și 9818/82, 2 martie 1987	49, 76
<i>Mooren/Germania</i> , nr. 11364/03, 9 iulie 2009.....	182
<i>Morice/Franța</i> , nr. 29369/10, 23 aprilie 2015.....	41
<i>Mosley/Regatului Unit</i> , nr. 48009/08, 10 mai 2011.....	116
<i>MPP Golub/Ucraina</i> , nr. 6778/05, 18 octombrie 2005	133
<i>Nachova și alții/Bulgaria</i> , nr. 43577/98 și 43579/98, 6 iulie 2005	169
<i>Nenov/Bulgaria</i> , nr. 33738/02, 16 iulie 2009	70, 164
<i>Neumeister/Austria</i> , nr. 1936/63, 27 iunie 1968.....	147
<i>Norbert Sikorski/Polonia</i> , nr. 17559/05, 22 octombrie 2009	157
<i>Öcalan/Turcia</i> , nr. 46221/99, 12 mai 2005.....	91

<i>Oleksandr Volkov/Ucraina</i> , nr. 21722/11, 9 ianuarie 2013.....	53
<i>Öneryıldız/Turcia</i> , nr. 48939/99, 30 noiembrie 2004.....	185
<i>Orchowski/Polonia</i> , nr. 17885/04, 22 octombrie 2009	157
<i>Oršuš și alții/Croația</i> , nr. 15766/03.....	141, 145
<i>Osman/Regatul Unit</i> , nr. 23452/94, 28 octombrie 1998.....	169
<i>Öztürk/Germania</i> , nr. 8544/79, 21 februarie 1984	30
<i>P. și S./Polonia</i> , nr. 57375/08, 30 octombrie 2012.....	169
<i>P., C. și S./Regatul Unit</i> , nr. 56547/00, 16 iulie 2002.....	64
<i>Pafitis și alții/Grecia</i> , nr. 20323/92, 26 februarie 1998.....	153
<i>Pakelli/Germania</i> , nr. 8398/78, 25 aprilie 1983.....	73, 76
<i>Panovits/Cipru</i> , nr. 4268/04, 11 decembrie 2008.....	88, 93, 94
<i>Papachelas/Grecia</i> , nr. 31423/96, 25 martie 1999	150
<i>Papon/Franța (nr. 2)</i> , nr. 54210/00, 25 iulie 2002.....	122
<i>Parlov-Tkalčić/Croația</i> , nr. 24810/06, 22 decembrie 2009	38
<i>Perdigão/Portugalia</i> , nr. 24768/06, 16 noiembrie 2010	125
<i>Perks și alții/Regatul Unit</i> , nr. 25277/94, 25279/94, 25280/94, 25282/94, 25285/94, 28048/95, 28192/95 și 28456/95, 12 octombrie 1999	76
<i>Pescador Valero/Spania</i> , nr. 62435/00, 17 iunie 2003.....	42
<i>Pham Hoang/Franța</i> , nr. 13191/87, 25 septembrie 1992	75
<i>Philis/Grecia</i> , nr. 12750/87; 13780/88; 14003/88, 27 august 1991.....	96
<i>Piechowicz/Polonia</i> , nr. 20071/07, 17 aprilie 2012	177
<i>Pierre-Bloch/Franța</i> , nr. 24194/94, 21 octombrie 1997	30
<i>Pincová și Pinc/Republica Cehă</i> , nr. 36548/97, 5 noiembrie 2002.....	111
<i>Pishchalnikov/Rusia</i> , nr. 7025/04, 24 septembrie 2009.....	78, 85, 93
<i>Poirot/Franța</i> , nr. 29938/07, 15 decembrie 2011	119, 128
<i>Poiss/Austria</i> , nr. 9816/82, 23 aprilie 1987	144, 145
<i>Pretto și alții/Italia</i> , nr. 7984/77, 8 decembrie 1983.....	49
<i>Probstmeier/Germania</i> , nr. 20950/92, 1 iulie 1997	153, 154
<i>Procola/Luxemburg</i> , nr. 14570/89, 28 septembrie 1995.....	42
<i>Quaranta/Elveția</i> , nr. 12744/87, 24 mai 1991.....	74, 75, 76, 84
<i>R. D./Polonia</i> , nr. 29692/96 și 34612/97, 18 decembrie 2001.....	73
<i>Radkov/Bulgaria (nr. 2)</i> , nr. 18382/05, 10 februarie 2011	111
<i>Ramirez Sanchez/Franța</i> , nr. 59450/00, 4 iulie 2006	97, 106
<i>Ramsahai și alții/Olanda</i> , nr. 52391/99, 15 mai 2007,	170
<i>Rantsev/Cipru și Rusia</i> , nr. 25965/04, 7 ianuarie 2010	169

<i>Regent Company/Ucraina</i> , nr. 773/03, 3 aprilie 2008.....	56
<i>Rehbock/Slovenia</i> , nr. 29462/95, 28 noiembrie 2000,	182
<i>Ringeisen/Austria</i> , nr. 2614/65, 16 iulie 1971	80, 146, 151
<i>Rodrigues Da Silva și Hoogkamer/Țările de Jos</i> , nr. 50435/99, 31 ianuarie 2006	130
<i>Rotaru/România</i> , nr. 28341/95, 4 mai 2000	97, 100
<i>Rowe și Davis/Regatul Unit</i> , nr. 28901/95, 16 februarie 2000,	47
<i>Ruiz-Mateos/Spania</i> , nr. 12952/87, 23 iunie 1993.....	45, 47
<i>Rumor/Italia</i> , nr. 72964/10, 27 mai 2014.....	170
<i>Rutkowski și alții/Polonia</i> , nr. 72287/10, 13927/11 și 46187/11, 7 iulie 2015.....	154
<i>S./Elveția</i> , nr. 12629/87 și 13965/88, 28 noiembrie 1991	85
<i>S.C./Regatul Unit</i> , nr. 60958/00, 15 iunie 2004	88
<i>Săcăleanu/România</i> , nr. 73970/01, 6 septembrie 2005	138
<i>Saint-Paul Luxembourg S.A./Luxemburg</i> , nr. 26419/10, 18 aprilie 2013	122
<i>Sakhnovskiy/Rusia</i> , nr. 21272/03, 2 noiembrie 2010	85, 93
<i>Salabiaku/Franța</i> , nr. 10519/83, 7 octombrie 1988.....	131
<i>Salduz/Turcia</i> , nr. 36391/02, 27 noiembrie 2008.....	72, 77, 84
<i>Şaman/Turcia</i> , nr. 35292/05, 5 aprilie 2011.....	94
<i>Santambrogio/Italia</i> , nr. 61945/00, 21 septembrie 2004	68
<i>Scordino/Italia (nr. 1)</i> , nr. 36813/97, 29 martie 2006	18, 138, 142, 146, 156, 157
<i>Scuderi/Italia</i> , nr. 12986/87, 24 august 1993.....	143
<i>Shtukaturrov/Rusia</i> , nr. 44009/05, 27 martie 2008	159, 166
<i>Shulgin/Ucraina</i> , nr. 29912/05, 8 decembrie 2011.....	129
<i>Siałkowska/Polonia</i> , nr. 8932/05, 22 martie 2007.....	69
<i>Silver și alții/Regatul Unit</i> , nr. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 și 7136/75, 25 martie 1983.....	107
<i>Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. și alții/Portugalia</i> , nr. 56637/10, 59856/10, 72525/10, 7646/11 și 12592/11,.....	142, 153
<i>Somogyi/Ungaria</i> , nr. 5770/05, 11 ianuarie 2011.....	183
<i>Sotiris și Nikos Koutras ATTEE/Grecia</i> , nr. 39442/98, 16 noiembrie 2000	129
<i>Sramek/Austria</i> , nr. 8790/79, 22 octombrie 1984.....	34
<i>Stanev/Bulgaria</i> , nr. 36760/06, 17 ianuarie 2012	160, 178
<i>Stankiewicz/Polonia</i> , nr. 46917/99, 6 aprilie 2006.....	127
<i>Stankov/Bulgaria</i> , nr. 68490/01, 12 iulie 2007	119, 125
<i>Starokadomskiy/Rusia (nr. 2)</i> , nr. 27455/06, 13 martie 2014	141, 149

<i>Staroszczyk/Polonia</i> , nr. 59519/00, 22 martie 2007	69, 81
<i>Steel și Morris/Regatul Unit</i> , nr. 68416/01, 15 februarie 2005	68, 69, 70, 80
<i>Stögmüller/Austria</i> , nr. 1602/62, 10 noiembrie 1969	143
<i>Stubbings și alții/Regatul Unit</i> , nr. 22083/93 și 22095/93, 22 octombrie 1996	106, 134
<i>Suda/Republica Cehă</i> , nr. 1643/06, 28 octombrie 2010	26, 56
<i>Suominen/Finlanda</i> , nr. 37801/97, 1 iulie 2003.....	48
<i>Süssmann/Germania</i> , nr. 20024/92, 16 septembrie 1996	146
<i>T./Regatul Unit</i> , nr. 24724/94, 16 decembrie 1999	80
<i>Taşkın și alții/Turcia</i> , nr. 46117/99, 10 noiembrie 2004,	185
<i>Tătar/România</i> , nr. 67021/01, 27 ianuarie 2009	160, 185, 187
<i>Taxquet/Belgia</i> , nr. 926/05, 16 noiembrie 2010,	48
<i>Tierce și alții/San Marino</i> , nr. 24954/94, 24971/94, 24972/94, 25 iulie 2000.....	49
<i>Tolstoy Miloslavsky/Regatul Unit</i> , nr. 18139/91, 13 iulie 1995	127
<i>Torreggiani și alții/Italia</i> , nr. 43517/09, 8 ianuarie 2013	109
<i>Tripodi/Italia</i> , nr. 13743/88, 22 februarie 1994	89
<i>Tsarenko/Rusia</i> , nr. 5235/09, 3 martie 2011.....	179
<i>Tsonyo Tsonev/Bulgaria (nr. 2)</i> , nr. 2376/03, 14 ianuarie 2010	61, 73
<i>Twalib/Grecia</i> , nr. 24294/94, 9 iunie 1998	74, 89
<i>Tychko/Rusia</i> , nr. 56097/07, 11 iunie 2015.....	146
<i>Unión Alimentaria Sanders SA/Espania</i> , nr. 11681/85, 7 iulie 1989	152
<i>Užkauskas/Lituania</i> , nr. 16965/04, 6 iulie 2010.....	26, 47
<i>V./Regatul Unit</i> , nr. 24888/94, 16 decembrie 1999.....	80
<i>Valiulienė/Lituania</i> , nr. 33234/07, 26 martie 2013.....	169
<i>Valová și alții/Slovacia</i> , nr. 44925/98, 1 iunie 2004.....	50
<i>Vamvakas/Grecia (nr.2)</i> , nr. 2870/11, 9 aprilie 2015	89
<i>Van Mechelen și alții/Țările de Jos</i> , nr. 21363/93, 21364/93, 21427/93 și 22056/93, 23 aprilie 1997	122
<i>Vayıç/Turcia</i> , nr. 18078/02, 20 iunie 2006	152
<i>Veliyev/Rusia</i> , nr. 24202/05, 24 iunie 2010	141, 152
<i>Vermeulen/Belgia</i> , nr. 19075/91, 20 februarie 1996.....	47
<i>Vocaturo/Italia</i> , nr. 11891/85, 24 mai 1991.....	155
<i>VP Diffusion Sarl/Franța</i> , nr. 14565/04, 26 August 2008	65
<i>Vučković și alții/Serbia</i> , nr. 17153/11 și încă 29 de alte cauze, 25 martie 2014.....	102
<i>Wassink/Țările de Jos</i> , nr. 12535/86, 27 septembrie 1990,	184

<i>Weber/Elveția</i> , nr. 11034/84, 22 mai 1990	29
<i>Wemhoff/Germania</i> , nr. 2122/64, 27 iunie 1968.....	146
<i>Werner/Austria</i> , nr. 21835/93, 24 noiembrie 1997.....	47
<i>Wiesinger/Austria</i> , nr. 11796/85, 30 octombrie 1991.....	150, 151
<i>Winterwerp/Țările de Jos</i> , nr. 6301/73, 24 octombrie 1979	178
<i>Włoch/Polonia (nr. 2)</i> , nr. 33475/08, 10 mai 2011	184
<i>X și Y/Croația</i> , nr. 5193/09, 3 noiembrie 2011.....	167
<i>X și Y/Țările de Jos</i> , nr. 8978/80, 26 martie 1985.....	169, 170
<i>X/Franța</i> , nr. 18020/91, 31 martie 1992	155
<i>Y./Slovenia</i> , nr. 41107/10, 28 mai 2015	171
<i>Yagtzilar și alții/Grecia</i> , nr. 41727/98, 6 decembrie 2001.....	153
<i>Yaikov/Rusia</i> , nr. 39317/05, 18 iunie 2015	150
<i>Yarashonen/Turcia</i> , nr. 72710/11, 24 iunie 2014.....	97, 105
<i>Yevgeniy Petrenko/Ukraine</i> , nr. 55749/08, 29 ianuarie 2015.....	84
<i>Yuriy Nikolayevich Ivanov/Ucraina</i> , nr. 40450/04, 15 octombrie 2009	110, 120, 138
<i>Z și alții/Regatul Unit</i> , nr. 29392/95, 10 mai 2001.....	106, 169
<i>Zdravko Stanev/Bulgaria</i> , nr. 32238/04, 6 noiembrie 2012	61, 74, 75
<i>Zehentner/Austria</i> , nr. 20082/02, 16 iulie 2009.....	166
<i>Ziliberg/Moldova</i> , nr. 61821/00, 1 februarie 2005.....	29
<i>Zimmermann și Steiner/Elveția</i> , nr. 8737/79, 13 iulie 1983,	154
<i>Zumtobel/Austria</i> , nr. 12235/86, 21 septembrie 1993	53

Jurisprudența a Comitetului pentru Drepturile Omului ale ONU

<i>Casanovas/Franța</i> , Cauza nr. 1514/2006, 28 octombrie 2008	125
<i>Czernin/Republica Cehă</i> , Cauza nr. 823/1998, 29 martie 2005	44, 138

O gamă largă de informații privind Agenția Uniunii Europene pentru Drepturi Fundamentale este disponibilă pe internet. Acestea pot fi accesate pe pagina de web a FRA la adresa fra.europa.eu.

Informații suplimentare privind jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului sunt disponibile pe pagina de web a Curții: echr.coe.int. Portalul de căutare HUDOC oferă acces la hotărârile și deciziile Curții în limba engleză și/sau franceză, traduceri în limbi suplimentare, rezumate ale hotărârilor, comunicate de presă și alte informații privind activitatea Curții.

CUM VĂ PUTEȚI PROCURA PUBLICAȚIILE UNIUNII EUROPENE?

Publicații gratuite:

- un singur exemplar:
pe site-ul EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>);
- mai multe exemplare/postere/hărți:
de la reprezentanțele Uniunii Europene (http://ec.europa.eu/represent_ro.htm),
de la delegațiile din țările care nu sunt membre ale UE
(http://eeas.europa.eu/delegations/index_ro.htm)
sau contactând rețeaua Europe Direct (http://europa.eu/europedirect/index_ro.htm)
la numărul 00 800 6 7 8 9 10 11 (gratuit în toată UE) (*).

(*) Informațiile primite sunt gratuite, la fel ca și cea mai mare parte a apelurilor telefonice (unii operatori și unele cabine telefonice și hoteluri taxează totuși aceste apeluri).

Publicații contra cost:

- pe site-ul EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).

Modalități de intrare în posesia publicațiilor Consiliului Europei

Oficiul de publicații al Consiliului Europei publică lucrări în toate domeniile de lucru ale organizației, inclusiv în domeniul drepturilor omului, științe juridice, sănătate, etică, afaceri sociale, mediu înconjurător, educație, cultură, sport, tineret și patrimoniu arhitectural. Publicațiile electronice și cărțile din catalogul extins pot fi comandate online la adresa <http://book.coe.int/>.

Camera de lectură virtuală oferă utilizatorilor posibilitatea de a consulta extrase din principalele lucrări publicate sau textul integral al anumitor documente oficiale cu titlu gratuit. Informații privind convențiile Consiliului Europei, precum și textul integral al acestora sunt disponibile la secțiunea Treaty Office la adresa: <http://conventions.coe.int/>.

Accesul la justiție reprezintă un element important al statului de drept. Acesta permite persoanelor fizice să se protejeze / încălcării drepturilor lor, să repare prejudiciile, să permită angajarea răspunderii puterii executive și să se apere în cadrul procedurii penale. Prezentul manual rezumă principiile-cheie juridice europene în domeniul accesului la justiție, concentrându-se pe dreptul civil și penal. Acesta urmărește să sporească gradul de conștientizare a standardelor juridice relevante stabilite de Uniunea Europeană (UE) și Consiliul Europei, în special prin jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene și a Curții Europene a Drepturilor Omului. Manualul a fost conceput pentru a servi drept ghid practic pentru avocați, judecători și alți practicieni în domeniul dreptului care sunt implicați în litigii în statele membre ale UE și ale Consiliului Europei, precum și pentru persoanele care lucrează pentru organizații non-guvernamentale și alte organisme care se ocupă cu administrarea actului de justiție.

AGENȚIA PENTRU DREPTURI FUNDAMENTALE A UNIUNII EUROPENE

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viena – Austria
Tel. +43 (1) 580 30-60 – Fax +43 (1) 580 30-693
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu

**CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI
CONSILIUL EUROPEI**

67075 Strasbourg Cedex – Franța
Tel. +33 (0) 3 88 41 20 18 – Fax +33 (0) 3 88 41 27 30
echr.coe.int – publishing@echr.coe.int

Oficiul pentru Publicații

ISBN 978-92-871-9874-7 (Consiliul Europei)
ISBN 978-92-9491-107-0 (FRA)